

શ્રીમંત સરકાર મહારાજ સાહેબ સયાજીરાવ
ગાયકવાડ સેનાખાસબેલ સમક્ષે
બાહાદુર એમના ઉદાર
આશ્રયથી

પ્રાચીનકાવ્યમાળા

ગ્રંથ ૮.

વીરજીકૃત

કામાવતિની

કથાદિ.

સંશોધન કરી ટીકા સહિત પ્રસિદ્ધ કરનાર
હરગોવિંદ દ્વારકાદાસ કાંઠાવાળા
અને
નાથાશંકર પૂજશંકર શાસ્ત્રી.
વડોદરા

સંવત ૧૯૪૬ સન ૧૯૯૦.

કીમત ૧-૦-૦

(સર્વ હક રવાયીન રાખ્યા છે)

અમદાવાદ “ આર્યોદય ”

તથા

વડોદરા “ વીરક્ષેત્રમુદ્રાસય ” માં છાપ્યું.

Under the liberal patronage of
His Highness Maharaja
SAYAJI RAO GAEKWAR
Sena Khaskhel Samsher Bahadur
Baroda.

PRACHIN KAVYA MALA.

or

Old Gujarati Poetical Series,

PART VIII.

POET WEERJIS

KAMAVATI-KATHA &c.

Published with annotations

By

Hargovind Dwarkadas Kántaválá
and
Nathashankar Pujashankar Shastri.

A. D 1889-90.

Price Re 1-0-0

પ્રસ્તાવના.

યથાર્થ રાજ્યધર્મ જાણનાર વિવેકી રાજ્યકર્તા પોતાની પ્રજાનું અનેક પ્રકારે કલ્યાણ કરવું એજ હૃદયરૂપાથી પોતાને પ્રાપ્ત થયેલા સર્વોપરિ પદનું સાર્થક થવું માને છે. તે કલ્યાણ કરવાના વિવિધ પ્રકાર છે. વસુંધરા (પૃથિવી) નો જે પ્રદેશ પોતાનો છે તેમાં અન્નફળાદિ ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ છે તેનો, તથા તેમાં ધારણ થયેલ વસુ (ખનિજ ધન રત્નાદિ) ને બહિરુ કઢાવી તેનો, પોતાની પ્રજાની સુખવૃદ્ધિને અર્થે, ઉપયોગ કરે છે, પ્રજાની સુખશાન્તિમાં ભગ ન થતાં તેનો વધારો થવા અનેક પ્રકારની યોજના કરે છે; નિર્મળ જળાશય, મુગમ માર્ગ, ઔષધાલય આદિથી શરીરની સુખાકારીનાં સાધન નિર્માણ કરેછે; તથા વિદ્યાલય, પુસ્તકાલય, ગ્રંથવૃદ્ધિ, આદિ મનની સુખ શાન્તિનાં સાધન આપે છે. ન્યાયથી, નીતિથી, પ્રીતિથી, સમભાવથી, ઉદારતાથી, પ્રજાને સ્વપ્રજા તુલ્ય ગણી પિતાવત્ સર્વેનું પાલન તથા હિત કરવું એજ ધર્મ તથા સ્વાર્થ માની અન્વય જે રાજા પ્રજાનું રંજન કરવા પ્રવર્તે છે, તેની પ્રજા સુખી થાય છે, તથા તેના મનોરથ સફળ થઈ, તે અક્ષય કીર્તિને પામે છે. એ આદિ અનુભવસિદ્ધ થયેલા પ્રમાણિક સિદ્ધાન્તો છે.

શ્રીક્રિડોદરા રાજ્યના વિહાર, શક્તિમાન અને પરમ પવિત્ર મહારાજા-ધિરાજ શ્રીમન્ત સયાજીરાવ ગાયકવાડ સેનાપ્તાસખેલ સમગર બાહ્યદુર એમના પૂર્વોક્ત ઉદાર વિચારો અને સિદ્ધાન્તો પર બહુ બાવ, તથા તેવા ઉત્તમ વિચારોને આજ્ઞારમાં આણી પ્રજાનું કલ્યાણ કરવાનો તેમનો મહાન પ્રયત્ન, એ સાંપ્રતકાળમાં સર્વ સ્થળે પ્રશંસનીય ગણ્યતાં દૃષ્ટાંતરૂપ થઈ પડ્યાં છે.

શ્રીમન્ત મહારાજાધિરાજના એ ઉદાર બાળથી ઉત્તેજનદાતા ૮ મે સન ૧૮૮૯ ની એક રમરણી તેઓ નામદારની સેવામાં સ્વદુ કરવામાં આવી હતી. તેનો આશય એ હતો કે વડોદરા રાજ્યમાં થઈ ગયેલા ગુર્જર કવિઓના અપ્રસિદ્ધ ગ્રંથો પ્રસિદ્ધિમાં આવે તેવી યોજના રાજા આશ્રયથી થાય તે સારું.

પ્રાચીનકાવ્યસંગ્રહ એ નામનાં ગુજરાતી કવિતાનાં પુસ્તક વડોદરા રાજ્યના ડાઈરેક્ટર ઓફ પબ્લિક્સ હર્સ્ટ્રક્શન રાવસાહેબ હરગોવિંદલાલ દ્વારકાદાસ તથા વડોદરાનિવાસી શાસ્ત્રી નાથાશકર પૂજારીકર એમની તરફથી પ્રસિદ્ધ થવાનો આરંભ થઈ ચૂકેલો હતો, અને તે સારૂં ધણું સ્તુતિપાત્ર ગ્રંથતંત્રી હસ્તાક્ષિપિત ગ્રંથનો સારો સંગ્રહ તેમણે કર્યો હતો. વડોદરા રાજ્યનું દેશી ફેળવણીખાતું મારી દેખરેખ નીચે સુપરત થયા પછી આ સંગ્રહ બાબતમાં મેં તપાસ કરી તે ઉપરથી જોવામાં આવ્યું કે રત્નાદિ ધનના બહાર દટાઈ રહ્યા હોય છે તેમ અનેક વિષયો પર રચેલી કવિતાના બહાર દટાઈ પડી રહ્યા હતા, અને તે જાંઝરને પ્રગ્ળના ઉપયોગસારૂં બાહ્ય લાવી તે દ્વારા સદ્વિચારને પુષ્ટિ આપવી એ લાભકારક થશે એમ લાગ્યું. આ કવિઓના પ્રેમાનંદ, રત્નેશ્વર, વલ્લભ, બાલચુ, દયારામ, હરિમદ્, ભોલ્લેભક્ત, ધીરોભક્ત, ગિરિધર આદિ બહુ પ્રસિદ્ધ અને લોકપ્રિય કવિઓ આવી જાય છે. રાધાબાઈ તથા દીવાળીબાઈ નાગની બે સ્ત્રી કવિઓની કવિતા પણ મળી આવી છે. અને બાપુસાહેબ ગાયકવાડ એ નામના પ્રસિદ્ધ થયેલા ઇશ્વરભક્તની કવિતાનો પણ સારો સંગ્રહ છે. આ સર્વ કવિતા શોધી અને ટીકા સાથે છપાવતાં ત્રણ વર્ષ લાગશે એમ અનુમાપણ થઈ છે. એ કામ પૂર્ણ કરવા શ્રીમંત સરકાર મહારાજ સયાજીરાવ ગાયકવાડ એમણે રૂ. ૧૨,૦૦૦ બાર હજારની રકમ મંજૂર કરી હીમતી આશ્રય આપ્યો છે અને તેથીજ આ પુસ્તકો પ્રસિદ્ધિમાં આવી શકશે. આ ઉદાર અનુસારી ગુર્જર પ્રગ્ળ અને સર્વ ગુર્જરવાસી ઉપર ઉપકાર થયો છે. એમ સર્વ સમજી જનોને લાગ્યા વિના રહેશે નહિ.

કવિતા વિષે એક ઈંગ્લેજ કવિ લખે છે કે:—

Poetry is itself a thing of God,
He made his prophets poets, and the more
We feel of poetry do we become
Like God in love and power.

' BAILEY.

કવિતા સ્વતઃ ઇશ્વરની એક વસ્તુ છે. ઇશ્વરે કવિઓનેજ પોતાના ભવિષ્યદાદી કર્યા છે. અને કવિતાને જેમ આપણે અધિક અનુભવીએ છીએ તેમ આપણે સ્નેહમાં અને શક્તિમાં ઇશ્વર પેઠે યદ્યપે છીએ.

કવિ વિશે વર્જ્યવર્થ કહે છે કે:—

Blessings be with them, and eternal praise,
who gave us nobler loves, and nobler cares,
The Poets, who on earth have made us heirs,
Of truth and pure delight by heavenly lays.

WORDSWORTH.

જેઓએ આપણને શ્રેષ્ઠતર પ્રેમ તથા શ્રેષ્ઠતર ઉત્કંઠા આપ્યાં છે તે કવિઓ ઉપર આશિર્વાદ તથા અનંત પ્રશંસા હો; જેમણે દિવ્ય કાવ્યવદે આ જગત ઉપર આપણને સત્ત્વના અને સ્વચ્છ આનંદના ઉત્તરાધિકારી કર્યા છે.

આપણા દેશમાં તો કવિને રવિ સમ ગણ્યાં તેની બહુ પ્રકારે પ્રશંસા કરવામાં આવે છે.

સ્વદેશમાંના કોટ, રાજમહાલય, ધર્મશાળાઓ, દેવાલય, જળાશય, વિશ્રામસ્થાન, આદિ કીર્તિસ્તંભ પૂર્વના રાજા કે ધર્માત્મા ગૃહસ્થો કરાવી ગયા હોય છે, તેનો જીર્ણોદ્ધાર કરવો એ મહાપુણ્યતુ કાર્ય છે, એમ ધર્મશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે, અને સારા રાજાઓ તેમ કરાવે છે પણ ખરા. અને તેથી સર્વ પ્રજાના સુખબોધમાં વૃદ્ધિ થઈ તેમનો આશિર્વાદ મેળવે છે.

કવિના દ્રવતા અન્તઃકરણમાં ઉત્પન્ન થઈ સહૃદયજનોનાં અન્તઃકરણમાં પ્રવેશી ત્યાં વસી સુખાનંદ દેનાર કવિતા તેનો જીર્ણોદ્ધાર પણ પ્રશંસનીય અને પુણ્યપ્રદ છે. બાળકથી વૃદ્ધ-રૂઢી શ્રીમાન્ સુધી સર્વને દુઃખમાં વિશ્રામસ્થાન અને સુખને અધિક કરનાર કવિતા એ પણ સાધન છે એવા એક સુખપ્રદ

સાધનનો શુભોદ્ધાર પ્રજાના કલ્યાણસાર શ્રીમંત મહારાજાધિરાજ કરાવે છે એ તેમના પ્રજારંજન કરવાના ઉચ્ચ ગાવગાંનું એક સુચિન્દ છે.

વડોદરા રાજ્યમાં થઇ ગયેલા કવિઓની અપ્રસિદ્ધ પ્રાચીન કવિતા સંભાળથી પ્રસિદ્ધિમાં લાવવાના હેતુથી નીચે પ્રમાણે કમિટિ નીમવામાં આવી છે.

પ્રમુખ.

દિવાન બાહાદુર મણિભાઈ જશભાઈ.

મેમ્બરો.

રાવબાહાદુર અંબાલાલ સાકરલાલ. એમ. એ. એલ. એલ. બી.

ખાનબાહાદુર જમશેદજી આરદેશર દલાલ. એમ. એ. એલ. એલ. બી.

રાવસાહેબ પીતાંબરભાઈ જેઠાભાઈ.

રાવસાહેબ હરગોવિંદદાસ દારકાદાસ.

દરેક અંચની બનતા સુધી અનેક પ્રતો મેળવી તેને શોધી અને ટીકા સજ્જાય આપી વિશેષ ઉપયોગી કરવી વગેરે સર્વ કામ રાવસાહેબ હરગોવિંદદાસની સંભાળ નીચે શાસ્ત્રી નાથાશંકર પૂજશંકર તથા કવિ છેટાલાલ નરબેરામ આદિ લાયક માણસનાથી ચલાવવામાં આવ્યું છે. પુસ્તકો સંબંધી સર્વ વ્યવસ્થા અને જવાબદારી આ કમિટિ તરફ છે. કમિટિમાંથી કાઢતું ખાનગી હિત કે સ્વાર્થ આ સભામાં ન છતાં માત્ર લોકહિતાર્થ કામ જાણી કમિટિએ આ કામ માથે લીધું છે.

વડોદરા રાજ્ય નિવાસી કવિઓની કવિતા ઉપરાંત ચૂંટરાતના બીજા પ્રસિદ્ધ કવિઓની અપ્રસિદ્ધ કવિતાનો ઘણો જથ્થો રાવસાહેબ હરગોવિંદદાસ તથા શાસ્ત્રી નાથાશંકરની પ્રશસનીય શોધથી એકઠો થયેલો છે, અને વધારે જથ્થો એકઠો કરવા પ્રયત્ન કમિટિ તરફથી જરૂરી રાખવો એમ ધારણા છે. આ સર્વ કવિતા પછુ પ્રસિદ્ધિમાં લાવવા યોજના તૈયાર થાય છે, અને તે ઉચ્ચ મ સફળ થવા ઈશ્વર પાસે પ્રાર્થના છે.

આશા છે કે આ પ્રાચીન ગુર્જર કવિઓની સુંદર તથા બોધક કવિતા-થી વાંચનારનું જ્ઞાન તથા સદ્ગુણ, રસચંતા, રૂચિ, રસિકતા, સહૃદયતાદિ ઉચ્ચ પ્રકારનાં યર્થ વૃદ્ધિ પામશે, અને ગુર્જરવાસી અન્ય સમર્થ કવિઓની કવિતાની પણ તીવ્ર યાચના યર્થ પ્રકટ થશે.

આ પ્રાચીન કાવ્યમાળાને, કચ્છ, કાઠિયાવાડ અને ગૂજરાતના નાજ્ય-કર્નાઓ તરફથી તથા બીજા ધણા સદ્ગૃહસ્થો તરફથી ઉદાર આશ્રય મળ્યો છે, તેમાટે તેમનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે.

વડોદરા.
સંવત ૧૯૪૬ ના વૈશાખ
સુદી ૧, તા. ૨૦ એપ્રિલ સન
૧૯૯૦, રવિવાર.

} મણિભાઈ જશભાઈ.

વીરજીનું ચરિત્ર.

મહાકવિ પ્રેમાનંદના ઘણા શિષ્યોમાનો એક શિષ્ય વીરજી નામે કવિ હતો. તાપી નદીના કાંઠા ઉપરના બરહાનપુરામાં એનો જન્મ થયો હતો. એ જાતે આતુરવેદી મોઢ હતો. અરાઢમા સૈકાના આરંભમાં કે સત્તરમા સૈકાની આખેરીએ તેનો જન્મ થયો હોય એમ જણાય છે. કેમકે સંવત ૧૭૨૦ ની પેઢેલાં તે પોતાના બાપની સાથે વડોદરે આવ્યો હતો તથા ત્યાં પ્રેમાનંદની કૃતિ સાંભળીને તેમની પાસે શ્રીમદ્ભાગવત અને કાવ્યત્રયો શીખવા તે રહ્યો હતો. કવિના સહવાસથી વીરજીને જણાયું કે તેમને ગૂજરાતી કવિતા ઉપર ઘણો આદર છે તથા જે કોઈ ગૂજરાતી કવિતા કરે તે તેમને ઘણો પ્રિય લાગેછે, ત્યારે પોતે પણ ગૂજરાતી કવિતા કરવા માંડી. એ અબ્યારી દશામાં એકાદ બેવાર છૂટક કવિતાઓ કરીને પ્રેમાનંદને તેણે બતાવી હશે જે જોઈને થતા કવિને ઉત્તેજન આપવા દાખલ તેણે વખાણી પણ હશે. આ ઉપરથી વીરજી કવિ-કવિતા કરવાને ઉત્તેજ્યો અને કૃતિત વાર્તાના ત્રયો લખવા માંડ્યા.

વડોદરામાં તે બુરાનપુરા જીલ્લામા રહેતો હતો. ત્યાં તેણે ધર રાખ્યું હતું. ઘણા દિવસના સહવાસથી તેને વડોદર છોડી જવું ગમતું નહોતું તેથી કાર્ય પ્રસંગે તે પોતાને વતન જતો પણ ઘણાખરો તે વડોદરામાં રહેતો. બરહાનપુરમાં કવિ નહિ તેથી વીરજી બ્યારે ત્યાં જતો ત્યારે તેનાં અસાધારણ વખાણ થતાં. અને તેથી તે પોતાનાં કરેલાં કાવ્યોની બરહાનપુરમાં કથા કરતો. પ્રેમાનંદની અને તેના શિષ્યમંડળની વાત કોઈ કોઈ ધરડા વ્યાસજીઓ કહે છે તેમાં કાંઈક અતિશયોક્તિ અને કાંઈક કથાતર થયેલું જણાય છે તથાપિ મૂળ મુદ્દે તજવીજ કરતા વાત સત્ય હોય છે. તેજ લોકો વીરજી માટે કહે છે કે એ કવિ બડો પતરાજી ખોર, ફૂલજીજી, દંભી અને માની હતો. તે કોંધી પણ હતો. એના એવા ગુણો વિશે માનવા લાયક પુરાવો બીજી રીતે મળી શકતો નથી તથાપિ એ પોતાને મહાકવિ અથવા રસાનકાર વર્ણવવામાં નિષ્ણાત માનતો હશે એમ તેના ત્રંચો ઉપરથી જણાય છે. પોતાના ત્રયોમા તે લખે છે કે “અમે શૃગાર, વીર, કરુણા, આદિક રસ

વર્ણવીશુ, નવે રસ વર્ણવીશુ, ઈં ” પણ અંથમા તેટલુ બધુ હોતુ નથી આ ઉપરથી એમ પણ અતુમાન થઇ શકે કે કદાચ તે કવિ રસાદિકના નામ અને લક્ષણુ ગણીને રસને ઓળખનારો રસજ્ઞ હશે તથાપિ અથોમા તેની યોજના કેમ કરવી તેમા તે બૂલ ખાતો હશે

પ્રેમાન દે બ્યારે ગૂજરાતી સાહિત્ય વધારવાની યોજના કરી પોતાના શિષ્યોને ગ્રુદા ગ્રુદા પ્રકારની કવિતા કરવાની આજ્ઞા કરી ત્યારે વીરજીએ પોતે સામળના જેવી કનિતા શ્રી તેને છઠ્ઠ મારવાનુ માથે રાખ્યુ હતુ, પણ પ્રેમાન દ-પુત્ર વધત્ર શ્રિ કહેછે તેમ તેમા તે પોતેજ સજ્જડ છઠ્ઠ ખાઈ ગયો હતો સામળ જેવી કનિતા વીરજીથી બની નહિ અથવા વલ્લભ વગેરે તેના સહપાડી કવિઓની સભાએ તેને પાસ કરી નહિ તેથી વીરજી લજવાયો અને પોતાની કવિતાની તુનના મહાકવિ પ્રેમાન દ ગુરૂ પાસે કગવનાનો નિશ્ચય કર્યો પ્રેમાન દે પણ તેને વખાણી નહિ ત્યારે તેણે કામાવતીની વાર્તા લખી પણ વલ્લભ વગેરેએ તેને પસ દ કરી નહિ, જેથી તેણે તે યત્ન છોડી દીધો

કહે છે કે વીરજીો રાગ ધણે સારો હતો તેથી પ્રેમાન દ પોતાની કરેલી કનિતાઓ પ્રસંગોપાત વાચવાને વીરજીને સાથે રાખતા એવા અભ્યાસ થીજ વીરજીએ શ્રવિત્ય મેળુ યુ હરો એમ લાગે છે કેમકે કવિઓના સહનાસથી અને તેના અથો વાચનાથી શ્રવિતાની રચિ ઉત્પન્ન થઈ અભ્યાસ વધે છે અને કનિતા રચનાનો પણ શોખ થાય છે વીરજી કવિ કોઈ છદ કે રાગ ગાવા બેસે અને ગાય તેમા જો કોઈ તેના વખાણુ કરે તો તે પ્રોત્સાહિત થતો આ વધારે ઉલ્લાસથી ગાતો, કદાચ પદનો રાગ ન બેસે તો પણ તે બેસાડવાનો યત્ન કરતો આ જો તે પ્રસંગે પ્રેમાન દ પાસે હોય તો તેની કેટલીક મજાક કરી પગી તેને લીખામણુ દેતા વીરજી તાત્કાલિક લાગણી વાળો હોનાથી કાઈ લીખામણુ દ તેથી તેને લાગતુ તો ધણુ, પણ બૂલકણો દોનાવી ખાજ ધડી પછી બૂતી જતો

વીજીએ પ્રેમાન દનો સમાગમ થવા પછી ધણા મય કર્યા છે અમને જે મળી આ યા છે તેના નામ આ પ્રમાણે છે

કામાવતીની કથા

બલિરાગ્ગનુ આખ્યાન

કાકુરાજ કથા

સુરેખાહરણુ

દરા અવતાર

વ્યાસકથા

વીરજી પોતાના ગામમા જમીનદાર હતો તેથી તેને પૈસા કમાવાની બહુ દરકાર નહોતી, પરંતુ વડોદરામા તે ભાગવતાદિની કથા કરીને નિર્માહ કરતો અને ઠાઈ વાર મિજલસમ પોતાની બનાવેલી કવિતા વાચી પ્રશસા સાબળીનેજ ખુશી થતો હતો. પ્રેમાનંદના મરણ વખતે એ વડોદરામા હતો.

વીરજી સબંધી જે હકીકત મળી શકી છે તે આ છે એના મરણ ઉપરથી કે બીજી રીતથી એના જન્મમરણની સાલ કે એના માતાપિતાના નામ પણ મળી શકતા નથી એણે પોતે બાલ્યવય કેરી રીતે કાઢ્યું, અબ્યામ કેવી રીતે ક્યો, પાછલી જીદગી કેમ ગુજરી તેને સતાન શા હતા, ટ્રેવી રિયતિમા હતો, વગેરે ચરિત્રને લગતી હકીકતની કાંઈ નોંધ ન હોવાથી અથવા તેના સગાવાહાનામાથી પણ અહીં કોઈ ન હોવાથી કર્ણાકર્ણી પુરાણ બ્યામજીઓએ સાબળેની વાતોમાથી જે સંબંધિત લાગી તે અહીં દાખલ કરી છે

ગ્રંથવિવેચન.

આ પુસ્તકમાં વીરજી કવિના ત્રણ પુસ્તકોનો સમાવેશ કર્યો છે, જેમાં ના છેલા બે નાનાં આખ્યાન છે અને પેહેલો એક વાર્તાનો અથ છે. ધણી કવિ-ઓ કવિતાના વિષય તરિકે ઇતિહાસ કે કલ્પિત વાર્તા લેખને અથ રચેછે. કોઈ વિદ્વાન કહેછે કે, "નાત્વ દુર્લભ લોકે વિદ્યા તત્ત્વ મુદુર્લભા । કવિત્વ દુર્લભ તત્ત્વ" જગતમાં મનુષ્યપણું દુર્લભ છે અને મનુષ્યપણામાં પણ વિદ્યા પ્રાપ્ત થવી અતિ દુર્લભ છે, તેમાં પણ કવિ થવું તો વળી દુર્લભજ છે " એ રીતે કવિનું દુર્લભ પદ પ્રાપ્ત થયા પછી પણ છૂટક કવિતાઓ કરવી અથવા ઋતુ વર્ણનાદિ ખડકાવ્ય લખવાં એથી કવિની કવિત્વ શક્તિની સાથે તેનું અચરચના સબંધી ચાતુર્ય માન્ય પડતું નથી જો કોઈ કવિ જન્મ પર્યંત છૂટક સાહિત્યના પદ રચ્યા કરે અને પરસ્પર સબંધવાળું કાવ્ય, આખ્યાન, નાટક, કે વાર્તા જેવું કાંઈ ન લખે તો તેટલા ઉપરથી તેની કાવ્ય અથ રચવાની શક્તિની તુલના થઈ શકતી નથી. એકાદ વિષય મનને ભાવતો હોય, તેનો અતિ પરિચય હોય, તે વિષે ધણું જોયું, જાણ્યું હોય, અને ખીજાએ કરેલી તે વિષયની કવિતા જોઈ હોય તો કોઈ અબ્યાસી કવિ પણ વખતે શ્રોતાના મનને ચકિત કરે એવા એક બે પદ રચી શકે, પણ તેને બ્યારે અદૃષ્ટ અશ્રુત નવી વાર્તાજ રચવાની બનામ-ણું કરવામાં આવે ત્યારે તેમાં તે કેવો સફળ થઈ શકે છે તે તો અનુભવથી જણાય.

ગદ્યવાર્તાઓ રચવા જેટલી ચતુરાઈ પદ્યમય વાર્તાઓ રચવામાં જરૂરની છે વાર્તા રચનામાં જો તે અસંભવાદિ દોષ કરે તો તે રચના શ્રોતાને શીઘ્ર લાગેછે અને કવિતા ગમે તેવી સારી હોય તથાપિ તેથી શ્રોતાની મનોવૃત્તિ મો-ળી પડી જાયછે વાર્તારચનમાં અદ્વિતિ ધટના સચુક્રિતક ન હોય તો તે કાવ્ય નીરસ લાગેછે અને શ્રોતાના મનમાંથી કવિના મહિમાનું પાણી એકદમ ઉતરી જાય છે. સંસ્કૃત ભારામાં ગદ્યમય વાર્તાના અથો *કથાસરિત્સાગર, દશકુમાર-

ચરિત, કાદમ્બરી, વગેરે છે અને અગ્રેજી વગેરે બીજી ભાષાઓમાં પણ અનેક વાર્તાગ્રંથો છે જેનાથી ધણાખરા વિદ્વાન જાણીતા છે. તે પ્રમાણે ગૂજરાતના જૂના ગ્રંથકારોએ કોઈ વાર્તામંથ ગદ્યમાં લખ્યો જણાયામાં નથી પણ સાંભળભટ્ટે અનેક વાર્તાના ગ્રંથો કવિતામાં લખીને નામ મેળવ્યું છે. સામળના વાર્તાગ્રંથોમાં ઉપક્રમ અને ઉપસંહાર ભિન્ન પડતા નથી કે અસંભવિત ઘટના જેવામાં આવતી નથી. જ્યાં અસંભવ જેવું વર્ણન છે ત્યાં મંત્રાદિ પ્રભાવને આગળ કરીને તેનો એવો ઢાંકપિછોડો કર્યો છે કે તે સધળું જીજ્ઞાસાના વેદે-જામાં તણાતા શ્રોતાઓને સુધટિત લાગે છે, અને તેથી તેના વાર્તારચનને દોષ મળતો નથી.

જે સારો કવિ હોય તે સ્વતઃકલ્પી કાઢેલી વાર્તામાં કવચિત્તજ બૂલે છે, પણ બ્યારે વાર્તાની કલ્પના બીજા કોઈની ઉછીની લેવી ધારી હોય અથવા પોતે કલ્પિત તો કાંઈ નજર કરવું પણ પુરાતન કવિઓ જે કરી ગયા છે તેમાંથી જ વિષય લેધને પુસ્તક રચવું, એવો જેનો સંકલ્પ હોય તેને બ્યારે જૂદી જૂદી વાર્તાઓનો સમ્બન્ધ મેળવવો હોય સારે કદાપિ તેમાં તે સ્ખલિત થાય. કામાવતીની વાર્તા એમજ રચાઈ છે. એટલે કવિ કહે છે કે તે પદ્મ-પુરાણમાંથી, અને દશકુમારચરિતમાંથી લીધી છે. પણ તેમાં આશ્ચર્ય જેવું એ લાગે છે કે એ જૂદા જૂદા ગ્રંથોની વાર્તાઓનો સમ્બન્ધ કવિએ એવી સારી રીતે મેળવ્યો છે કે તે જૂદી જૂદી વાર્તાઓ મેળવેલી છે એમ કાંઈ બાગ્યેજ ધારી શકે ! વીરજી કવિને આ કામ માટે સાબાશી આપવી ઘટે છે. એમ છતાં તેમાં એક પ્રકારનો દોષ કોઈક જગ્યાએ જોવામાં આવે છે. તે એ કે તેમાં યોજેલાં પાત્રની યોગ્યતા કોઈક કોઈક હામે જળવાઈ નથી. જેમ કામાવતીને પરણનાર વલ્લુક પાંચલાખની આદર વેચવા બજારમાં ઉભો રહે છે, ઘેર આવીને તે પાડોશીઓને પૂછીને કામાવતીને ગયેલી જાણી વગર તપાસ કર્યો થેલો થઈ જાય છે અને સારંગી લેઈ તેજ ગામમાં બીજા ભાગે છે, ચતુર કામાવતી ચોરની સાથે રાત્રે ઘોડા પર બેસીને જતાં છતાં અને તેની સાથે વાતચિત કરતાં છતાં પણ સૂર્યોદય થયા વિના તેને 'પોતાનો સ્વામી નથી' એમ ઓળખી શકતી નથી, રાજ્યસુખ ભોગવતાં છતાં પણ કામાવતીના પતિને પોતાનાં માળાપ સાંભરતાં નથી પણ એક વખત કામાવતી બ્યારે તેને બા-પના સમ દે છે સારેજ તે સાંભરે છે, સાંભર્યા પછી પણ તેમની બરાબર તજ-

પરણે છે અને સ્વામીને રાજ્યગાદીએ બેસાડે છે, એ વર્ણન બહુધા સાધારણ છે. એકંદરે વાર્તા આનંદ આપે એવી છે.

વાર્તા જોતાં આપણને જણાય છે કે કવિએ જોડેલો શ્રમ વાર્તામાં વિસ્ત્રમ ઉપજાવવા તરફ કર્યો છે તેટલો શ્રમ પ્રધાન અને ગૌણ રસોત્તુ' પોષણ કરવા તરફ કર્યો હોત તો આ વાર્તા આથી પણ વધારે ચિત્તાકર્ષક થઈ હોત. પણ આ વાર્તાની કેમ ઉત્પત્તિ થઈ તે સાંભળવાથી એ સંશય કાંઈક અંશે દૂર થશે. કવિના ગુરુ પ્રેમાનંદના વખતમાં શામળ અને પ્રેમાનંદના શિષ્યો વચ્ચે કવિતા બાબતની હરિકાષ્ઠિના વાદ ચાલતો હતો. વીરજીએ પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે મારે શામળના જેવો વાર્તાશ્રંથ લખવો. આ કારણથી લોકને આશ્ચર્ય ઉપજાવે એવી વાર્તા માત્ર તેણે લખી છે અને બીજી ત્રીજી બાબતની દરકાર રાખી જણાતી નથી, એમ છતાં પણ રસમ વાંચનારને જણાશે કે આ શ્રંથમાં અદ્ભુત રસ પ્રધાન છે તથા રૈદ્રસ, દેવવિષયા રતિ, શ્રવણ પૂર્વરાગ વિપ્રલંબશૃંગાર, વત્સલ વગેરે રસો ગુણીભૂત છે. માત્ર અદ્ભુત સંબોગથી અદ્ભુત ઉત્પન્ન કર્યો છે પણ તેનું પરિપોષણ કર્યું નથી તેથી તે રસ સંપૂર્ણપણે જામેલો જણાતો નથી. જો કવિએ ધાર્યું હોત તો આજ શ્રંથમાં તે વિપ્રલંબ અને સંબોગ શૃંગાર, કૃષ્ણ, વત્સલ, રૈદ્ર, બીભત્સ, વગેરે રસ વર્ણી શકત; કેમકે તેવા તેવા પ્રસંગ અહીં ચીતરાયા છે-રૂપરેષાઓ દોરી છે, રંગ જોઈએ તેવો પૂર્યો નથી.

બીજો શ્રંથ બલિરાજનું આખ્યાન છે. પુરાણોમાંથી આ વિષય લીધો છે એ તે સ્પષ્ટ છે. પ્રથમ બલિરાજની ઉત્પત્તિ, તેના પિતાની ન્યાય શુદ્ધિનું દૃષ્ટાંત, અને પછી બલિના યજ્ઞોત્તુ' વિધાન વર્ણવ્યું છે. બલિ સો અશ્વમેધ યજ્ઞ કરે તો ઈંદ્ર યામ એ બંધથી ઈંદ્રે તે પૂરા ન થવા દેવાને વિધ્વંસી પ્રાર્થના કરવા ઉપરથી વિધ્વંસી દેવપ મુનિને ત્યાં અવતાર લેઈ વામન બ્રહ્મચારીરૂપે બલિના યજ્ઞમાં જઈ તેની પાસે દાનસંકલ્પ કરાવી છળથી તેનું ત્રણે લોકનું રાજ્ય છતી લીધું અને તેને પાતાળમાં મોકલ્યો. આ વગેરે કથા વર્ણવી છે. દાનવીર વર્ણનાનો આ વિષય છે. અને કવિએ તે વર્ણવવાને બનતો યત્ન કર્યો છે. બલિરાજના ઉત્સાહ સ્થાપિનાંત્રને ઈંદ્રપદ પ્રાપ્તિ વગેરે આલંબન અને વામનની ધર્મશીલતા આદિ ઉદ્દીપનથી દાનવીરરૂપે શ્રાતાના અંતુભવમાં આણ્યો છે.

“દશાવતાર” એ ત્રીજું આખ્યાન આ શ્રંથમાં છે. મત્સ્ય, કચ્છ,

વારાહ, રુસિંહ, વામન, પરશુરામ, રામ, કૃષ્ણ, યુદ્ધ અને કલ્કી, એ દશાવતાર સઘળે પ્રસિદ્ધ છે. પરંતુ ભાગવતમાં કપિલ, ઋષભ, દત્તાત્રેય, વ્યાસ, વગેરે બીજા અવતાર ઉમેરીને ચોવીસ અવતાર વર્ણ્યા છે. કવિએ પ્રથમ બતાવેલામાંથી મત્સ્ય, કચ્છ, વામન, યુદ્ધ અને કલ્કી એ પાંચ બાદ કરી તેને દામે કપિલ, ઋષભ, મોહની, દત્તાત્રેય અને વ્યાસ એ અવતાર લખીને દશ અવતાર વર્ણ્યા છે. ભાગવતાદિ પુરાણોમાં વર્ણેલા અવતારોમાંથી કયા મુખ્ય ગણવા એ ને કવિની ઈચ્છા ઉપર છે તો પછી કવિ ગમે તે દશાવતાર વર્ણી શકે. દશાવતારમાં વિષ્ણુનાં જૂદાં જૂદાં પરાક્રમ સારી રીતે વર્ણ્યા છે. દેવ-વિષયારતિ નામનો ભાવ એ સઘળામાં મુખ્યપણે વર્ણાયો છે.

એ રીતે કામાવતીની કથા, બલિરાજનું આખ્યાન અને દશાવતાર એ ત્રણ વિષયો કવિએ કવિતામાં વર્ણ્યા છે. પેહેલા અંધમાં દેશીઓની સાથે કોઈ કોઈ ઠેકાણે દોહરા, ચોપાઇ પણ લખ્યા છે. આ જૂનાં કવિના એ અંધની પ્રતો એક પછી એક એમ ઘણા હાથે ઉતરી દુશે એમ જણાય છે, કેમકે કવિતાના માપમાં કોઈ કોઈ જગાએ માત્રાઓ વધી જતવછે અને પદ સંખ્યા મળતી નથી આવતી. કવિએ કડવાને અંતે કડીઓની સખ્યા ઘણીક જગોએ આપી છે, પણ લેખકોએ એક કડવાની કડીઓ બીજા કડવામાં લેખ લીધી દુશે કે કેમ ! તેથી કેટલીક જગોએ તે મળતી નથી; ને કે વાર્તાનો સંબંધ તૂટતો નથી તેથી વચમાંથી કાંઈ ગયું નથી એમ જણાય છે તથા ભાષા-શૈલીમાં ફેર પડતો નથી અને જોઈએ તે કરતાં વધારે નથી માટે કોઈએ ઉમેરો કરેલો પણ માલમ પડતો નથી. બીજાં એ આખ્યાનો તો દેશી-બદ્ધ રચેલાં છે. ભાષા પ્રેમાનંદના વખતની હોવાથી કાનને અપરિચિત લાગતી નથી.

॥ श्रीजगदीश्वरायनमः ॥

वीरजीकृत

કામાવતીની

કથા.

કલ્પ ૧ લું

રાગ કેદારો.

નય નય નય પારવતી ન દન, વદન સુગ તેત્રીશ,
એક દત ઉજવવ મુખ જેને, (તેને) પ્રથમ નામુ શીશ ૧
હસ્તકમળની માહે ફરશી, ભુજ ચાર ત્યા સો'ય,
લક્ષ લાભનો સ્વામી દીડે, વિશ્વતાણુ મન મો'ય ૨
સિંદૂરે શોભિતા રંગ રાતા, ઉર સેવના હાર,
ચરણકમલ ચાવતા વાળે, ઘૂઘરીનો ઘમકાર ૩
ગજવદન મોદક અતિ વન્નમ, મૂષકતાણુ વાહન,
તેત્રીશકોડ સદા ધર્યે છે, જેહતાણુ દરગન ૪

૨ લક્ષ ધન લક્ષ અને વામ એ જે ગણપતિના પુત્ર કહેતાય છે અહીં
ગણપતિ તેનો સ્વામી લખ્યો છે, તેના અર્ચ એમ મનસ્વો કે નય લાભનો
નિયતા ૩ સેવના-મેરવન મોતારી

તેહતણા પદપકજ વદી, માગુ અવિચળ વાણી,	
સેવકને મુખ સૂઘો અક્ષર, આપે તુ બ્રહ્માણી	૫
તે જુગ જાયો વિશ્વ નિપાવે, ભાજણુ ઘડણા પ્રમિદ્ધ,	
તારી કૃપા હોય જેહ ઉપર, તે પામે નવનિ	૬
તેમાટે તુ ભાળક જાણી, કરજે અબા સાર,	
નિમ વીરજ ચરણે લાગ્યો, શ્રીકૃણશુ નમસ્કાર	૭
બેઉ કર જોડી કરે વિનતિ, મન્તક મૂકો પાણિ,	
જ્યા જ્યા જેવો અર્થ ઘટે ત્યા, અક્ષર જડતો આણી	૮
કામાવતીની કથા અતુપમ કહેવા છે મુજ મેન,	
મેમ ધરીને સાલજે તે, શ્રોતા થાય પ્રસન્ન	૯
સાલગતા મુખ ઉપજે, ને થાય મન ઉ નાસ,	
જેમ વાડીમા ભાતભાતનો, પરિમલ ખૂબ પ્રકાશ	૧૦
જેમ વાયુ મુગ ધનો, દખતા અટકે મેન,	
તેવો કથાતણે રસ પોખુ, મુણજો શ્રોતા જન	૧૧

૫ બ્રહ્માણી-સરસ્વતી સરસ્વતીને કોઈ બ્રહ્માની પુત્રી કહેછે આ કોઈ પત્ની કહે છે અહીં પત્ની માનીને કનિએ લખ્યુ છે

૬ તે છં-તે જુગ (જગતમા) જાયો (કૃતપન્ન કરેલો) બ્રહ્મા વિશ્વો નિપાવે છે અને તેનુ કર્મ ભાજણુ (ભાગતુ-જગતનો પ્રલય) અને ઘડણા (ધનુ-જગતની ઉત્પત્તિ) એ પ્રમિદ્ધ છે (અમિકા અથવા આઘશમ્તિની એ ગુતિ છે) નવનિ-નવ પ્રકાગ્નાપક્ષ ગગરે નિધિ

૭ સાર-સદ્માન શ્રીકૃણશુ-નાળિયેર સંહિત ૮ પાણિ-હાથ જડતો-બંધ બેસતો ૧૦ પરિમલ-મુગધ પ્રકાશ-પ્રકટ (વાલ છે) ૧૧ મુગધનો-મુગધ મુકા પોખુ-પોખુ કર-રસ જમાનુ

- તેમાટે મુજ કરણા આણી, થાઓ માત કૃપાળ;
સેવકને મન શુદ્ધ વાણી, આપો પરમ રસાળ. ૧૨
- હૃય શોક વિચાગ વર્ણુવુ, અર્થ આગળ સંજ્ઞેગ;
વીરરસ વૈરાગ્ય વર્ણુવુ, નાના વિધના ભોગ ૧૩
- ૩૫ રાગ શાણુર્ગાર વર્ણુવું, કલા કાતિ ગુણુ જોહ,
વિધ વિધ ભાતે કહી શ્રોતાને, ભાગુ સર્વ સદેહ. ૧૪
- વર્ણુન ત્યાં વાર થાશે ગુણુ. વર્ણુ ત્યા કહેવાશે,
એક મને સાંભળતાં આગળ, મનનો સ દે' જશે ૧૫
- નામ ડામ ગુણુ વર્ણુવું, યા વર્ણુવું દેશ વિદેશ,
અવનીચક્ર મધ્યે અવતરી, એ મોટા ભૂપ નરેશ. ૧૬
- તેમાટે સહુકો સાંભળો, થઈ શ્રોતાજન સાવધાન;
ભત્રી ભાતે સંભળાવુ સહુને, કામાવતી આખ્યાન ૧૭
- કર જોડી કરે નિનતિ, પૈશણુવ ને કવિજન,
એકવાર હરિહર કહો, સમરથ જુગજીવન. ૧૮
- સિધુ દશનો રાજા મોટો, અદ્રસેન તે જોહ;
એક સમે સભામધ્યે બેઠો, અતિ આનંદ તેહ. ૧૯

૧૨ મુજ-મુજ ઉપર મન ઇન્-મનમા શુદ્ધ વિચાર અને મુખે શુદ્ધ વાણી

૧૩ આ અથમા કથા રમ અને ભાવનું પોષણ કર્યું છે તેની પ્રતિજ્ઞા કરતા કવિ કહે છે. હૃય ઇન્-હૃય (એ નામનો વ્યભિચારી ભાવ), શોક (એ નામના સ્થાયિભાવથી ઉપજેનો કરણારસ), જેમા આગળ સંજ્ઞેનો અર્થ આવે એવો વિચોગ વર્ણુવુ અર્થાત્ વિપ્રવભ અને સંજોગ જૂગાર વર્ણુવુ. વૈરાગ્ય- અર્થાત્ શાત રસ ૧૫ ત્યા-અથમા. વાર-મુદર.

૧૬ યા-અથમા અવનીચક્ર-૪૨નીનુ મડળ ૧૮ કર ઇન્-દોહોરો છે.

- તેણે સમે ત્યાં વ્યાસ પધાર્યા, આવ્યા સૂત મુનિ જન;
સભા સહિત રાજ થયો બેઠો, કરવા તે દરસન. ૨૦
- અર્ધ આસન આપી, ઋષિજને ભૂપતિ લાગે પાય;
કર બેઠીને કરે વિનતિ, કૃપા કરો ઋષિરાય. ૨૧
- પુષ્પહાર આરોપ્યા ક ઠે, માંડ્યું દિવ્ય આસન;
કર બેઠીને કરે વિનતિ, ચક્રસેન રાજન. ૨૨
- પુસ્તકકેરી પૂજા કીધી, ખેમ ધરી તેણી વાર;
સ્વામીજી મુજને સભળાવો, કથાતણો વિસ્તાર. ૨૩
- રાજકેરું વચન સાંભળી, બોલ્યા તપ ઋષિરાય;
કામાવતીની કથા સભળાવો, (અનુપમ) સાંભળતાં સુખ થાય. ૨૪
- ત્રણુ અવતાર ધરી અખળાએ, કીધાં મહા પ્રાક્રમ;
જેમ જેમ વિપત્તિ પડી પોતાને, તોય ના મેલ્યો ધર્મ. ૨૫
- કળા કાંતિ અધિક શ્યામા, ને શૂરવીર મહાધીર;
જેમ જેમ પડી અવસ્થા તેને, તેમ તેમ સહી શરીર. ૨૬
- જાતિસ્મૃતિ હુતી તે નારી, ગત જન્મોંતર જેહ;
પુરૂષકેરી કો એક રાખે, હામમાં રતિ તેહ. ૨૭
- ચતુષ્પદ અથવા દ્વિપદનાં, શ્વાન વૃષભ તોખાર;
દષ્ટિ પડ્યો કેમે ના મૂકે, તતક્ષણુ મારે હાર. ૨૮

૨૦ સૂત-મૂત પૌરાણિક. બેઠો થયો-બેઠો થયો.

૨૫ જેમ જેમ છં-સામળ બટ પછુ પોતાની એક કવિતામાં લખે છે કે, “ક્યાં ચ દન ક્યાં મલયાગરી, ક્યા સાવર ક્યા નીર, જેમ જેમ પડે વિપત્તિ, તેમ તેમ પહે શરીર ” છવીશમી કડીના છેલ્લા ચરણમાં એજ બોલ છે.

૨૭ જાતિસ્મૃતિ-જાતિસ્મર-પૂર્વના જન્મનું સ્મરણુ રાખવાની શક્તિ-માળી ગતજન્મોત્તર-ગયેલો (પાઠ્યો) જન્મ. પુરૂષ છં-ધણુ પુરૂષોમાં થી કોઈ એકજ હામમાં તે રતિ રાખે-રાખતી હતી.

૨૮ ચતુષ્પદ-ચાર પગવાળા. દ્વિપદ-બે પગવાળા.

એવાં વચન સુણી મહામુનિનાં, રાજ વિસ્મય થાય;	
શામાટે તે પુરૂષ ઉપર, વૈર ધરે મન માંય.	૨૯
કોણુ દશમાં કોની પુત્રી, ક્યાં વસવાનો ઠાર;	
સ્વામીજી મુજને સંભળાવો, માંડી સર્વ પ્રકાર.	૩૦
કોણુ માત તાત કોણુ બ્રાત, કોણુ નગર કોણુ ગામ;	
ચંદ્રસેન રાજ એમ પૂછે, સંભળાવો મુજને સ્વામ.	૩૧
પરણી કે નવ પરણી અબળા, રહી કુંવારી તેહ;	
એ કથા સંભળાવો મુજને, ભાંજે મન સ દેહ.	૩૨
એવાં વચન સુણી રાજનાં, મુખથી બોલ્યા વ્યાસ;	
સાવધાન થઇ સુણજે શ્રોતા, આન દે ઇતિહાસ.	૩૩
પ્રથમ અધ્યાય એટલેથી શ્રોતા, શ્લોક થયા ચોત્રીશ;	
એકવાર હરિહર કહો સર્વથા, સમર્થ શ્રીજગદીશ.	૩૪

કડવું ૨ જી.

રાગ રામગ્રી.

એણી પેરે બોલ્યા સુતમુનિ જન જી;	
શ્રોતા સુણજે પરમ વચન જી.	૧

ઢાળ.

વચન તમે એક સાંભળો, અભિનવો ઇતિહાસ;	
રાય ચંદ્રસેન સુણો કથા, કહે સુતપુરાણી વ્યાસ.	૨
ગગાને ઉપકાઠે છે, એક નગર શોભામાન;	
મહાસત્યવાદી રહે સદા, એક કર્મધ્વજ રાજન.	૩
તેન પુત્રી એકજ અંબિકા, મહારૂપનો ભડાર;	

તાતને તે ઘણુ વા'લી, પરમ બાળકુમાર	૪
તે સુરજનની સેવા કરે, અંગિકા નિશ દિન,	
ધ્યાન ધરતી સુદરી, ફઠ ધીર રાખતી મેન	૫
તેના પિતા છે ધર્મી ત્યહા, સદાનતતણા અબાર,	
ધર્મકેરી ધન બાધી, જરા થયો સસાર	૬
હામ હામથી આવે ઘણા, બહુ વિમ્બ વ્યયક જન;	
જે કો આવી પ્રાર્થે તેને, રાય આપે અજ	૭
એમ પૂર્ણ પ્રમાણ વાઘ્યો, સદા દેશ ગોઝાર,	
અંગિકા એડી માળિયે, ત્યા સજ્જા સોળ શાણુગાર	૮
એકવારને સમે શુ થયુ, સાબજો શ્રોતાજન,	
વિમ્બ એક સમે આવિયો, જ્યાં કર્મધવજ રાજન.	૯
આવી આશિવાદ દીધો, આપીએ મુજ આહાર;	
દાન આડે લીહ વળી, તું અંનનો દાતાર.	૧૦
અન્ન જન રથ કનકશય્યા, હેમકેર દાન;	
અવર દાન બીજ કરે, પણ નહિ અન સમાન	૧૧
એમ કહી ઉભો રહ્યો, તમે સાબજોની રાય,	
મને કુધા પીડે પાપિણી, હું કર કોણ ઉપાય.	૧૨
અનકેરો આહાર પામુ, બોલ્યો વિમ્બ વચન,	
એવે અંગિકા દૃષ્ટે પડી ને, થયું વિહ્વળ મેન	૧૩
તે દખીતી દેવાંગના, રૂપનો ના'વે ખાર,	
ત્યારે વિમ્બ ત્યાં મોહ્યા ઘણુ, તવ દખી રાજકુમાર.	૧૪
તેના નેત્ર કમળ સમાન છે, સુંદર બીનેવાન,	
અંગિકાને નીરખતાં, નિમ્બને લાગ્યુ ધ્યાન	૧૫

- મુખ કાન્તિ કમળ સમાન જેની, કનકવરણી કાય;
ભૂખ નિદ્રા વીસરીને, વિમ્ર થયો થાય. ૧૬
- જોઈ મુખ શ્યામાતાણું, દિવ થયો ત્યાં ચિત્રામ;
નિરખવા લાગ્યો નારને, પણ ન રહે મનકુ ડામ. ૧૭
- રાજકુંવરી રત્નગર્ભા, ગર્વ ન ધરે મેન;
વિમ્રની કરે વિનતિ, ઉચ્ચરી મધુર વચન. ૧૮
- અબિકા મુખે ઉચ્ચરી, કેમ આવિયા ભૂટવ,
વડી વાર તમને થઈ, મે ના થઈ તમારી સેવ. ૧૯
- એવાં વચન કોમળ સાંભળીને, વિમ્ર થયો રળિયાત;
માનસર સરખી સુંદરીશુ, કરવા લાગ્યો વાત. ૨૦
- હાથ જોડી રહ્યો ઊભો, વધો વિમ્ર વચન,
તારે મદિર આવિયો, હું જાચવાને અન. ૨૧
- રૂપ દીકું તુજતાણું, ઉપન્યો મેન વિચાર,
નાર એવી નવ મળે તો, ધ્રુ ક પડ્યો સંસાર. ૨૨
- વૈરાગ્ય આવ્યો મન વિષે, જવ થયુ તુજ દર્શન,
હવે આજથી રે અબિકા, મે તજ્યુ કૃણ બોજન. ૨૩
- તુજ સમી નહિ સુંદરી, ત્રૈલોક્યમાંહે ટોય;
નારી એવી તો મળે, જો પુણ્ય કરિયાં હોય. ૨૪
- વચન દિવના સાંભળીને, વદી રાજકુમાર;
ફાગટ પાપે ભરાયું, જે નિરખવી પરનાર. ૨૫
- જે નાર નિરખી પુરૂષને, મન ગણે મારો વીર;
અવર મન આણે નહિ, જો તજે માણુ શરીર. ૨૬

પુરુષ નિરખે નારને, મન ગણે માત સમાન;	
ઉદાર અતે તેહનો, કરે શ્રીભગવાન.	૨૭
ત્યારે વિષ્ણુ મુખથી જોલિયો, પરમ મધુર વચન;	
* * * *	૨૮
મુજ રાંક દીન અનાથને, કર દયા શ્રીજગદીશ;	
એ નારમાટે ખપ કરી, જઈ ધરૂં કરવત શીશ	૨૯
આગલે ભવ એકડાં થઈ, અવતરૂં નર નાર;	
આશા મારી પૂરજે, તું ધન્ય વિશ્વાધાર.	૩૦
એણું કહીને વળ્યો પ્રાણીશુ, ઊજમ ધરતો અગ;	
વાણારસીમાં આવિયો, મજ્જન કીધું અગ	૩૧
વિશ્વનાથ તુ જો હરિ આ, ધરૂં કરવત શીશ;	
કર્મખજની સુતા છે, તે નાર પામુ ઈશ	૩૨
એ કયા રહી એટલેથી, સાંભળો શ્રોતાજન;	
વિષકેરી વાત જોજો, શુ વિચારું મન.	૩૩
અંભિકા મન વિમાસે, એ શુ થયું ઉત્પાત,	
મુજમાટે મુઓ વાડવ, કરી આત્મઘાત.	૩૪
પરબ્રહ્મને જાણુ નહિ, મારા જન્મપર્યંત;	
પ્રણય કરતાં પાપ લાગ્યું, કેમ કરૂં ભગવત.	૩૫
શ્રીકૃષ્ણ ગોપીનાથ વલ્લભ, દારકાના રાય;	
બ્રહ્મહત્યા છૂટિયે કેમ, કરૂં કોણ ઉપાય.	૩૬
ભક્તવત્સલ ભૂધરા, ત્રિલોકકેરા નાથ;	
હુ ખસ્યુદ્રમાં જૂડતાં, તુ ધરે સ્વામી હાથ	૩૭

૨૮ આ ટીકામાં ઉત્તરાર્ધ નથી; ત્યાં આગળ આ રીતે દોષ ગઈ—
 “ દે ગાન કન્યા આગયી મે, નચું છે કળ અન ” ૩૧ મજ્જન-રનાન

જનકીજીવન રામજી, સમર્થ શ્રીરઘુનાથ;	
દુઃખસમુદ્રમાં બૂડતાં, તું ધરે સ્વામી હાથ.	૩૮
ચંદ્ર સૂરજ ને ધરા પ્રજા, સર્વનો તું નાથ;	
દુઃખસમુદ્રમાં બૂડતાં, તું ધરે સ્વામી હાથ.	૩૯
અબિકા મન દુઃખ ધરે, ધન્ય ધન્ય વૈકુંઠનાથ;	
દુઃખસમુદ્રમાં બૂડતાં, તું ધરે સ્વામી હાથ.	૪૦
વસુદેવનંદન જગતપદન, ચૈદ ભુવનિકનાથ;	
દુઃખસમુદ્રમાં બૂડતાં, તું ધરે સ્વામી હાથ.	૪૧
સર્વની સ્તુતિ કરે સ્થામા, ઝરે આંસુપાત;	
દુઃખસમુદ્રમાં બૂડતાં, તું ધરે સ્વામી હાથ.	૪૨
સહસ્રકિરણ તને ઘણું, વિનવું ઊગમતે ભાણ;	
આશા પૂરે માહરી, મુજ દારા રોવક બાણ.	૪૩
એવું કહીને કળકળે, વૈરાગ્ય આણી નાર;	
હવે હું તો ક્યાં જઈ, ને કરું દોણ મકાર.	૪૪
વિપ્રની ગતિ જ્ઞે નવ ધરું, તો થિ ક એહ શરીર;	
ભેરવ અંપાવી મરે, થઈ અવતરે મુજ વીર.	૪૫
દારકામાં જઈ કરી, અંપાવિયુ તે નાર;	
એક ઉદર વ્રાત ભગિની, માગિયા અવતાર.	૪૬
ચદ્રસેન ત્યાં સાંભળી, એમ વ્યાસજીની વાણ;	
મુને સંદેહ ઉપન્યો, ઉચ્ચયો અતુર સુખાણ.	૪૭

૩૮ જનકીજીવન—મીતાના પતિ. ૪૧ ભુવનિકનાથ—ભુવનૈકનાથ—
ભુવનનો એક નાથ. ૪૩ ઊગમતે—ઉગતે. ૪૫ વીર ધ—તે બ્રાહ્મણ
મારો વીર (ભાઈ) થઈને અવતરે

ગતકથા એ પ્રભુ બોલ્યા, મા ધરશે મન રીસ;	
તે નાર પામ્યો કહીં વાડવ, ધર્યું કરવત રીસ.	૪૮
એણીએ એવું કહીને, કહ્યું અપાપાત;	
એક ઉદર અવતરું, અમો થઈ ભગિની બ્રાત.	૪૯
વાણારશીમાં વિમકેરી, આશા પૂરે ઈશ;	
કે દ્વારકામાં અંગિકાને, આપશે જગદીશ.	૫૦
ત્યાં રૂદ્રને લજ્જા હવી, અહીં દ્વારકાપતિ કા'ન;	
શુ રૂદ્ર લજ્જા રાખશે કે, આપશે ભગવાન.	૫૧
કે બેઠ દેવ લાઠી મરીને, થાશે પ્રૌઢ વેર;	
મુને સભવતુ નથી, રી થાશે સ્વામી પેર.	૫૨
સતપુરાણી બોલિયા, મુણુ રાય ચતુરમુખાણ;	
ઈશ ને જગદીશ મધ્યે, અક્યતાની વાણ.	૫૩
બ્રહ્મા વિષ્ણુ ને રૂદ્ર, ત્રૈણે જીજ્ઞવા નહિ કાય;	
ક્ષેમત્રાત્ર કૃષ્ણ વિના નથી, તું વિચારી મન જાય.	૫૪
કીડી કુંજર આદિ દેઈને, પૂરે આશા અત્ર;	
ઈચ્છા પૂરે વિશ્વની, સમર્થ શ્રી ભગવન.	૫૫

૪૮ ગતકથા ૬૦-તમો પ્રભુ (વ્યાસ) એ ગતકથા બોલ્યા, તેમાં મને સદેહ થયો તેથી રીસ ધરશે નહિ. બ્રાહ્મણની ઇચ્છા એમ હતી કે અમો સ્ત્રી પુરૂષ થઈએ, અને સ્ત્રીની ઇચ્છા એમ હતી કે અમે ભાઈ બેન થઈએ, ત્યારે એમાયી કોની ઇચ્છા પૂર્ણ થઈ ?

૫૧ ત્યાં-કાશીમાં. રૂદ્રને ૬૦-શિવના ઉપર વિશ્વાસ રાખીને કાશીમાં બ્રાહ્મણ મરી ગયો માટે તેનું કાર્ય કરવાની લાજ શિવને છે; અને દ્વારકામાં સ્ત્રી મરી ગઈ માટે તેનું કાર્ય કરવાની લાજ કા'ન-કૃષ્ણને છે.

૫૪ ક્ષેત્રમાત્ર-તીર્થક્ષેત્ર માત્ર અથવા ક્ષેત્ર (દેહ) માત્ર. ૫૫ કીડી ૬૦-કીડીકુંજર આદિને અન્ન દેઈને આશ પૂરે, એ અન્વય.

તેમાટે મન સ્વસ્થ થઈ, સુણ કથા રાણારાય;
 મત્ર તારાતણો ઉત્તર, હમાણા નહિ દેવાય. ૫૬
 તે કથા આગળ થશે તે, કેમ અવતરે નર નાર;
 એનો સ્વામી કૃષ્ણજી ને, પેલાનો ત્રિપુરાર. ૫૭
 સર્વ વિસ્મય થઈ રહ્યાં, સાંભળો શ્રોતાજન;
 નરનારને સૂઝે નહિ, અતિ વ્યગ્ર છે રાજન. ૫૮
 અધ્યાય બીજો કહ્યો માંડી, અબિકા વિસ્તાર;
 હવે તે કથા ચાલશે, આગળ ધર્યો અવતાર. ૫૯
 સાઠ પદ પૂરણ થયાં, ઇતિહાસ નાના છદ;
 નર નાર ગાય ને સાંભળે, મન ઉપજે આનંદ ૬૦

વક્તવ્ય.

આનંદ આણી અતિ ઘણો, સાંભળો શ્રોતા ચિત્ત ધરી;
 કવિજન વાણી જોયરે, એક વાર જોલો શ્રીહરિ. ૬૧

કડવું ૩ જી.

રાગ ગોડી.

સૂત્રપુરાણિક વધા વચ્ચેન, સુણ ચંદ્રસેન રાજન;
 તારા મનનો સદહ ટળે, જો તે નર નારી કેમ મળે. ૧
 પદ્મપુરાણતણી કથા, શ્રોતાજન સુણજો સર્વથા;
 એક મન થઈ હરિ ભજો, મન મમતા માયાને તજો. ૨
 હરિ ઉપર રાખો વિશ્વાસ, નિશ્ચે અલગો નહિ અવિનાશ;

૫૬ રાણારાય—રાણાએના ગળ. ૫૭ તે ઈ—તે નરનાર કેમ
 અવતરે છે તે કથા આગળ થશે—હેવાળે. ૫૮ અતિ વ્યગ્ર—સંશયનિવર્તન
 નહિ થવાથી.

- ચતુર્ભુજનુ ચિતવન કરો, તો ભવ દુસ્તર સહેજે તરો. ૩
- દામોદર નૃસિંહ નારાડ, બૃધર બૃપતિ શારંગપાણી,
તારી લાજન તુજને શ્રીહરિ, પછી નાર તે કેમ અવતરી ૪
- બિંદુ પાળવુ સેવકતાણુ, સ્વામીને શુ કહીએ ઘણુ,
મશ્વરણો ઉત્તર દેવાય, શ્રોતા સહુને સદે' થાય ૫
- છે સાભળવા સરખી વાત, કર જોડી કહે પૃથ્વીનાથ,
ચદ્રસેન બોલ્યો રાજન, કહીએ વ્યાસ કયા પાવન ૬
- સાભળવા સરખી છે તેહ, શ્રોતાનો ભાજે સદેહ,
તે સભળાવો ભાવે કરી, એક વાર બોલો શ્રીહરિ ૭
- વદે સૂતપુરાણિહ વ્યાસ, સાભળજો આણી વિશ્વાસ,
ત્યા તે પ્રાક્ષાણ ને રાજકુમાર, શુભલાકુળમા પામ્યા અવતાર ૮
- એક ઉદર અવતરિયા તેહ, શ્રોતાનો ભાજ્યો સદેહ,
પછી બેહુ ત્યાહી અવતર્યા, જ્ઞાત બેન સ્વામી સ્ત્રી ખસ ૯
- બેહુતાણુ ત્યા બિંદુ રહ્યુ, ચદ્રસેનને વ્યાસે કહ્યુ,
નર નારી બેહુ કીડા કરે, વન ઉપવનમા સધળે ફરે ૧૦
- એમ કરતા વામ્યા બહુ દિન, વદે વ્યાસ સાભળ રાજન,
ગર્ભવતી શુકનારી થઈ, સ્વામીને વિનયિયો જઈ ૧૧
- મારા ઉદર માહી આ ગર્ભ હવો, કહી આશ્રમ શોખો અવનવો,
ઉભાજાળતણો છે દિન, બહો તપે છે કર્મપતન ૧૨
- વૃક્ષ પત્ર સકાયા તદા, શુકનારી પામી આપદા,
હાયા ન મળે વન મોઝાર, કયા રહીશુ શો કર મકાર ૧૩

૩ અગ્રો—દૂર ૪ તારી ઇન્—તારી લાજ તને છે અર્થાત્ રાજ
કુમારીનુ કાર્ય કરવાની લાજ તને છે ૮ શુભલાકુળમા—પોષટના કુળમા ૧૨
કર્મપતન—સૂર્ય

વિનતાકેરા સુણી વચન, સૂડે વાત વિચારી મન,	
કયા વસવા બોલો શે ઠાર, ગર્ભવતી છે મૂડી નાર	૧૪
સૂડે મુખ વાણી ઉચ્ચરી, એક ઠાર દીકો મુદરી,	
અતિ છાયા મહાશીતલ વન, જો માને તાર મન	૧૫
સુખ પામીશ તેણે કામ, ચાલ જઈ કીજે વિશ્રામ,	
નારીને લેઈ નિસર્યો, પરમ આનંદ પૂગણુ ભર્યો	૧૬
આવ્યો ઉદ્વેગ વન મોઝાર, વાસજી હુતી તે ઠાર,	
આ વનમા વસિયે મુદરી, સમીપ સરિતા નીરે ભરી	૧૭
તુજને પ્રસવકાળનો સમે, તારા મનને આહા ગમે,	
સૂડાકેરા સુણીને વચન, અતિ વ્યગ્ર અમળાનુ મન	૧૮
વાસજી જવ દષ્ટે પડી, નિર્ભયતા નારી હડગડા,	
કા વિનતા મન ધરે વિચાર, એણે શીતલ રહીએ નરનાર	૧૯
સુખ સળધે જશે દિન, શીતળ છાયા બોલોળ વન	
વ્યાકુળતાને પામી ઘણુ, સ્વામી વચન સુણો મમતાણુ	૨૦
અગ્નિતણો ભય અમારે મન, કદાચિત્ દવ લાગે વન,	
લેઈ બાળકને કેમ નિસર, તેનુ દુખ દખીને મર	૨૧
તેમાટે આધિક વિચાર, કેમ રહેવાય આણે ઠાર,	
વિનતાતાણી જે વાણી સુણી, કંટે સૂડો સાલગ પખિણી	૨૨
મુજ તુ વ નભ છે નાર, મુજ સરખો તુજ શિર ભરતાર,	
તો શી ચિતા મનમા ધરે, વૈશ્વાનર આવી શુ કરે	૨૩
જો દવ લાગે સુણુ મુદરી, નદી એક છે નીરે ભરી,	
હોલવતા ન લાગે વાર, શીતલ થાયે અગાર	૨૪
અગ્નિ હોયની નાણુ તદા, રીંગટ કા પામે આપદા,	
તેમાટે નિર્ભય થઈ નાગ, સુખે રહીએ આણે ઠાર	૨૫

૧૭ ઉદ્વેગ-વસ્તી વિનાનુ વાસજી-વામની ઝાડી ૨૩ વૈશ્વાનર-

સૂડાકેરાં મુણી વચન, મુખ પામ્યુ અબળાનુ મન;	
વાસબળમા માજો કર્યો, ઘાસ કોમળ ત્યા પાયર્થો.	૨૬
તેતણે વસિયા નર નાર, સૂતપુરાણિક કહી વિસ્તાર;	
એમ કરતા વામ્યા બહુ દિન, સાભગ ચ દ્રસેન રાજન.	૨૭
પૂરણ મામ થયા નિરધાર, એટલે ઈડા પ્રસવ્યાં ચાર,	
પાપ પાયરી સેવા કરે, બાળક ઉપર પ્રેમજ દ્યરે.	૨૮
બહુ દિવસે ઈડા થઈ ચૂર, પાપનાણા કૂટ્યા અકર;	
રકનમ ચ પાલટી એ વાન, નીલપાપમહા શોભામાન.	૨૯
વદ વ્યાસ સાભળજે સહી, એ કથા એટલેથી રહી,	
ત્રીજે અધ્યાય પૂરણ થયો, ચ દ્રસેનને વ્યાસે કહ્યો	૩૦
ચોપાઇ પૂરણ બત્રીસ, સાભગતા ત્રુઠે શ્રીજગદીશ.	૩૧

કડવું ૪ થું.

રાગ સામેરી.

સૂતપુરાણિક ઉચરે, સાંભગ ભૂપતિ વાણ;	
ચોથો અધ્યાય વર્ણવું, જે કથા પદ્મપુરાણ.	૧
તે વન વિષે નરનાર રહે, પખીના અવતાર;	
પોપટને સાચવે બહુ, મીતે સ્ત્રી ભરતાર.	૨
વમતક્રતુમાં ઉમણકાળે, તપે સબજો સૂર;	
અગ્નિના અબાર ગો, મહાપવન આવે કૂર.	૩
હાદગ સ્વરૂપ તપે આદિત્ય, તેજતણો નહિ પાર;	
તપ તપે આખી મેદિની, વરગી રહ્યો અગાર	૪
જ્વાળા નવ જાળે મહી, એમ તપે કર્યપતન;	
વામે વામ ઘસાઇને, દવ લાગિયો તે વન	૫

- અગ્નિના ભડકા બળે, ચોપાસ લાગ્યાં તણુ;
તેણે સમે તે વન વિષે, નાસતાં હીડે હરાણુ. ૬
- ઝટપટ લાગી જ્વાળને, શુકનાર વ્યાકુળ થાય;
તે જંતુકેરું જલન કરતી, મહામન અટવાય. ૭
- પવન પૂરે સળગો વ્યાપ્યો, વન વિષે હુતાશ;
તમે ના કહ્યું ક્યું મારું, હવે તે આવ્યો નાશ. ૮
- કદપાંત કરતી કામિની, કંથને કરતી રીસ;
મહાજ્વાળ માંહી બાળક મરે, તે પાપ તારે રીસ. ૯
- અગ્નિજ્વાળા વાંસ ફાટે, શબ્દ સળગો થાય;
તે જંતુકેરું જલન કરવા, પડે ઉપર માય. ૧૦
- જ્વાળે જળાઈ ગયું, શુકતાણું સર્વ શરીર;
બળભેર ઉડિયો ત્યાં, સટકી વૃક્ષ બેઠો કીર. ૧૧
- વાયુવેગે ઉત્પત્યો, નિકળિયો દવ બહાર;
વૃક્ષડાળે કીર બેઠો, કરે મન વિચાર. ૧૨
- પોપટી પરિવાર પૂઠે, પૂરી પાડે રીર;
મુજ પુત્રને જ્વાળ આવે, તણું એહ શરીર. ૧૩
- આંબા બાંધુ આંમલીનાં, વૃક્ષ હુતાં જેહ;
બીલી બિજેરી ખોર બકલ, રાયણ મહુડાં દગ્ધ હુઆં તેહ. ૧૪
- આસોપાલવ અરીઠો, સાગ સીરામ સાર;
દવ બળે પરજળે, વનસ્પતિ ભાર અઢાર. ૧૫
- બીજાં પંખી વનતાણાં, તે થાય ભસ્મીભૂત;
નિસરવાને ઠાર નહિ. વન લાગિયું અદભૂત. ૧૬
- હંસ મોર ચકોર ચાતક, બોલે બોહોળા નાગ;

અરિષ્ટ એવું પેળીએ, જેમ જનમેજયનો જાગ.	૧૭
વેગજો બેઠો સૂડલો, તે ધરે હજી દાંત;	
નાર મુખથી ઉચરે, તું થયો આજ નિશ્ચિંત.	૧૮
પુરુષકેરી પ્રીત નેઈ, છવ વહાલો નેટ;	
આ સમે જઈ ક્યમ શકું, ક્યમ તજી પિયાઈ પેટ.	૧૯
તું સદા મુખથી ભાખતો, મુજ ઘણું વશ્વલ નાર;	
તે બોલ ક્યમ ગયો વિસરી, ધિઃક પડેજ સંસાર.	૨૦
પુત્ર મૂક્યા પરહરી, તને દયા ન આવી દુહ;	
ક્યમ છવ તેં વહાલો ક્યો, ફટ ફટ મહાપાપીષ્ટ.	૨૧
એમ કહણ વાયક સાંભળીને, નારકેશ કીર;	
સમીપ સરિતા સાંભરી, સાંચ્યો લેવા નીર.	૨૨
અતિ પ્રલયકારી તાપ વન, આગે અગ્નિકેરી જ્વાળ;	
ખડાંડ લાગ્યું ડોલધા, ધ્રુવવ્યા દશ દિગ્પાળ.	૨૩
વ્યાકુળતા પામી ઘણું, આકળી અગળા હોય;	
દશે દિશા નિરખવા લાગી, ન દીકું ત્યાં કોય.	૨૪
સૂડાને દીઠો નહિ, શું ગયો નાશી તેહ;	
નિઃશ્વાસ મૂકી નાર કહે, ધિઃક પુરુષકેરી સ્નેહ.	૨૫
પ્રલયકાળતણે સમે, ને ગયો નાખી કંથ;	
મહાઅગ્નિમાં મુજ દેખતાં, બાળી મરશે જંત.	૨૬

૧૭ અરિષ્ટ—દુશ્મન. જેમ ૬૦—જેમ જનમેજયના જાગ (જન) માં અનેક ભાતની વનસ્પતિ અને સર્પ નાશ પામતા હતા તેમ અહીં પણ અનેક વનસ્પતિ અને જંતુઓ બળતાં હતાં.

૧૮ હજીદાંત—જીમ ઉપર દાંત ધરે (જીમ કરડીને મરવાને). ૧૯ પેટ—પેટનાં ખચ્ચાં. ૨૦ વશ્વલ—વાહાલી. ૨૬ નાખી—દુઃખમાં પડતી નાખીને. જંત—જીવ—માર્યાં ખચ્ચાં.

ત્યા દેખી દુ ખ થાયે ઘણુ, હુ કરે આતમઘાત,	
એ બાળ બળતા હુ મથમ, જઈ કરે જ પાપાત	૨૭
એવુ કહીને કળકળે, મન કર્યો એક વિચાર,	
સૂરજને સાખી કરીને, ભગ્યા જગદાધાર	૨૮
કૃષ્ણ ગોપીનાથ વન્વલ, દ્વારકાના ઈશ,	
મુજ દામીકેરી વિનતિ, સાભગો શ્રીજગદીશ	૨૯
એકવાર મુજને આપીએ, સસારમા અવતાર,	
મનુષ્ય થઈ અવતરે ને, પછે હણુ પુરૂષ કાય	૩૦
જાતિસ્મૃતિનુ જ્ઞાન માણુ, વીસરે નહિ વેર,	
હુ રાજપુત્રી અવતરે, કોઇ રાયકેરે ઘેર	૩૧
એવુ કહીને પખ બાધી, પડી અગ્નિ મોઝાર,	
રાજપુત્રી અવતરી ને, પુરૂષ મારે ઠાર	૩૨
સૂતપુરાણિક ઉચરે, સુણુ રાજા ચતુર સુજાણ,	
અગ્નિમા અબળા પડી, ને તજ્યા તતક્ષણુ પ્રાણુ	૩૩
એ કથા ગૂઢી એટલે, સાભગો શ્રોતાજન,	
પછે સૂડે શુ કર્યું, એમ વધા વ્યાસ વચન	૩૪
સ્વસ્થ ચિત્તે સાભગો, ત્યા આવિયો છે કીર,	
અંચ માહે ઉદક છે, દવ છાટિયુ તે નીર	૩૫
પડી દીડી પ ખિણી, તે થઈ ભસ્મીભૂત,	
હવે જીવી શુ કરે દુ ખ પામિયો અનંત	૩૬
એવો નારી કયા મળે, મુજ પ્રાણુ તલ્યભ જેહ,	
તેમાટે એ અગ્નિમા, હુ સમરું મુજ રેહ	૩૭

તે પખ બાધી માગિયો, સસારમા અવતાર,	
મનુષ્યદેહે અવતરીને, એહ પાગુ નાર	૩૮
એવુ કહીને પડ્યો પખી, અગ્નિજ્વાળા માય,	
પખીકેરા પીછ બળિયા, ભસ્મ હુઓ ત્યાય	૩૯
સૂતપુરાણિક ઉચ્ચારી, સાભજો સારોદાર,	
કોઈ દેશ માહી વહેવારિયાને, પેટ થયો અવતાર	૪૦
એ કથા રહી એટલે, સાભજો શ્રીતાબન,	
પચમે અધ્યાયે કહેવાશે, ક્યમ નાર થઈ ઉત્પત્ત	૪૧
ચાળીશ પદ પૂરણ થયા, શુભ મને કે ઉપર ચાર,	
કામસેનતાણી સુતા થઈ, અવતરી નિરધાર	૪૨

કંઠુ પ મુ.

રાગ આશાવરી

બ્રૂપતિ વાણી ઉચ્ચરે, પુરાણિકના સુત ફરી,	
કથા અવતરી સૂઝી, તે સભજાવજો	૧

ઢાળ

સભજાવિયે સ્વામી મને, ક્યા જઈ ધર્યો અવતાર,	
મનુષ્ય થઈ અવતરી, કોણુ દેશ નગર મો નાર	૨
એ વચન રાયતાણુ, કરે સુણુ પૃથ્વીનાથ,	
સૂતપુરાણિક ઓચરે, પુસ્તક બીધુ રાય	૩
કનકાવતીનો રાય મોઢો, કામમેન કહેવાય,	
તેની સુતા થઈ અવતરી, તુ ગત્ય ગાને ગય	૪
અવતાર ત્યા પલેવી હતી, હમાનની અભિરામ,	

- બીજે જાગે પખિણી, મર્મ શોભામાન. ૫
- અવતાર બીજે તારણી, કામાવની કષેવાય;
તેના રૂપનો ત્યાં પાર ન આવે, સત્ય માનજો રે રાય. ૬
- દખીતી દેવાંગના, અવતરી રાજકુમાર;
મહામુનિવર મોઢે ઘણું, તે દખીને નિરધાર. ૭
- મુખ મધુરાં પચન ઐયગે, બોલતાં વરસે કૃત;
હામ્ય કરતાં ખરે મુકતા, મહાતેજ અમૂલ્ય ૮
- ગુણ કાંતિ લક્ષણ ઉપમા, એ કથમ થાય વખાણ;
માત.કાળે આભણી, જેમ ઉદય પામે ભાણ. ૯
- મેનકા દેવાંગના કે, અચ્ચર અવતાર;
ચંદ્રમા સરખી કાંતિ જેની, તેજનો અંબાર. ૧૦

કનકાવતીમાં ત્રાસ પડિયો, થયો હાહાકાર.	૧૬
બોકડા બકરા દેડકા, માંઝાર સ્વાન અનેક;	
માંકડાં મરકટ મરઘડાં, સહુ કર્યું તે વત્રેક.	૧૭
નગર માંહે ત્રાસ પડિયો, બાહાર ન આવે કોય;	
કનકાવતીના લોક સઘળા, પરમ દુખિયા હોય.	૧૮
બેહુ પાણે ખડગ ધરી, જોળન બાળે વેપ;	
કામાવતીના પિંડ માંહે, કાળે કર્યો પ્રવેશ.	૧૯
બૂખ નિદ્રા વીસરી, નીસરી નગર મોઝાર;	
મહાક્રોધી કામિની, તે હણે પુરુષાકાર.	૨૦
પુરુષકેરી જાત જોતા, ચઢે સબળી રીમ;	
નગર માંહે ત્રાસ પડિયો, (ત્રાહ્ય) ત્રાહ્ય શ્રીજગદીશ.	૨૧
લોક સઘળા દુઃખી થઇને, મળ્યા વરણ અઢાર;	
મહાદુષ્ટ થઇને અવતરી, પાપિણી રાજકુમાર.	૨૨
એ નગર છોડી સર્વથા, જઈ વસે સઘળાં વન;	
મળને પોડા થઈ, એમ સાંભળ્યું રાજન.	૨૩
કામાવતી કલ્પાંત કરતી, ફેરે ડારે ઠાર;	
બેહુ હાથે ખડગ સાહી, હણે પુરુષાકાર.	૨૪
પ્રધાન જે પોતાતણો, તેને પૂઠે એમ;	
નગર સહુ ઉદ્વગ્ન થયું, આપણે કરવું કેમ.	૨૫
વચન એવું સાંભળીને, પ્રધાન કરે છે વાત;	
મુને એવું મન ઉપજે, સાંભળો પૃથ્વીનાથ.	૨૬
કારાગ્રહમાં કામાવતીને, રાખજો ને રાય;	

૧૬ પાણિ-હાય. ૧૭ વત્રેક (વ્યતિક્રિત) — વિનાશ. ૧૮ પિંડ — શરીર. ૨૪ કલ્પાંત-કલ્પના અત્યાદ્ય વેદુ-પ્રવચ ૨૫ ઉદ્વગ્ન — ઉગ્ર. ૨૬ મન ઉપજે — મનમાં વિચાર થાય છે

ત્યાર પૂઠે નગરકેરા, લોક સુખિયા થાય	૨૭
મોકળી હોંડે માનિની, ભારતી પુરુષાકાર,	
આજથી એવું કરો, જેમ નિસરે નહિ બા'ર	૨૮
વચન એવું સાભળીને, તેડાવી તત્કાળ,	
કામાવતી શુ ક્રોધ આણી, બોલિયા બૂપાળ	૨૯
અરે દુષ્ટ દુરાત્મજીવ, ધિક પડો તુજ અવતાર,	
કંથમ પાપ છૂટીશ પાપણિ, જે હણ્યા પુરુષાકાર	૩૦
શુ કામ તુજને નગર માહે, નીસર્યાનું એહ,	
હત્યા સામાઠે કરે, વૃતાત જાણુ તેહ	૩૧
આજ પૂઠે નગર માહે, જવાનું નહિ કામ,	
પશુ પખી મનુષ્યકેડ, ના લેશે તે નામ	૩૨
વચન એવું સાભળીને, વદી રાજકુમાર,	
કાળિકાને પૂજવાને, નિત્યે જાડે એકવાર	૩૩
પુરુષાકારે મળે સામે, પશુ પખી જેહ,	
મનુષ્ય અથવા અશ્વને, હું હણી નિશ્ચે તેહ	૩૪
જે કો આડો ઊતરે, હું કડ નિશ્ચે ઘાત,	
ગતજન્મનું વેર છે, તું સત્ય માને તાત	૩૫
વચન એવું સાભળીને, વંદા ગજ રાય,	
તને એવો નીમ શો, જે નિત્યે દરે જાય	૩૬
દરે જાવું આજથી, આડમે દિવસે એકવાર,	
દગ્ધશન કગવા જળે વે'લી, કાલિકાને દ્વાર	૩૭
નગર મા'રે નિત્યે જાતા, તુજ્યકી યાય અનીત,	

કામ મારે મળ સાથે, નથી રહેવી પ્રીત.	૩૮
એ કથા રહી એટલે, સાંભળો શ્રોતાજન;	
કામાવતી આઠમે દહાડે, કરે જઈ દરશન.	૩૯
ચંદ્રસેને સાંભળી એમ, વ્યાસકેરી વાણ;	
ત્રય માંહે કહ્યું માંડી, પ્રથમ પદ્મપુરાણ.	૪૦
પૂરાણ અધ્યાય ૫ ચ પાવન, સાંભળો સુખ થાય;	
ત્યાર પૂઠે આઠમે દિવસે, દરશન કરવા જાય.	૪૧

કંકણું ૬ શું.

રાગ ટેદારો.

તેણે સમે ત્યાં એણીપેર બોલ્યા, સૂતપુરાણિક મુન્ય;	
દિવસ આઠમે ચાલી અબળા, કરવાને દરશન.	૧
મન્ન એકની ઇચ્છા મુજને, બોલ્યા પૃથ્વીનાથ;	
કહ્યે પ્રકારે દરે જતી, તે સભળાવો વાત.	૨
કે પોતે એકલી જતી, કે સહીઅરનો સગ;	
સ્વામીજી મુજને સભળાવો, કથાતણો પ્રસંગ.	૩
કહેવાં આભરણ અગે પહેરતી, કહેવાં અંબર ધરતી;	
કેટલી સહી સંઘાતે અબળા, કેમ બહાર નીસરતી.	૪
ચંદ્રમેનનું વચન સાંભળી, બોલ્યા વ્યાસ વચન;	
પેહેલે દિન ત્યાં પડો ફરવે, નગર મધ્યે રાજન.	૫
પહાણે રાણી બહાર નીસરી, પૂજા કરવા જશે;	
પુરુષાકારે દૃષ્ટે પડે તે, નિશ્ચે માર્યો જશે.	૬
પાણી પીવા પશુ છૂટે, શ્વાન વૃષભ તોખાર;	
પુરુષાકારે નર નામે કો, ના રહે એક લગાર.	૭

બીજે દિન અબજાએ મોકું, આદ્યું મન્નન;	
લવ્ય વસ્ત્ર ને લક્ષી ભાતનાં, આશુપણ ધરિયાં તન.	૮
કનકથાળ શ્રીકૃષ્ણશુ સમારી, સગ સખી સહ ચાર;	
દિવસ આઠમે અતિ આદરશું, કીધો સહુ શણગાર.	૯
મહાકાળીનુ ચિંતવન કરતી, મનમાં આનદ આણી;	
મહામદમાતી નગર મધ્યેથી, ચાલી સહુ ઠકરાણી.	૧૦
હાથે ખડ્ગ ધર્યાં મહુકોને, વચમાં રાજકુમારી;	
ચિત્રપૂતળી સરખી દીસે, કોટિ કળા અવતારી.	૧૧
લટકતી ચાલે લેહેકાશુ, ભરજેખન રંગ રાતી;	
કનકવર્ણી કાય દીસે, નેતાં અગ ભરાતી.	૧૨
તેનું વર્ણન કેઇ પેરે થાયે, કળા કાંતિ ગુણુ નેહ;	
લક્ષીભાત સમજારી શ્રેતા, ભાંજું મન સદેહ.	૧૩
સાથ સર્પશુ ચાલી અબજા, સોજો આભરણુ સારી;	
કામાવતીની તોલે બીજી, નહિ કો ભૂતળ નારી.	૧૪

દેશીદેર.

એવી નહિ કો ભૂતળ નારી, મુખ નેતાં લીજે બલિહારી;	
તેને મરકલ્લડે મન મો'ય, કર થાળ કનકમય સો'ય.	૧૫
તેને મસ્તક કાળો વેણુ, બાજુ મહામણિ'પરની ફણુ;	
કે શુ નાગણુ કો નવવે વેષ, એમ અબરમાં ઝળકે કેશ.	૧૬
તેને ગજે ચમકળી કશી. મુખકમળ અમળ રહ્યું હસી;	
અતિ ગૌર વર્ણુ ને કાળાદંત, ત્યાહાં જડિત રેખા શોભાવંત.	૧૭
અતિ રાતો અંધરતણો વાન. ગીર માંગ પડી શોભામાન;	
કાળી ચોળી એક છે તારી, તાંબૂવે ગતુ મુખ ભારી.	૧૮

૮ મન્નન—નન. ૧૦ નેતા ૬૦—નેતામા મનમાં ભરાતી.

૧૮ વાન—વર્ણુ—ગ માગ—નેથો એકનાગી—સરખાણેતની.

- અતિ નૈતમ છે નીલ ચીર, ડામ ભર્યું છે નવરંગ હીર;
 અતિ ઉજ્જવળ મુક્તાહાર, ચોક્કીમાં નંગ જડિયાં ચાર. ૧૯
- ઉજ્જવલ ચાંદલો ઉગટ કરી, કચ કડણ કચુકી ભરતે ભરી;
 છે પીળા પટતણી રે ચરણી, મખમલથી કોમળતા ઘણી. ૨૦
- પીળી આડ કેસરની કીધી, વચ્ચે બિંદુની બદની દીધી;
 અતિ ગહસ્થલ દીસે ભારી, જોઈ કાઠિ કળા નાખું વારી. ૨૧
- તેને કરણે કરણકૂલ ઝાલ, તે વિચિત્ર સ્પર્શ કરે ગાલ;
 તેને ચરણકમળ નેપૂર વાળે, જેમ વીજ સંજોગે નળ ગાળે. ૨૨
- એમ લટકાર્યુ ચાલી જાય, ઉલટ ભર ઉર આનંદ થાય;
 ત્યારે અબાને આવી સ્થાન, સહુ સાથ સખી શોભામાન. ૨૩
- મંડપમાં આવી તત્ખેવ, ત્યાં સતીતણી માંડી સેવ;
 કર જોડીને મસ્તક નામ્યુ, આઈ કૃપાદષ્ટિ જોયું સામું. ૨૪
- લેઈ પુષ્પહાર શ્રીકૃષ્ણ સાર, અંબાને કીધો નમસ્કાર;
 બહુ સ્તુતિ કરે અબળા બાળી, સનમુખ ઊભી આસન વાળી. ૨૫
- ત્યાં શિર નામી માગ્યું માન, પછે સવા પહોર ધરિયુ ધ્યાન;
 એમ અંબાનું ચિંતવન કરી, પછી તત્ક્ષણ જાગી સુંદરી. ૨૬
- એમ વ્યાસ વદે સાંભળ રાય, અહીં અધ્યાય પૂરણ થાય;
 લેઈ આશિકા શીર ઉપર ધરી, સહુ પૂજને પાછી ફરી. ૨૭

કેકેવું ૭ મું.

દેશી વધામણીની.

એમ ગણેશ માતા પૂજને પાછાં વળ્યાં રે;

૨૦ ઉગટ-ઉર્લતન-શરીરે ચોળવાને સુગંધી પદાર્થ. ચરણી-ચણીઆ.

૨૧ બદની-મદગી. ગહસ્થળ-ગાવ કાઠિ છં-તેને જોઈને ચંદ્રની કા-

ઠિ કળાઓને ઓવારી નાખું છું

૨૪ આઈ-માતા કૃપાદષ્ટિ-કૃપાદષ્ટિએ ૨૭ આશિકા-આગકા

ચરણે નમી સહુ સાથ, સૈયર સરશા નિકળ્યા રે	૧
કામાવતી ચાવી ઘેર, સાથે સખીઓ ઘણી રે,	
જન્ય કરતી સર્વ કલોત્થ, ચાલ્યા સહુ મ દિર ભણી રે	૨
મનમા અતિ આનંદ, હરખે વદન રયામાતાણુ રે,	
જેમ તારા મધ્યે ચ દ્ર, તેજ તપે તેથી ઘણુ રે	૩
આશ્વિન ઉજવળ માસ, ચાત્રુડા ચાચર ભમે રે,	
આગળ ખેતરપાળ, ચોસડ જોગણિયો રમે રે	૪
તેમ એમ રાજકુમાર, દિવસ આઠમે નીમગી રે,	
હરતી પુરૂષાકાર, શુદ્ધ શરીરની વીસરી રે	૫
પેહેર્યા નૌતમ ચીર, ક ચુકી કસણુ કશ્યા બહુ રે,	
કોમળ અગ શરીર, નગર ભણી ચાને સહુ રે	૬
ચરણે નેપૂર નાદ, વીંછિયા ડમ ડમ કરે રે,	
ધરતી મન ઉલ્હાદ, સૈયર સરગી પરવરે રે	૭
કંઠે પુષ્પના હાર, કનક થાળ કરમા ધરી રે,	
હણતી પુરૂષાકાર, મ દિર પો'તી સુદરી રે	૮
પહોતી મેલેલ મોઝાર, પોતાને સ્થાનક ગઈ રે,	
વેદ વ્યાસ આચરે, એ કથા એટલેથી રહી રે	૯
સુણજો શ્રોતાજનન, ત્યાર પછે ત્યા એવુ હંવુ રે,	
વામ્યા બહુ દિન, સાલજો કૌતક નવુ રે	૧૦
છે સુણવાની વાત, આણુદીડી આણુસાલગી રે,	
સાલજો સહુ સાથ, જેમ પહોચે મનની રગી રે	૧૧

કરુણું ૮ મું.

દોહરા.

- સુતપુરાણિક ઝોચર્યા, સાંભળો સહુ સાથે;
દશકુમારે વર્ણવ્યું, નાટક જગ વિખ્યાત. ૧
- મમાવતીતાણી કથા, અતિ અનુપમ સાર;
અધ્યાય સાત લગી કહ્યો, માંડી સહુ વિગ્તાર. ૨
- એ કથા રહી એટલે, સાંભળો સહુ કોય;
શ્રોતા મુશુન્ને ચિત્ત ધરી, જેમ મન નિર્મળ હોય ૩
- ત્રિજે જન્મે અવતરી, કનકાવતી મોઝાર;
કામસેનતાણી સુતા, જાણે સહુ સંસાર. ૪
- ગતજન્મે સૂડી હતી, દગ્ધ હુતાશન;
સ્વામી તેનો અવતર્યો, વણિકકુળ ઉત્પન્ન. ૫
- કથા અનુપમ આવશે, નાનાપિંધના ઇતિહાસ;
સાંભળતાં સુખ ઉપજે, થાય મન ઉલ્લાસ. ૬
- દશકુમાર નાટકતાણી, એ કથા અનુપમ સાર;
શ્રોતાને સંભળાવશું, માંડી સર્વ પ્રકાર. ૭

રાગ ધનાશ્રી.

- ઝોણીપેરે ઝોચરે વાણી, સૂત મુનિજન;
અભિનવ રસને વર્ણવું, સાંભળજે રાજન. ૧

ઠાળ.

ગાય ચંદ્રસેનની કથા મુણો, એમ વધા વ્યાસ વચન;

૧ દશકુમારે—દશકુમાર ચરિત્ર નામે સંસ્કૃત ગ્રંથમા. એને આ ગ્રંથ-
કાર નાટક કહે છે પણ તે નાટક ત છતાં આખ્યાયિક છે તેમાંથી હવે પછીનો
વાર્તાનો સળધ લીધો છે. ૧ અભિનવ—નવીન.

કવિજન વાણી ચોચે, સાંભળો શ્રોતાજન.	૨
એક ચિત્રાંગદ રાજા હવે, મણિપુર નગ્ર મોજાર;	
તે મહામુકુટમણિ અવતરે, પ્રાદો નામતણે નહિ પાર.	૩
ધ્વજ નેજા ચોધા બહુ, નિશાનનો નહિ પાર;	
દુઃખી નહિ કો નગરવાસી, વરો વરાણ અઢાર.	૪
અશ્વ ગજ રથ પાલખી, કનકમય મેહેલ આવાસ,	
પટરાણી દશ રાયને, તે અંદ્ર કોટિ પ્રકાશ.	૫
જ્યા, વિજ્યા, વિમળનદા, અદ્રગાત્રા જેહ;	
મુલોચના, સહુપે વડી, અતિ પરમ સુંદર તેહ	૬
મેનકા, અદ્રાવલી, ચિત્રમેના, સોય;	
લીલાવતી ને કમળાદ્ય, સમતોલ ન આવે કોય.	૭
દશે રાણી પરમ મુદર, રૂપનો નહિ પાર;	
નાર બે વળી અવર છે, એટલે પૂરી બાર.	૮
સભા સુંદર રાયની, તે પરમ શોભામાન;	
મણિપુરદેશે રાજ્યે, અતિ કરે આદરમાન.	૯
રાજમંડપ મધ્યે બેગે, રાજે વરાંગ અનંત;	
રાય રાણા સકળ જોધા, શૂર શોભાવત.	૧૦
મધાન જે પોતાતાણા, મહાવિચક્ષણ જેહ;	
સભા મધ્યે રાય પારો, નિત્ય બેમે તેહ.	૧૧
પુરાણિક ને જ્યોતિષી, પંડિત વાચાસાન;	
શાસ્ત્ર ગ્રંથ સદીકશુ, સાંભળે છે નિશદ્દિન.	૧૨

૩ મહામુકુટમણિ—મુકુટમાંના મોટા મણિ જેવો. નામ—પ્રાપ્તિ.

૫ આવાસ—ઘર. ૬ સહુપે—મહુથી. ૧૦ રાજે—જોને. વરાંગ—ઉત્તમ શરીર. ૧૨ વાચાસાન—વાણીની મમજાવણા. સદીક—ટીકવાળા.

કરુણું < મું.

દોહરા.

સુતપુરાણિક ઝોચર્યા, સાંભળો મહુ સાથ;	
દશકુમારે વર્ણુચું, નાટક જગ વિખ્યાત.	૧
મામાવતીતણી કથા, અતિ અનુપમ સાર;	
અધ્યાય સાત લગી કહ્યો, માંડી સહુ વિસ્તાર.	૨
એ કથા રહી એટલે, સાંભળો સહુ કોય;	
શ્રોતા સુણુજે ચિત્ત ધરી, જેમ મન નિર્મળ હોય.	૩
ત્રિજે જન્મે અવતરી, કનકાવતી મોઝાર;	
કામસેનતાણી સુતા, બાણે સહુ સંસાર.	૪
ગતજન્મે સૂડી હતી, દરથે હુતાશન;	
આમી તેનો અવતર્યો, વણિકકુળ ઉત્પન્ન	૫
કથા અનુપમ આવશે, નાનાવિધના ઇતિહાસ;	
સાંભળતાં મુખ ઉપજે, થાય મન ઉદ્ઘાસ.	૬
દશકુમાર નાટકતાણી, એ કથા અનુપમ સાર;	
શ્રોતાને સંભળાવશુ, માંડી સર્વ પ્રકાર.	૭

રાગ ધનાશ્રી.

ઝોણીપેરે ઝોચરે વાણી, સૂત મુનિજન;	
અભિનવ રસને વર્ણુવું, સાંભળજે રાજન.	૧

ઢાળ.

રાય ચંદ્રસેનની કથા સુણો, એમ વધા વ્યાસ વચન;

૧ દશકુમારે—દશકુમાર ચરિત્ર નામે સંસ્કૃત ગ્રંથમાં. એને આ ગ્રંથ-કાર નાટક કહે છે પણ તે નાટક ન છતાં આખ્યાયિક છે તેમથી હવે પછીનો વાર્તાનો સંબંધ લીધો છે. ૧ અભિનવ—નવીન

કવિજન વાણી આચરે, સાંભળો શ્રોતાજન.	૨
એક ચિત્રાંગદ રાત હવે, મણિપુર નગ્ર મોઝાર;	
તે મહામુકુટમણિ અવતર્યો, પ્રાદો નામતણે નહિ પાર.	૩
ધ્વજ નેજ યોધા બહુ, નિશાનનો નહિ પાર;	
દુઃખી નહિ કો નગરવાસી, વસે વરાણ અદાર.	૪
અશ્વ ગજ રથ પાલખી, કનકમય મેદેલ આવાસ,	
પટરાણી દશ રાયને, તે ચંદ્ર કોટિ પ્રકાશ.	૫
જયા, વિજયા, વિમળનદા, ચંદ્રગાલા જેહ;	
સુલોચના, સહુપે વડી, અતિ પરમ મુંદર તેહ	૬
મેનકા, ચંદ્રાવલી, ચિત્રસેના, સોય;	
લીલાવતી ને કમળાણ, સમતોલ ન આવે કોય	૭
દશે રાણી પરમ સુદર, રૂપનો નહિ પાર;	
નાર બે વળી અવર છે, એટલે પૂરી ળાર	૮
સભા મુંદર રાયની, તે પરમ શોભામાન,	
મણિપુરકેરો રાજિયો, અતિ કરે આદરમાન.	૯
રાજમ હપ મધ્યે બેસે, રાજે વરાંગ અનત;	
રાય રાણા સડળ જોધા. શૂર શોભાવત.	૧૦
મધાન જે પોતાતણા, મહાવિચક્ષણ જેહ;	
સભા મધ્યે રાય પાસે, નિત્ય બેસે તેહ.	૧૧
પુરાણિક ને જ્યોતિષી, પંડિત વાચાસાન;	
શાસ્ત્ર ગ્રંથ સટીકશ, સાંભળે છે નિશદ્ધિન.	૧૨

૩ મહામુકુટમણિ—મુકુટમાના મોટા મણિ જેવો. નામ—પ્રાપ્તિ.

૫ આવાસ—ઘર. ૬ સહુપે—મહુથી ૧૦ રાજે—રોજે. વરાંગ—ઉત્તમ શરીર. ૧૨ વાચાસાન—વાણીની મમજણવાળા. સટીક—ટીકવાળા.

ગાણી ગાધર્વ ભાટ ચારણ, વિમકેરાં વૃંદ;	
જન્યકજન આવે ઘણા, ખોલતા નાનાં છદ.	૧૩
પાજિત્ર પાજે વિવિધ પેરના, જન્ત તાલ મૃદગ;	
સુરખધ છદ સુરાંગના, સાધતી નૃત્ય શુદ્ધાગ.	૧૪
એણીપેરે કરે લીલા, વિવિધ ભોગ વિલાસ;	
વેભવ નાના ભોગવે, મુખ કમળ પ્રેમ પ્રકાશ.	૧૫
આનદ ભેર ખેડો સહી, તે કામનો અવતાર,	
ચમર કરતી રાયને, અપ્સરા ઊભી ચાર	૧૬
એમ દિવસ રજની રગણ, નિર્ગમે રાણો રાય,	
સૂતપુરાણિક ઉચ્ચર્યા, આનદશુ દિન જાય.	૧૭
એકવારને સમે શુ થયુ, સાભળો શ્રોતાજન;	
મુલોચનાને મેહેલ આવ્યા, ચિત્રાગદ રાજન.	૧૮
શરદ્તણી પૂર્ણિમાનો, પેખિયો ત્યા ચદ્ર,	
નિશા અતિ સોહામણી, મન ઉપન્યો આનદ;	૧૯
પહોરમા ઘડી એક આછી, જામની તે દિન,	
તેણીવેળા મેહેલ મધ્યે, આવિયો રાજન	૨૦
મુલોચના સન્મુખ આવી, ઉભી રહી તેણી વાર;	
ઉતાવળી પિયુ પાસે આવી, સજી સોળ શણગાર	૨૧
હાવભાવ કટાક્ષણ, અતિ કરે આદરમાન,	
* * * *	૨૨
વચન પિયુનુ સાભળીને, હરખ પામી નાગ,	
પાટ ઢાળ્યો કનકમય, પચરગી સોજે સાર.	૨૩

૧૩ નાના—જૂદી જૂદી જાતના ૧૪ સુરાંગના—દેનીઓ શુદ્ધાગ
—શુદ્ધ અગવાળી ૨૩ પાટ—પાટા રમનાનો મોતે ચાર—સોળ મોગરીઓ
મુઘ્ધા—(સારી—સોગડી)

રાયને રાણીએ રંગે, ગ્રહ્યા પાસા પાણ;	
ખેહુ સરખાં ઉતરે છે, પરમ ચતુર મુજાણ.	૨૪
રમત રમતાં નિશા વીતી, રહી ઘટિકા ચાર;	
રમત રાખી તે સમે, જઈ પોઢિયા નિરધાર.	૨૫
નિદ્રા આવી રાયને, નિરખિયું એક સ્વપ્ન;	
આગળ આવી ઊભી છે, કો નાર રૂપે રત્ન.	૨૬
કનક સરખી કાંતિ ઝળકે, દશન હીરા જ્યોત;	
કમળદળ મૃગલોચની, દીસતી પરમ ઉદ્યોત.	૨૭
મુઘડ ઘાટ સોહામણી, શિરવેણી વાસુકિ જાણ;	
કો મુઘડ ઊભી મુંદરી, ખોલતી અમૃત વાણ.	૨૮
વિવિધ અંબર ધર્યા અબજા, પરમ શોભામાન;	
એવી નારી સ્વપ્ન મધ્યે, નિરખતો રાજન.	૨૯
જાંગિયો અતિ આપતો, હસ્ત કસણે હીર;	
કંચુકીમાં ઝળકે ઘણું, અતિ જુગમ રત્ન જાંબીર.	૩૦
અંધર અંબુજ, નાસિકા શુકચંચ, દાઢમ દંત;	
એમ સ્વપ્ન માંહે નિરખતો, માનિતી શોભાવંત.	૩૧
સર્વોગ મુંદર શોભિતી, કટિ ઝીણી ચિત્રાલંક;	
જાણે શશિચર શરદનો, પૂર્ણકલા નિઃકલંક.	૩૨
એમ સ્વપ્ન માંહે નારને, તે નિરખતો રાજન;	
ચતુર નર વીંધ્યો ઘણું, ઘડી ચાર ચઢિયો દિન.	૩૩

૨૭ દશન—દાંત. કમળ ઈં—કમળના પત્ર સરખાં અને મૃગના નેત્ર સરખાં નેત્રવાળી. ઉદ્યોત—અર્થાત્ તેજસ્વી. ૩૦ જાંગિયો—જાંગ મુધી પેહેરવાતું વસ્ત્ર હસ્ત ઇં—હાથના અલંકારને હીરની કસો હતી. જુગમ ઈં—રત્નરૂપ જે જાંબીર ફળ. ૩૧ અંબુજ—રાતું કમળ. ૩૨ ઝીણી—પાતળી. ચિત્રાલંક—ચિત્રાવાદ જેવા લાંકવાળી. શશિચર—ચંદ્ર.

તેતું રૂપ યૌવન કળા, જોતાં તેજનો નહિ પાર;	
જોત જોતાં ઘણું અટકે, મન ઠારો ઠાર.	૩૪
શણુગાર સોળે શોભતા, શોભતિ અખળા અંગ;	
ઝાલ કાને ઝળકતી, મધ્યે જડયાં નાનાં નંગ.	૩૫
બાંહે બાન્નુબંધ બેહેરખા, જડિત બાન્નુબંધ;	
તબોળ રાતું વદન, કંઠે પુષ્પહાર મુગંધ.	૩૬
ચૂઆ ચંદન અરગળ, શુભ વસ્ત્ર ભીનાં પરમ;	
એવી નારી નિરખતાં, જૂપતિ પામ્યો ભ્રમ.	૩૭
સ્વપ્ન કેવું હોય, (જે) પ્રત્યક્ષ દેખે રાય;	
સ્પષ્ટ દીડી સુંદરી, તન મન વ્યાકુળ થાય.	૩૮
જાગૃત અવસ્થા પામિયો તે, સ્વપ્નમાંહે જોય;	
એવી ના કો કામિની, ભામિની જૂતળ કોય.	૩૯
જાણે ઊઠી ગ્રહું અખળા, ઘયો મન ઉલ્લાસ;	
સમીપે બેઠી સુંદરી તે, સૂરજ કોટિ પ્રકાશ.	૪૦
પરમ વચન સ્વપ્ન મધ્યે, બોલતો રાજન;	
તું કોણુ કામ આવી શકી, તેં હર્યું મારું મન.	૪૧
જૂપતિ કહે રે ભામિની, ધન્ય તુજ અવતાર;	
કામજ્વર વાપ્યો ઘણો, તું પરણીની દાતાર.	૪૨
કામિની કુચકળશ તારે, વસે હુતાશન;	
દ્વરથી દાઝું ઘણો, કેમ થાયે શીતલ તન.	૪૩
વચન એવું સાંભળીને, વદે વિનતા વાણ;	
મન સ્વસ્થ રાખો રાજા, તું ઘણો અતુર મુજાણ.	૪૪
મુજ નામ છે કામાવતી, કામના પૂરણ થાય;	
શ્રોતાજન સહુ સાંભળો, એમ સ્વપ્ન દીઠો રાય.	૪૫

તેવા મહિ આવિચો, તે રાયનેા પ્રધાન;	
દિવસ ઘણો ચઢી ગયો, જઈ જગાડ્યો રાજન.	૪૬
નિદ્રામાંથી જાગિચો, ન ન દષ્ટે તે નાર;	
પ્રધાન ઉપર કોપ આણી, કર્યો મહાતિરસ્કાર.	૪૭
ભમર ચક્ષુ ચઢાવીને, રાય ધૂણે શીશ;	
ચાર્ણ પહેલી આંગળીની, જ્વાળા લાગી શીશ.	૪૮
અરે પાપી શું કર્યું, કાં જગાડ્યો તેં આજ;	
નિપન્યો રસ ઢાળ્યો મારો, થયું સર્વ અકાજ.	૪૯
નાહો મિત્ર શત્રુ મારો, અવતર્યો તું કોય;	
ગતજન્મનો વેરી છે, તે આજ મળિચો સોય.	૫૦
સંજોગકેરો સમય ટાળી, કર્યો કામ વિચોગ;	
હાયથી હારી ગયો, ન રહ્યો અધવચ ભોગ.	૫૧
એમ કહીને કળકળે, કલ્પાંત કરતો રાય;	
હવે હું તો મ્યાં જઈને, કરું કોણ ઉપાય.	૫૨
બુદ્ધિસાગર નામ તારું, ધર્યું જેણે હોય;	
મુસ્તક મૂકવાં ઉતારી, ધિકાર પડજો સોય.	૫૩
પાણીથી પાતળો કીધો, ક્રોધશુ પ્રધાન;	
કામાવતી ના વીસરે, જે પરમ શોભામાન.	૫૪
ક્રોધ આણી ખડ્ગ કાઢ્યું, ચઢી રાયને રીસ;	
પ્રધાન ઉપર કોપિચો, છેદવા લાગ્યો શીશ.	૫૫
ત્યારે મંત્રી બોલિચો, મુખથકી કોમળ વાણ;	
ક્રોધ કરવો નવ ઘટે, સુણ રાય ચતુર સુજાણ.	૫૬
દિવસ ઉગ્યો અતિ ઘણો, બહુ ચઢ્યો કશ્યપતન;	

સભા સુતી સર્વ દીસે, તુજ વિના રાજન.	૫૭
વચન એવાં સાંભળી, ક્રોધશુ કરડે દંત;	
મનઘડી નવ વીસરે, માનિતી શોભાવંત.	૫૮
મધાન ત્યાં ખિછે નહિ, જે સ્વપ્નકેરી વાત;	
રાયને તે ખીછવે છે, રહ્યો જોડી હાથ.	૫૯
સુતપુરાણિક ઓચર્યો, પુસ્તક લીધું હાથ;	
ચંદ્રસેન કથા સુણો, કથા એ કહું પદ્મપુરાણ.	૬૦
કવિ મુખ વાણી વદે, હવે સાંભળો સહુ કોય;	
એટલે અધ્યાય આઠમાનો, અર્થ પૂરાણ હોય.	૬૧
મધાન ખીછવશે ઘણું, પેર પેરના પ્રતિબોધ;	
સ્વપ્ન ત્યાં અધવચ રહ્યું, મન રાયને છે ક્રોધ.	૬૨

કડવું ૯ મું.

રાગ રામત્રી.

બુદ્ધિસાગર મધાન વદે, સુણ સ્વામી છ;	
રાય ના કીજે શીશ, કહું શિર નામી છ.	૧
સદા સેવક છું તુજતણો, સુણ સ્વામી છ;	
એમ કહી નામ્યું શીશ, કહું શિર નામી છ.	૨
આજ અસુર થયું ઘણું, સુણ સ્વામી છ;	
ચઢિયો કશ્યપતન, કહું શીર નામી છ.	૩
* * * *	
સભા સર્વ સુતી દીઠી, સુણ સ્વામી છ;	
ત્યાં જીએ તમારી વાટ, કહું શિર નામી છ.	૪
પૃથ્વીપતિ જગૃત નહિ, સુણ સ્વામી છ;	
ક્યમ રહેશે રાજ્ય ને પાટ, કહું શિર નામી છ.	૫

સૂર હોય કેમ સૂઈ રહીએ, સુણ સ્વામી છ,	
ન હોય રાજનો ધર્મ, કહુ શિર નામી છ	૬
રાજધર્મ જે ને કહ્યા, સુણ સ્વામી છ,	
તે સાભળ પૃથ્વીનાથ, કહુ શિર નામી છ	૭
વેદ મહિમા મુખે વદુ, સુણ સ્વામી છ,	
કહે ન્યાયશાસ્ત્ર એમ વાત, કહુ શિર નામી છ	૮
પરમાર્થ પ્રજ્ઞને પાળિયે, સુણ સ્વામી છ,	
એ રાજનો અધિકાર, કહુ શિર નામી છ	૯
ગઉ બ્રાહ્મણ પર સકટ પડે, સુણ સ્વામી છ,	
ત્યા સભાજે હુથિયાર, કહુ શિર નામી છ.	૧૦
ધૂત કીડા મૃગયા રમતા, સુણ સ્વામી છ,	
આનંદ દિન જાય, કહુ શિર નામી છ	૧૧
સાવધાન શુ સદા રહે, સુણ સ્વામી છ,	
તો વાધે બહુ મહિમાય, કહુ શિર નામી છ	૧૨
સભા મધ્યે આવી બેસો, સુણ સ્વામી છ,	
પ્રથમ પૃથ્વીનાથ, કહુ શિર નામી છ	૧૩
નમાયાનો નિર્વાહ કરે, સુણ સ્વામી છ,	
મન ધરવો અધિકે વિચાર, કહુ શિર નામી છ	૧૪
સખજો નખજાને જો ગાજે, સુણ સ્વામી છ,	
તે રાજને શિર ભાર, કહુ શિર નામી છ	૧૫
સુખ ગચ્યાએ પોઢિયા, સુણ સ્વામી છ,	
હોયો કર્યપતન, કહુ શિર નામી છ	૧૬

૮ ન્યાયશાસ્ત્ર—નીતિશાસ્ત્ર ૯ પરમાર્થ છં—પ્રજ્ઞને ઇશ્વર પ્રીત્યથ પાળવી ૧૪ નમાયા—માયાપ વગરના—નિરાગ્રિત ૧૫ સખજો છં—જો સખજો પુરુષ નખજાને ગાજે તો તેનો ભાર (પાપરૂપી) રાજને માથે છે

સવા પહોરનો સમય થયો, સુણ સ્વામી છ,	
એમ માનજો હે રાજન, કહુ શિર નામી છ	૧૭
રાજકદેવક રત્નહાણ થાય, સુણ સ્વામી છ,	
તો શિર યેસે ગાળ, કહુ શિર નામી છ.	૧૮
સાણમા આવી વિદ્ય પડે, સુણ સ્વામી છ,	
ત્યારે કોણ કરે સભાળ, કહુ શિર નામી છ.	૧૯
તેમાટે નવ સૂઈ રહીએ, સુણ સ્વામી છ,	
દાહયો લોકાચાર, કહુ શિર નામી છ	૨૦
મત્રીને મૂરખ કહે, સુણ સ્વામી છ;	
હાસ્ય કરે સસાર, કહુ શિર નામી છ.	૨૧
માટે એ કરવુ ઘટે, સુણ સ્વામી છ,	
હવે તે કીજે મહારાજ, કહુ શિર નામી છ.	૨૨
મુજને મારી શુ લેશો, સુણ સ્વામી છ,	
હણી ખડગને ઘાય, કહુ શિર નામી છ.	૨૩
મત્રિ વિના મહિમા નવ રહે, સુણ સ્વામી છ,	
જેમ જળ મધ્યે ઝાઝ, કહુ શિર નામી છ.	૨૪
એકનાર યેસે સહી, સુણ સ્વામી છ,	
એકે ના સરે કાળ, કહુ શિર નામી છ	૨૫
રાજાને પ્રધાન વિના, સુણ સ્વામી છ,	
વડી એક ના ચાલે એમ, કહુ શિર નામી છ	૨૬
રાજા મનશુ એમ ગણે, સુણ સ્વામી છ,	
મારે નહિ કોએ વત્રેક, કહુ શિર નામી છ	૨૭
મત્રીશુ મન વાત કરે, સુણ સ્વામી છ,	

૨૫ એકનાર છ—વદ્ધાણુ ચત્રાવનાર જે યેસે-નાશ પામે તો

૨૭ વડા વિના મારે પ્રધાન વિના જીમ્મ કાઈ નથી

આપે મનનુ હીર, કહું શિર નામી છ.	૨૮
સણ એક છવ જુગવા નહિ, સુણ સ્વામી છ;	
ખેહુના એક શરીર, કહું શિર નામી છ.	૨૯
રાજ્ય કરી રાજ જાણે, સુણ સ્વામી છ;	
બુદ્ધિ આપે પ્રધાન, કહું શિર નામી છ.	૩૦
તે ઉપર એક આડ કથા, સુણ સ્વામી છ;	
તે સભજાવુ રાજન, કહું શિર નામી છ	૩૧
ચંદ્રસેન આગળ કહે, સુણ સ્વામી છ;	
ત્યાં સભજાવે વ્યાસ, કહું શિર નામી છ.	૩૨
શ્રોતાને કવિજન કહે, સુણ સ્વામી છ;	
આનંદ ઇતિહાસ, કહું શિર નામી છ.	૩૩
નવ અધ્યાય પૂરા થયા, સુણ સ્વામી છ;	
દશમો આગળ થાય, કહું શિર નામી છ.	૩૪
બુદ્ધિસાગરનાં વચન સુણી, સુણ સ્વામી છ;	
મુખ નવ ખોલે રાય, કહું શિર નામી છ.	૩૫

કંડવું ૧૦ મું.

રાગ ગોડી દેશીફેર.

ચંદ્રસેન પ્રત્યે એમ ખોલ્યા, સૂતપુરાણિક વ્યાસ;	
ચિત્રાંગદ આગળ કહે, મત્રિ આનંદ ઇતિહાસ.	૧
શ્રોતા સુણજે સાવધાન થઈ, આડકથા એક આવી,	
વિષ વીરજી પ્રાકૃત અર્થે, કહે સહુને સમજાવી.	૨
તણે ઠામે એ કથા ચાલતી, સુણતાં મન આહ્વાહ;	
બુદ્ધિસાગર ઉપરે, રાજને ઉપન્યો વિખવાદ.	૩

- ધરી ક્રોધે ખડ્ગશુ, રાજા મન મહિ આણી રીસ;
મુખ નવ જોઈ એ પાપીનુ, નિશ્ચે છેકુ રીસ. ૪
- ત્યારે મત્રી આણીપેરે ખોલ્યો, મુખથી મધુરા વચન,
સ્વસ્થ થઈ સાબળ મહારાજા, પૃથ્વીપતિ રાજાન. ૫
- કર્ણકુખ એક નગર અનુપમ, ઉત્તરદેશ કહેવાય;
ભોજદત્ત છે તેનો રાજા, એના બહુ મહિમાય ૬
- મહામોટો પરાક્રમી બળધારી, સત્ય પ્રતિષ્ઠા જાણી;
તે રાજાની મહોમહામા, સઘળે ફરતી આણી ૭
- હય ગજ દળ માતા મદ ઝરતા, ચોધ અપરમપાર;
આડ કોરાની સભા બેસતી, થઈ જોજન ચાર વિસ્તાર. ૮
- હતા ચારસે મત્રી તેને, મહામોટા પ્રધાન,
રાજકાજ સહુ ચાલ્યાં જાયે, અતિ શોભામાન ૯
- પુત્ર એક છે તે રાજાને, મહાવિચક્ષણ જોઈ;
હસકેતુ ત્યા નામ તેનું, મત્રીશુ બહુ સ્નેહ ૧૦
- એક સમે મૃગયા નિસરિયો, સાથે ચોધ અનંત,
જાણે કે સુરવર શણગાર્યો, દીસે શોભાવત. ૧૧
- અમુલક અશ્વ અનુપમ દીસે, પવન વેગે ઊભય,
તેણે સમે તે નવ આવ્યો, મૃગયા રમવા તે રાય. ૧૨
- હરણ ચિત્રા સ્યામ હરણ, તે તો જુએ રાજકુમાર;
આકરણાત તાણી (ધનુષ) સોઢયા, પાલ ઘણા મોઝાર ૧૩
- ચારે પાસે સેન તરવર્યું, વન ઉપર વામ્યા જોઈ,
સાવજને ધરીને ઘાતી, આગળ લાવે તેહ. ૧૪

૧૧ સુરવર-ઈંદ્ર ૧૨ મૃગયા-શિકાર સ્યામ હરણ-કવિયાર ૧૩ પાવ-
માળા ૧૪ વામ્યા-ચઢાઈ કરી ગયા સાવજ-જંગલી પશુ ઘાતી-પારખી.
આગળ-રાજાની આગળ.

રાજકુ વરણ મનમા [ખીણ], તત્ક્ષણ વ્યાપ ચઢાવ્યું,
 તેણે સમે ત્યા રાજા આગળ, હરણ એક ત્યાં આવ્યું ૧૫
 તે પૂઠે ઘોડો ન ખાવ્યો, કરી ધનુષ્ સધાણ,
 પવનવેગે મૃગ ગયો નિસરી, નિઃકૂળ થયા તે ખાણ ૧૬
 તોએ કુવર કેડ ના મૂકે, મૃગલો પથ પળાય,
 ખીણ શર સાધીને રાજા, સાવજ પૂઠે ધાય ૧૭
 વાયે ભરાણુ ભરે થેકડા, હરણ ઉડે આકાશ;
 અશ્વતથે પુરને પડયાએ, હુઓ મનમા ત્રાસ. ૧૮
 દૃષ્ટિ અગોચર ગયો નિસરી, નાકુ દશ જોજન,
 મહાઅરણ્ય ઉદ્દસ્તમા, પોહોત્યો એકાકી રાજન ૧૯
 સેન વિહીના પડ્યો એકલો, કોશ કઠણ ચાળીશ;
 કુવરને કાઠ પેરના સૂએ, શુ ચાશે જગદીશ ૨૦
 તૃપાકાત હુઓ ત્યા રાજા, શોધ્યુ ના મળે નીર,
 અતિ શ્રમે શિથિલ થયુ, અતિ કોમળ શરીર ૨૧
 એવે સમે એક દૃષ્ટે પડિયુ, દેવળ શોભામાન,
 ત્યા આવી અવિચળ લોકના, કીધી અતિ ઉત્તમ શિવસ્થાન ૨૨
 અશ્વચકી હેઠો ઉતરી, એમ મનમા વાત વિમાસે,
 ઘણો પથ જમીને આવ્યો, ભૂપતિ પડિયો સાસે ૨૩
 અશ્વ અનુપમ આસનકેરો, બાધ્યો ત્યા તોખાર,
 ક્ષણ એક રાયન કરે એ સ્થાનક, કીધો મન વિચાર ૨૪

૧૬ ધનુષ્ય સધાણ—ધનુષ્યમા ખાણનુ સધાન ૧૭ શર—ખાણ

૧૮ પુર—ખરી ૧૯ દૃષ્ટિ અગોચર—નજરે દીઠામા ન આવે તેમ
 ઉદ્દસ્ત—ઉજડ એકાકી—એકલો

૨૦ સેન વિહીના—સેના વગરનો ૨૨ અવિચળ ઈ—સ્થિરપણે
 ભોક્ષના કીધી—દર્શન કર્યું ૨૩ જમીને—ઉલ્લખીને ૨૪ આસનકેરો—ખેડવાનો

પૃથ્વીપતિ પોઢ્યો પૃથ્વી પર, લાખા નાખી ચરાણ,	
અગ આકડ્યુ આળસ મોડે, અતિ તન ખૂચે ધરાણ	૨૫
થાડ્યો ભાગ્યો પડિયો રાજ, શીતલ વાય પવન,	
ઘટિક બે પૂઠે થયો ત્યા, નિદ્રાભર રાજન	૨૬
બહુ નિદ્રા વ્યાપિક થયો પૂઠે, ના રહી શુદ્ધ શરીર,	
જાણે કે સુખશય્યા પોઢ્યો, એમ સૂતો ત્યા વીર	૨૭
તેણે સમે ત્યા અજગર એક મોટો, તે રહેતો વન માય,	
રાજાને સૂતો જાણીને, તત્કાણે આવ્યો ત્યાય	૨૮
ચરાણતાણી પાસે આવીને, કીધું વદન વિકારા,	
ચરાણ બેહુ મુખમાહી લીધા, કરતો ચાલ્યો ગ્રાસ	૨૯
જ્યા કટિ ઉદર અભ્યંતર, સુધી ગ્રસતો ચાલ્યો,	
તેણે સમે બુદ્ધિસાગર કહે છે, કાણુએ રાય ન હાલ્યો	૩૦
હરકમળ આપુ આરોગ્યો, ગળિયુ કઠ પર્વત,	
વદનકમળ ઉઘાડું રહ્યું, દીસે શોભાવત	૩૧
બુદ્ધિસાગર ચિત્રાગદને કહે છે, ચિત્ત ધરજો રાજાન,	
તેવામા ત્યા જઈને પલોત્યો, ઉગ્રસેન પ્રધાન	૩૨
જુએ તો અજગરે ગળ્યુ, કે વરકેરે તન,	
અગ આપુ આરોગ્યો, ગ્રસવું રહ્યું વદન	૩૩
તેણે સમે પ્રધાને આવી, પૂછિયું બેહુ વાણ,	
આડો રાખી અજગરને, અજગો ત્યા કીધો નિર્વાણ	૩૪
ઉગ્રસેનને અજગર ઉપર, ચઢિયો કોપ અપાર,	
કોણ કર્મ તે કર્યું પાપી, ગળિયો રાજકુમાર	૩૫
ધરી ખડ્ગને હણવા લાગ્યો, કોપ્યો સુભટ સુજાણ,	

૨૯ વિકાશ કીધું—પોહાણું કર્યું ગ્રાસ કરતો—ગળી જતો

૩૦ મસતો—ગળતો

તત્ક્ષણુ તુ મુને મારીશ, અનગર વદિયો વાણુ	૩૬
મારા મુખમા વિષ નથી, નવ મળે એકે દત,	
નિર્વિષ હુ છુ નિરધાર, સાલગ પ્રતિજ્ઞા વત	૩૭
શાપથકી અનગર અવતર્યો, તે ભોગવુ આપ,	
તેમાટે હુ એ વનમા, હુઓ ડેકુ સાપ	૩૮
તે વૃતાત કહુ તુજ આગળ, સાલગ મારા સ્વામી,	
મત્રી પ્રત્યે અનગર જોડ્યો, મહામોદને પામી	૩૯
શિવશર્મા નામે એક પ્રાક્ષણુ, રહેતો વન મોઝાર,	
મારે તેશુ મૈત્રી હતી, પ્રાક્ષણુકુળ અવતાર	૪૦
એક સમે તે ધ્યાન ધરીને, કરતો હતો ખટકર્મ,	
તેણુ સમે મે હાસ્ય કરી, જઈ ઉપજાવ્યો ભ્રમ	૪૧
ધરી દારડીને બીવરાવ્યો, સર્પ સર્પ કહી વાણુ,	
નાશ નાશ ખાધો નિર્ધાર, હામ્ય કર્યુ નિર્વાણુ	૪૨
ધ્યાનથકી ચૂક્યો શિવશર્મા, કોપ્યો દીધો શાપ,	
મહાઅરણ્યમા અનગરરૂપે, થઈ રહેજે તુ સાપ	૪૩
મે દારી દખાડીમાટે, નિર્વિષ છુ નિરધાર,	
વળતુ મે પ્રાક્ષણુને પૂછ્યુ, કેમ થાશે ઉદ્ધાર	૪૪
દયા ધરીને મુખથી જોડ્યો, સાલગ મૂઠ વચન,	
બોજદત રાજનો કુવર, આવે આણુ વન	૪૫
તેના તન ગ્રસે જે વેળા તે વેળા નિદ્રામા રાજન,	
તેણુ સમે જોચિતો આવે, ઉગ્રસેન પ્રધાન	૪૬
તેહતણા સ્પર્શ માત્રથી, થાશે તુજ ઉદ્ધાર,	
સર્પ દહ છૂટીશ નિર્ધાર, કહેજે સવ પ્રકાર	૪૭
એટની વાત કહીને અનગર, હુઓ પ્રાક્ષણુ દહ,	

વાત સાંભળી ઉગ્રસેનના, ભાગ્યે મન સદેહ.	૪૮
એ કથા રહી એટલે, હવે કુવરની વાત;	
નિદ્રા વ્યાપક કાંઈ ન જાણે, પોદયો પૃથ્વીનાથ.	૪૯
તણે સ્વપ્નાંતર તે દેખે, મૃતો રાજકુમાર;	
જાણે કો એક અબજા ઉભી, રૂપતણા ભડાર.	૫૦
પ્રબુહાર આરોગ્યો ક'ઠે, કર માંહે કેલીપાન;	
બીડીવાળી વદ સુદરી, લીજે મહારાજન.	૫૧
રાજાએ બીકુ લેવાને, તત્ક્ષણ ધરિયો પાણ;	
કામનીએ કર તાણી લીધો, મુખથી બોલી વાણ.	૫૨
હસ્તકમળ બીડી નવ આપુ, મુખમાંહે મે'લુ રાય;	
મારે હાથે હુ ખવડાવું તો, મુજને અતિ મુખ થાય.	૫૩
તેણે સમે ત્યા હસકેતુ, જતો એલું સ્વપ્ન;	
અબજાના આદર દખીને, અતિ વાઘ્યો રાજન.	૫૪
તેવા માંહે જઈ જગાડ્યો, ઉગ્રસેન મધાન;	
ધણી વાર સનાં થઈ સ્વામી, ઉઠો થઈ સાવધાન.	૫૫
તત્ક્ષણ નિદ્રામાંથી જાગ્યો, ચક્રુ જોળતો રાય;	
મત્રી ઉપર કોપ્યો રાજ, અતિરાય જોધ ભરાય.	૫૬
કોણુ કર્મ કર્હુ તે પાપી, કીધો નિદ્રા ભગ;	
આજ પછી કો ના કરે, પાપી નિશ્ચે તારો સંગ.	૫૭
કોણુ કામ જગાડ્યાકેરું, મુજને હુતુ આજ;	
શેને તું આવ્યો મુજ પાસે, વણસાડ્યું મુજ કાજ.	૫૮
એવાં વચન મુણીને મત્રી, બોલ્યો તેણીવાર;	

એકાકી વન માહે શું, તુજને હીર ને અધિકાર.	૫૯
મે વણસાડ્યુ કારજ તાર, કીધો મહાઅન્યાય,	
અજગરે આખો ગળિયોતો, આડ હાથની કાય.	૬૦
એવાં વચન સુણીને ધુજે, શુદ્ધ ન રહી સરીર;	
રોમ રોમ ક પારો ચઢિયો, વ્યાકુળ થયો તે વીર.	૬૧
હ સપ્તેનુ કહે ત્યા મુખથી, કરે વિનતિ ધન્ય ધન્ય,	
નિદ્રાવડા હુ ક ઈ ન બાણુ, દીધુ હનતદાન	૬૨
એણે સમે તેં મુને જગાડ્યો, દીધુ એક સ્વપ્ન,	
ઉત્તરેન આગળ કહેવા માડી, હ સકેતુ રાજન.	૬૩
તેમાટે મે ક્રોધ આણીઓ, મિથ્યા થઈ અજ્ઞાન,	
સદા આશરો તારો ઇચ્છુ, તુ મોટો પ્રધાન	૬૪
વિનય કરી સતોખ્યો મત્રી, એટલે રોના આવી,	
બુદ્ધિસાગર કહે ચિત્રાગદને, અ ડકયા સ બળાવી	૬૫
હમક્યા ઢોલ નિશાન ગડગડયા, વરત્યો જ્યજ્યમા,	
રાજપુત્રને લેઈ નિસરિયો, પોત્યો નગ્ર મોઝાર	૬૬
એ કયા ત્યા રહી એટલે, સુણજો શ્રે તાજન,	
બુદ્ધિસાગર કહે ચિત્રાગદ, સાભળ ગજ વચન	૬૭
તેમાટે મધુ ના ઘડે, રાજને નિર્ધાર,	
હ મહેતુ જો વનમા શૂનો, હનો જોણ પ્રકાર	૫૮
એવા વચન સુણી મ લીના, રાજ દયો રગિયાત,	
ખડ્ગ તજ્યુ ને રીસ ઉતગી, તે બોગનો પૃથ્વીન થ	૬૯
જમ તે હ સકેતુએ નિદ્રાખા, નિરખી નારી ગત,	
તેમ મુ ને અતિ નિમ્નય, હુજો રીકુ એક સ્વપ્ન	૭૦

૫૮ લી. ૬૦—નનમા ત્યા તુ એમો છ ત્યા તને શુ હો જાને
અધિગ છે કે મ રા જગાવાથી તાડ ૧૦૪ ૧૫.૫૫ ।

અતિ સુદર અળગા મે દીડી, ઉપતણો અવતાર,	
કામાવતી છે નામ તેનું, કોટિ કળા અવતાર	૭૧
સ્વપ્નાતગ્મ નયને નિરખી, તેશુ લગ્યો રગ,	
તેણી વેગા તે આપીને, કીધો નિદ્રા ભગ	૭૨
તેણી વેગા બોધ ઉપજ્યો, વ્યાપી મનમા ગીસ,	
માગ ચિત્તમા એવુ આવ્યુ, નિશ્ચે હેઠુ શીશ	૭૩
તેવા માટે તે આડકથા કહી, ભાગ્યો મન સદે,	
મારા મનને નિશ્ચે આવ્યો, અતિ સુખ પામ્યો દેહ	૭૪
જેમ તે વેગા ઉગ્રમેનના, વિનય કર્યો ગજન,	
તેમ અપરાધ મારો જાણી ક્ષમા કરો મધાન	૭૫
એટલે દશમો અધ્યાય સોલ્યો, પદ્મદોતેર પાવન,	
આગળ કથા થશે વિસ્તારે, સુણજ્ઞે શ્રોતાન્ન	૭૬

કલ્પુ ૧૧ મુ

રાગ અ દોલ

સાબજો સમાધી એ બોલ્યા છે મુનિ એ,	
અદ્રશેન ગય કથા મુજો એ	૧

દાગ

રાગ અદ્રશેન કથા મુજો, એમ વગા સુતમુનિજન,	
મધાન સાથે આવિયો, તે સભા મયે ગજન	૨
વિરિધ અળગ એજે પહેર્યો, પગમ શોભામાન,	
શુણુ કાતિ લભાગ ઉપમા, શોભે ગય ઉપ નિધાન	૩

૭૧ મોતી—મગાધન ચા

૩ અબર—અમુ ૧૬૦—૧૭૦ મનિગે ૧૨૦ બી ૩ ભાગે
તે રૂપિયા ૧૨૦ મોતી ૩

મુકુટ માણેક મસ્તક જડી તે, ઝગકે હીરા જ્યોત,	
મુખકમળવદન રહ્યું હસી, દોસનો પરમ ઉચોત	૪
જડિત કુડળ કનકમય, તે સખજો ઝળટે કાન,	
રત્નહાર હીરે જડ્યો, આપી રહ્યા આભરણ	૫
દુગદુગી ચોકી ચિત્રમા, ચાવતા ચમક અપાર,	
ગોમેદ નીલક લસુણીઆ, ને થઈ રહ્યો ઝાતકાર	૬
કડ અભરણ આપતા, ડામ ડામ જડિત ઝવેર,	
તે મધ્યે શોભે કનકમય, સાકળી ત્રણે સેર	૭
કકણ પહોચી મુદ્રિકા, મધ્યે જડ્યા નાના નગ,	
નવગ્રહી પચ પોરોઝાના, હુ શુ વખાણુ રગ	૮
સભા મધ્યે આવિયો, મણિપુર નગર નરેશ,	
રાય રાણા જ્ઞેધ ઉઠી, નમ્યા નર સર્વ સૈંદા	૯
સિંહાસન ખેઠો જઈ, કેસરી સિંહ સમાન,	
દક્ષિણ દિશાએ નિકટ ખેઠો, રાયનો મધાન	૧૦
ધ્વજ નેજા જ્ઞેધ બહુ, નિશાનનો નહિ પાર,	
સભા સહુ સોહામણી, થઈ રહ્યો જય જયકાર	૧૧
વાજિત્ર વાજે વિવિધ પેરના, તાવ જત્ર મૃદગ,	
નાટક નાચે અપ્સરા, નાચતી નૃત્ય શુદ્ધાગ	૧૨
ગુણી ગાધર્વ ગાન કરતા, ઉપજે આનંદ,	
ભાટ ચારણ બદીજન, બોલતા નાના છંદ	૧૩

૪ મુકુટ ૪૦—મસ્તકના મુકુટ ઉપર માણેક જડિત છે ૫ આભરણ—
અનમર ૬ ગોમેદ, નીલક નસણિયા એ નામના રત્ન છે ૮ નવગ્રહી—
નવગ્રહના રત્નજડિત આભૂષણ ૫ચ ૧૦—પાચ પ્રકારના પોરોઝા ૧૦ શુદ્ધાગ—
શુદ્ધ અંગવાળી

૧૩ ગુણી—રાગ આદિ ગુણુનાળા

રંગમંડપતાણી રચના, અતિ પરમ વિશાળ;	
જોણીપેરે લીલા કરે નિત્યે, ચિત્રાંગદ ભૂપાળ.	૧૪
એમ દિવસ રોણી ભોગવે, મુખં વાગિયા બહુ દિન;	
એકવારને સમે શું થયું, એમ વધા વ્યાસ વચન.	૧૫
સકળ અંગે શોભનો તે, સહુથકી સર્વત્ર;	
ચિત્રાંગદ બેઠા હતો ને, શીશ ધરિયું છત્ર.	૧૬
એવા માંહે ભાટ આવે, વિદેશી ડો ત્યાંય;	
વિવિધ વાજ સાંભળીને, રંગમંડપ માંય.	૧૭
આવીને ઉભો રહ્યો, મુખ બોલતો ઉચ્ચાર;	
મણિપુરકેરો રાજિયો, ધન્ય ધન્ય તુજ અવતાર.	૧૮
ધન્ય નગરી ધન્ય તું, ધન્ય નગરવાસી જન;	
એ સખા ધન્ય વખાણીએ, ત્યાં તુજ સમે રાજન.	૧૯
ધન્ય જીવું તુજતાણું, ધન્ય ધન્ય તું પ્રધાન;	
* * * * *	૨૦
દર્શન દીકું તુજતાણું, મન થયો અતિ રજિયાત;	
ભાટ આગિય જોયરે, ધન્ય ધન્ય પૃથ્વીનાથ.	૨૧
કટક દળ પારો બહુ, પ્રેરતાનો નહિ પાર;	
સખા આવી ના દીડી, હું ભયો સકળ સંસાર.	૨૨
કનકાવતીથી આવિયો, ખટ માસનો છે પંથ;	
તે નગરનો મહિમા કહું, શુણ સય શોભાવંત.	૨૩
કામરોન રાજ ત્યાં વસે, હું રહેતો નગર મોહાર;	
કામાવતી એક મુતા તેને, રૂપનો અવતાર.	૨૪
તે દખીતી દવાંગના, અતિ મુઘડ મુજાણ;	

અતિ રૂપ સુદર સુંદરી, અવતરી ચતુર સુભાણ.	૨૫
કનકવરણી કાતિ દીરો, નિરખતાં સુખ થાય;	
એવી છે તે કામિની, તુજ સગ શોભે રાય.	૨૬
માનિની મૃગલોચની, શિર વેણા વાસુકી જાણ;	
વદન નિહાળે પ્રેમદા, તે ધરી દર્પણ પાણ.	૨૭
મેં રૂપ દીકું તુજતાણું, સંભારી તે નાર;	
શાણગાર સોળે સને અળખા, થઈ રહ્યો આતંકાર.	૨૮
સુખકમળ નયની સુંદરી, દીસતી પ્રેમ ઉદ્યાત;	
તારે સંજે શોભીએ, ચંદ્રમા સરખી જ્યોત.	૨૯
વાત એવી સાંભળી, મન હરખિયો રાજન;	
ચિત્રાંગદ મન વિભારો, એ નિરખી નાર સ્વપ્ન.	૩૦
નામ છે કામાવતી, ને કામના અવતાર;	
સ્વપ્ન માંહે મુગ્ધને કહ્યું, તે લહ્યો સર્વ પ્રકાર.	૩૧
વાત એવી સાંભળી, મન હરખિયો રાય;	
સરપાવ આપ્યો ભાટને, ધન અશ્વ કનક કભાય.	૩૨
મધ્વાન પ્રત્યે ખોલિયો, તેણે સમે રાજન;	
સુતાં ખેડાં સાંભરે તે, નાર મારે મન.	૩૩
તેમાટે વહેલા જઈને, કરો તેહ પ્રકાર;	
ઉતાવળ અદકી કરો, જેમ હાથ આવે નાર.	૩૪
બુદ્ધિસાગર નામ તારૂં, બુદ્ધિનો ભડાર;	
એવું કર ઉતાવળો, જેમ હાથ આવે નાર.	૩૫
સંધારો ને સિદ્ધ કરો, વેગે મ લાવો વાર;	

૨૯ સુખ ૪૦—કમળ સમાન મુખ અને નયનવાળી અથવા મુખ ઉપર કમળ સમાન નયનવાળી, પ્રેમકલ્યાણ—પ્રેમના પ્રદાશવાળી.

૩૨ કભાય—જામો

પ્રપચ એવો તુ કરે, જેમ હાથ આવે નાર	૩૬
કામાવતી વિના ન રહેવાયે, ઘડી એક લગાર,	
જીવ જોવાને તલપે છે, કેમ હાથ આવે નાર	૩૭
તેમાટે તુજને કહું, ફરી ફરી વાર હજાર,	
તેમ કરો પ્રધાનજી, જેમ હાથ આવે નાર	૩૮
મુખકમળ દષ્ટુ કામિની, કામાવતી નિરધાર,	
દહ સરજ વધામણ્યુ, જેમ હાથ આવે નાર	૩૯
વિમને બહુ દાન આપુ, અશ્વ ગજ લડાર,	
દવદીવા ચલાવુ, જેમ હાથ આવે નાર	૪૦
ગણેશને લાકુ કરે, સિદ્ધિ બુદ્ધિના દાતાર,	
ભૈરવગણને હુ નમુ, જેમ હાથ આવે નાર	૪૧
રાય કહે પ્રધાનજી, મુજ કરો એહ ઉપકાર,	
ગુણ કયમે નહિ વીસરે, જેમ હાથ આવે નાર	૪૨
વિલખકરો નથી અવસર, વીર થા અસ્વાર,	
કહ્યું કર કોડામણા, જેમ હાથ આવે નાર	૪૩
વચન એવુ સાલજી, મુખ બોલિયો પ્રધાન,	
કામ કરશે કૃપણજી, સમર્યા શ્રીભગવાન	૪૪
એવુ કહીને ખડ્ગ માગ્યુ, રાયકેરે જેહ,	
વચન એવુ સાલજી, તલ્કાળ સોખ્યુ તેહ	૪૫
આયુધજન પોતાતાણા છે, સક્રા શોભામાન,	
રાયને ચરણે નખી, અસ્વાર થયો પ્રધાન	૪૬
કનકાવતીથી આવિયો, તે સગ લીધો ભાટ,	
પથ છે ખટ માસનો, (તે) દેખાડજે તે વાટ	૪૭

આજ્ઞા માગી નિસર્યો, ને ધર્યો ઉત્તર પથ;	
બુદ્ધિસાગર નામ જેનું, ખરો પ્રજ્ઞાવંત.	૪૮
માસ છઠ્ઠે આવિયો, કનકાવતીની પાસ;	
કોશ બેથી નગર દીકું, સૂર્ય કોટિ પ્રકાશ.	૪૯
એ કથા રહી એટલે, એમ વધા સૂતમુનિજન;	
પ્રધાનના આજ્ઞા પછી, ત્યાં શું કરે રાજન.	૫૦
કામાવતીને કારણે, કનકમય મેહલ આણાય;	
નવા મોહોલ નિપાવિયા, અતિ ઘણી રચના થાય.	૫૧
ભૂખ નિદ્રા વિસરી, કામાવતીનું ધ્યાન;	
દશે નારી પરહરી, મુખ ન બોલે રાજન.	૫૨
દિવસ જાયે દોહલા, ને ગણે દિન રાજન;	
સ્વપ્ન મુજ સાચું ફળે, જો કૃપા કરે જગજીવન.	૫૩
વિમાસણ મન અતિ ઘણી, કરે બેઠા રાજ;	
હવે ત્યાંની કથા તે, સાંભળો મહિમાય.	૫૪
કનકાવતીનો રાજિયો, કામાવતીનો તાત;	
તેના નગર મધ્યે માલણ વસે, તે કહુ માંડી વાત.	૫૫
તેને વાડી છે ખરી, નગરથી અર્ધ જોજન;	
સૂકી છે કંઈ કાળની, જાવા ન થાયે મન.	૫૬
કૂવો સૂકો વૃક્ષ સૂકાં, થયો ઉદ્વસ્ત કામ;	
ફળ પ્રુષ્પ પત્ર મળે નહિ, કો ના લે કહીએ નામ.	૫૭
એકવારને સમે કેમ થયું, સાંભળો શ્રોતાજન;	
કાષ્ટ જઈને લાવીએ, માલણ વિમાસે મન.	૫૮

વાડી ભણી તે નિસરી, ને શુકન સળળા ચાય;	
કુલીફાલી દેખશે, પ્રધાન ચરણ પસાય.	૫૯
એવામાં જઈ ઉતર્યો, પ્રધાન તેણે ઠાર;	
વૃક્ષ નિઃપલ્લવ થયાં, વનસ્પતિ ભાર અઠાર.	૬૦
ફૂપ આખો ભરાયો, ઉછળી ચાલ્યું નીર;	
ઠામ ઠામ લાગ્યાં ખોલવા, કોઢિલા સૂડા કીર.	૬૧
પાણીનો પ્રવાહ ચાલ્યો, પાટ ઠારો ઠાર;	
ખડ કદલાના મધ્યમાં, ઉછળે જળધાર.	૬૨
ઠામ ઠામ નિઃપલ્લવ થયું, ને ફેરે હંસ ચકોર;	
વાડી સહુ ફૂલી રહી, અતિ મધુર ખોલે મોર.	૬૩
વૃક્ષ મોર્યાં વનતાણાં, ફળ પુષ્પ ભાર અનંત;	
વાડીની વેળા વળી, જાણે આવ્યો માસ વસંત.	૬૪
આંખા જાંબુ ખજૂરી ને, નત અખોડ બદામ;	
ફળ ભારથી વૃક્ષતાણી, ડાળો નમે ડામો ઠામ.	૬૫
સાકરલીંબુ સદાફળ, દાઢી દ્રાક્ષ અંજર;	
અખોડ અંજર બદામ ખારેક, (સર્વ) શ્રીફળ મધ્યે ભરિયું નીર.	૬૬
જાઈ જાઈને મોગરો, માલતીનો મકરંદ;	
કરોણ જામુ કેવડો, કેતકીકેરાં વૃંદ.	૬૭
માલણ મનમાં વિભાસી, ધૂણવા લાગી શીશ;	

૫૯ કવિ કહે છે કે તે વાડીને માલણ કુલીફાલી દેખશે. પ્રધાન ચરણ પસાય—પ્રધાનના ચરણની કૃપાર્થી.

૬૦ નિઃપલ્લવ—અર્થાત્ પાંદડાંવાળાં. ૬૨ પાટ—પાણીના પાટ. ખડ ઇ—કદલી (કેળો)ના ખડમાં જૂદા જૂદા ભાગમાં કુવારાના જળની ધાર ઉછળે છે.

૬૪ મોર્યા—મોરવાળાં થયાં. ૬૫ નત—રોળવું ઝાડ. ૬૭ માલતી—ખટમોગરો. જામુ—જામવંદ.

વાડી દીઠી ફળ ફળી, ધન્ય શ્રીજગદીશ.	૬૮
કંઈ કાળની સૂકી હતી, રહી ગયાં તે સાલ;	
મુજ દિન ઉપર દયા આણી, ધન્ય શ્રીગોપાળ.	૬૯
વાડી માંહે પરવરી, ને વિમાસે તે મન;	
અસ્વાર દીઠો ઉતર્યો, કંઈ ભાગ્ય મારૂં ધન્ય.	૭૦
ફૂલ વીણી હાર ગુથ્યા, ધરી મન ઉલ્લાસ;	
બહુ પુષ્પ આણી મૂક્યાં, પ્રધાનકેરી પાસ.	૭૧
બુદ્ધિસાગર બુદ્ધિવંત છે, મહાબુદ્ધિનો ભંડાર;	
માલણને એક મહોર આપી, રહ્યો તેણે ડાર.	૭૨
કવિજન શ્રોતાને કહે પેરે, મૂતપુરાણિક વ્યાસ;	
એ કથા કોમળ સાંભળે, તેની પહોચે આશ	૭૩
ઝોટલે અધ્યાય થયા પૂરાણ, એકાદશ પાવન;	
ત્યાર પૂઠે શું થયું, સાભળ ચંદ્રસેન રાજન.	૭૪

કંડવું ૧૨ મું.

રાગ ધવલધનશ્રી.

ચંદ્રસેન પ્રત્યે એમ બોલ્યા, મૂતપુરાણિક મુન્ય છ;	
મંત્રિની સ્તુતિ કરના લાગી, માલણ તેણે દિન છ.	૧
કરસંપુટ કરે વિનતિ, મહામોદને પામી છ,	
મારી વાડી ફળી ફૂલી, તુજ ચરાણ પ્રતાપે સ્વામી છ.	૨
વિનયવચનશુ વિનતા બોલી, આણી મન ઉલ્લાસ છ,	
કર્મ સંયોગે પ્રભુ પધાર્યા, પહોચી મનની આશ છ	૩
વાડી નિઃપલ્લવ, તે કીધી, આપ્યું છત્તદાન છ,	
તેમાટે તમને તો રાખ્યો, ચિરંજીવી ભગવાન છ	૪

- દૂરથકી આવ્યા દીસો છો, ક્યાં વસતા શુ નામ છું;
 નેણે અર્થે પ્રભુ પધાર્યા, સિદ્ધ કરે તે કામ છું. ૫
 એવાં વચન મુણી બુદ્ધિસાગર, પામ્યો હર્ષ અપાર છું;
 મુક્તાદ્વજનો હાર કંઠથી, આરોપ્યો તેણીવાર છું. ૬
 મેમ ધરીને પૂછે મત્રી, કોણ નગર છે આહ છું;
 કિયો રાય શુ નામ તેહનું, ભાંજે મન સદેહ છું. ૭
 કેવું રાજ્ય કરે છે રાજા, મળતાણી પ્રતિપાળ છું;
 ગહિ બ્રાહ્મણ ઉપર હેત રાખી, કેવી કરે સભાળ છું. ૮
 શી સતતી છે રાજાને, પુત્ર કલત્ર પરિવાર છું;
 વાડી માહે માલણને પૂછે, મત્રી તેણીવાર છું. ૯
 એવાં વચન મુણીને અળખા, બોલી મધુર વચન છું;
 કહું કારણ એ નગરીકેર, સાંભળો તમે સ્વામી છું. ૧૦
 કનકાવતી છે નગર અનોપમ, દીસે શોભાવંત છું;
 તેનું રાજ્ય કરે મહારાજા, કામસેન રાજન છું. ૧૧
 કામાવતી નામે એક કુવરી, અળખા ગાળકુમારી છું;
 પુરુષાકારે દષ્ટે પડે તો, તત્કાણે નાખે મારી છું. ૧૨
 કંઈ હત્યા કર્તવી અળખાએ, શ્વાન વૃષભ તોખાર છું;
 ન જાણીએ સામારે કરતી, પુરુષતણે મહાર છું. ૧૩
 તેનું કારણ કહ્યું ન જાયે, સાંભળ મારા મ્યાગી છું;
 નગર માંદે કો આગ્રી ના રોકે, રહ્યા હોય દુઃખ પામી છું. ૧૪
 નગરના વાસી કર્યા વાંઝિયા, પડિયો હાહાકાર છું;
 એક સમે ત્યાં નગરસાક મહુ, આવ્યા રાજદાર છું. ૧૫
 તે દહાડેથી કામાવતીને, કારાનૃહમાં ગળી છું,
 ત્યાર પછી જાણાર ન આવે, પડી તેડમાં માળી છું. ૧૬

- દિવસ આઠમે બહાર નિસરે, સગ સખી સો ચાર છ;
 પહેલે દિવસે ત્યા પડો ફરવે, રાજ નગ્ર મોઝાર છ. ૧૭
- ત્યાર પછી તે અબળા આવે, અંબાને સ્વસ્થાન છ;
 અતિ જ્ઞેયન મદમાતી દીસે, સુદર રૂપ નિધાન છ. ૧૮
- વાત સાલળી વાડી માહે, મત્રી વાત વિમાસે છ;
 દિવસ આઠમે દરે આવશે, કારજ અમારું થાશે છ. ૧૯
- બેઠો મત્ર વિચારે મત્રી, સિદ્ધ પામે કામ છ;
 નગર મધ્યે જઈ ડેરો કીધો, માલણુ ઘર વિશ્રામ છ. ૨૦
- તેણે સમે પૂછે અબળાને, બુદ્ધિસાગર પ્રધાન છ;
 તારે મંદિર અમો આવશુ, જ્ઞે આપો સ્વસ્થાન છ. ૨૧
- એવાં વચન સુણી અબળા મન, મહાઆનંદ પામી છ;
 એવું કર્મ ક્યાંથી અમારું, તમો પધારો સ્વામી છ. ૨૨
- નગર તમારું ભુવન તમારું, હું છું દાસી તમારી છ;
 એવક થઈને વનો કરૂં, તુજ ચરણકમલ બલિહારી છ. ૨૩
- એવું વચન સુણી મંત્રી, ત્યાંથી થયો અસ્વાર છ;
 ઘડી એકમાં પથ નિર્ગમ્યો, પોહોમ્યો નગર મોઝાર છ. ૨૪
- માલણુને ઘેર જઈ ઉતરિયો, બુદ્ધિસાગર પ્રધાન છ;
 તેણે સમે કો નગરવાસી, ન લહે કોને કોણુ છ. ૨૫
- એ કથા રહી એટલે, સાંભળજ્ઞે સહુ કોય છ,
 ચિત્રાંગદ રાજનો મત્રી, બેઠો કૌતક જ્ઞેય છ. ૨૬
- ખટ દિવસ પરિપૂરાણુ વીત્યા, થયો સાતમો દિન છ;
 તેણે સમે પડો ફરવે, નગર મધ્યે રાજન છ. ૨૭

૨૦—બેઠો ઈ. —મત્રી બેઠો બેસે મત્ર (ગુપ્ત વાત) વિચારે છે,
 કે એ કાગ સિદ્ધિ પામે ક્યારે ? જ્ઞે નગરમાં જઈને માળણુને ઘેર નિર્મિત ક્યાં
 હોય તો ૨૩ (?) નો—નિનય

- વહાણું રાણી દેરે જાશે, કરવાને દરશન છ;
 પ્રજાકારે બહાર ન આવે, પ્રાણાણ નાથિ મુનિજન છ. ૨૮
- પાણી પીવા પશુ ના છૂટે, કાણમાં અનર્થ થાશે છ;
 પ્રજાકારે દષ્ટે પડે તો, કાણમાં માર્યો જાશે છ. ૨૯
- પડે સાંભળી વિસ્મય હુઝો, એ મોટો ઉત્પાત છ;
 મહાકોપ કરી ચઢે કામિની, મન વિમાસે વાત છ. ૩૦
- ત્યાં ચિત્રાંગદ કરે ઉત્તપન, કળકળે તે કલ્પાંત છ;
 અહીં તો એની વાત સાંભળી, થઈએ મૂર્છાવંત છ. ૩૧
- ત્યાં તેમ અહીં એમ છે, કેઈ પેરે કારજ થાશે છ;
 કથો ઉપાય કરેથી હાવે, બેઠો વાત વિમાસે છ. ૩૨
- મન વિચારી પહેલે દહાડે, પોતે આવ્યો ત્યાંય છ;
 ચંડીના મંડપમાં આવી, પેઠો ડેરા માંય છ. ૩૩
- રાત પાછલી તેણી વેળા, રહી જામની એક છ;
 તેણે સમે કાળીને સ્થાનક, નહિ કો તે વત્રેક છ. ૩૪
- સ્નાન કરીને પૂજા કીધી, અંબાની તેણીવાર છ;
 માંહીથી સાંકળ ચઢાવી, બન્ને ભીડ્યાં બાર છ. ૩૫
- સતીતણી સ્તુતિ કરવા લાગ્યો, મા આપો વરદાન છ;
 એ અળખા ગુજ હાથ ચઢે તો, જઈ સોપું રાજન છ. ૩૬
- એવો જાપ જપે ત્યાં મંત્રી, હવે માતઃકાળ છ;
 પ્રતિમાની પૂઠે બેઠો, કરે માત પ્રતિપાળ છ. ૩૭
- એ કથા રહી એટલે મુણ્ડે શ્રોતાજન છ;
 ચંદ્રસેનને વ્યાસ કહે, ત્યાં સૂતપુરાણિક મુનિજન છ. ૩૮
- કામાવતી દેમ ડેરે આવી, તે કથા સંભળાવું છ;

કેવી વાત થશે અળાશુ, ભલીભાત સનજવી છ	૩૯
પદ ચાળીશ થયા પરિપૂરણુ, અધ્યાય દ્વાદશ પૂગણુ છ,	
આગળ સક્ષેપે ગુણ બોલુ, ચોપાઇએ વિસ્તાર છ	૪૦

કડવું ૧૩ મુ.

રાગ ગોડીની ચોપાઈ.

સૂતપુરાણિક કહે કથા, રગ રાતી હો,	
નગરથકી ત્યા નિસરી, રગ રાતી હો	૧
સગે સો ચાર નાર, નાર મદમાતી હો,	
કનકથાળ કરના ધરી, રગ રાતી હો	૨
શ્રીકૃષ્ણ કૌકૃષ્ણ પાન, શ્યામા ગુણ ગાતી હો,	
ચાત્રી અળા પૂજવાકાળ, રગે રાતી હો	૩
ધરી હૃદયામા ધ્યાન, શ્યામા ગુણ ગાતી હો,	
આબ્રણુ પેહેર્યા ચોપતા, રગ રાતી હો	૪
પહેર્યા નૌતમ ચીર શ્યામા ગુણ ગાતી હો,	
કનકથાળ કરમા ધરી, રગ રાતી હો	૫
લીરા માણેક ને લાલ, શ્યામા ગુણ ગાતી હો,	
નાલિડેર બીજેરડા, રગ રાતી હો.	૬
સાથે અબીલ ગુલાબ, શ્યામા ગુણ ગાતી હો,	
મૃગમદ કેસર અરગળ, રગ રાતી હો	૭
પુષ્પતણે નહિ પાર, શ્યામા ગુણ ગાતી હો,	
નગરથકી તે નિસરી, રગ રાતી હો	૮
સગ સખી સો ચાર, શ્યામા ગુણ ગાતી હો,	

દર્શન કરવા ત્યાહે નાર રગ રાતી હો.	૯
આલી સહિયર સાથ, સ્થામા ગુણ ગાતી હો;	
અદા અદા મુખ ખોલતી, રગ રાતી હો.	૧૦
ખર્ગ ધર્યા છે હાથ, સ્થામા ગુણ ગાતી હો,	
દવળ પોતી પદ્મની, રગ રાતી હો.	૧૧
બીડ્યાં દેખી કમાડ, સ્થામા ગુણ ગાતી હો;	
દાર કેમે ના ઉઘડે, રગ રાતી હો	૧૨
મનશુ ધરે ઉચ્ચાટ, સ્થામા ગુણ ગાતી હો,	
કામાવતી કરે વિનતિ, રગ રાતી હો.	૧૩
દર્શન દીને માત, સ્થામા ગુણ ગાતી હો;	
સ્તુતિ કરે અઘાતણી, બલિહારી હો	૧૪
જોડીને બેહુ હાથ, છુ દાસી તારી હો;	
દર્શન દીને દાસીને, બલિહારી હો.	૧૫
વેગે મ લાવો વાર, છું દાસી તમારી હો;	
સદા સેવક છું તમતણી, બલિહારી હો.	૧૬
શીઘ્ર ઉઘાડો દાર, છું દાસી તમારી હો;	
પૂજા કરના પ્રેમશુ, બલિહારી હો.	૧૭
આવુ આડમે દિન, છુ દામી તમારી હો;	
રાત દિવસ તુજને બર્જ, બલિહારી હો.	૧૮
બત્રત મૂતા ધ્યાન, છુ દાસી તમારી હો;	
અધરાણુ નામ ના નિસરે, બલિહારી હો.	૧૯
નહિ કો તુજ સમાન, છુ દામી તમારી હો;	
તુ કાગી ક્યાં કાલિકા, બલિહારી હો.	૨૦

- દિ ગજાજ ને હર્ષદા, છુ દાસી તમારી હો;
 વિશ્વ આખે વ્યાપી રહી, બલિહારી હો. ૨૧
 નવખડમા નામ પ્રમિદ્ધ, છુ દાસી તમારી હો;
 છોડને છેહ ના દીનિયે, બલિહારી હો. ૨૨
 કડણુ ના કીજે મન, છુ દાસી તમારી હો;
 દયા કરો મુજ દાસને, બલિહારી હો. ૨૩
 દીને માત દર્શન, છુ દાસી તમારી હો,
 પૂજને પાછી દર, બલિહારી હો. ૨૪
 પિલબ ન કીજે માય, છુ દાસી તમારી હો;
 માટે દાર ઉઘાડિયે, બલિહારી હો. ૨૫
 દર્શન મુજને થાય, છું દાસી તમારી હો;
 મુજ અપરાધ દામા કમે, બલિહારી હો. ૨૬
 મૂજો મનની રીમ, છુ દાસી તમારી હો,
 કામાવતી વિનતિ કરે, બલિહારી હો. ૨૭
 ચરણે નામુ રીશ, છું દાસી તમારી હો;
 મુજને હર્ષન દીને માત, બલિહારી હો. ૨૮

કલ્પુ ૧૪ મુ.

- ત્રણ પહોર પિત્યા ત્યાં ખરા, પ્રતિહત્તર હુઆ આકરા;
 એટલે અંબા એલી વાણ, સાંભળ મૂર્ખ મૂઠ અન્તણ. ૪
- કહે છુદ્ધિસાગર મુણ પાપણી, નરહત્યા તેં કીધી ઘણી;
 કંઈ કોટિકનો કંઈ સંહાર, તેમાટે ઉઘાડુ નહિ દાર. ૫
- તારું મુખ જોઈ નહિ કદા, કોકટ પામે કાં આપદા;
 તેમાટે અહીંથી જાઓ આજ, ઘણા દિવસ મે રાખી લાજ. ૬
- થયું પાપ એકઠું અત્યંત, ક્રોધવચન કહી કરડે દંત;
 તાળી પાડે ને ઉછળે, પરછદા પેઢી સાંભળે. ૭
- નરહત્યારી નિશ્ચે થઈ, મારે સ્થાનક શાને રહી;
 આજ પછી ના આવીશ નાર, તારૂં કામ નહિ દરબાર. ૮
- જો આવીશ તો કોપીશ ઘણું, તું કીધું પામીશ આપણું;
 તેમાટે તુજને આ કાર, આજ નહિ ઉઘાડુ બાર. ૯
- કામસેનની તું દીકરી, દુષ્ટ રૂપ થઈ તું અવતરી;
 કોપે કાળી વર વચન, તુજને નહિ આપું દર્શન. ૧૦
- તારા પાપતણા નહિ પાર, નામ મુણી નામે સંસાર;
 તેમાટે જ સ્થાનક તણ, ઘણી લાજ રાખુ છું હણ. ૧૧
- સૂતપુરાણિક કહે વારતા, શ્રોતાજન મુગુને સંધ્યા;
 વચન સાંભળી શુદ્ધિ પિસરી, થરથગટ પુને મુદરી. ૧૨
- સખી સર્વ ત્યાં વિચ્ચય થઈ, શુદ્ધ સહુ તન મનની ગઈ,
 ખડું હાથથી હેઠાં પડ્યાં, ભય પામીને સડુ દડળડ્યાં. ૧૩
- કામાવતીને સહુ કોય, નિનતા મન ગિચારી જોય;
 તુજ ઉપર છે અળા કોય અપાર, અળા રીમવ્યાં નિગ્યાર. ૧૪
- તેમાટે પિતય કરો સુદગી, દશે આંગળી મુખમાં ધરી,
 માતા મનશુ આણે દયા, રીમ ઠનાગી આણે મયા. ૧૫

- વળતી બોલી કામાવતી, કરન્નેડી કીધી વિનતિ,
 મુજ અપરાધ ક્ષમા કરો માય, આજયકી ના કરૂ અન્યાય ૧૬
- નાકતાણી ત્યા લીટી કરી, કહુ છુ દાતે દારડી ધરી,
 છોરૂ કછોરૂ હોયે માત, બાળકનો નવ મેલે હાથ ૧૭
- તેમાટે મન મૂકી રીસ, અબા પાણુ ધરો મુજ રીસ,
 કામાવતી એમ બોલી વાણુ, તારી લગ્નજી તુજને જાણુ ૧૮
- બહુ અપરાધ ઘણા મે કર્યા, તુજ આગળ બોળા પાથર્યા,
 આજયકી નવ અન્યાયી કરૂ, વચન વદા તે મુસ્તક ધરૂ ૧૯
- વળતુ ચડી બોલી વાણુ સાબળ મૂરખ મૂઠ અજાણુ,
 પુરૂષ તેટલા છે શિવરૂપ, નાગી ઉમયાતણુ સ્વરૂપ ૨૦
- તેની તુ તો ઘાતજ કરે, પાપ કર્મે નિત્યે આચરે,
 આજ લગી છે બાળકુમાર, ધિ ક પડ્યો તારો સસાર ૨૧
- પૂર્વજ નરક પડ્યા તુજયકી, સખત કુળ કીધા પાતકી,
 તે કેમ છૂટીશ રે પાપણી, અતમાજ યાદશિ માપણી ૨૨
- માટે તુ માને નિરધાર, શિવચરણ છે પુરૂષાકાર,
 પુરૂષતાણી જો સેવા થાય, ભવના પાપ સમજા જાય ૨૩
- તેમાટે રીખામણુ કહુ, ભૂત ભવિષ્યનુ કારણુ લહુ,
 મણિપુર ચિત્રાગદ રાજાન તેહતણો આવ્યો મધાન ૨૪
- ખડ્ગ રાજાનુ મધ્યે ધરી, તેને તુ પરણે સુદગી,
 તેની માથે જાયે નાર, તે વેળા આવે દરગાર ૨૫
- મારૂ મન યાશે પ્રસન્ન, ત્યારે હુ આપીશ દર્શન
 આજ નહિ ઉઘાડુ બાર સત્ય વચન માને નિરધાર ૨૬
- સત્ય વચન મન માહે નરે, પગણીને જાજો સામરે,
 તે વેળા આવે મુજ પાસ માત્ર મન યાશે ઉન્નામ ૨૭

- જગદળા મુખથી જોયરી, સત્ય વચન નાને મુદ્દરી;
પૂજનો મારે ખપ નથી, તારા મનમાં જો તુ કથી. ૨૮
- એવા વચન સુણીને નાર, ચરાણુ નમી કીધો નમસ્કાર;
શામાટે મન આણો સીમ, માતા ! વચન ચઢાવુ સીરા. ૨૯
- કહ્યુ તમારુ જઈને કર, બીજુ હવે વાત ન આદર;
એવુ કહીને ચાલી નાર, ના રહી ઉભા એક લગાર ૩૦
- માથ સરવણુ પાછી ફરી, અગળા નગર ભાણી પરવરી;
આવી કનકાવતી મોઝા, ગજ મોહોલ પોહોયા નિરધાર. ૩૧
- માત પિતાની પારો ગઈ, કર જોડીને ઉભા રહી;
મુખથી બોલી કામાની, સાભળજો માની વિનતિ. ૩૨
- આન લગી મે કી'યા પાપ, અદૃત્યે ઉપજવ્યો સતાપ,
તે પાતક મારુ ઉતરે, પરણીને જાડ સાસરે. ૩૩
- પુરુષાણી ત્યાં સેવા કર, વચન વદે તે મુસ્તક ધર;
ત્યાં થાયે મારો ઉદાર, મનશુ એવો કર્યો નિચાર. ૩૪
- માતપિતા ત્યાં નિમ્મય થાય, અરે દૈવ એ શું કહેવાય;
પુત્ર જાત ઉપર છે વેર, આન માંગળી અવળી પેર. ૩૫
- દષ્ટે ન ગમે પુરુષકાર, ના નામે કરી મંહાન;
માની નર ને ન ધુએ નાય, આન માંગળી નિમ્મય વાત. ૩૬
- તે એના મુખથી નિર્મલુ, કૃષ્ણ પેઠે માનીએ ખર;
નર નામે તો કહે નાગ, કૃષ્ણ પેઠે આવે વિશ્વામ. ૩૭
- કામસેન મન નિમ્મય થાય, અવતી ગંગા કેમ વહી જાય;
હવે પુત્રી કહે માણુ' વરદાન, કાં મંગે પરિયા માનન. ૩૮
- મુજને પગલુ વો નિરધાર, મનશુ ન 'પગલા અન્ય નિચાર,
વચન મળીને દગ્ગ્યો ગાય, અનિ આન દે ઉજા થાય ૩૯

- ભયો ભયો તું શ્રીભગવત, ઘટ વ્યાપક પ્રસાવંત;
તારી માયા કો નવ કળે, ગુણી ગાંધર્વ ઇંદ્રાદિક ચળે ૪૦
- તો તારા મનમાં ઉપજે, અંતર્યામી થઈને ભળે;
સૂતપુરાણિક વધા વચન, સાંભળ ચંદ્રસેન રાજન. ૪૧
- રાજા મનશુ હરખ્યો સહી, એ કથા એટલેથી રહી;
એટલે અધ્યાય દશ ને ચાર, ચડીનો સાંત્યો વિસ્તાર. ૪૨
- કર જોડી કવિજન કહે કથા, એકવાર હરિહર કહો સર્વથા;
હરિ કહો આણી વિશ્વાસ, ચંદ્રસેનને કહે છે વ્યાસ. ૪૩

કરવું ૧૫ મું.

રાગ રામગ્રી.

- આણી પેરે જોડ્યા સૂત મુનિજન જ,
સાંભળ રાજા પ્રેમવચન જ ૧

ઢાળ.

- વચન ઉત્તમ સાંભળી, રાય ચંદ્રસેન મુજાણ;
સૂતપુરાણિક આચર્યા, પુસ્તક લીધુ પાણ. ૨
- પુત્રીતાણાં વચન સુણતાં, હરખ પામ્યો રાય;
વિશ્વાસ મન આવે નહિ, અતિ પરમ નિમ્મય થાય. ૩
- કામાવતીની સખી મલ્યે, પૂછતો રાજન;
તમો કંઈ લહેતા હશે, અસત્ય સત્ય વચન. ૪
- સાચું કે વા જૂઠું જોવે, કહોની મુજને પેર;
પુરૂષકેરી જાત ઉપર, ધરતી નિશ્ચે વેર. ૫
- આજ જોડી મુખથી, મુજ કરો પાણિગ્રહણ,
પુરૂષને કચમ ઈચ્છી, જે પમાડ્યા બહુ મરાણ. ૬

- વચન એવું સાંભળી, વદી અબળા વાણ;
કાલે દે'રે નિપન્યુ, સુણ સય ચતુર સુજાણ. ૭
- કાળિકા કોપી ઘણું, અતિ ક્રોધ આણી મન;
કામાવતીને કાળિકાએ, ન આપ્યું દર્શન. ૮
- તણ પહોર ઊભી રહી, પણ ઉઘાડે નહિ દાર;
હત્યારીનું મુખ ના જોઈ, કયો બહુ તિરસ્કાર. ૯
- પુત્રી તારી ટળવજો, વલવયે જોડી હાથ;
વડી વાર વિત્યા પછી, મુખથકી બોલ્યાં માત. ૧૦
- કામાવતી ઉપર કોપ આણી, આપિયું પરદાન;
મણિપુરકેના રાજ્યાના, આપિયો પ્રધાન. ૧૧
- તેના ખાંડાને વરી તું, જો તેને દશ;
કામાવતીને કાળિકાએ, આપિયો ઉપદેશ. ૧૨
- તેમાટે કામાવતી મુખ, સત્ય બોલે આજ;
વાત એવી નિપતી, સત્ય માનજો મહારાજ. ૧૩
- કામસેન એવું સાંભળી, સખીએ કહ્યું વૃત્તાંત;
વિશ્વાસ આવ્યો મન વિષે, સહુ ટળી મનની બ્રાંત. ૧૪
- એ કથા રહી એટલે, સાંભળો શ્રોતાજન;
પ્રધાને ત્યાં શું કહ્યું, એમ વધા સૂત્રમુનિ જન. ૧૫
- શક્તિની સેવા કરી, પછે ગયો નિજ સ્વથાન;
ત્રિજે દિવસે રાજદારે, આપિયો પ્રધાન. ૧૬
- પવનવેગી પલાણ્યો છે, પરમ સુંદર જોઈ;
કામસેનની સભામાં, આપિયો ત્યાં તેહ. ૧૭
- અતિ લક્ષણ દિસે તેમાં, અતિ શોભામાન;
કામસેને પ્રીછિયો, ડો મોટાનો પ્રધાન. ૧૮
- અશ્વથી હેઠા ઉતરી, દીસતો શોભામાન;

- બુદ્ધિસાગર છે નામ જેનું, મહા પ્રજ્ઞાવંત. ૧૯
- સભા સહિત બેઠા થયા, સનમુખ આવે રાય;
બેઠવા પ્રધાનને તે, તેજનો મહિમાય. ૨૦
- અન્યો અન્ય બેઠ્યા, ને દીધાં આલિંગન;
સભા મધ્યે નિકટ આસન, આપિયું રાજન. ૨૧
- કામસેને કરી વિનતિ, કેમ પધાર્યા મહારાજ;
ઘણા દિવસે સંભાર્યા, કેમ કૃપા કીધી આજ. ૨૨
- વેગજેથી આવવું, કહો ક્યમ થયું સ્વામિન;
સહોદર છો આપણા, કંઈ ચિંતા મ રાખો મન. ૨૩
- વચન રાયનાં સાંભળીને, બોલિયો પ્રધાન;
મણિપુર મધ્યે મહામુગટમણિ, ચિત્રાંગદ રાજન. ૨૪
- તે સત્યવાદી છે ભલો, કહેવાયે રાણો રાય;
પૂર્વ પશ્ચિમ ઉત્તર દક્ષિણ, વાધિયો મહિમાય. ૨૫
- તે શક્તિની સેવા કરે, વામિયા એક બહુ દિન;
ભવાનીએ રાયને, આપિયું એક સ્વપ્ન. ૨૬
- કનકાવતીના રાજિયાની, સુતા સુંદર જેહ;
નામ છે કામાવતી, તું પરણુ જઈને તેહ. ૨૭
- એણું જાણિ આવિયો, ખટ માસનો છે પંથ;
સ્વામી કારજે નિસર્યો, સુણ રાય શોભાવત. ૨૮
- વિલંબ કરતાં વાર લાગે, જુએ રાજ વાટ;
ખોટી ના થાવું ઘડી, ધરે મન ઉચ્ચાટ. ૨૯
- એવામાં કામાવતીને, કર્યું કોએ જાણ;
શીઘ્ર આવી સભા મધ્યે, આચરી મુખ વાણ. ૩૦
- ઉતાવળ અદકી કરો, વેગે મ લાવો વાર;
ગાંધર્વ વિવાહ કરી આપો, વદી મુખ ઉચ્ચાર. ૩૧

તતખેવ લગ્ન વિચારિયાં, ચોરી રચી તે ઠાર;	
કન્યાદાન કીધું સહી, વર્તિયો જય જયકાર.	૩૨
રાયકેર ખડું વચમાં, ધર્યું શોભામાન;	
ચિત્રાંગદના અર્થમાટે, વર્યો ત્યાં પ્રધાન.	૩૩
આશ્વ ગજ રથ કનક ભૂષણ, આપિયા ભંડાર;	
પહેરામાણી કીધી દાણી, બહુ વરના અભાર.	૩૪
કન્યા આપી સ્તુતિ કરે, કામાવતીનો તાત;	
એટલે આવી કર્યા મોટા, રહ્યા જોડી હાથ.	૩૫
ચિત્રાંગદને ચરણે લાગી, નમે વારોવાર;	
મણામ કહેજો અમારો, વિનતિ વાર હજાર.	૩૬
કામાવતી મન આચરી, કામના પૂરણ થાય;	
કાળિકા પૂજ્યા વિના, સાસરે કેમ જવાય.	૩૭
સામગ્રી પૂજતણી, સહુ મળ્યો મહીઅર સાથ;	
પછે બોલાવાને નિસર્થો, તે સમે પૃથ્વીનાથ.	૩૮
દરે અ.વ.સુ સર્વકો, થઈ રહ્યો, જય જયકાર;	
સનમુખ બેઠાં છે કાળિકા, છે ઉઘાડાં બેહુ દાર.	૩૯
કામાવતી જઈ ચરણે લાગી, નમી બેહુ કર જોડ;	
પૂજા કીધી માતની, પોત્તુ મનતુ કોડ.	૪૦
પૂજી અર્ચી નિસર્થાં, તે પરમ શોભામાન;	
બોલાવીને વળ્યાં પાછાં, નગ્ર મહિ રાજન.	૪૧
એ કથા રહી એટલે, અધ્યાય હુવા દશપંચ;	
કરાણ કામાવતીને, આવ્યો સુધો સંચ.	૪૨

૩૫ એટલે ૪૦—સ્તુતિ કરીને તેમને મોટા કર્યા એટલે પૂજ્ય માન્યા.
અપવા, આટલે સુધી આવીને (તમગ્રી લઈને) તમે અમને મોટા કર્યા—માન આપ્યું.

૪૨ કરાણ ૪૦—કામાવતીનો પૂર્વજનો આગી જે વાણિયો થઈ જા-

સતપુરાણિક આચર્યા, સાંભજો રાયાં રાય;

ચિત્રાંગદ ચિંતા કરે, મનશુ ઘણું અટવાય.

૪૩

દિવસ બહુ વિતી ગયા, મનશુ ધરે ઉચ્ચાટ;

બુદ્ધિવંત છે બુદ્ધિસાગર, (ગયો) તે ન આવ્યો શામાટ. ૪૪

કુલુ ૧૬ મું.

રાગ માર.

ચિત્રાંગદ જ્ઞેતો વાટ રે, પ્રધાન ગયો આણે ઘાટ રે;

તે ના આવ્યો શામાટ રે, મનશુ ધરતો ઉચ્ચાટ રે. ચિત્રાં ૧

ખટમાસતણા છે પંથ રે, બુદ્ધિસાગર પ્રગાવંત રે;

રાય એમ વિમાસે અંત રે, ક્યારે દૃષ્ટીશું ભગવંત રે. " ૨

એમ ચિંતા ધરે રાગ્ધન રે, કેમ વામ્યા બહુએ દિન રે;

જે નિરખી નાર સ્વપન રે, ક્યારે પામીશ દર્શન રે. " ૩

અતિ આકુળ વ્યાકુળ રાય રે, તેને દિવસ દોહણે જાય રે;

મંદિરમાં ફાણુ એક ન સોમટાય રે, તેને ઘડી વરસાંથી થાય રે. " ૪

તજ્યાં વસ્ત્રાબુધણ હાર રે, રાય કરતો મન વિચાર રે;

શે લાગી બહુ દિન વાર રે, ક્યારે નયને નિરખીશ નાર રે. " ૫

બુદ્ધિસાગર શોભામાન રે, કાંઈ હવું હોએ વિધન રે;

મન વિમાસે રાગ્ધન રે, કેવું શું થાશે ભગવાન રે. " ૬

કે શું નાર ન આવી હાથ રે, કે શું યુદ્ધ થયું કો સાથ રે

કે શું રૂડો પૃથ્વીનાથ રે, એમ વિમાસે મન વાત રે. " ૭

કે શું નવ પહોરો તેણે રામ રે, કહી વાટે ક્યાં વિક્રમ રે

કે શું ખોળી કાઢું ન ગામ રે, તો ક્યાંથી મેં મહું મન રે. " ૮

અથો હવો તેનું નામ કરણુ હવું, તેનો અર્થ કામાવતીની કથા રે. " ૯

આગો-સારો નેમ બેસો (અર્થાત્ નેમ બેસો.)

કે શું નાર ના આવી સગ રે, તેણે મંત્રી થયો મન ભંગ રે;
 પછે આજસ આવ્યું અંગ રે, કહીએવો ઘાટો પ્રસંગ રે. " ૯
 કોઈએવી વધામણી ખાય રે, તુજ મંત્રી આવે રાય રે;
 તો આપું અધિક પસાય રે, જો ચિંતવ્યુ મારું થાય રે. " ૧૦
 એમ શોચ કરે રાજાન રે, થાય દક્ષણ અગે ચેન રે;
 ભુજ દુરકી થાય શુકન રે, મન હરખ્યો તવ રાજાન રે. " ૧૧
 એવે ભાટ નગરમાં આવે રે, તે એવી વધામણી લાવે રે;
 તવ રાયતણે મન ભાવ્યો રે, થયુ કાન સંદેશો કાવ્યો રે. " ૧૨
 લાવ્યો કામાવતી પ્રધાન રે, અતિ સુદર રૂપ નિધાન રે;
 દીસતી શોભાવાન રે, મુણી હરખ્યો મન રાજાન રે. " ૧૩
 એમ સાભાજયુ રાયે કાન રે, થયુ વદન કોમળવાન રે;
 આખ્યા કનકભૂષણ બહુદાન રે, અતિ દીધો આદરમાન રે. " ૧૪
 એમ ખોટ્યા સૂત મુનિરાય રે, મુણી ચિત્રાંગદ મુખી થાય રે,
 તેને ઉલટ અગ નમાય રે, મુણી આનંદ પામ્યો રાય રે " ૧૫
 કર જોડી કહે કવિજન રે, અતિ નાદ કરીય પાવન રે;
 દય આગળ ચૈદ રતન રે, જાણે અધ્યાય શ્રોતાજન રે. " ૧૬

કલ્પું ૧૭ મું.

રાગ રાગચીની ચોપાઈ.

શ્રીસૂનપુરાણિક વદ્યા વચન, સાભાજ ચંદ્રસેન રાજાન;
 ભુદ્ધિસાગર આવ્યો માંભાજ્યો, જોડા લોક નગરનો મજ્યો. ૧
 સામા ચાલ્યા જોધ અપાર, ચિત્રાંગદકેરા અસ્વાર;
 કટકતણે ત્યા પાર ન લહું, સાભાજ તુજને શોભા કહું. ૨

૧૨ પાવન એવો અતિ નાદ (ગર્જના) કનક-ગર્જના ડીને ત્યા
 કવીરા દય-એની આગળ ચૈદ રતન ગમાન અંધાય ગણીને કુવ માંગો
 આ અંધાય પુરો થયો ૧ ચોક-ચોક મમુદા

- ગજ રથ અશ્વ ભણા તોખાર, શોભિતા સખળ અનોપમ સાર;
આગળ શુંઠાળા સજ કર્યા, મળવા તે સામા સાંચર્યા. ૩
- ઢોલ દદામાં તાલ મૃદંગ, જંત્ર નેપુરી ને મોર ચંગ;
ઝાંઝતણો હોયે ઝમકાર, સર્વમંડળ વીણા અતિ સાર. ૪
- અતિ આનંદે દળ નિસર્યું, નગર તણ મારગ પરવર્યું;
દય જોજનતાણું અનુમાન, ત્યાં ઉતરિયો છે પ્રધાન. ૫
- બુદ્ધિસાગરને બેઠ્યા જઈ, કુરાળ વારતા સઘળી લહી;
બહુ દિન વિત્યા કીધું કામ, નગર મધ્યે જાયે રાજન. ૬
- કામાવતી ચઢી સુખપાલ, મોતીઝાલ ને હોરા લાલ;
બુદ્ધિસાગર હુઓ અસ્વાર, સાથે કટકતણો નહિ પાર. ૭
- પંચ શબ્દ વાગે નિશાણ, આગળ ચારણ ભાટ વખાણ;
ઓણી પેરે ત્યાં ચાલ્યા રાય, જયકને બહુ દાન અપાય. ૮
- મણિપુર નગર સમીપે ગયા, સમાચાર રાજને કહ્યા;
નગરમધ્યે આવ્યો પ્રધાન, લાગ્યો નારી રૂપ નિધાન. ૯
- એવાં વચન સુણીને રાય, બુદ્ધિસાગરને મળવા જાય;
મંત્રીએ કીધો પ્રણામ, સકળ મનોરથ પૂરણ કામ. ૧૦
- અતિ આનંદે આદરમાન, મંત્રીશુ બેઠ્યો રાજન;
બુદ્ધિસાગરને પંચ પસાય, અતિ આદરશુ આપે રાય. ૧૧
- કંઠતણો મુક્તાકળનો હાર, મંત્રીને આપ્યો તેણીવાર;
બાલુબંધ ને બેહેરખા વગી, પોંચી ને વીંટી સાંકળી. ૧૨
- ગજ રથ કનક ને પાલખી, (તથા) પંચ અશ્વ આપ્યા સર્વથી;

૩ તોખાર—ધોડો. ૪ નેપુરી—એક જાતનું વાજુ. સર્વમંડળ—એ જાતની વીણા, અથવા સર્વમંડળ વીણા વગાડે છે.

૮ પંચ શબ્દ ૪૦—જેમાં પાંચ પ્રકારના શબ્દ વાગે એવાં નિઃશાણુ નગરાં—ડંકો. ૧૧ પંચ પસાય—પાંચ પ્રકારે (પ્રગટ) શિરપાવ.

- પંચ કરોડ ટકા બહુ ધન, પંચ ગામ આખ્યાં રાજન. ૧૩
- મત્રીએ કીધી વિનતિ, ક્યાં ઉતારું કામાવતી;
- કરો આજ્ઞા પૃથ્વીનાથ, વડીવારનો ભોમો સાથ. ૧૪
- કહે રાજા ઉતારો તમો, નવા મહેલ નિર્માવ્યા અમો;
- કામાવતીકેરે કારણે, રચના કીધી આદર ઘણે. ૧૫
- શુભ મંદિર ઉચાં નવ ખંડ, ગોખ જાગિયાં છન્નં પ્રચંડ;
- ચોકવટીને પેહેલવાન, નવા મેહેલ છે શોભામાન. ૧૬
- ચંદરવે મોતી ઝૂમાણાં, ઠામ ઠામ દીસે છે ઘણાં;
- કામાવતી જઈ ઉતરી, નવે મેહેલ પો'ચી સુદરી. ૧૭
- રાજા મન રજિયાતજ થયો, શોક મારા મનનો ગયો;
- દૈવગતિ ના જાયે લહી, એ કથા એટલેથી રહી. ૧૮
- સૂતપુરાણિક વધા વચન, સાંભળ ચંદ્રસેન રાજન;
- ચિત્રાંગદની પહેલી નાર, મળી એકઠી કરે વિચાર. ૧૯
- એ તો વાત નીપજી એમ, હવે આપણે કરજું કેમ;
- એને સ્વર્ગાતર સાચું કહ્યું, દષ્ટે દીકું એ સાંભળ્યું. ૨૦
- ભાટતાણાં મુખ મુણ્યાં વચન, તેનું નહિ આપણુ ઉપર મન;
- બુદ્ધિસાગર ખોલાવાને ગયો, તહીથી રાજા ઘે'લો થ'યો. ૨૧
- સૂતાં ખેડાં કામાવતી, મુખથી નામ ના મે'લે એક રતિ;
- આખો દહાડો લાગી લહે, ભૂખ તરસની વાત ના કહે. ૨૨
- ચૌદમાસ ઉપર થયા દિન, જોહે વિગ્રહ થયો રાજન;
- બુદ્ધિસાગર લેઈ આવ્યો નાર, (આપણને) આવી આપદા કરનાર. ૨૩
- નવા મેહેલમાં જઈ ઉતરી, કમ્મે શોડય એ ક્યાં આવતરી;
- તેને મેહેલે જશે મહારાજ, આપણકેરું વઠ્યુ કાજ. ૨૪

- દૃષ્ટે પડશે કામાવતી, મેહેલ ખા'ર નિસરવો નથી;
તેમાટે શું કરવું ઘટે, વાત કરતા મન આવટે. ૨૫
- સુલોચનાને સહુ કો ભજે, તારા મનને શું ઉપજે;
તુ પટરાણી સહુમાં વડી, તુજથી કો અલગુ નહિ ઘડી. ૨૬
- તેમાટે કહેશો તે કરે, શિખામણ દા તે આદરે;
સુલોચનાએ એવી વાણી ભણી, આપણ સહીઅર ખારે જાણી. ૨૭
- ખાર વરસ બોળવિચે રાય, જેમ તેનું દર્શન નવ થાય;
એક એક અકેકી જાણી, અર્જના કીને પિયુતાણી. ૨૮
- ખાર વરસ સો'જે વહી જશે, ત્યાર પછી થનાર થશે;
એ વિચાર રખે વિસરો, બોલ બધ કીધો આકરો. ૨૯
- સૂતપુરાણિક વધા વચન, સાંભળ ચદ્રસેન રાજન,
માણસનુ કીધુ નવ હોય, દૈવગતિને ના કળે કોય. ૩૦
- કરતા હરતા છે શ્રીહરિ, સચરાચર માયા વિસ્તરી;
જેમ પાવડી ઉડે આકાશ, પણ દોરી ધણીની પાસ. ૩૧
- સ્વધર્મિએ વિચારે નાય, દૈવસૂત્ર છે હરિને હાથ,
વિશ્વરૂપમા વ્યાપિક રમે, કરે કારજ જે મન ગમે. ૩૨
- તેની માયા કો મવ કળે, શિવબ્રહ્માદિક યુનિવર ચળે;
તેમાટે સહુ હરિને ભજે, મન મમતા માયાને તજે ૩૩
- હરિ ઉપર રાખો વિશ્વાસ, નહિ નહિ અલગો અવિનાશ,
પુત્ર કલત્ર ઘર ધન વેપાર, સ્વપ્રાંતર છે એ સંસાર. ૩૪
- સ્વપ્રામાં થઇએ ધનપતિ, જગ્યા પછી ન દીસે રતિ;
તેમાટે મમતા પરહરી, વારે વારે વદા શ્રીહરિ ૩૫
- કમળ વૃક્ષ જેમ જળમા વસે, ઉદકથી ઉચેર ખસે;

જીવ્હા સ્વાદ અનેકજ લાહે, લિખત કશાશુ તે ના રહે	૩૬
તેમ સાસાર કીજે કામ, વિસરવુ નહિ હરિનું નામ,	
જેમ જળઘટ સ પૂરણુ ભરી, ખેદુ લે માથે સુદરી.	૩૭
તેની લક્ષ બેઠા માહે ખરી, તેમ ચિત્તમા રાખી નરહરિ,	
રાત્ર દિવસ માયામા ફરે, ધ ધેથી હરિ નવ સાભરે	૩૮
જેમ કરોળિયો બાધે જાળ, વળતો નિસરવા નહિ ડાર,	
તેમ અજાને પ્રાણી અધ, નિકટ મરણુનો હોય સબ ધ.	૩૯
પણ માને નહિ મૂર્ખ લોક, મિથ્યા નોહે પાવન સ્લોક,	
જેના હૃદ વજૂ પાપાણુ, વ્યાસ વદે તે જૂઠી વાણુ	૪૦
નુગરાને મન નહિ વિશ્વાસ, કર્મળ ધને પડિયા ત્રાસ,	
રાત્ર દિવસ ધ ધામા ફરે, કુહ કપટ મનશુ આચરે	૪૧
સાચને નહિ હરિનું નામ, અતકાળે અજગો શ્રીરામ,	
મારૂ તારૂ કરતો ફરે, પાપ આચરી પેટજ ભરે.	૪૨
પોખે સર્વ કુટુબ પરિવાર, મૂર્ખ ના લહે મસ્તક ભાર,	
છળભેદ જુઠા સમ ખાય, સાચાની વાટે અવર ન જાય.	૪૩
મુજથકી શાણો નહિ કોય, એવુ મન વિચારી જોય,	
કેવુ કારજ મે આ કર્યું, થયુ કામ પરાક્રમ આદ્યું	૪૪
આપ વિખાણુ કરે નર જોહ, મહાપાપી ત્યા કહીએ તેહ,	
કરતા હરતા છે પરબ્રહ્મ, મિથ્યા કહ ના કીજે શ્રમ	૪૫
એ રચના ગોવિંદ કરી, તેને તેની ચિતા ખરી,	

૩૬ લિખ ઈ૦—જેમ જીવ અનેક સ્વાદ લે છે પણ તે કશાની સાથે લિખ રહેતી નથી ૩૮ નિકટ—પાસે ૪૦ મિથ્યા ઈ૦—પણ પાવન સ્લોક—પવિત્ર ધરનારી જેની કીર્તિ છે એવા હરિ કાષ્ઠમિથ્યા નથી । જેના ઈ૦—જેના હૃદય વજૂ અને પાપાણુ જેવા દોય તેજ વ્યાસ વદે તે જૂઠી વાણુ છે એમ કહે છે ૪૧ નુગરા—ગુરૂ વિનાનો

- ચનારૂ આકૃષ્ટિએ થાય, ભવિષ્ય પદાર્થ ટળ્યુ ન જાય. ૪૬
- કર્મધ્વજકેરી દીકરી, અબિકા નામે સુદરી,
મુખ જોઈ તે શ્યામાતાણું, વિષ્ણુ મોહ પામ્યો અતિ ઘણું. ૪૭
- જઈને કરવત લીધું શીશ, એહ નાર આપીશ મુજ ધીશ;
પેલી વાત વિમાસે અંત, વિષે કીધી આતમઘાત. ૪૮
- જઈ અંપલાવ્યુ દારામતી, શ્રીહરિની કીધી વિનતિ;
એક ઉદર માગ્યો અવતાર, એહ વીર પામું સસાર. ૪૯
- રહ્યુ બીરદ બેઠજતાણુ, સ્વામી મન ડાહ્યો છે ઘણું;
સૂડલા કુળમાં પામ્યા અવતાર, વનમાં જઈ વસિયાં નરનાર. ૫૦
- બાળકનું દુખ દેખી કરી, દવમાં અંપલાવ્યું સુદરી;
સૂડે આવી જોયુ સહી, બળી લસ્મ ત્યાં વિનતા યઈ. ૫૧
- તે ઉપર ત્યાં પડિયો કીર, દગ્ધ થયુ શુકતાણું શરીર;
સ્રી સતી પુરુષશુ થાય, એ તો જગતીકેરો ન્યાય. ૫૨
- આ સ્રીમાટે પુરુષજ પડ્યો, ભવિષ્ય પદાર્થ એવો ઘડ્યો;
ગતજન્મનો એહ સળાંધ, ન ટળે ટાળ્યો મિથ્યા ધંધ. ૫૩
- ગતજન્મનો સ્વામી જોહુ, વણિકકુળ અવતરિયો તેહ;
તેહતાણી યાપણુ એ નાર, ચિત્રાંગદના મેહેલ મોઝાર. ૫૪
- તે ઉપર રાજ મન ધરે, જાવાતાણી સજઈ કરે;
ઘણા દિવસનો વિરહે ભર્યો, નવા મેહેલ ભણી નિસર્યો. ૫૫
- હરખ ધરી આઠ્યો બૂપતિ, જાણે બેટું કામાવતી;
પણ પ્રભુને લેખે વાત, સુકૃત પ્રકટિયાં આકસ્માત. ૫૬
- મનૂતાણી માયાએ કરી, નારી કો અદ્ભૂત સુદરી;

૪૬ એ-જગતહી. ૪૭ પુનરાવર્તન કરે છે કર્મધ્વજ ૬૦-૨૫૪ છે.

૪૮ પેલી-અબિકાની. ૫૦ સ્વામી-હરિ.

- મારગ પેખ્યો મણિપુરધણી, લેધને ઉત્પતી જક્ષણી. ૫૭
મહાઅરણ્યમા મૂક્યો જઈ, બાર વરસ ત્યાં રાખી રહી;
ત્યાં લગી નહિ શુદ્ધ ને સાન, જડીભૂત હુઓ રાજન. ૫૮
વરસ બાર વિત્યાં જોલે, ફરી ઠામ મૂક્યો તેટલે;
સુલોચનાનુ મદિર જ્યાંહાં, રાજને લેધ મૂક્યો ત્યાંહાં. ૫૯
તવ પટરાણી વદ વચન, ધન્ય ચિત્રાંગદ રાજન;
સ્વામી તુજને ઐમ ના ઘટે, ચતુર મારું તન આવટે. ૬૦
તેર વર્ષ થયા નહિ દર્શન, સ્વામી કહણુ ન કીજે મન;
પાંડવનાથી અદકુ થયુ, રાજને રાણીએ કહ્યુ. ૬૧
કામાવતીના મેહેલ મોઝાર, નવ વરસ રહિયા નિરધાર;
રાજકુંવરી સહુ સરખી જાણુ, સુલોચના બોલી મુખવાણુ. ૬૨
સુલોચનાનાં સુણી વચન, વિર્જળ થયું રાજનુ મન;
ફરી સભારી કામાવતી, મૂઠંગાગત હુઓ જૂપતિ. ૬૩
અરે દૈવ તે એ શું કર્યું, કોણુ પાપ મુજ આકુ કર્યું;
બાર વરસ પીત્યાં નિરધાર, દષ્ટે ન દીડી રાજકુમાર. ૬૪
સેવકને શિખામણુ કહી, જાણુ કરો રાણીને જઈ;
શીઘ્ર થજે તું કામાવતી, મદિર આવે પૃથ્વીપતિ. ૬૫
રાયતાણા જન આવ્યા ત્યાંય, કામાવતીના મદિર માંય;
મેહેલ પધારે મણિપુરધણી, વધામણી ત્યાં આપો ઘણી. ૬૬
પેહી રીસે રહી પરજળી, નેત્રથકી જ્વાળા ઉછળી;
વિકટ નેત્ર પાવકની જ્વાળ, બાળી ભસ્મ કરે તે ઠાર. ૬૭
બાર વર્ષ કારાગૃહમાં રહી, રીસે મુખથી બોલે નહિ;

૫૭ નારી ૪૦—અદ્ભૂત સુદરતાવાળી કોઈ નારીએ મણિપુરના
ધણીને મારગમાં પેખ્યો. ઉત્પતી—ભીડી. ૫૮ જડીભૂત—જાડપ ૬૦ આવટે
—અવગ્રાહ લખ. ૬૫ શીઘ્ર—ઝાવળી.

- સેવક આવી રાજા પાસ, મનમાં પામ્યો છે અતિ ત્રાસ. ૬૮
- તત્કાળ વિનવિયો રાય, સ્વામી તે શુ વાત નવ થાય;
મહાક્રોધમાં છે સુદરી, તે શું વાત ન થાયે ફરી. ૬૯
- ચિત્રાંગદ મન કરે વિચાર, અતિ દુઃખ પામી રાજકુમાર;
ઘણા વર્ષ ના થઇ સંભાળ, ક્રોધે નેત્ર કર્યાં વિકાળ. ૭૦
- ફરી સેવક મોકલિયા ત્યાંય, કામાવતીનું મંદિર ન્યાંય;
કરજોડી કરજો વિનવિ, તુજ સરખી કોઈ વલ્લભ નથી. ૭૧
- શું કીજે કહીયો અટકાવ, પણ તુજ ઉપર અદકો છે ભાવ;
કામા કરો ઉતારો રીસ, કરજોડી કહાવ્યું ભૂંડિ. ૭૨
- પેલી ક્રોધ વ્યાપક તન ભરી, દુઃખ દાહ પૂરણ સુદરી;
સેવકને કીધો તિરસ્કાર, ચિત્રાંગદનો ધિક્ક અવતાર. ૭૩
- કહણ વચન અળખાનાં સુણી, સેવક આવી રાજા ભણી;
સ્વામી આંચ અમે ના ખમાય, તે સંગાથે વાત ન થાય. ૭૪
- મહાક્રોધે બોલી સુદરી, જેમ કોપે નાગણ વિધ ભરી;
સેવકને રાજા પ્રીછવે, કર જોડી ઉમે વિનવે. ૭૫
- વળી કહ્યું કરો અમતણું, કામા રાણીને પ્રીછવો ઘણું;
ચિત્રાંગદ કરે પ્રણામ, વનો કરું થઇ સેવક કામ. ૭૬
- તણ ક્રોધ મન ઉલટ થાય, તો આવે ચિત્રાંગદ રાય;
ત્રીજ વાર આવીને કહ્યું, ચિત્રાંગદનું કારણ લહ્ય. ૭૭
- ક્રોધ તણને બોલી નાર, સેવકને દીધો આવકાર;
પાસે તેડી વદી વચન, રીસે આતુર થયાં લોચન. ૭૮
- અહીં કાણ એક ઉભા નવ રહો, ચિત્રાંગદને જઈને કહો;

- જેવો કામસેન મુજ પિતા, જઈ કહેજો મુદ્રી વારતા. ૭૮
- તેવો ચિત્રસેન મુજ વીર, વચન ચળે તો તજી શરીર;
માટે ભજિતજો અવાસ, જેમ અંધતાહુ મીઠું માંસ. ૮૦
- જાઈ ખાઈ ન શકે દુર્ભતિ, ક્રોધ વચન કહે કામાવતી;
પેલા વચન સાંભળી ગયા, કરઆંગળી મુખ મેલી રહ્યા. ૮૧
- આવ્યા ન્યાં ચિત્રાંગદ રાય, હાવે રહ્યા સઘળો ઉપાય,
ફરી મા પૂછીશ મહારાજ, કરી વિનતિ કહું છું આજ. ૮૨
- ખાંધી મૂઠી લાખજ લહે, ઉઘાડે મહિમા નવ રહે;
તેમાટે મૈન્ય કરવું સહી, એ કથા એટલેથી રહી. ૮૩
- સેવકકેરાં સુણી વચન, અતિ વ્યગ્ર હુઓ રાજન;
હું તો કંઈ આશુમીછ્યો રતિ, શુ કહાવ્યું છે કામાવતી. ૮૪
- મુજ આગળ કહો માંડી વાત, એણી પેર પૂછે પૃથ્વીનાથ;
રાજકેરાં સુણી વચન, કહે સેવક સાંભળ રાજન. ૮૫
- અમો ત્યાં જાવા નહિ ધર્મ, તુજને હોયે બાંધ્યાં કર્મ;
કહાણ વચન પ્રતિજ્ઞા કરી, સમખાઈએડી મુંદરી. ૮૬
- વચન ચળે તો તજી શરીર, ચિત્રાંગદ મુજકેરો વીર;
સુણતાં જેવ ક્રોધ્યો ભૂપતિ, ત્રાહ્ય ત્રાહ્ય શ્રીકમળાપતિ. ૮૭
- જેમ ઉતરે રંગ પતંગ, તેમ ભૂપતિ હુઓ મન ભંગ;
મન મમતા મોહ ઉતર્યો, કહાણ વચન રાજ ઉતર્યો. ૮૮
- તત્કાળ તેડ્યો પ્રધાન, રીસેથી બોલ્યો રાજન;
કામ નહિ મુજ કામાવતી, રખે વિજય તું કરતો રતિ. ૮૯

૮૦ માટે ૮૦—જેમ જાવનુ મીઠું માંસ દુર્ભતિ પુરવ ખાઈ શકે નહિ તેમ ભજિતો અવાસમા જઈ શકે પણ નહિ.

૮૨ રનો—પત્ની રહ્યા. ૮૬ તુજને ૮૦—અમને ત્યાં મોકલવાથી તને કર્મ બાંધાય છે. ૮૭ જેવ—તત્તેવ

- રખે વચન બોલે કો ફરી, લેઈ ચડે વેચો સુંદરી,
તણ નાર રાજાએ સહી, સચરાચરમા વાતજ થઈ ૯૦
- વડા વજર જે ગજતણા, વાત સાભળી આવ્યા ઘણા,
તેને હાથ સોપી તે નાર, વઢો કરજે નગર મોઝાર ૯૧
- પૂછ્યાનાણી ન જોવી વાટ, એ નારીના નહિ ઉચ્ચાટ,
ફરાસ કોમસહિત હરખડા, નિશ્ચે કેરા બહારજ પડ્યા ૯૨
- ચોક ચોટા નગર મોઝાર, બહુ તણુ તાણ્યા ઠારોઠાર,
ફરતી વાડ કરણાટજતણી, આઠ હાથથી ઉંચી ઘણી ૯૩
- તે મધ્યે રાખી કામાવતી, કંઈએ દુખ નવ જાણે રતિ,
ચોપાસે રખવાજજ ફરે, રાત દિવસ તે રક્ષા કરે ૯૪
- નગરમાહે એમ ચાલી વાત, કો કહે આ મોટો ઉત્પાત,
આજ લગી સાભળિયુ નથી, બાઈને વેચે ખૂટીપતિ ૯૫
- સચરાચરમા વાતજ થઈ, કામાવતી દુખ પામી રહી,
એમ કરતા પિત્યા બહુ દિન, સાભળ ચક્રસેન રાજન. ૯૬
- લોકે સકળ મનમા દુખ ધરે, ધ્રિ ક રાજાને સહુ કરે;
આવી સુદર કામાવતી, પાપી ત્યાગ કરી કેમ સતી ૯૭
- કેટલાક કહે રાણી પાપણી, રાજા સાથે રીસજ ઘણી,
જેને જે ગમે તે કહે, રાજા સહુના અપવાદ સહે ૯૮
- કો આવી ઊભો નવ રહે લે નાર એમ વદ ને કહે,
બાર માસ પિત્યા જેટલે, નવ જહાજ આવ્યા તેટલે ૯૯
- કર્ણરાય છે તેના ધાણી, આવ્યો મણિપુર નગરી ભણી,
ધન અનત સંખ્યા નહિ થાય, આવ્યો શાહ તે નગરજ માય ૧૦૦

૯૧ વઢો-વકરો-વેચાણુ ૯૨ ફરાસ ઇ-ફગમ સે કો કે મ તહિત
હરમી ઊઠ્યા ૯૩ કરણાટ-એ નામનુ વાણુ

- બાર વર્ષ તે દરિયે ફરી, ઘણો માલ તે લાવ્યો ભરી;
ભાનુચંદ્ર પિતાનું નામ, કર્ણકુવર તેનું અભિધાન. ૧૦૧
- નગર માહે તે જોવા જાયે, અતિ સુદર શોભે તે રાયે;
પૂઠે સેવક છે દશ વીરા, ચૌટે ચાલ્યો ચઢતે દિસ. ૧૦૨
- તથુ દુષ્ટે પડ્યા તેટલે, ચાલી પાસ ગયો અટલે;
રક્ષક આગળ પાળળ બહુ, ફેરા ફરતા ઊભા સહુ. ૧૦૩
- કોના ડેરા પૂછે વાત, મહામૂલ્ય દીઠા બહુ ભાત;
નગર લોક એમ બોલ્યા વાણ, એમાં રાણી પરમ સુખાણ. ૧૦૪
- નામે કહેવાયે કામાવતી, તેને વેચે પૃથ્વીપતિ;
વાત સાંભળી આશ્ચર્યજ થયો, રાજતણો સેવક ત્યાં ગયો. ૧૦૫
- રાયતણા સેવક ત્યાં હતા, તેથુ જઈ માંડી વારતા;
નગરમાં એ થું કહેવાય, અકળિત વાત કળી નવ જાય. ૧૦૬
- વહેવારિયાનાં સુણી વચન, સેવક કહે સાંભળ સ્વામિન;
તમે વાત સત્ય સાંભળી જોમ, એ કારણ નિશ્ચે છે તેમ. ૧૦૭
- ભાગ્યવત પુરૂષ દીસે ખરે, મૂલ આપી લેઈ નીસરે;
સુગુતા એવ હુઓ સાવધાન, કર્ણરાયના ડણડ્યા કાન. ૧૦૮
- એનુ મૂલ કહોછ તમે, જે માગો તે આપું અમે;
કહે સેવક તું સાંભળ રાય, સ્વામીથી ન મૂલ અમે ધાય. ૧૦૯
- જઈ સજ્જતને પૂછું વાત, કરે આજ્ઞા પૃથ્વીનાથ;
રાજ પાસે સેવક ગયા, સમાચાર સ્વામીને કહ્યા. ૧૧૦
- વેહેવારિયો રાજ સમણ્ડય, કામાવતીનું પૂછે મૂલ;
કરો આજ્ઞા પૃથ્વીદેશ, સેવક વચન ચઢાવે શીશ. ૧૧૧
- વચન સુણી ચિત્રાગદ રાય, મનમાનો મનમાં અટવાય;
મંત્રી સાથે કરે વિચાર, કેમ વેચાયે ઘરની નાર. ૧૧૨

વિવિધ લોકનું મુખ ન ઝલાય. વિશ્વ માહે અપકીર્તિ થાય,
 તવ બુદ્ધિસાગર ખેલ્યો વાણુ, સાભળ રાણા રાય સુન્દરાણુ. ૧૧૩
 મૂલ કોય આપી નવ શકે, વાત સાભળીને મન ચકે,
 સેવકને શિખામાણુ કહી, જા તુ તેને કે'જે જઈ ૧૧૪
 આટ હાથનો દૂપજ ખાણાવ, ઝોરસ ચોરસ મુખ બધાવ,
 જ્યાર લગી પાણી નિમરે, વળતુ સોનુ ગાળી ભરે ૧૧૫
 તે સ પૂરણુ આવે ભરી, તેને હાથે ચઢે સુદરી;
 રાજની રીખામાણુ સુણી, સેવક ફરી આવ્યો તે ભણી. ૧૧૬
 જેહ કાંવ્યુ રાજએ દૃષ્ટાત સુણતા ખેવ પ્રીત્યો વૃત્તાત.
 સેવક સરથા ઉત્તર થાય, દીઠા નિના ક્યમ મૂલ અપાય ૧૧૭
 કર્ણરાય મુખ ખેલ્યો ફરી, હુ દૃષ્ટે નિરખુ સુદરી,
 જે માગો તે આપુ અમો, જઈ રાજને પૂજો તમો ૧૧૮
 રાજ આગળ સેવક ગયો, અમાચાઁ માડીને કહ્યો;
 કહે રાજ દેખાડો નાર, મનથુ નવ કરજો નિચાઁ ૧૧૯
 કરી આજ્ઞા પૃથ્વીપતિ, જઈ દેખાડો કામાવતી,
 કર્ણરાયને નિશ્ચે કરી, પ્રેમ વચન બોલી મુદની ૧૨૦
 હુ નારી ને તુ ભરતાર, રખે કરે તુ નકાઁ
 જે માગે તે આપો સ્નામ, વળી વણો મગજે દામ ૧૨૧
 રખે પાની પાછી કરો, સુણી મૂલ પાછા ઝોસરો,
 મારો તારો હશે સબધ, જગ જન્માતઁ વાચા બવ ૧૨૨
 તો તુ મુજને આવી મજ્યો, ભવિષ્ય પદાર્થ એ નવ ટળ્યો,
 કરણરાયે વિમાસણુ કરી, સદા મુઘડ દીસે મુદરી ૧૨૩

૧૧૪ ચકે-ચકીત થાય ૧૨૨ જગ ઇન્-જગતમા પ્રેર્ષ જન્માતર
 (બીજા જન્મનો) તારો અને મ મે ન મ વ વાચામ વ (વાણીથી બધાન-
 લો) હશે.

રાજાએ માણ્યું ને મૂલ, કરાણુરાય પાળ્યો તે બોલ;
 તત્કાણુ દૂપ કરાવ્યો ત્યાંય, કનક બહુ નાખ્યું તે માંય. ૧૨૪
 નવ જાઝ ભરી હુતાં જેહ, દૂપ માંહે ધન નાખ્યું તેહ;
 મુખ બરોબર ભરિયું માપ, ધન વિના પછે થયો છે આપ. ૧૨૫
 નવ જાઝ પછે વેચ્યાં જઈ, દૂપમાં ધન નાખ્યું તહીં;
 ત્યારે ચાર આંગળ અધૂરો હુઓ, પૂરોનવ ભરાયો કૂઓ. ૧૨૬
 આડું દુઃખ વસ્ત્ર ત્રાંબડાં, નાનાં મોટાં એ પર વડાં;
 વેચી સાટીને મળે કૂઓ, ઝાણી પેરે કીધો પૂરો કૂઓ. ૧૨૭
 કહે રાજા એ શું કહેયાય, એની વાત કરો નવ જાય;
 તવ કર્ણકુ ૧૨ માગે મુંદરી, ભણો જીવ ચલાવ્યો ધન ભરા. ૧૨૮
 તવ રાજાની આજ્ઞા થઈ, એ રાણીને આપો સહી;
 એવી આજ્ઞા આપે રાય, પછી કુંવર પડદામાં જાય. ૧૨૯
 કામાવતી તવ લાગી પાય, આપી ધન પછે દીધી કાય;
 તે મુજ અર્પે આખ્યું સર્પ, રાજાને ઉતાર્યો ગર્ભ. ૧૩૦
 એ જાણે ને કોઈ નથી, પણ માનભંડ કીધા મહીપતિ;
 તુજ નિના પુરૂષ મારે નહિ કોય, તાત બ્રાત બીજા જન હોય. ૧૩૧
 એવું સુણી કુંવરે આણી ધીર, પ્રતીતિ આણી ગંભીર;
 પછે વાત મન આણી ખરી, તવ કામાવતી હરખે ભરી. ૧૩૨
 કહે તમ વિના અન્ન ઉદક સર્વે તાજ, આપું માણુ તમારેકાજ;
 એમ અન્યો અન્યે બેહુ જાણુ કહી, તે પરથી પછે ચાલ્યાં સહી. ૧૩૩
 મારગ મહિ બેઠે જાણુ ચાલ્યાં જાય, તવ કર્ણરાયને ચિંતા થાય;
 જતાં વાટે વિમાસણુ કરે, સબળ વીર મન ચિંતા ધરે. ૧૩૪

૧૨૭ ત્રાંબડાં—ત્રાંબાપીતળના વાસણુ ? નાના ૪૦—નાનાં મોટા અને
 એથી પર જેવડા હતા તે પણ વેચીને સોવ આપ્યું. ૧૨૭—૨ પણ. ૩ રારખુ
 પણ વેચી દીધું.

એ રાજસુતા રાજની નાર, જોઈએ એને શુભ શાણગાર;
 સકળ ભોગ જોગ એ મુદરી, તેકેમ રહેશે મુજને ચિત્ત ધરી. ૧૩૫
 મુજને ખરચ ન મળે લગાર, ધન વિના ક્યમ રહેશે એ નાર;
 કાંઈ નથી જે જભીએ આજ, કુંવર સખળ મન આણે લાજ. ૧૩૬
 ક્યાંથી મેં દુ ખાણી કરી, સુખે ખેડી હતી મુંદરી;
 આજ ત્રણ દિવસ થયાં અજ્ઞ વિના દેહ, કોમળ મુખ કરમાયુ એહ. ૧૩૭
 ધરણે હીંડે ને તડકો થાય, હસે હીંડતી કે મુખ ખોલતી કાય;
 કર્ણરાયદુઃખ મનમ' ધરે ઘણું, રાણીએ મન જાણ્યું તોહતાણુ. ૧૩૮
 રાખી કથને પૂછી વાત, કાં દુ ખ પામો મારા નાય;
 સરોવર તટ ખેડાં ખેડુ તોહ, પ્રીત અલ્યંતર ખેડુને દેહ. ૧૩૯
 ઉત્સંગે પિયુને પોઢાડી ત્યાંય, અગ સકળ ચાપે ખેડુ પાય;
 ચરણ કુંવરનાં શિરપર ધરી, પગ તળિયાં ચાપે મુદરી. ૧૪૦
 હસી વચન તવ ખોલી મુખ. ક્યાં સ્વામી તમે પામો દુ ખ;
 મુજને ચિત્તા તમારી થાય, રખે દુ ખ પામો તમે કાય. ૧૪૧
 ચાલો જઈએ એક નગર વિષે, જન વેહેવારિયા ખહુ જ્યાં વસે;
 રખે કશી મન ચિંતા કરો, નગર રૂકું હોય ત્યાં સચરો. ૧૪૨
 તમે પ્રભુ જ્યાં રહેશે જઈ, નવેનિધિ ત્યાં મળશે સહી;
 આસનાવાસના કીધી ઘણી, વળતી ચાલ્યા મારગ ભણી. ૧૪૩
 એમ કરતાં એક આવ્યો દેશ, પાટણપુર નગરી નરેશ;
 વીરસેન રાજાનું નામ, ખેડુ જાણુ આવ્યાં તેણે ગામ. ૧૪૪
 સાંજ સમે ખેડુ જાણુ આવિયાં, કોઈ માણસને ઘેર જઈ રહ્યા;
 ઉધારે અજ્ઞ આણ્યુ જઈ, કરી રસોઈને જમીઆં સહી. ૧૪૫
 દશમે દિવસે ખેડુ (જાણુ) જમિયાં સહી, એ કથા એટલેથી રહી;
 ગતજન્મે સેવ્યાં (હોય) શિવચરણ, સાબળ ચદ્રસેન રાજાન. ૧૪૬
 સપ્તદશમો અધ્યાય થયો, અતિ મોટો વિન્તારી કહ્યો;

ચોપાઈ એકસો ને પચીસ, સાભળતા ત્રૂઠે જગદીશ

૧૪૭

કંડુ ૧૮ મુ.

નગ ગમત્રી.

એણીપેરે બાલ્યા સૂતમુનિજન છ,

વાસવદત્તે સુણ રાજન છ

૧

ઢાળ

રાય ચંદ્રસેન મુણો કથા, કહે સૂતપુરાણિક વ્યાસ,

સાભળતા સુખ ઉપજે, આનંદશુ ઇતિહાસ

૨

વૈદરભા નગરી છે ભલી, અતિ પરમ શોભામાન,

ત્યા ચંદ્રવર્તી છે સદા, એક વીરસેન ગજન

૩

તેના દેગમા જઈ રહ્યા, સ્થાનથકી સ્ત્રી ભરતાર,

આશ્રમે જઈને રહ્યા, જઈ વિસમ્યા નર નાર

૪

ત્રાળા મોહોર મળે નહિ, શુ સાથે જગજીવન,

ઉચાટ વ્યાપો અતિ ઘણો, રાયકર્ણકેરે મન

૫

ભગતારકેરે વદન જોઈ, વદે શ્યામા વાણ,

કામાવતી એમ આચરી, સુણ રાય ચતુર સુજાણ

૬

તુ કર્ણરાય શિરોમણિ છે, મુક્તિનો દાતાર,

હુ સદા સેવક તાહરી, તુ ઈશ્વરાવતાર

૭

કપૂરકેરે દાખડે, જે સદૈવ વાસ કપૂર,

તેમ ભગવંત સમીપ નરથી, ન ગહે વક્ષમી દૂર

૮

૧ વાસવદત્તે—વાસવદત્તા નામે આખ્યાયિકામાથી આ કથા લીધી છે

૪ વિસમ્યા—વિશ્રામ પામ્યા

કરમી નરને ચાલતાં, હોય ઘણાં શોભામાન;	
પગલે પગલે ઉમટે, અતિ રત્ન પરમ નિધાન.	૯
તોમાટે તુજ દાસકેરી, વિનંતિ અવિધાર;	
દ્રવ્યકેરી ચિંતા ન ધરશો, મન એક લગાર.	૧૦
મુજતણે કર મુદ્રિકા, નીલમણિ અકિત સાર;	
કો મૂલ કરવા નહિ સમરથ, નવખંડ મોઝાર.	૧૧
મુજ પિતાકેરા ઘરતણી છે, સદા ધરતી જેહ;	
તમો લેઇ જાઓ કંથજી, આ નગર મધ્યે તેહ.	૧૨
કો માણસને હાથ સોંપો, કરે જેહ જતન;	
એ વસ્ત મૂકો ઘરેણે, રખે થાય વિધન.	૧૩
મુદ્રિકા મૂકો જઈ, પણ જોઈ રૂકો ડામ;	
લક્ષટકા સવા લેજો, તેહ પાસે દામ.	૧૪
ઘરતણું ભાડું ચૂકાવી, આપજો વર્ષ પર્યંત;	
શીખામણુ દેજ સહી, તે કરો મારા કંથ.	૧૫
સામટાં કણ કાષ્ટ ભરજો, તેહ ધૃત ત્યાં સાર;	
વળી કહું તે સાંભજો, તમે ચિત્ત ધરી ભરતાર.	૧૬
કુંજડો માળી તંબોળી, આદિ સર્વે જેહ;	
વરસ સુધી માગવા. કો ઘેર ન આવે તેહ.	૧૭
પાણીઆરી પાણી ભરે, ચૂકાવી આપો દામ;	
તે ઉપર વળી સુણો સ્વામી, એક કરજો કામ.	૧૮
અનુપમ એક અશ્વ લાવો, જડિત સર્પ પલાણુ;	
સેવક સાથે એક જોઈએ, એવું કર ચતુર સુજાણુ.	૧૯

સૂતપુરાણિક ઓથરે, સુણ કથા રાણા રાય;	
કામાવતીએ શીખ દીધી, કયૈં તેહ ઉપાય.	૧૦
દાર્ણરાય મદિર ગયો, જ્યા હતી ઘરની નાર;	
તે જે વિનતાએ કહ્યું, તે કયૈં સર્વ પ્રકાર.	૨૧
વળતી રાણી ઓથરે, જે દામ વાખ્યા હોય;	
નગરમા જઈ લાવજો, હુ વસ્ત્ર માગુ સૌય.	૨૨
એક પટ ઉજ્જવળ ઘણો, સમસૂત્ર કૈયે જેહ;	
ગજ આડ ચોરસ, પોત કાગળ કથ લાવો તેહ	૨૩
ચાર વીસ ને ચાર ઉપર, ભાતકેરે હીર;	
ચોરાસી ત્યા ૨૦ રૂડા, ઉપજે ગભીર.	૨૪
તે પણ આણી આપિયું, કામાવતીને હાથ;	
જેતાં મન હરખે ઘણું, બહુ રંગ રેશમ જાત.	૨૫
એ કથા રહી એટલે, સાંભજો શ્રોતાજન;	
કામાવતી કર કરી દિન, કાઢતી શુદ્ધ મન.	૨૬
સ્વામિતાણી સેવા કરે, કરે વિવિધ વિહાર;	
દિવસ એણીપેર જાયે, ૨૦ માં નર નાર.	૨૭
ઉજ્જવળ ચાદર ચદ્રાણી, પટ સૂત્રજેયે સાર;	
ત્યાં કરીજો કાઢે ખરો, નિત્ય પ્રતિ ઘટિકા ચાર.	૨૮
પોતાના ત્યાં પિતાકેરી, રાજ્યધાની જેહ;	
સૂત્રપટમા રહ્યાં લખે, અગળા કરીદાશું તેહ.	૨૯
કામસેન રાજનાણી ત્યાં, નગરીનુ મહાણુ;	
કનકાવતી ને સેના જણો, ૫૦૦ શોભામાન.	૩૦

૨૩ સમસૂત્ર—સરખું સૂતર—મરખા પોતનો. ૨૪ ચારવીસ અને ચાર—ચોરાસી. ૨૬ કર કરી—કરથી કરીદાનુ ખરત ખરીતે. ૨૮ કરીદો—રેશમનુ ખરત. ૨૯ કરીદાશુ—કરીદાથી.

પટ વરસ એકે થયો પૂરણ, થયા દ્વાદશ માસ,	
નિર્ખતા આનંદ પામી, સૂરજ કોટિ પ્રકાશ	૩૧
કથ પ્રત્યે જોયગી, મુણ કર્ણુરાય મુનાણ,	
પટતણો જઈ કરો વિજ્ય, મુણો મૂવ પ્રમાણ	૩૨
સવાનાખ ને સવાવક્ષ, પટતાણુ કહેજો મૂલ,	
અઢી લાખ ટકા લેઈને પટ, આપજો જાજવન્ય	૩૩
સવાલાખ શાહતાણા આપી, મુદ્રિકા લાવો ઘેગ,	
બાકી એક જે ઉગરે તેની, કરો પેહેલી પેર	૩૪
એવુ કહી સોખ્યો સહી, પટ કથકે હાથ,	
ચડે જઈ ઊભા રહ્યા, ઘરતાણા સેવક સાથ	૩૫
પટતણો પાત્રવ નિરખતા, જોવા મળ્યો સસાર,	
નગરવાસી હરખિયા, ત્યાં થઈ રહ્યો ઝાતકાર	૩૬
અભિનવ કૌતુક નિર્ખિયુ, નિર્ખતા જન્મ પર્યંત,	
ઉજવળ પટમા રગશુ રેખા, મહાગોળાવત	૩૭
મૂવ મુણતા ના રહે ઊભો, જોવા મનકુ થાય,	
એક કહે ધન્ય કર્તા, ધન્ય વૈકુઠરાય	૩૮
કો કહે ધન્ય હાથ તેના, કો કહે બુદ્ધિ ધન્ય,	
કો કહે કેવી હશે તે, નાર રૂપ રતન	૩૯
કો કહે ધન્ય જન્મ તેનો, કો કહે ધન્ય અવતાર,	
કો કહે ધન્ય માત ઉદર, (કો કહે) ધન્ય મગ્ગનહાર	૪૦
કો કહે મનુષ્ય નહિ, કો કહે દેવતાનો અશ,	
કો કહે સદા ભાવ એવા, યુગે મોતી હસ	૪૧
કઈ લક્ષ મૂડા મારિકા, મુગ કળા માડે મોર,	

૩૩ જાજવન્ય-સોખ્યામાન ૩૪ પેહેલી પેર-પેહેલા કશુ હતું તે પ્ર-
માણે ૪૧ કો કહે ઈન્-પટમા ડગ મોતી યુગે છે, નગરે ભાવ ચીનથી હતા.

ભાવ એવા ઉપજે, જેમ ભમે હસ ચકોર	૪૨
કંઈ વૃક્ષ નાના ભાતકેરા, દીસે શોભાવત,	
તૂલ પત્ર પુષ્પ રક્ષા હરી, જેમ હોય માસ વસત	૪૩
ગજવેવ મુકતાદ્રગતણી, ચોપાસ ફરતી પાળ,	
ભાવ એવા ઉપજે, જેમ જડયા મોતી લાલ્ય	૪૪
ગઢ કોટકેરા કાગરા, ત્યા નગરનુ મડાણ,	
નવા મેહેલ કેવા નિપન્યા, ત્યા કડ કેમ વખાણ	૪૫
જરકશી જાલર ચદ્રવા, મણિ નીવમ અકિત સાર,	
રત્ન મેરોએ જુગમ, જૂમણે ઠારો ઠાર	૪૬
સમૈયા રાણગારિયા, હસ્ત કસણે હીર,	
બહુ ભાત તણુ તાણીઆ, જોતા રહે નહિ ધીર	૪૭
રાજમેહેલની રચના, સૂર્ય કોટિ પ્રકાશ,	
છજે મંદિર માળિયે, નવખડ ભોમ અવાસ,	૪૮
સભામડપ રાજમડપ, રગમડપ જોહ,	
કરીદામા રાજ્યપાની, લખી સઘળી તેહ	૪૯
ચિત્રકેરી પૂતળી, દીસતી પરમ નિધાન,	
કો લક્ષ કાઢી પદ્મની, તે ઉપર શોભામાન	૫૦
કો અશ્વ રથ ને પાલખી, માહે પ્રોઠ છે માતંગ,	
મદગલિત માતા મદ ભરી, ત્યા ભયો કાળો રગ	૫૧
તેવા મા'વત હાથ અકુશ, પટકા ચુએ પરમ,	

૪૬ રત્ન ઈ૦—મેહેલની મેહેરામોડ જુગમ (જે જે) રત્નના જૂમ
ખા ઠારો ઠાર ચીતવા હતા

૪૭ સમૈયા—વરને સેના જનારા લોકના ટોળા હસ્ત કસણે હીર-હાથે
કરેલા હીરના કરીદામા (?)

છે સાદુ પાણુ સર્પ સાદૃશ્ય, ઉપજે મન ભ્રમ	૫૨
પાણુ વર્ણન કરતા વાર લાગે, ઘણુ છે મડાણુ;	
કામાવતીથી અવર અળખા, નહિ ચતુઃ સુખાણુ	૫૩
સૂતપુરાણિક ઉચર્યા, સુણુ કથા રાયા રાય,	
પટતાણી રચના અભિનવી, મે વર્ણુની કેમ જાય	૫૪
દિવસ આખો વહી ગયો, જવ રહ્યો ઘટિકા ચાર,	
એવે મત્રી રાયકેરો, ચાવિયો દરબાર	૫૫
નગર મધ્યે પરવર્યો, પટ નિર્મિયો જાજવ ય,	
સસાર સર્વ જોવા મળ્યો, પાણુ ખરચે કોણુ મૂલ્ય	૫૬
અશ્વ રાખીને ગ્હો તે, રાયનો પ્રધાન,	
પટ જોયો સર્વ ઉકેરી, તે પર શોભામાન	૫૭
કામ કામે ઝસીદાનુ, હશે નૌતમ હીર,	
પોપટ શુક ને સારિકા, બહુ રગ કોકિલા કીર	૫૮
ઉજવળ પટમા રગ ઉડા, શી વખાણુ ભાત,	
ચાર વીશ ને પ્યાર ઉપર, રગકેરી જત	૫૯
જોઈ મન વિસ્મય થયો, શુ લખ્યુ છે ચિત્રામ,	
પ્રધાન લાગ્યો નિરખવા, પાણુ ન રહે મનકુ કામ	૬૦
શુ આ પટ કે ડોરો કાગળ, કે વણાવટ હોય,	
કે ચિત્રામણુ કસીદા, એમ ન લહે કોય	૬૧
જોઈ રચના પટતાણી, પ્રધાન ધૂણુ શીશ,	
આશ્ચર્ય પામ્યો મન વિષે, તુ ધન્ય શ્રીજગદીશ	૬૨
પૂછવા લાગ્યો તેહને, એ પિછોડીનુ મૂલ	

૫૨ પટકા ઇ.—હાથીના ઉપરના આવતના પટકા તે પરમ (રગથી)

થૂએ છે—અતિ રગનાજા છે મર્મ સાદૃશ્ય—સવગી રીતે સરખાપણુ જોઈ-
ને મન-હસે—ખીસે ૬૦ ચિત્રામ—ચિત્રામણુ

નિર્જતામાં રીઝે ઘણું, બહુ રંગ રેશમ ફૂલ.	૬૧
તે સમે વાયક ઊચ્ચે, કામાવતીના કથ;	
કાર્ત્તુરાયને શે ના જાણે, પરમ શોભાવત.	૬૪
સવાલક્ષ ને સવાલક્ષ, ઠકાતાણી છે વાત;	
અઢીલાખનું ખરચ કરતાં, વસ્ત આપે હાથ.	૬૫
મૂલ આપી તેને પછે, લેઈ ગયો મધાન;	
રાજદ્વારે ઓઢી ગયો, અતિ પરમ શોભામાન	૬૬
રાજાની દબ્દે પડ્યો, પટ મૂરજ કોટિ પ્રકાશ;	
પૂજવા લાગ્યો તેહને, અતિ ધરી મન ઉલાસ.	૬૭
એ પિછોરી કહો ક્યાંથી કાં, અભિનવી કાઢી આજ;	
કે વિશ્વકર્માએ રચી શું, ઓઢતો મુરરાજ.	૬૮
કે બ્રહ્મા હાથે નીપતી, કે વિશ્ણુ કર્તા હોય;	
કે રંગ શ્રીરંગે ભર્યો, એમ ન લાહે કાશ્યુ કોય.	૬૯
ગજ આઠ ચોરસ ઉકેલી, પાથરી ધરાણુ મોઝાર;	
બલિહારી તારા હાથને, તું ધન્ય શ્રીકર્તાર.	૭૦
જ્ઞેષ્ઠને રચના નવી, પટતાણી પૃથ્વીનાથ;	
તુજ હાથ આવી ક્યાંથી, તે કહો સાચી વાત.	૭૧
એ નાર પેદા કરે, પટતાણી કાઠણહાર;	
મધાનજી સાચું કહો, તો રહો દશ મોઝાર.	૭૨
વચન રાયનાં સાંભળી, ને પામિયો મતાપ;	
મત્રી મનશુ વિમાસે, પાણુ કોણુ લાગ્યું પાપ.	૭૩
વિચારીને વગ્યો પાછો, આવ્યો નગર મોઝાર;	
પૂજવા લાગ્યો લોકને, પાણુ કો ન જાણે ડાર.	૭૪
નામ કો જાણે નહિ તો, શોધ ક્યમ કહેવાય;	
મધાન મનશુ વિમાસે, ને કરે શો ઉપાય.	૭૫

દિન મત્યે ત્યા જોતો ફરે, દષ્ટે ન રૂઝે પ્રાય;	
રાજદારે કેમ જાણે, પરમ વિસ્મય પોય	૭૬
પછી ભોગ મેલી જોગ લીધો, રાયને પ્રધાન,	
મનભગ થઈને વિમાસે, તુ ધન્ય શ્રીભગવાન	૭૭
એ કથા રહી એટલે, સાભળો શ્રોતાજન,	
કામાવતી ત્યા કરીદો, પછી કાઢતી અતુદિન	૭૮
માસ બારે નિપજ્યો પટ, પૂગણુ વર્ષ પર્યંત,	
કર્ણરાયને હાથ સોજ્યો, મહારાજાભાવત	૭૯
લક્ષ પાચ ટકા મૂલ લેઈ, આપજો કથ મુજાણુ,	
ફરી કરજો પેર પહેલી, ઉચરી મુખ વાણુ	૮૦
બાર માસે આવિયો, પટ વેચવાને સાર,	
ચોટે આવીને રહ્યો ઊભો, જોવા મગ્યો ચ સાર	૮૧
દોઈએ જઈને જાણુ કીધુ, જ્યા હતો પ્રધાન,	
પટ વેચવાને આવિયો, તે મહાપરમ નિધાન	૮૨
વચન એવુ સાભળીને, આવિયો ઘર દ્વાર,	
અમ્વાર થઈને આલિયો, પ્રધાન તેણીવાર	૮૩
તત્કાળ આવીને રહ્યો, પટ ગ્રહ્યો તેણે પાણુ,	
મૂલ કહીએ તેતણુ, એમ ઊચર્યો મુખ વાણુ	૮૪
વાત એની સાભળીને કહ્યે, કર્ણરાય વચન,	
લક્ષ પાચ ટકા આપીએ, જે થાય મન પ્રસન્ન	૮૫
પ્રધાન બોલ્યો મૂલ લ્યો જે, આવિયે મુજ સાથ,	
પછે કર્ણરાયને લાવિયો, જ્યા હતો પૃથ્વીનાથ	૮૬
પ્રધાન આવી રીશ નામી, કર્યો મેમે પ્રણામ,	
આ ધણી છે પટકેડો, સાનિધ્ય લાવ્યો સ્વામ	૮૭

કર્ણુરાયને નિર્ખતાં, અતિ કર્યો આદરમાન;	
કનકઆસન આપી કરી, મુખ ખોલિયો રાજન.	૮૮
ભલે આબ્યા ક્યાં વસો, કહો રહો છો કોણુઠામ;	
એ પિછોડી ક્યાં નિપજે, કહો રાવ ગુણુનું નામ.	૮૯
વચન એવાં સાભળી, મુખ જિયેયો રાય કરણ;	
છત્રછાયા રાયની છું, નગરમાં તમ શરણ.	૯૦
માસ બારે નિપજે, પટ પૂર્ણ થાયે ઘેર;	
કપટ મનશુ ન જાણે, પણ કહી સઘળી પેર.	૯૧
પટ સર્વ જોયો ઉકેલી, ને થયો રાય પ્રસન્ન;	
મનમાં એવું વિચાર્યું, છે નારને ધન્ય ધન્ય.	૯૨
મુદ્રિકા દબે પડી, રાય કર્ણુકેરે હાથ;	
નીલમણિ મહિ સળળ ઝળકે, જુએ પૃથ્વીનાથ.	૯૩
મુદ્રિકા ગુજ દાખવો, જોવાતણી છેખાંત;	
ઉતારી આપી તદા, રવિકિરણ સરખી કાંત.	૯૪
મુદ્રિકા પેહેરી મેમશુ, કર અગુલી રાજન;	
કામાવતીના હાથની છે, પરમ શોભામાન.	૯૫
મુખધકી રાજ જિયેયો, બે ઘડી બેસો સ્વામ;	
ખર્જનેથી અપાવુ, લક્ષપત્ર ટકા દામ.	૯૬
સેવકને કહે થાઓ વહેલા, ઉઘાડો ભંડાર;	
એવુ કહી પટ મુદ્રિકા લેઈ, ગયો મહેલ મોઝાર.	૯૭
પોતાકેરી કિકરી છે, સાહેલી ત્યાં જહ;	

૮૮ રાવ ઈન્—હે રાવ! એ ગુણુ (સૂતર) નું નામ કહો—એ કપી જા-
તનુ સૂતર છે! અથવા આ પિછોડીના કે કશીદાના ગુણુનું નામ કહો.

૯૦ છત્રછાયા ૬૦—રાજના છત્રની છાયામાં છું.

મેહેલ માહે જઈ કરીને, ગીધ તેડી તેહ	૯૮
પાછલી વાટે પરવયો, લઈ સચરો સુખપાલ,	
કામાવતી નેમ હાથ આવે, કયો એવો ખ્યાલ	૯૯
કર્ણરાયે કહ્યું હતું, જે ઘન્ટાણુ એધાણુ,	
ઉતાવળે અહીં આવજો, ત્યા હરો ચતુર સુજાણુ	૧૦૦
સુખ વચન કહેજો એટલું, તુજ કથ પામ્યો માન,	
તેમાટે ત્યા થયો નિશ્ચે, રાયનો પ્રધાન.	૧૦૧
પેઢી ગઈ ઉતાવળી, અતિ હરખ ધરતી મન,	
કામાવતીની પાસ આવી, વદી પરમ વચન	૧૦૨
ઉઠ અખળા શીઘ્ર થા, ન્યા સયો તારો કથ,	
પ્રધાન હુઓ રાયનો, તે પરમ શોભાવત	૧૦૩
સુખપાલ યેથી સચરો, ભરતારકેરે પાસ,	
વચન એવા સાભળી, મન ન આવ્યો વિશ્વાસ	૧૦૪
કામરોનતાણી સુતા છે, પરમ ચતુર સુજાણુ,	
મુજ કથ તેકુ મોક યુ, તો દાખવો એધાણુ	૧૦૫
ત્યારે પેલી મુદ્રિકા લેઈ, દાખવી તેણીવાર,	
ભરતારકેરે હાથ હુતી, ઓળખી નિરધાર	૧૦૬
મેમદા પે'રી મુદ્રિકા, ને શીઘ્ર ઉડી તેહ,	
સુખપાલ યેડી પદ્મની, મન ધરી અદકો નેહ	૧૦૭
શીઘ્ર લેઈ સચરો, લાવિયો મેહેલ મોઝાર,	
રાયને ત્યા જાણુ કીધું, હાથ આવી નાર	૧૦૮
કર્ણરાય વિદાય કીધો, ગણી આખ્યા દામ,	
રાય આવી ઊચર્યો, તમે પધારો ત્યા સ્વામ	૧૦૯

૧૦૨ પેલી-દાસી ૧૦૩ સયો ગયો ૧૦૬ રાય ઈન્—રાજા મેહેલમાથી
પછી આવીને જોણ્યો કે હે સ્વામ ! (હે કર્ણરાય !) તમે હવે પધારો-જાઓ.

ત્યાથકી મદિર આવિયો, કામાવતીનો કથ,	
અપશુકન ત્યા વાટે હુઆ, શુ થાશે ભગવત.	૧૧૦
દાર આવી રહ્યો ઊભો, ઊચર્યો મુખ વાણ,	
કામાવતી કહી સાદ કીધો, બોલ ચતુર સુન્તાણ	૧૧૧
મદિર માહે જઈ રહ્યો, ત્યા ન દેખે નાર,	
નવ ઉલ ઘે ઊમરો, મન ધરે અધિક વિચાર.	૧૧૨
કામા કામા એમ કહીને, કર્યા સાદ અનેક,	
અવર નાર મળે ઘણી, કામાવતી વત્રેક	૧૧૩
પડોશણ પાસેતાણી, આવી જાણી બે ચાર;	
સુખપાલ બેસી સચરી, તે કહ્યો સર્વ મકાર	૧૧૪
વચન એવુ સાભળીને, થયો પૃથ્વીપાત,	
કામાવતી જો ના મળે, તો કરૂ આતમઘાત.	૧૧૫
આજોઠે અવની વિષે, કરે મહાક'પાત,	
શુદ્ધ ન ધરે દહની, ને થાય મૂર્છાવત	૧૧૬
વસ્ત્ર ફેડી દહના, ને ભગ્ગ ચોળી અગ,	
ઘરખાર સહુ મે'લી કરીને, થઈ નિસર્યો ભગ	૧૧૭
અશ્વ ધન ને વસ્ત્ર બીજા, ચોપી કોને હાથ,	
ઉદાસી થઈ નિસર્યો, સર્વ તણ ઘર મીઠાત	૧૧૮
બોગ મે'લી જોગ લીધો, ફરે નગર મોઝાર,	
જત્ર વાએ ગુણ ગાયે, વિસરે નહિ નાર	૧૧૯
જત્રકેરા તાર માહે, કરે પરમ વિખાણ,	
કામાવતી મુજ પ્રાણવલ્લભ, બોલ ચતુર સુન્તાણ	૧૨૦
તુન્નતાણા ગુણ કેમ વિમરૂ, જ્યા લગી ઘટમા પ્રાણ,	

કામાવતી તુ ઘણી વલ્લભ, બોલ ચતુર મુજાણ	૧૨૧
કનકવરણી કામિની, સર્પાગ કોમલવાન,	
કામાવતી મુજ પ્રાણવન્ધલ, બોલ ચતુર મુજાણ	૧૨૨
તુ સરસ્વતી રાણી રમા કે, હવી વિધાતા નિર્ધાણ,	
કામાવતી મુજ પ્રાણવલ્લભ, બોલ ચતુર મુજાણ	૧૨૩
ચિત્રકેરી પૂતળી, કે ચિત્રનેહા બાણ,	
કામાવતી કેમ વિસરે, તુ બોલ ચતુર મુજાણ	૧૨૪

ચોપાઈ

વિભૂતિ અ ગ ચઢાવી સોય, ઘે'લો થઈ પુર સઘણુ જોય,	
અન્નઉદક ફળ કે ઈ નવ ખાય, કામાવતીના ગુણ બહુ ગાય	૧૨૫
વાયક નારી ગાયે ગીત, કામાવતી શુ સખળી પ્રીત,	
રાત દિવસ એમ કરતો ફરે, કામાવતીનુ ધ્યાનજ ધરે	૧૨૬
વાટે કો બોલાવે જોહ, તે શુ વાત ન બોલે તેહ,	
સઘ પૂછે મહુકોને ત્યાય, ઘે'લો થઈ ફરે પુર માય	૧૨૭
ચકલે ચકલે ઊભો રહી, સ્ત્રીના ગુણ ગાયે તે સહી,	
દહો દહો મુખન બહુ કરે, એમ કરતો પુર સવળે ફરે	૧૨૮

પૂર્વછાંયો

કામાવતી તુ કામની, ચતુર શિરોમણિ નાર,	
તુજને એ ઘટે નહિ, પેહેલી પ્રીતિ સભાર	૧૨૯
રાજમુતા તુ મુખવતી, હું શાહાપુત્ર ગુમાર,	
વચન સભારે આપાણુ, મુજ તુજ પ્રીત અપાર	૧૩૦
મે ધન સર્વ પિતાતાણુ, તુજ હેતે આપ્યુ રાય,	

૧૨૬ વાયક છં—નારી નામનુ વાયક (વચન) બોલીને તે ગીત ગાતો હતો

- ગુણ તારા સ્ત્રી પેરે કહુ, કહેતાં પાર ન થાય. ૧૩૧
- મુજ વિના જળ કૃળ ઉઠક, મુખ ન ધરતી પાન;
તે ક્યમ રહેશે અબજા, મુજ તુજ પ્રીત સમાન. ૧૩૨
- શ્રીમૂરજ તુ પ્રત્યક્ષ સહી, સઘળે તારું તેજ;
કહી મેળવ કામાવતી, મુજ શું જેને હેત. ૧૩૩
- જે સ્ત્રી અધક્ષણ મુજ વિના, પલક ન રહેતી ક્યાંય;
તે નારી ક્યમ જીવશે, મુજ વિના અલગી ત્યાંય. ૧૩૪
- હસી વચન મુખ ખોલતી, નિત્ય નિત્ય નવલો ભોગ;
તે નારીનો દૈવ તે, કીધો આજ વિચોગ. ૧૩૫
- મે પૂર્વે પ્રણય કર્યું કર્યું, જે પામ્યો એ નાર;
તેમાં હાણ કશી થઈ, (જે) દુઃખ પડ્યું સંસાર ૧૩૬
- પ્રાતઃ સમે ઊડી સતી, મુજ મુખ જોતી મેમ;
સેનેથી પછે ઊડતી, જોવો ધરતી નેમ. ૧૩૭
- તે સ્ત્રી કયી પેર જીવશે, મુજ પાળે ક્ષણમાન;
ક્ષણ ક્ષણ વર્ષ સો સો થશે, ડોશ કરશે વાત. ૧૩૮

ચોપાઈ.

- કર્ણનાથ એમ કરે વિલાપ, અંન જળ સર્વે તનિયું આપ;
ગેતો રેતો હીડે તેહ, પૃથ્વી સાથ પગડે દહ ૧૩૯
- ચકલે ચકલે એ ગત કરે, કામાવતીના ગુણ વિસ્તરે;
મારગ લોક જોવા સહુ મળે, લોક ગામના ટોળે વળે. ૧૪૦
- જેને જે ગમે તે કહે, કુવરતાણી કો વાત ન લહે;
કો નિદ કો વદ લોક, ચતુર હોય તે આણે શોક. ૧૪૧
- કો કહે એ નારીને કાજ, આવકુ દુઃખ કો ન આણે આજ;
ઘંલા સ્ત્રી કોની નવ હોય, તો કર્ણિકંવર શામાટે રોય. ૧૪૨

ભલું કયું જે પોતે ગઈ, તુને જીવતો મૂક્યો સહી;
 કુરાળ હશે તો નારી ઘણી, લાજ ગમાવે ક્યા આપણી. ૧૪૩
 બીજી નાર કરો વળી સોય, જેથી મહાસુખ તુજને હોય;
 તુ શાહાપુત્ર સર્કર્મી જશો, જોગી નહિ કો ભોગી તશો. ૧૪૪
 જે શું મન માન્યુ દિન રાત, તેને તે વિના મિથ્યા વાત,
 જો તુ સ્ત્રીને વલ્લભ હોય, તો પતિ નરને ન તને કોય. ૧૪૫
 અવર પુરુષશુ લાગ્યો નહ, તો હશે તુજને દીધો દેહ;
 સ્ત્રીશુ પ્રીત ન કીજે ઘણી, અખળા નવ હોયે આપણી. ૧૪૬
 તેમણે સુણુ કર્ણકુમાર, સ્ત્રી કોની નવ હોયે નિરધાર,
 કેટલાએક જોયે વળી એમ, એને તેશુ છે અતિ પ્રેમ ૧૪૭
 જેશુ મન માન્યુ દિન રાત, તેને તે વિના મિથ્યા વાત,
 જેને જેશુ સખળો સ્નેહ, તેને મન પરચેશ્વર તેહ ૧૪૮
 જો સ્ત્રીને પતિ વાંલો હશે, તો સ્ત્રી ફરી વેર આવશે;
 પ્રીત હશે તમો બેહુને જાણુ, તો તુજને મળશે નિર્વાણુ ૧૪૯
 એ ચિંતા મન નવ કીજે સોય, કર્મ લખ્યુ નવ છૂટે કોય;
 જે સ્ત્રીશુ નર આણુ નહ, તે સ્ત્રી નરને આપે છેહ. ૧૫૦
 તો તે જન્મ જન્મ પાપણી, કય વિનાની મરે આકુણી;
 તેને નરનુ સુખ નવ હોય, રાત દિવસ તે દુખાણી રોય ૧૫૧
 કેટલાએક એમ જોયે વાણુ, એની પ્રીત સખળી છે જાણુ,
 પ્રીત અલ્પ તર બેહુને જેહ, અવર કોણુ મન જાણુ તેહ. ૧૫૨
 જેને જેશુ પ્રીત બધાય, તેણુ તે વિના રહ્યુ નવ જાય,
 જેને જેશુ લાગ્યો મોહ, તેને તે વિના સુખ નવ હોય. ૧૫૩

જો તે નારી આપે છેહ, જન્મોજન્મ દુઃખ પામે તેહ;
 તે નાર લજ્જા કોની નવ ધરે, કોનું તે વાર્યું નવ કરે. ૧૫૪
 માણુ અન્ન તજે જાય દહ, પણ તે પુરૂષ તજે નહિ સ્નેહ;
 તેમાટે તમે સર્વે મળી, ઘે'લો ક્યાં કો'છો એને વળી. ૧૫૫
 કેટલાએક એમ કહેતા જાય, એની રક્ષા કરજો માય;
 ચતુર પુરૂષ કો હોયે જોહ, પાનશુ બીડો આપે તેહ. ૧૫૬
 કો જળ કૃણ તેને આપતા, દુઃખ આણી શીશ ધૂણી જતા;
 ફટ ફટ રે તું નારી એહ, આવા પુરૂષને ક્યાં દીધો છેહ. ૧૫૭
 ખાવાનું કો આપે જોહ, કર્ણકુંવર ના ખાયે તેહ;
 કામાવતી વિના ભક્ષ કેમ કરે, તે નારીવિના ઉદર કેમ ભરે. ૧૫૮
 તેણુ અભ્યંતર લાગ્યો નેહ, હવણાં સ્ત્રી નવ દેખું તેહ;
 એમ રહ્યો તે કરે વિલાપ, અન્ન ઉદક તજ્યું તેણે આપ. ૧૫૯

પૂર્વછાયો.

જો મુજ વિના ખાતી નહિ, અન્ન ઉદક કૃણ પાન;
 તે નારી વિણુ ભક્ષ કેમ કરે, તે મુજને માંસ સમાન. ૧૬૦
 તે નારી જ્યાં રહી હશે, કપટચક્રી કો પાસ;
 જળ ભક્ષ તે નહિ કરે, દુઃખે થશે દેહનો નારા. ૧૬૧
 તેમાટે તે નારને, મેળવજો જંગલીશ;
 નહિ મળે તો પ્રાગમાં, કરવત મૂકાવીશ શીશ. ૧૬૨
 અથવા જઈ કેદારમાં, કરીશું ભૈરવ જાપ;
 કામાવતી વિના છવતો, નહિ મળું માય ને જાપ. ૧૬૩
 (પણ) માણુ મારા નિશ્ચે ખોજ, કહું છું નિર્ધાર;
 જન્મ જન્મ બેહુએ એકઠાં, અવતરીએ નર ને નાર. ૧૬૪
 એમ કરતો સઘળે ફરે, સર્વે તજ્યું સુખ જાણ;

ત્રણ માસ એમ વહી ગયા, તે પુરમા નિર્વાણુ	૧૬૫
એમ ગુણુ સભારે નારતા, પડે ને બેઠો થાય,	
જ ત્ર વાગે તાર તૂટે, નારના ગુણુ ગાય.	૧૬૬
જ ત્રકેરા તુ મહા ત્યા, નિત્યે ભાગે તેહ,	
ભાભેથી હેઠો પડે, દુ ખ સખળ પામે દેહ	૧૬૭
દિવસ રથણી નિર્ગમે, કામાવતીના ગુણુ ગાય;	
સૂતપુરાણિક આચર્યા, સાભળો રાણા રાય	૧૬૮
એ કથા રહી એટલે, હાવે પેરની કહુ વાત;	
કામાવતીની પાસ ચાલી, આવિયો પૃથ્વીનાથ	૧૬૯
રાય કહે તુ અનમની, કેમ થાય અતુર સુખણુ,	
મુજ સગે શે નથી બોલતી, તુ પરમ કોમળ વાણુ	૧૭૦
વૈદર્ભી નગરી તાહરી, ગજ રાજ્ય રિદ્ધિ ભ ઠાર,	
જે કરે તે થાય તુ, પટરાણીને ઠાર.	૧૭૧
વચન એવુ સાભળીને, કરે મન વિચાર;	
મુજને લાવ્યો છે હરી, હવે કરે કોણુ પ્રકાર.	૧૭૨
કપટ ત્યા મે નવ લહ્યુ, મુદ્રિકા દીક્ષી પરમ,	
મુજ કથકેરે હાથ હુતી, ઉપન્યો નહિ ભર્મ	૧૭૩
હવણા એને રારણુ છુ, જો કરે છુ તિરસ્કાર,	
તો મુજ અખળાતણુ, નવ ચામે એક લગાર.	૧૭૪
સ્વામી મારો એક છે તે, કર્ણરાય મુજણુ;	
તે જાણુ મન માહર કે, સાક્ષી ઉગતો ભાણુ	૧૭૫
વિચાર મનશુ કરી અખળા, વદે તેણીવાર,	

ખટ મામ સુધી રાયજી, તમે ચિત્ત રાખો ઠાર.	૧૭૬
મંગળતણી સેવા કરે, કયમ થાય વ્રતનો ભગ;	
ભૂમિ મૂવું તે શે ના જાણો, સૂક્યું છે સર્વાંગ.	૧૭૭
ખટ માસ વાણામાં જશે, હું છું તમારે શરણ;	
જેમ પારધીના પાશ મધ્યે, આવી પડતું હરણ.	૧૭૮
વચન એવાં સાંભળીને, રાય થયો રળિયાત;	
દયા મનમાં ઉપની, એ ખરી કહે છે વાત.	૧૭૯
પછી મેહેલ અલગો આપિયો, કામાવતીને ત્યાંય;	
એ સાહેલી સગ સોંપી, રહે મંદિર માંય.	૧૮૦
એ કથા રહી એટલે, સાંભળો શ્રોતાજન;	
નર નાર ગાય ને સાંભળો, તેને વૂઠે જગજીવન.	૧૮૧
શ્લોક પૂરણ થયા પાવન, એકસો ને ત્રીશ;	
અષ્ટાદશમો અધ્યાય સોંત્યો, ગુરુને નામું શીશ.	૧૮૨

કડવું ૧૯ મું.

રાગ સામેરી.

સૂતપુરાણિક ખોલિયા, સુણ રાય ચતુર સુજાણ;	
કામાવતી મન દુઃખ ધરે, વિનવું ઉગતા ભાણ.	૧
સૂરજની સ્તુતિ કરે, શ્યામા ઝરે આંમુપાત;	
મુજ વિના કૃપણ ! તો હશે, દુઃખ પાનિયો મુજ નાથ.	૨
વૈરાગ્ય આણી મન વિષે, ને તજ્યા સહુ શણગાર;	
અત્ર ઉદ્ધ સર્વ તજિયું, ધરે દુઃખ અપાર.	૩
પરવશ પડી હું શું કરું, કેમ જાય દિન ને રાત;	
કારાગૃહમાં હું પડી, કયાં મળે મુજને નાથ.	૪

જનનકીજીવન ! રામજી, ત્રેલોક્યકેશ નાથ,	
કારાગૃહથી છોડિયે, જેમ મળે મારો નાથ.	૫
શ્રીકૃષ્ણ ! ગોપીનાથ ! વંદેજી ! યદુપતિ ! વિખ્યાત !	
કારાગૃહથી છોડિયે, જેમ મળે મારો નાથ.	૬
દેવકીનંદન ! વિશ્વવંદન ! જગતમા વિખ્યાત;	
કારાગૃહથી છોડિયે, જેમ મળે મારો નાથ	૭
રૂક્મિણીનાયક ! મુદ્ગલદાયક ! કૃષ્ણ ! શ્રીભગવાન !	
કર્ણરાય વિના અવર, નર તાત બધું સમાન.	૮
વૈરાગ આણી કળકળે, દુખ ધરે અબળા મન;	
ખટમાસ જતાં વહી જશે, શું થશે જગજીવન	૯
કામાવતી કલ્પાંત કરતી, ન રહે એક લગાર;	
કંથકેર વિચોગે એમ, માસ વિત્યા ચાર !	૧૦
મેહેલ ઉપર ચઢી શ્યામા, નિહાળે ચોપાસ;	
કંથ મારો દષ્ટિ દેખુ, કૃષ્ણ પૂરે આશ.	૧૧
એક વારને સમે શુ થયું, કામાવતીના કથ,	
મેહેલ હેઠળ નદી છે, જે મહાશોભાવત	૧૨
ઉપકાઠે તે નદીને, વૈરાગ આણી મન;	
હાથ વીણા વળડે, ન કરે શોક રૂદન.	૧૩
કામાવતીના ગુણ ગાયે, (ખેડો) જંત્રનાદ અણકાર,	
તેહ સમે તે મેહેલથકી, નિર્ખંતી રાજકુમાર	૧૪
કામાવતીએ આજખ્યો, મુજ કથ નિશ્ચે હોય;	
મુજ નામ મુખ ન વીસરે, ગુણ ગાયે ખેડાં સોય.	૧૫

૭ દેવકીનંદન—દેવકીના પુત્ર. વિશ્વવંદન—વિશ્વ જેને વંદન કરે છે એના

૧૩ ઉપકાઠે—કાઠા ઉપર

તે સમે શામાતાણા મુખ પર, ચઢ્યું સળળું વાન;	
નેમ સરદક્ષતુનો ચંદ્રમા, તે કળા રૂપ નિધાન.	૧૬
એક ગુપ્ત કાગળ લખે અબળા, કો ના જાણે મર્મ;	
કામાવતીએ બેઠના, ત્યાં લખ્યા અક્ષર પર્મ.	૧૭
ચિરંજીવી હજે તુજને, કર્ણ કુશળ કલ્યાણ;	
કામાવતીની વિનતિ, હું સદા સેવક જાણ.	૧૮
વૈદર્ભા નગરી વિષે છે, રાયના મેહેલ મોઝાર;	
એ સમે નહિ દુષ્ટ પાપી, અવર કો સંસાર.	૧૯
એહ રાયે કપટ કીધું, કાં ધરો વિશ્વાસ;	
તમ પાસથી મુદ્રિકા લેધને, મોકલી મારી પાસ.	૨૦
એધાણ મુજને દાખવ્યું, ત્યાં તેડે તારો કંથ;	
તેમ મુણતાં તમતાણું, કામ રહ્યું પ્રજાવંત.	૨૧
ખટ માસકેરા વ્રતનું, મેં નીમ ધરિયું પર્મ;	
આજ સુધી કૃષ્ણજીએ, રાખિયો છે ધર્મ.	૨૨
મેં તો મારા મન વિષે, અતિ ચિંતવ્યું છે એહ;	
ખટ માસ માંહે ન મળે તો, તજું મારો દેહ.	૨૩
એ પત્ર વાંચી શીઘ્ર યાજે, કંથ ચતુર સુજાણ;	
દીલ થાશે અધ ઘડી તો, તજું મારા પ્રાણ.	૨૪
અમ્મ આણી કરજે ઊભો, મેહેલ હેડળ નાથ;	
હું દાર બાંધી ઊતરું, જવ થાય અરધી રાત.	૨૫

૧૬ તે સમે ઈ—પોતાના સ્વામીને પોતાના નામનો જપ કરતો
નેઈ તે સ્ત્રીના મુખ ઉપર સળળું વાન (રંગ—લાલાશ) ચઢ્યું.

૨૧ તેમ ઈ—હે પ્રજાવંત (જુદિશાળી) ! તમારું તેમ (શુભ
વર્તમાન) સુણતાં કામ (ધરકામ) એમને એમ રહ્યું—પડ્યું મૂકીને હું ગઈ.

તે દારને હસ્તે ગ્રહીને, હવે નિદ્રાવન;	
તેહ સમે ત્યા ઉતરે, માનિની શોભાવત.	૩૭
અવા માહે તસ્કરે તાકી, રહ્યો હુતો કોય;	
કર્ણસયના હાથકેરી, દોરા કાપી સોય.	૩૮
અશ્વ રાખી રહ્યો ઊભો, વેગજો જઈ ચોર;	
અશ્વ ઉપર તે ચઢ્યો, જેમ કળા માડે મોર.	૩૯
એવે રાણી ઉતરી ગઈ, અશ્વકેરે પાસ,	
મુજ કથનુ દરશન થયુ, તું ધન્ય શ્રીઅવિનાગ	૪૦
પેગડે પગ ધરી અળખા, રહી ઉભી ત્યાય,	
તે સમે તસ્કરે ચોટી, પોતાકેરી ઘાય	૪૧
કામાવતીને લેઇ નિસર્યો, તે પવન વેગે જાય,	
ખરી તણે સિતિ ચૂર્ણ થાયે, અશ્વને પડયાય.	૪૨
કામાવતી મુખ આચની, મુણ કર્ણસય વચન;	
ભગવત અ છુ કેમ કરે, જો છે તમાર પ્રણય	૪૩

દુહા

મગ્ર	ચાર પાખ ને ચક કૂળ, તે કૂળ ખાધે મરી જાત,	
	નારો વિના ચાલે નહિ, તે મુજ દાખવ કાત	૧

ઉ૦-તીર કમાન.

મગ્ર	એક કૂળ દો લોચણા, અને તે મુખ મોટા દત;	
	મસ્તક પે પૂછ વડુ, તે મુજ દાખવ કથ	૨

ઉ૦-વાસી

૪૧ તે સમે ઈ૦—તે વખતે ચોરે પોતાનો હાથ આગળ ધર્યો છે

૪૦ કિતિ—પૂરની

૧ દુહા-એનું પોતાનો રસમી માનીને કામાવતી માર્ગમા વિનોદ થયે તે
સિતિ, એ પછી અને ચોર તેના ઉપર દેહ આવી ઈ—રખાઈ છે.

પ્રશ્ન ચાર ચરણ દા વોયણાં, નિત્ય ઉવાડા દત્ત;
વેણુવા એક અગરુજે, તે મુજ દાખવ કંથ. ૩

ઉ૦-હાથી.

પ્ર૦ પાણી વિના નવ નિપજે, ને પાણીથી મરી વતત,
દગ વિદશે તે ભમે, તે મુજ દાખવ કાંત. ૪

ઉ૦-કાગળ.

પ્ર૦ પછે ઉગી ચોટડી, પહેલા વાધ્યા દત્ત;
પાણીને મે બાધિયુ, તે મુજ દાખવ કંથ. ૫

ઉ૦-શ્રીફળ.

પ્ર૦ નરચકી નર નિપજે, અને દિસે સોભાવંતઃ
તે નરંવિણ ચાલે નહિ, તે મુજ દાખવ કંથ. ૬

ઉ૦-દીવો.

પ્ર૦ બાપે જનમી બેટડી, બેટડી બાપ જાણત;
ઘડી તેહેના પેટમાં, તે મુજ દાખવ કંથ. ૭

ઉ૦-આબો.

પ્ર૦ રતે દાદુર જોલિયો, મુખ વિના કંઈ પોકાર;
જળ ઉઠે જળ નિપને, મુજ દાખવ ભરનાર. ૮

ઉ૦-ગરસાદ.

પ્ર૦ સગેવર પાણુ સૂમી રહ્યુ, પાણી બહુ દીમત;
બુડે બાધા કુગગ, તે મુજ દાખવ કંથ. ૯

ઉ૦-ઝાકળ.

પ્ર૦ મુક મગેવર વિમળ જળ. કમળતળે નહિ પાર;

૩ વેણુ ૫૦-એક વેણુ (વાન) ના (૧૧૦) અગરુજે છે-ગોને છે.

૫ પેણુવા વાધ્યા દત્ત-નાગિયેરની અદના ગોળાનો અકુ પ્રથમ થા

- તેજે કમળો નિપળે, પ હિત કરો વિચાર ૧૦
 ઉ૦ દર્પણ
- પ્રશ્ન નારી નરને મારતી, નર હીંડે દાહત,
 માથે મારી આણતી, તે મુજ દાખવ કથ ૧૧
 ઉ૦—ગેડા દડો
- પ્રશ્ન પાણી પીતી દુખગી, તરસે માતી પોય,
 કુદુખ ક'ળો કરી આતતી, કથ વિમાસી જ્ઞેય ૧૨
 ઉ૦—જથ
- પ્રશ્ન ઉપર જળ ને તળે કમળ, દીસે શોભાવત,
 ભમરો તનો ભોગિયો, ત મુજ દાખવ કથ. ૧૩
 ઉ૦—વલોણાનો વાસ
- પ્રશ્ન—રથુમા વસતી મુદરી, આપે બાળકુમાર,
 તેને છોડ પરણીએ, આપે કરો વિચાર. ૧૪
 ઉ૦—મીઠળ
- પ્રશ્ન નરકમાથી નર પડે, તે મુખમા એક દત,
 અગણિત ફેરા તે ફરે, તે મુજ દાખવ કથ. ૧૫
 ઉ૦—માખ.
- પ્રશ્ન બે મુખ છે એ નારને, બે નર તેહ વ્રસત,
 બે નરને બધન કરે તે મુજ દાખવ કથ ૧૬
 ઉ૦ ચોળી

૧૦ તેજે ઇ૦—તે દર્પણ ॥ તેજથી મુખરૂપી મનના બવજે છે તેમા પ્રતિ
 બિંબિત થાય છે

૧૫ નરક ઇ૦—નરકના અન્યાયથી મનના માન, ભમરો, ઉપજે
 છે, તેના મુખમા દખ એ દાખ જોયે છે અને તે ફેરા પશુ ફર છે, અદે
 નેમાથી તો એક નહિ હોય ?

૫૦ નારીએ નારી ગળી, ને દીસે શોભાવત;
એ અક્ષર ત્યાં નામ દે, તે મુજ દાખવ કંથ.

૧૭

ઉ૦-વીટી.

કામાવતી એમ મુખથી, આચરે અમૃત વાણ;
કર્ણરાયને પૂછતી, બોલો કંથ મુજાણ.

૧૮

ચોપાઈ.

એવે શુક્ર ઉદ થયો, રહી પાછલી રાત;

પર પુરુષ દષ્ટે પડે, જવ હુવો પરભાત.

૧

કામાવતી (મન) વિસ્મય થઈ, કોણ પુરુષ તું હોય;

ક્યાં લઈ જાઈશ મુજને, લહીએ કારણ સોય.

૨

વચન મુણી કામાતણું, (અને) બોલ્યો તેણી વાઁ;

સાચું માને સુંદરી, તું સી હું ભરતાર.

૩

જે જે ઈચ્છા ઉપજે, દિવસે માગે જેહ;

રાતે રાતે નિશ્ચે હુ, આણી આપું તેહ.

૪

કામસેનકેરી મુતા, મનશુ કરે વિચાર;

તો ત્યાં એ તસ્કર ખરો, ચોરીનો કરનાર.

૫

અહોદૈવ અદૃષ્ટમાં, એવો મળિયો જોગ;

છેહ ના આવ્યો કર્મનો, હજી અધૂરો જોગ.

૬

મન વિમાસી આચરી, તું રાખ અશ્વ એ ઠાર,

હાથથકી હીરો જશે, મૂરખ મઠ ગમાર.

૭

તુજને કો એક મારશે, ત્યારે શી મુજ પેર;

પૃથ્વીપતિ મૂકે નહિ, કેમ લઈ જાશે ઘેર.

૮

તું સરખો મુજને ક્યાં મળે, માન્યુ માઈ મન;

સ ગ પામી હું તાહુગે, જો કાંઈ પૂરવ પ્રણય.

૯

- પુણ્ય વિના ના પામિયે, તુ નર ને હું નાર; ૧૦
 જો મન માને તાહર, તો કહું એક વિચાર
- પ્રાત કાળ સમે થયો, ઓ હઝ્યો કશ્યપતન,
 તુજ હાથે રહેવું નથી, નારી રૂપ રતન ૧૧
- મારે મન તુ એક છે, મુજ સરીખુ તુ રાખ,
 એમા જૂઠું જો કહું, તો સૂરજ શ્રીશાખ. ૧૨
- જે જેને મન માનિયે, તે તેને મન દવ,
 જટાધારી હર્ષિગતણી, કરે પાર્વતી સેવ ૧૩
- હું તવ પૂછું ચતુર નર, મન વિચારી જોય,
 નગર તમારું કેટલે, અહીંઆથી રહ્યું સોય ૧૪
- વચન સુણી અખળાતણુ, તસ્કર વદો વચન;
 બે કોરા નગરી રહી, અહીંથી અધ જોજન. ૧૫
- કામાવતી એમ જોયરે, ચિ તા રાખો રાય,
 નગર તમારે એકલાં, સરસ્થા કેમ જવાય ૧૬
- રાજા દેડે તુજને, મુજને મોટી હાણ,
 તેમાટે સુણ સુધડનર, તુ મુજ જીવનપ્રાણ ૧૭
- મુજને અહીં મે'લી કરી, જાઓ નગર મોઝાર;
 મગા સખધીને જઈ કહો, પરણી લાવ્યો નાર ૧૮
- સ્વજન વર્ગ સહુ તમતાણુ, નગર નિવાસી સોય,
 વાળ વજડાની વેલેલા, જઈ લાવો સહુ ડોય ૧૯
- તસ્કર મનમા હરખિયો, મુજને ગયો વિચાર;
 અશ્વ નાર મે'લી કરી, ચાલ્યો નગરમો ઝાર. ૨૦
- શીખ્રપણે થઈ સ ચર્ચો, જવ ચાલ્યો નર દૂર;

કામાવતી એમ ઓચરે, ને એક થાય અસુર.	૨૧
હુ એકલડી ક્યમ રહુ, ઉદવસ્ત એણે પન,	
સાદ કરીને વાળિયો, સાભળ એક વચન.	૨૨
ત્રીશ રૂપિયા આપીઆ, તસ્કરકેરે હાથ,	
અહીંથી જાઓ ઉતાવળા, કહુ તે કરને વાત.	૨૩
મારેકાને લાવને, ઉચા વસ્ત્ર અપાર;	
તેવા તારે લાવને, જઈને નગર મોઝાર.	૨૪
અહીંથી જાઓ ઉતાવળા, વિલ જતણું નહિ કામ,	
વાટ જોઈ આવ્યાતણી, ઘેડી એણે કામ.	૨૫
વચન સુણી રયામાતણું, કાણ ના ખાએ સ્વાસ,	
માગ વહે ઉતાવળો, મન આવ્યો વિશ્વાસ.	૨૬
દષ્ટિ અગોચર તે થયો, ત્યાંથી ઉડી નાર;	
અશ્વત્થે ચરણે નમી, તતક્ષણ થઈ અસ્વાર.	૨૭
સૂતપુરાણિકે ઓચરે, સાભળો પૃથ્વીધરિ,	
કામાવતી મન દુ ખા ધરે, દુહા કહ્યા આળીશ.	૨૮
નવ દશ અધ્યાયે એટલે સોંત્યા પુરાણે સાર;	
પદ્મપુરાણે એ કથા, ચોપાઇએ વિસ્તાર	૨૯

કુલુ ૨૦ મું.

રાગ ગોડી દેશીકેર.

ચ દ્રસેન પ્રત્યે એજી પેર ખોલ્યા, મુણે મન મુનિજન;
અત્ર અક્ષાવ્યો ત્યાંથી અળળા, લીધુ ઉદવસ્ત વન. ૧

૨૧ અસુર-મોહુ. ને એને અહીં પાઝ આવતા અસુર થાય તો ઠીક

૧ લીધુ ૬૦—ઉદગત (ઉગડ) વન લીધુ—વગા મારમ ગ્રાધ્યો—

ચાવતી થઈ

તેણે સમે કો રાજકુવર, બે સુદર છે અસ્વાર,	
મૃગયા રમવા તે નીસરિયા, આવ્યા વન મોઝાર	૨
હસ વચ્છ ત્યાં નામ તેહના, મહામળ પરાક્રમ ધારી,	
તેણે સમે તે અશ્વ ઉપરે, દીડી સુદર નારી	૩
બેહુ પાસા બે બાધવ લાગ્યા, આવ્યા શામા પાસ,	
કામાવતીને કર્મ લાગિયુ, મૂકે શ્વાસોશ્વાસ	૪
આટલો કહે એ મારી નારી, પેલો કહે મુજ નાર,	
તુ અહીં થકી અળગો રહે પાંખી ^{પાંખી} ~~પાંખી~~ એના ભરતાર	૫
વચ્છ વરે હુ વડો બાધવ, છે નારી મુજ જોગ,	
તુજને હુ બીજી પરણાવીશ, કથા એ છે રોગ	૬
હસ કહે હુ સહુ સમજી છુ, વાણાનુ નહિ કામ,	
નાના બાધવની નારીનુ, તે નવ લેવુ નામ	૭
જે કા'વે જીવન કરે, કઈ નવ પૂછાએ વાત,	
અહીં થી અળગો રહે તુ હાણા, ઉપજે ઉત્પાત	૮
ફેવે એ મુજ હાથ સોપી, પરમ સુદરો જોહ,	
મુજમાટે તો એણે મારગ, ચાલી આવી તેહ	૯
તેણે સમે ત્યા ઉત્તર આપે, વડો બાધવ વચ્છરાજ,	
નિશ્ચે જાણી નાનો માટે, રાખુ તારી વાજ	૧૦
રહે મૂરખ વેગજો પાપી, કરો ન જાણે મર્મ,	
વડા પ્રાતની સ્ત્રીના સામુ, જોતે હોય અર્ધમ	૧૧
કામાવતી ત્યા રહી સાબજે, મનશુ કરે નિચાર,	
પેના બેહમા વાદ ઉપન્યો, અચરજ પામી ના	૧૨

- એવા દુ ખમા હાસ્ય ઉપજે, બેહુનાં મુણી વચન,
શુ બાપે પરણાવી આપી, નારી વિમાસે મન. ૧૩
- હસ વચ્ચ પ્રત્યે એમ બોલી, મુખથી કોમળ વાણ;
કામાવતીને જે નવ જાણો, અતિશે ચતુર સુજાણ ૧૪
- કહ્યુ કાન જો ધરશો માર, સનમુખ આવો જોધ;
સર્વને મુખ ઉપજે, એવો દહ પ્રતિજોધ. ૧૫
- તમ બેહુમા વિખવાદ ઉપન્યો, શાનેમાટે કરો વાદ;
હુ કહુ તે સાબજો બેહુએ, જેમ રહે સપસપાદ ૧૬
- કોડી ઘોતા હોયે કાદવ, એમ ના કીજે કાળ;
સાબળ હસ કહું હુ તુજને, વડ બાધવ વચ્ચરાજ. ૧૭
- લઘુ બાધવ તુજ હસ કા'વે, કહ્યુ અમાર માન,
રાજકુવર છે જન્મે બાધવ, મારે બેહુ સમાન ૧૮
- તેમાટે જેમ રાઢ ન થાયે, જો સમજો બેહુ વીર,
મારે હાયે હુ નાખુ છુ, બેહુ દિશા બે તીર ૧૯
- જે મુજને પહેલો આણી આપે, તેની થાઉ નાર,
બેહુએ બાધવ પહેલા થાજો, ગમતો હોય વિચાર ૨૦
- વાત સાબળી હુઆ તત્પર, હસ વચ્ચ બેહુ બ્રાત,
તેણે સમે અઝ જાએ લીધુ, ધનુષ આપણે હાથ ૨૧
- કામાવતી કરમ ૨ લેઈ, કર્યુ ધનુષ સધાણ,
અંધ જોડુ કો ૧ ચાલ્યુ, હેમપુષ્પક બાણ ૨૨
- બેહુ દિશા રાજકુમાર, ચા, મૂકે શ્વાસોશ્વાસ,
જોડ્યો કા'વા વપરમ નિ ૧૬શિ, છે મુજને નિશ્વાસ. ૨૩
- પેનો કહે અંધ સેજો ૧૬શિ, કરતો જાય વિચાર,

તીર આણી અબજાને સોંપુ, ક્યાં જાય છે નાર.	૨૪
પછે પેલીએ સમો ઝોળખ્યો, વાત વિમારી મન;	
સાવધાન થઈ અન્ન હુકાર્યો, પહોચી દર નેજન.	૨૫
મન વિચાર કર્યો અબાળએ, વળી મળે કો ભૂપ;	
વાટે જતાં વિદ્યજ ઉપજે, દખી નારી રૂપ.	૨૬
એક સ્થળમાં જઈ ઊતાર્યા, નારીના શણગાર;	
પુરૂષ વેષ સજ્યો તે વેળા, બાંધી બહુ હથિયાર.	૨૭
કનકકલાય જેસતી અર્જુન, જરતારી કટિબંધ;	
શીશ મુગટ મણિ, કુંડળ કાને, સજ્યો સર્પ સંબંધ.	૨૮
કંઠે હાર મુક્તાકેરો, તેની કાંતિ અપાર;	
બાજુબંધ ખેરખા બાંધ્યા, પહેરી સહુ હથિયાર.	૨૯
જાણે કુંવર સુવર્ણે શણગાર્યો, દીસે શોભાવાન;	
દૃષ્ટે પડેથી સહુ કો જાણે, પૃથ્વીપતિ રાજન.	૩૦
એવો વેષ પાલટી અબજા, મારગ ચાલી જાય;	
ત્યાર પછી કહીએ મારગમાં, કો નવ આડું થાય.	૩૧
શ્રીરંગપટ્ટણ ત્યાં સંચરીને, કીધો નગર પ્રવેશ;	
તેહ નગરના લોક હતા તે, નમિયા સહુ સર્પેશ.	૩૨
તેજ નગરનો રાજ મોઠો, ઉગ્રસેન કહેવાય;	
વૃદ્ધાવસ્થા છે બૂપતિને, મોઢો છે મહિમાય.	૩૩
ચંદ્રમતિ તનયા એક તેને, સુંદર રૂપ નિધાન;	
વર પાળે તે રહી કુંવારી, ન મળે કો અજાન.	૩૪
તેહતણા ઘરકેરો મંત્રી, વિજયરાય કહે નિધાન.	
તેને પણ એક પુત્રી છે તે, સુંદર રૂપ નિધાન.	૩૫
મેમાવતી છે નામ તેહનું, નારી ભણે પાન;	
તે અબજા ત્યાં વરને ઈચ્છે, સુંદર રૂપ રતન.	૩૬

તેણે સમે નગરીમા આવ્યો, પેવો થઈ અસ્વાર;	
એવામાં ત્યાં જાતો હુતો, મત્રી રાજદાર	૩૭
રાજકુવર દીઠો એકાકી, વ્યગ્ર થયો પ્રધાન;	
કળા કાતિ ગુણ લક્ષણ સઘળાં, દીસે મહારાજાન.	૩૮
પૂઠે સેન ના દીકું કોઈ, એકાકી અસ્વાર;	
જેઈ રૂપ રીઝ્યો મન મત્રી, દીઠો રાજકુમાર.	૩૯
નામી શીશ ઊભો રહ્યો મત્રી, કીધો છે પ્રણામ,	
કૃપાનાથજી ભને પધારી, ક્યાંથી આવો સ્વામ	૪૦
એવું કહીને સાથે તેડી, આવ્યો રાજદાર;	
રાજા આદિ સભા સર્વ કોઈ, ઊઠી કરે જીહાર.	૪૧
કનક આસન આપી રાજાએ, કીધું આદરમાન;	
એકાકી ઘો કેમ નીસરીઆ, પૂછે છે પ્રધાન.	૪૨
વચન સાભળી મત્રીડેડ, બોલ્યો રાજકુમાર;	
જે પૂછો તો અમે કહું છું, કનકાવતી મોઝાર.	૪૩
કામસેન ત્યાં તાત અમારો, કામકુવર મારું નામ;	
એક સમે હું પોતે નીસરિયો, મૃગયા રમવા સ્વામ.	૪૪
સેન વખૂટો પડ્યો એકલો, ઉદ્વેગ વન મોઝાર;	
તેમાટે હું ચાલી આવ્યો, કહ્યો સર્વ પ્રકાર	૪૫
વાત સાભળી હરખ્યો મત્રી, હરખ્યો પૃથ્વીનાથ;	
તિલક કાઢિયું કામકુવરને, શ્રીફળ આપ્યું હાથ.	૪૬
ઉગ્રસેન રાજાએ તેને, દીધું કન્યાદાન,	
બીજી કન્યા વળી સમરપી, વિજયગજ પ્રધાન.	૪૭
વીસ અવ્યાય સોંત્યા નિગદાર, કથ્યું પદ્મપુરાણ,	
સંસ્કૃતના શ્લોક સાભળીને, બોલ્યા પ્રાકૃત વાણ	૪૮

કેડવું ૨૧ મું.

રાગ રામગ્રી.

મુણે ચ દ્રસેન રાજન છ,
આણીપેરે બોલ્યા સૂતમુનિજન છ

૧

ઢાળ.

વચન તમે સાભજો, ચ દ્રસેન મુળાણ;
સૂતપુરાણિક આચર્યા, ને પુસ્તક લીધુ પાણ. ૨
ગાધર્વવિવાહ ત્યા કર્યો, સહુ નમ્યા નર ને નાર,
નગર સહુ આન દિયુ, થઈ રહ્યો જ્ય જ્યકાર ૩
ગજ અશ્વ ને ભડાર સોપ્યા, સમર્થ્યું સહુ રાજ,
શય જઈ ચરણે નમ્યો, હવે સર્વો સઘળા દાન. ૪
જભાવને રાજ સોપી, શય ચાલ્યો વન;
પછે રાજ્યપદ પામિયો, મુક્તિપુરી પાવન ૫
તે નગરકેર કામકુવર, કરે બેઠો રાજ,
સભા સહુ આવી નમે, ને પરમ વાંદી લાજ. ૬
પ્રેમાવતી ને ચંદ્રબાળા, બેહુ રાણી તેહ,
એકવારને સમે કામકુવર, પારો તેડી તેહ ૭
સમીપથી શીખ દીધી, સાભજો બેહુ નાર,
મારે બાધા આકરી, જાડ તે રાજદાર ૮

૫ પછે ઈં—પડી તે રાજ પોતાના પુખ્તે કરીને પાવન મુક્તિપુરીનું
રાજ્યપદ પામ્યો—મુક્ત થયો.

૮ જાડ ઈં—માટે હવે હું રાજદારગા જાડ છું (બાધાનું કારણ
કાંઈ કશું નહિ.)

- તેમણે મન ઠાર રાખે, વરસ એક પર્યંત;
તેડયા વિના ના આવશે, માનની શોભાવત. ૯
- વચન પિયુનાં સાભળી, ઊચરી કોમળ વાણ;
કહ્યા પુઝી કથકેરી, કેમ લોપુ આણ. ૧૦
- એ કથા રહી એટલે, એમ વધા સૂતમુનિજન;
રાજ્ય કરતા કુવરને, થઈ ગયા બહુ દિન. ૧૧
- એકવારને સમે શુ થયું, મન વિચારે રાજન;
સભા મધ્યે બોલિયા, એક વાત સુણ મધાન. ૧૨
- ચીતારા તેડાવિયે, આ નગરકેરા જેહ;
કામ કંઈ એક સોંપશુ, મુજ પાસ લાવો તેહ. ૧૩
- વચન રાયનાં સાભળીને, મોકલ્યા બહુ જન;
નાના મોટા સર્વ ચાલ્યા, કામ છે રાજન. ૧૪
- બીજે દહાડે સર્વ મળિયો, ચીતારાનો સાથ;
મધાન તેડી લાવિયો, જ્યાં હતો પૃથ્વીનાથ. ૧૫
- આવી આગળ કર્યા ઊભા, સર્વ નામે રીરા;
સભા સુણતાં વચન મુખથી, વઘે પૃથ્વીઘરિ. ૧૬
- શિલ્પકારી મત્યે રાજ, વઘે મુખ ઉચ્ચાર;
તમ માહીથી કો ચતુરનર, મુજ પાસ આવો ચાર. ૧૭
- બાકી નરને વિદાય દીધી, સભા સર્વ સહિત;
ચાર જણાને નિકટ તેડયા, પ્રેમપૂર્વક પ્રીત. ૧૮
- મુખથકી વાયક આચર્યા, તતસમે રાજન;
એક નારકેરૂ ચિત્ર કરાવું, રૂપ મુજ સમાન. ૧૯
- મારે રૂપે નારકેરૂ, લખો એક સ્વરૂપ;
તલમાત્રકેરો ફેર ના પડે, વઘે પૃથ્વીભૂપ. ૨૦

લગ્નવંતુ કામ કરજો, કનકકેરું જોહ;	
અંગ અંગે ભાવ આવે, રંગ ભરજો તેહ.	૨૧
કામાવતી ત્યાં નામ ધરજો, ઝાઝ હાથ પ્રમાણ;	
પોડા દિનમાં લાવજો, જોહ કેવા ચતુર સુભાણ.	૨૨
દ્રવ્ય જોઈએ જોહલુ, મોકલું જોહાં ધર;	
વિલંબ નવ થાએ ઘડી, જઈ રમ્યો રૂડી પેર.	૨૩
રાય પાસે શીખ માગી, સચર્યા ગૃહદાર;	
સામગ્રી સહુ મગાવીને, રચી સુદર નાર.	૨૪
માસ એકે નિપની, પૂતળી પ્રેમ નિધાન;	
કામાવતી ત્યાં નામ પાડ્યું, પરમ શોભામાન.	૨૫
રાય પાસે લાવિયો, પદ્મિની નવ જોખન;	
પોતા સાથે દરપણ મધ્યે, નિહાળ્યું દર્શન.	૨૬
રૂપ નિરખી નારતુ, સર્વોગ આપ સમાન;	
પ્રધાનને તેડી કરી, મુખથી વદ્યો રાજન.	૨૭
દરવાજે દરબારને જઈ, ચોઢજો નિરંધાર;	
કામાવતી ત્યાં નામ તેતું, પરમ સુદર નાર.	૨૮
ચિત્રકેરી પૂતળીને, લાવ્યા તેણે હામ;	
કામાવતીનું રૂપ જોવા, મળ્યું સઘળું ગામ.	૨૯
કે સરસ્વતી રાણી રમા, કે રંનાદે અવતાર;	
કે શું ઉમયા ઈશિની, જોવા મળ્યા સસાર.	૩૦
એમ વાત દશ દિશ પરવરી, તે ગઈ દશ વિદેશ;	
જોવા સરખી કરી છે, કરી નાર નવલે વેશ.	૩૧
હામ હામથી આવે ઘણા, સાંભળી જોણે વાત;	

- ખાહાણુ ક્ષત્રી વૈશ્ય શૂદ્ર, જે વિપ્રકેરો સાથ. ૩૨
- આખો દહાડો જતરા તે, ભરાણી ત્યાં ઠાક;
એક આવે એક જાએ, થઈ રહ્યો એ ઘાટ. ૩૩
- ચોખંડમા વિસ્તર્યું, કામાવતીનું નામ;
શ્રીરગપદ્મણુ વિશે આવે, લોક ગામો ગામ. ૬૪
- અશ્વ ગજ રથ પાલખીનો, નહિ તણ વા ઠાર;
પાયદળનો પાર ન આવે, મળ્યા લોક અપાર. ૩૫
- એ કથા રહી એટલે, સાલજો શ્રોતાજન;
હવે પહેલેની કહુ કથા, એમ વધા સૂતમુનિજન ૩૬
- કામાવતીનો કથ જાગ્યો, કર્ણરાય સુજાણુ;
અશ્વને દીઠો નહિ, જેનું કનકમય પલાણુ. ૩૭
- હવે હું તો શુ કરું, ધિક પડ્યો એ સંસાર;
કો છેતરીને ગયો પાપી, અશ્વ સાથે નાર. ૩૮
- વસ્ત્ર ફાડી ભસ્મ ચોળી, જ ત્ર લીધો હાથ;
કામાવતીની કેડે નિરાદિન, ઝરે આસુપાત. ૩૯
- ખીરસેનના મન વિષે, ત્યાં હતી મોટી આશ,
ખટ માસ વાણામાં જશે, પણ થયો રાય નિરાશ. ૪૦
- રાજ્ય મે'લી રાખ ચોળી, દહુ ધરિયો ભ્રગ;
કામાવતી કામાવતી કરે, (નિરાદિન) ભોગવે દુ ખ ભોગ ૪૧
- પેવો તમ્કર આવિયો, તે ફરી તેણે ઠાર,
વૃક્ષ હેઠળ ના દબે, નાર ને તોખાર. ૪૨
- હાથ માહે ધરી માળા, કામાવતી કહે વાણુ;
નામ ના મે'લે ઘડી ને- (ફરે ફેગ) મૂઠ અજાણુ ૪૩
- હવે પેલા બેહુની કહુ કથા, જે હસ ને વચ્ચ રાજ,

તીર ખેડુએ લાવિયા પાણુ, પરમ આવ્યા વાજ.	૪૪
તે ઠામ કો દષ્ટે નહિ, ધિક પડ્યો એ સસાર;	
હાથથી હીરો ગયો, એક અશ્વ બીજી નાર.	૪૫
વસ્ત્ર ફેડી ભસ્મ ચોળી, ફેરે દશ વિદશ;	
કામાવતી કેમ વીસરે, તે નાર પાવલે વેશ.	૪૬
હાથ માંહે ગ્રહી માળા, જપે એવો જપ;	
કામાવતીને વિયોગે, પામિયા બહુ સતાપ.	૪૭
કેટલે દહાડે એકલા જાણુ, પ એ મળિયા સોય;	
કામાવતી કામાવતી મુખ વદ, ને લોક કૌતુક જોય.	૪૮
કો નગર મધ્યે જઈ રહ્યા, કાણુ પામિયા વિશ્રામ;	
કામાવતીને જાણે જોવા, લોક ઠામો ઠામ.	૪૯
સાંભળી પુઠે ગયા જાણુ, પ એ તોણીવાર;	
આપણુ તેને જોળણુ, ને દષ્ટે દષ્ટુ નાર.	૫૦
નામ નવ મેલે ઘડી, મારગ ચાલ્યા જાય,	
શ્રીર ગપટણુ આવિયા, સહુ લોક જોવા ધાય.	૫૧
ભીડ બહુ મચી રહી, જોવા મળ્યો સંસાર;	
કામાવતીને નિરખતાં, વીસરે ગૃહ વેપાર	૫૨
એવા માહે પાંચે આવ્યા, રહ્યા ઊભા ત્યાય;	
એક કહે તુ નાર મારી, કોણુ લાવ્યુ આય.	૫૩
વીરસેન મુખથી વદ, કો કરે આવી પેર;	
ખટ માસ સુધી જોળવ્યો, શુ હતુ મુજશુ વેર	૫૪
વચ્ચ કહે કયા વાજ આવ્યા, ગુઆ રાજાની પર્મ;	
આ ઠામ આવીને રહી, તે કોણુ કીધુ કર્મ	૫૫
ચોર કહે હે કામિની, ધન્ય તુજ આવનાર,	
મુજ સાથે આવે સુંદરી, તો વચ્ચે દશ મોહાર	૫૬

- કામાવતી મુખ કહે નિશદિન, કહુંરાય મુજાણ;
જન્ન માંહે કામાવતીનું, કરે પરમ વિખાણ. ૫૭
- માંહે માંહે વઢે પાંચે, એક કહે મુજ નાર;
કામાવતીને નિરખવા, જોવા મળ્યો સંસાર. ૫૮
- પાંચે જણને ધરી લાવ્યા, રંગમંડપ માંય;
રાય આગળ કર્યા ઊભા, ધરી રાખ્યા બાંય. ૫૯
- મહારાજ આ પાંચે વઢિયા, કહે મારી નાર;
એક કહે મુજ કામિની, આ કહે હું ભરતાર. ૬૦
- આ કહે અહીંથી ઊડ અખળા, આ ધરે જઇ હાથ;
વચન સાંભળી એવાં ને, હર્યો પૃથ્વીનાથ. ૬૧
- પાંચે જણને ઓળખ્યા ને, લલ્યો સર્પમકાર;
વીરસેનને તેડી રાજા, વધો મુખ ઉચાર. ૬૨
- તારે એવી કામિની, ક્યાંધકી આવી હાથ;
તુ કોણ છે તું ક્યાં વસે, તે કહે સાચી વાત. ૬૩
- વચન રાયનાં સાંભળીને, ખોલિયો નિરધાર;
એ નાર રહેતી હતી મારા, વૈદર્ભ નગર મોઝાર. ૬૪
- હું રાજ કરતો એ નગરનું, ત્યાં વસે અખળા એહ;
પરપચે મુજ હાથ આવી, કહું કારણ તેહ. ૬૫
- વચન એવાં સાંભળીને, ચઢી સખળી ખીજ;
જન્મ હુએ તુજતણો, તવ પડી નહિ કાં પીજ. ૬૬
- છળ કરી તું છેતરીને, લાવીએ પરનાર;
ધર્મ મૂક્યો રાજાનો, ધિકાર તુજ અવતાર. ૬૭
- એવું કહી શિરપાવ ઘોડો, આપિયો સરવેશ;
વિદાય કીમો વીરસેનને, જળે તારે દેશ. ૬૮

તસ્કરને તેડી કરી, પૂછવા લાગ્યો રાય;	
તુને એવી નાર કોની, કેમ કરો અન્યાય.	૬૯
તસ્કરે માંડો કહ્યું, વૃતાંત સઘળું જોહ;	
આ ચરિત્ર સવળા ચોરના, મન રાય પ્રીછ્યો તેહ.	૭૦
કાર્મિકંવર બોલિયો, તે કૂક કીધું કર્મ,	
તુજને તો મેલું નહિ, જા ઘણી રાખુ (છ) રામ.	૭૧
મારકી સ્ત્રી લેઈ પરવૈયા, શુ કામ કીધું દુષ્ટ,	
દરી રૂપિયા આપીઆ, જા અહીંધકી પાપિષ્ઠ.	૭૨
હસ વચ્છને પૂછિયું, તે વધા કોમળ વાણ,	
અમો બેહુ બ્રાતને, તુ રાજક વર જાણ.	૭૩
મૃગયા રમવા નિસર્ધા, ને ગયા વન મોઝાર,	
અમતાણી દષ્ટે પડી એ, પરમ સુદર નાર.	૭૪
હસ બોલ્યો હું વર ને, વળ્યું મારૂં મન;	
વિવાદ કરતાં નવ રહું, ત્યારે વદી નાર વચન.	૭૫
તીર મારો લાવશે, બેહુમાં વહેલો જોહ;	
કામાવતી મુખ ચોચરિ, ભરતા મારો તેહ.	૭૬
અમો બેઝી દાડિયા, તે તીર લેવાકાજ,	
ઘણું રક્ષણી મુઆ સ્વામા, પરમ આવ્યા વાજ.	૭૭
તીર બેહુએ લાવિયા, પણ ના દીઠી ત્યાં નાર;	
વૈરાગ્ય આવ્યો મન વિષે, ધિક પડ્યો એ સસાર.	૭૮
વચન એવા સાંભળીને, ઘણું આવે હાસ્ય;	
પ્રેમ પૂર્વક બેહુ જાણુને, બેસાડ્યા લઈ પાસ.	૭૯

૬૯ કોની-કોની મળી? ૭૫ વળ્યું-માઝ મન એ સ્ત્રીમા વળ્યું. નવ રહું-વિવાદ કરતા અમે ન અટક્યા

- સરપાવ આપી વદાય કીધા, આપિયા તોખાર;
પછે કર્ણ રાખ્યા એકલા, નિજ મેડેલની મોઝાર. ૮૦
- ઉબ્જોદક મચાગને, પરાણે કરાવ્યું મજ્જન,
વિવિધ અભર ધાગી અગે, આજ દહાડો 'ન્ય ૮૧
- નાના ગસોઈ નિપની, બહુ ભાતના પકવાન,
કર્ણરાય સમીપ ગજા, રલો રૂપનિયાન ૮૨
- ભર્તૃભાને અનેક સેવા, માય ગયો તે દિન,
નિશાકેરો મમો થયો, આથમ્યો કશ્યપતન ૮૩
- કામાવતીએ પાસ તેડી, જે હતી જે નાર,
તમે તેમજ હું ખરી, આ આપણો ભરતાર ૮૪
- વાત એવી સાબજીને, શીગ નામે સોય,
વરી છે તુજ વચનથી, ત્યા વેગળ નહિ કોય ૮૫
- કામાવતી તવ પાસ આવી, મજી સોગ શાશુગાર,
હાવભાવે કર્ણરાયને, નમી ત્રણે નાર ૮૬
- દર્ગન પામી કથતું, કયો વિવિધ વિહાર,
આદિ મન્ય ને અત માહી, કલો સર્વ પ્રકાર ૮૭
- ત્રણે નારી કર્ણની, ભોગવે ડડા ભોગ,
નિજેગ ટળિયો કથનો, ને થયો પગ સન્નેગ ૮૮

ચોપાઈ.

૩૫ અંદુલુત નર શોભે કાય, જાણે કો પૃથ્વીના રાય,
જેતા કામાવતી તેણે ડામ, કર્ણક વરને કયો પ્રણામ ૨૫ ૧

૮૧ સચાગી-રાગીર ૫૦ ઝડીને ૮૩ ભર્તૃ ૬૦-મર્તૃ (ધાત્રી)ની
અનેક સેવામા ૮૪ હું ખરી-નું ૫૫ નારી ખરી ૮૫ વગી ૬૦-હ
કર્ણ તારા વચનથી (તાગ નામથી. આ સ્ત્રીઓ મે રી છે)

- ત્રણે સ્ત્રી તવ લાગી પાય, આનંદ તેને અગે ન માય;
કર સપુટ કરી ઉભાં ત્યાંય, કર્ણકુંવર ચાંપે હૃદયિયા માંય. ૨
- પ્રેમ સહિત દઇ આલિંગન, ત્રણે સ્ત્રી મુખ પામી મન;
કર્ણકુંવર છે પોતે રાય, ભેદ ન જાણે કો પુરમાંય. ૩
- કામાવતી સરખુ છે રૂપ, લોક સર્વે જાણે એ જૂપ;
ત્રીજે વર્ષે મળ્યાં નર નાર, કોઈ વાત ન જાણે બાર. ૪
- રાજ્ય કરે આનંદ સોય, લોક સર્વને મા'મુખ હોય;
પ્રજાને પાળે બહુ પ્રેમ, સદાકાળ ત્યાં કુશળક્ષેમ. ૫
- રાજ્ય બહી પેરે પાળે સહી, કામાવતીની સગે રહી;
ખડ દશ કીર્તિ થઇ ઘણી, કર્ણકુંવર પૃથ્વીના ધ્રાણી. ૬
- કર્ણકુંવર શોભીતો રાય, ન રાજ્ય મુખ કહીએ નહિ થાય;
કર્ણકુંવર તેમાટે નામ, રૂપ સખળ મુખ શોભે ધામ. ૭
- રૂપવંતી રમાવતી જેહ, કુંવરને મન વા'લી તેહ;
રાત દિવસ તે ક્રીડા કરે, તે ઉપર બહુ પ્રીતજ ધરે. ૮
- કામાવતી પટરાણી કરી, વેણુ સુંદરની તે સુંદરી;
પ્રેમ ઘણો બેહુ જાણુને મન, ક્રીડા કરે ગમતી અનુદિન. ૯
- સ્ત્રીને પ્રેમ ઘણો પતિ સાથ, સેવા કરે ગમતી દિન રાત;
જે કર્ણકુંવર ન દેખે દહ, તો અખળા મન પામે કહ. ૧૦
- તત્સણુ પ્રાણુ દહમાંથી જાય, પ્રાણુપે વલ્લભ જાણે રાય;
એમ કરતાં કામાવતી રંગ, બેડી પિયુતણે આચગ. ૧૧

૨ કર સપુટ કરી-હાર્ય જોડી. ૭ ન રાજ્ય- નહિ 'એવો રાજ્ય માગ-
ણુને કહે નહિ. ૯ વેણુ ઈંડ સુંદર (મધુર) વેણુ (વચન) બોલનારી.
અનુદિન-નિત્ય.

૧૧ પ્રાણુ ઈંડ-રાયને પ્રાણુપે (પ્રાણુથી) પણ વલ્લભ (વાહવા)
જાણે.

કહે અન્યો અન્યે ઘાલી હાથ, નર નારી સુખન દીએ સાથ,
 કામાવતી કહે તુ મુજ માણ, તુજ વિના દેહથી છાંકુ માણ ૧૨
 મે પૂર્વે પૂજ્યા હર ધરિ, તો તમ સરખા સ્વામી શીશ,
 બાળપણે પૂજ્યા હતા માત, એક ચિત્ત રાખી દિન રાત ૧૩
 મત્યક્ષ કૃણ આપ્યુ ભગવતી, જો મુજને વેચી મહીપતિ,
 નહિતો કેમ પામુ હું તને, કૃપા કરી અબાએ મને ૧૪
 વળી વળી વર માગુ નિરંધાર, જન્મે જન્મે તુ મુજ ભરતાર,
 હરી કુવર મુખ બોલ્યો ત્યાય, મર્મ વાતમુને કહોછો આય ૧૫
 તમે કૃપા છો દેશ વિદેશ, રાજરીતનો જાણો વેધ,
 તે સુણતા કોપી સુદરી, રૂદન કરે નીચુ મુખ ધરી. ૧૬
 ઘાડે રૂદન કરે ઘર માથ, માથેથી લટ તોડે ત્યાય;
 એવુ સુણીને કર્ણભરી, દુખ સળળ પામ્યો તે ડાર ૧૭
 હૃદયા સાથે આપે સુદરી, સુખન દે કર કહે ધરી,
 એમ ન કીજે કામાવતી, તુજને હુ જાણુ મહાસતી. ૧૮
 તુજ મુજ મીતિ પૂર્વે સહી, તો આપણુ બે મળિયા અહીં,
 હસતા વચન કહ્યુ જે સોય, તેમાટે કા અબળા રોય. ૧૯
 દુખવતી દેખીને કાય, મે ક્ષણમાત્ર રહ્યુ નવ જાય,
 એવુ વચન સુણી પિયુ પાસ, કામાવતીએ કીધુ હાસ ૨૦
 રીસ ઉતરી તત્ક્ષણ સતી, પિયુને હૃદ સાથે ભીડતી,
 કહ વળગી બેડા સોય, નર નારી મન બોલે જ્ઞય ૨૧
 કીડા કરે બેહુ જાણુ અનુદિન, પ્રેમ સળળ નર નારી મન,
 એમ કરતા મુખદિન જાય, તેણે શ્રી મુખ પામી કાય ૨૨
 જેવુ દુખ હતુ બેને મન, તેવુ મુખ પામ્યા બેઉ તન,
 રીડ પામ્યા બન્ને જાણુ અતિ, કર્ણકુવર ને કામાવતી ૨૩

પૂર્વછાયો.

- કર્ણકુવર કામાવતી, નિત્યનિત્ય, નવલા રંગ;
 સ્ત્રીચરિત્ર ભણે સહી, કામાવતીને સંગ. ૧
- ચોરાશી આસન કરી, રંગે રમે નર ને નાર;
 ભોગ સકળ તે ભોગવે, ત્રણે શય્યા રાજકુમાર. ૨
- એક સમે બેહુજાણુ રમે, એકાતે ઘગ્ગમાય;
 ક્રીડા કરતાં કામિની, રોષ ભરાણી ત્યાંય. ૩
- ત્યારે કર્ણકુવર બોલાવે, વળી વળી કંઠ વળાય:
 આણુ પિતાની જવ કહી, તવ દુ.ખ પામ્યો કાય. ૪
- નિસાસો મૂકી પડ્યો, મૂર્છા પામ્યો કાય;
 માત પિતા બુને સાબર્યા, મહાદુ ખ આણુ કાય. ૫

ચોપાઈ.

- એક વાર કુવર ઘર માંય, માત પિતા સાબર્યા ત્યાય; *
 એમની તે શી ગત હશે, મહાદુ ખથી દહુજાંડશે. ૧
- તે દુ.ખ મનમાં નિત્યે ધરે, રાજ્ય સુખ લીલા પરહરે,
 અન્ન ઉદક તે તજતો જાય, દુર્જન અગ થયો પછે રાય. ૨
- કામાવતી દુ.ખ આણુ કાય, અંતર દુ.ખ તમને શું રાય;
 ચિત્ત દેખી પોતે આવડે, દહુ તમારી નિત્ય કચમ ઘટે. ૩
- મન માહી દુ.ખ ધરે અપાર, પોતે પ્રેમશુ ઈયો વિચાર;
 લાગ જોઈ પછે કામાવતી, પિયુ સાથે તવ બોલી સતી. ૪
- કહો પ્રાણુપતિ શું દુ.ખ ચિત્ત, જે નિસાસા (આવડા) મૂકો છો નિત્ય;
 તે કહો મુજને મહારાજ, અમને કૃપા કરો તમે આજ. ૫

૪ વળાય—વળગીને.

૩ ચિત્ત—ચિત્તની ઉદાગીતતા આવડે—અવટાય—અમૂઝાય

પૂર્વછાયા.

મુખ સંપત્તિ ભરપુર છે, રાજ્ય તમારૂં રાય,
ભય તમને કોનો નથી, તો કા ચિતા થાય. ૧

તે કારણ કહો કથણ, ભય દુખ સહ્યું નવ ભય;
દુખ તમારું ભાગશે, સ્વામી વૈકુણ્ઠાય ૨

ચોપાઈ.

એવું મુણીને કર્ણકુમાર, રાણીશુ ખોલ્યો તેણીવાર,
મુણ મુવામા મુજને કહું ખરે, મુજને માત પિતા સાંભરે. ૧

તે વિરહ મુજને મગઠ્યો જાણ, માત પિતા વિણ જશે પ્રાણ,
દુખ સબળું છે મુજને આજ, માત પિતા મળવાને કાજ. ૨

રત્નપુરી રાય કામકુમાર, તે પુરમા રહે છે નિરધાર;
ભાનુચંદ્ર સહી મારો તાત, હસાવતી છે મારી માત. ૩

તે મુજ માત પિતા સહી જાણ, તેના વિરહ લાગ્યો નિર્વાણ;
જો તે માત પિતા મુજને મળે, તો દુખ મારા મનનું ટળે. ૪

કામાવતી એવું સાભગી, કથ પ્રત્યે મુખ ખોલી વળી;
એ દુખ મનમાં આણો કાય, માત પિતા તેડાવો આંય. ૫

દૂત એક મોકલો તેણે ડામ, સાસુ સસરા રહે જે ગામ;
એધાણ કહ્યાં હતાં કુંવરે જેહ, રત્નપુરી સર્વ શોધી તેહ. ૬

પણ તે પુરમા કો મગિયું નહિ, દૂત ફરીને આવ્યો સહી;
કામાવતીને તે ગતિ કહી, નગર તણને આપ્યાં સહી. ૭

પુત્ર વિદ્યાગે મહાદુખ ધરી, ત્યાથી સર્વ ગયાં નીસરી,
એના વિના દુખી થયાં તે ઘણું, તેમાટે પુર તજ્યું આપણું ૮

ભાગ્ય નગર ને લોક સર્વે ગયા, કો વન ગયા કો જંગમી થયા;
એવાં વચન કુંવર સાંભળી, પડ્યો ભૂમિ ને મરડાં વળી. ૯

- સ્વસ્થ કૃષ્ણ કામાવતી સોય, સ્વામી એ દુઃખ આણે કોય;
હું તમ માત પિતાને આજ, સહી શોધી કાઢીશ મહારાજ. ૧૦
- આસનાવાસના દીધી ખરી, પછે વિચાર કરે સુંદરી;
માંડ્યું એક સરોવર સોય, ચાકરીએ આવે સર્વ કોય. ૧૧
- તે રાખી સોંપે એ કામ, લોક સળગ આવે તે કામ;
અંન વસ્ત્ર તેને આપે સહી, વાત દશે દિશાએ ચાલી ગઈ. ૧૨
- કર્ણુક વર સરોવર ફરે, લોક બહુ ત્યાં ઉદર ભરે;
તે માત પિતાએ સાંભળી વાત, આવ્યાં તેએહુ વહુ સંગાત. ૧૩
- રત્નાવળી જે કુંવરની નાર, ગુણવતી ભામિની તે સાર;
હું સાવતી માતાનું નામ, ચારે જણુ આવ્યાં તેણે કામ. ૧૪
- સરોવર ઉપર મૂક્યો જેહ, નિત્યે નામ લખાવે તેહ;
તેને જઈ કીધો પ્રણામ, સ્વામી અમને સોંપો કામ. ૧૫
- નિત્યે અંન આપી અમને રાખીએ, સરોવરની માઠી નાખીએ;
એવું સુણી પ્રધાને એવ, ચારેનાં નામ લખ્યાં તતએવ. ૧૬
- અન વસ્ત્ર આપ્યાં તે કામ, સોંપ્યું સરોવર ખાણવા કામ;
નિશા સમે પ્રધાને જઈ, રાજને સર્વે ગત કહી. ૧૭
- નિત્ય લોક આવે ત્યાં જેહ, રાજને સભળાવે તેહ;
એવાં વાક્ય પ્રધાનજ વદે, રાય રળિયાત હવા છે હૃદ. ૧૮

પૂર્વછાગો.

- સાંભળ તુ પૃથ્વીપતિ, સુદર સરોવર થાય;
દશ દશના લોક બહુ, સળગ ભરાણુ રાય. ૧
- આજ ચાર જણુ આપિયાં, રત્નપુરીથી જાણુ;
ત્રણ નાર એક પુરૂષ છે, વણિક પુત્ર નિર્માણ. ૨

ભાતુચ દ શાહ પુરૂષ છે, હ સાવતી તેની નાર,	
પૂઠે છે વહુ સાધવી, એક સુવાસણ નાર	૩
નામ ધામ સર્વે કહ્યા, તવ સુખ પામ્યો રાય,	
એ માત પિતા સહી માહ્યર, આન દઝોધ ન માય	૪
જા સેવક તે સર્વને, જીવન વિષે લેઈ આવ,	
અન વસ્ત્ર આપી કરી, પછી (તુ) મુજ કને લાવ	૫
ભાતુચ દ શાહ હ સાવતી, બેહુ વહુ સગાત,	
મેલે વિષે તેડી ગયો, જ્યા કીધુ હતુ રાજન	૬
સ્નાન શુદ્ધ કરાવીને, વસ્ત્ર ધરાવ્યા કાય,	
તત્ક્ષણ જાણુ કર્યું પછે, પ્રધાને જ્યા રાય	૭
કર્ણુક વર એવુ સાભળી, હૈયે હરખ ન માય,	
માત પિતાને નિર્ભયા, તત્ક્ષણ ઊડી ધાય	૮

ચોપાઈ

તત્ક્ષણ ઊડી જાયુ ત્યાય, એકાતે રાખ્યા છે જ્યાય,	
જેમ ત્યા લોક ન જાણે કોય, તેમ રાજ ત્યા આલ્યો સોય	૧
કામાવતી સગે સુદરી, હાથ કવરને કંઠે ધરી,	
રૂપવતી રમાવતી જેહ, આગળ પાછળ શોભે તેહ	૨
ગત દાસી સાથે નરેદ્ર, જાણે તારા દીઠે ચદ્ર,	
સકળ નાર સાથે પરવર્ષી, કર્ણુક વર જેવા સર્વર્ષી	૩
કોને હાથ તામૂચ ફેરફાર પાન, કો રહી ચમર કરે રાજન,	
કો રહી વેણા વાયે હાથ, મલુર રામ્દ કરીને ગાય	૪
એણી પેરે કર્ણુક વર ત્યા રાય, માત પિતાને જેવા જાય,	
માત પિતા દીડા નેટને, કવર હરખ પામ્યો તેટને	૫

- માત પિતા સ્ત્રી ભાભી હોય, સર્વ ઝાળખ્યું કુંવરે સોય;
પાસે જઈ પછે પછ્યુ ત્યાંય, દોણુ તમે કેમ આવ્યા આંય. ૬
- દોણુ ગામ નામ તમતણું, દુઃખી તમે દીસો છો ઘણું;
એવું સુણી સહુ બોલ્યાં વાણુ, અમે વણિકપુત્ર રાજન. ૭
- ભાનુચંદ શાહ મારું નામ, રત્નપુરી પાટણુ મુજ ગામ;
આ વહુ બે મારી હોય, વડો પુત્ર મૃત્યુ પામ્યો સોય. ૮
- કર્ણકુંવર લઘુ બાળક જેહ, પરદેશે મોકલ્યો તેહ;
ચૌદ વર્ષ થયાં શોધજ નથી, આ ગુણવંતી તેની સતી. ૯
- પૂર્વે પાપ મહારાં હશે, નહિ તો પુત્ર કાં મૂકી જશે;
તે એમ દેવે તોડી આરા, એવું કહી મૂક્યો નિમ્વાસ. ૧૦
- કર્ણકુંવર જેઈ હંસાવતી, ગાઢે રૂઢને કરે તવ સતી;
હૈયું ફાટે મુખ સામું જાય, તેમ તેમ હંસાવતી રોય. ૧૧
- કર્ણકુંવર તવ બોલ્યો મુખ, કાં મનમાં આણો છો દુઃખ;
પૂર્વે પ્રણય કરતાં જેહ, કાંઈ વિદ્ય થયું હશે તેહ. ૧૨
- તે કૃષ્ણ પામ્યાં હંસાવતી, શોક સર્વ ભાંજે ભગવતી;
કહો સાચું મુજને ત્યાં આજ, તારાં દુઃખ ભાંજશે મહારાજ. ૧૩
- હંસાવતી તવ બોલી વાણુ, કહેતાં હૈયું ફાટે જાણુ;
લક્ષણુ કર્ણકુંવરનાં સોય, તમ સરખો હુતો કહી રોય. ૧૪
- ૩૫ કળા ગુણ કુંવરતાણાં, તે સર્વે દીસે તમમાં ઘણાં;
તેમાટે સત્ય માનો ખરે, તંમ દીઠથી સુત સાંભરે. ૧૫
- એવાં વચન સુણી મહીપાળ, ગદગદ કંઠ થયો તત્કાળ;
જઈ ચરણે લાગ્યો રાજન, તવ માતાને ઝૂંપું સ્તનપાન. ૧૬
- હૃદ સાથે લઈ બેઠ્યો રાય, હરખે રૂઢને કરે સુત માય;
તું માતા તારો સુત જાણુ, કર્ણકુંવર માનો નિર્વાણ. ૧૭

- પછે પિતાતાણી મદક્ષિણા કરી, આલિંગન દીધું સુખ ધૂરી;
હરખે આંસુ ઘૂટ્યાં પછે કાય, જઈ લાભીને ભેટ્યા રાય. ૧૮
- આલિંગન દઈ બોલ્યા હરી, તું ભાભી મુજ માતા જરી;
પછે ગુણવંતી સ્ત્રીને કામ, પ્રેમદાયે નેઈ કર્યો પ્રણામ. ૧૯
- પછે એણે દેખી કામાવતી, સામુદ્રને પગે લાગતી;
હંસાવતી તવ દઈ આશિષ, પુત્ર જાણે સુખ પામ્યા ઇશ. ૨૦
- પછે જોડાણીને લાગી પાય, કુશળક્ષેમ પૂછે માંડો માંય;
વડી શોક્ય ગુણવંતી જોહ, સહુ મધ્યે પટરાણી તેહ. ૨૧
- ત્રણે સ્ત્રી તવ લાગી પાય, પટરાણી તે કીધી રાય;
પરસ્પરે સ્નેહ અદકો ધરે, પૂછી કારજ રાજાને કરે. ૨૨

પૂર્વગથો.

- પ્રથમ નાર હતી ગુણવંતી, કર્ણકુંવરની જોહ;
તેને કામાવતી દઈ આશિષ, અરણ્યે લાગી તેહ. ૧
- પટરાણી તેને કરી, ચારે વડલ નાર;
ઢીઢા મન ગમતી કરે, નિત્ય નિત્ય કર્ણકુમાર. ૨
- પછે માત પિતાને સોંપિયું, રાજ્ય સહુ ભંડાર;
કર્ણકુંવર સેવા કરે, માત પિતાની સાર. ૩
- રાજ્ય સિંહાસન તાતને, પછે બેસાડ્યા રાય;
લાનુચંદ રાજતાણી, આણુ દૂરી પુર માંય. ૪
- વાત આલી દશે દિશા, નિત્ય ધર્મે આણે ધર્મરૂપ;
યશ વાંચ્યા ત્રેલોક્યમાં, લાનુચંદ ત્યાં જૂપ. ૫
- ચારે સ્ત્રી સેવા કરે, સુખ પામ્યાં સર્વ કાય;
સર્વ સ્ત્રી સામુદ્રા, નિત્યે પૂજે પાય. ૬
- માત પિતાને પૂજતો, કુંવર વાણું દિન રાત;

માત પિતાને સહુ કહી, કુંવરે માંડી વાત.	૭
આ કામાવતી તારી વહુ, રાજસુતા સુખાણુ;	
સુખ પામે સહુ એથકી, સત્ય માનો નિર્વાણુ.	૮
ભાનુચંદ્ર હંસાવતી, મેમ ધરે વહુ સાથ;	
કામાવતી વલ્લભ ઘણું, સેવા કરે દિન રાત.	૯

ચોપાઈ.

સેવા કરે બહુ કામાવતી, મેમ સળળ મન આણે સતી;	
સાસુ સસરાના નિત્યે પાય, પૂજે ચારે વહુ ને રાય.	૧

રાગ ચાલતો.

પંદર પર્વે વિયોગ ઢળ્યો, કૃપા કરી શ્રીવૈકુંઠરાય;	
કામાવતીનું ચરિત્ર સાંભળતાં, સુખ પામે કાય.	૨
રાજ્ય વરત્યાં રામનાં ને, થયો જ્ય જ્યકાર;	
એ કથા ને સાંભળે, વિશ્વાસશુ નરનાર.	૩
વિન્નગ કદી થાએ નહિ, ગૃહ પુત્ર ધન પરિવાર;	
ઉદ્ધાર કરતા શ્રીહરિ, સુખ ભોગવે સંસાર.	૪
સૂતપુરાણિક ખેલિયા, સુણ કથા રાણારાય;	
નર નારને માંડી કહું, આખ્યાનનો મહિમાય.	૫
એકવીશ અધ્યાય થયા પૂરાણ, પરમ કોમળ વાણ;	
ને વર લોકો કથા બાણે, સુણું પદ્મપુરાણ.	૬
અષ્ટાદશ ભારતની માંહે, કથા ન મળે એહ;	
નર નારને સાંભળીને, મન ઉપજે સંદેહ.	૭
રાહન પદ્મપુરાણનું એ, વર્ણવ્યો ઇતિહાસ;	

૬ ને ૭—જેણે પદ્મપુરાણ સુણું હોય તે વર (ઉત્તમ) સોકો આ કથા બાણે.

અવર કો જાણે નહિ, એ કથા જાણે વ્યાસ	૮
શ્રીરગપદ્મણુ વિષે તેના, સર્વા સઘળા કાજ,	
કર્ણુરાય ત્યાનો ધ્રાણી, તે થઈ રહ્યો મહારાજ	૯
એ કથા કોમળ જે સુણે, વિશ્વાસ આણી મન,	
કોટિ જાગ કર્યાથી ત્યાહે, થાય અધિક પુણ્ય	૧૦
સૂતપુરાણિક યોગિયા, સાભગ ચ દ્રસેન રાજન,	
કવિજન વાણી ઉચ્ચરે, સાભજો શ્રોતાજન	૧૧
એક સો પૂરણ કહ્યા, તે શ્લોક પૂરણ હોય,	
ગર્ભવાસ ન અવતરે, એ સાભજે જે કોય	૧૨

કડવુ ૨૨ મુ.

રાગ ગોડી ચોપાઈ.

એણી પેર યોગ્યા સતમુનિજન, સાભગ ચ દ્રસેન રાજન,	
કામાવતીતાણી આ કથા, સભળાવી તુજને સર્વથા	૧
ભાવ ધરી સાભળતા એહ, થાય પરમ સકોમળ દેહ,	
સાભળતા થાય ઉત્થાસ, વિમ વીરજ હરિનો દાસ	૨
સવત્ સત્તર ને પચીસ, વિક્રમાજીત જૂમિનો ઈશ,	
શાકે પદર નેવુતરા, શાલિવાહનકેરા તે ખરા	૩
પોષમાસ ઉત્તરાયન રવિ, કથા સ પૂરણ અભિનવી,	
કૃષ્ણ પક્ષ ને એકાદશી, એ કથા સહુને મન વશી	૪
સોમવાર શુભ છે પાવન, ઘટી સાત ત્યા અઢિચો દિન,	
ઉગમતે દિન પૂરણ થઈ, ચ દ્રસેનને વ્યાસે કહી	૫

૩ પદર નેવુતરા-નેવુ વર્ષ જેને જાતર (પછી) થયા છે એવા ૫

પદ્મપુરાણુતણો ઇતિહાસ, મર્મ લહે કો વિરલા વ્યાસ,	
ખોટું જાણી ન દેશો ખોડ, ગ્રથ સમોવડ બાધી જોડ	૬
સમ્પ્રદાનો અર્થ ન થાય, પ્રાકૃત અર્થે સહુ મીછાય,	
મોઢ જ્ઞાતિ દિગ્જેતમ સાર, ઉત્તમ બ્રાહ્મણ કુળ અવતાર.	૭
વૃત્તિ નહિ નિવૃત્તિશુ રહે, રામતાણા ગુણ રસના કહે,	
ગમ રત્ન પામ્યો ઉ'લાસ, દક્ષિણ દેશ તાપીકેરે વાસ	૮
કાલિદાસ સરખા કવિજન, રત્નવશ કીધો પાવન,	
તોહતણા પદપકજ ભજી, સેવક થઈ ખોટ્યો વીરજી	૯
ગ્યોકાર્ય અધ્યાય બાવીશ, સાભગતા તૂટે જગદીશ	૧૦

વધણ.

જગદીશ તૂટે તોહને, એ કયા સાભજે ચિત ધરી,	
ભટ વીરજી એમ એઅરે, એક વાર ખોલો શ્રીહરિ	૧૧

૮ વૃત્તિ ઈ૦—કવિને કાન વૃત્તિ (નિર્માદ સાવન) નથી, તથાપિ તે નિવૃત્તિથી રહે છે રામ ઈ૦—રામરૂપી રત્ન તે પામ્યો છે—રામભક્ત છે દક્ષિણ ઈ૦—દક્ષિણ દેશમાં તાપીને તટે બગદાનપુરમાં વાસ છે

ગમાસ.

વઝિરાજાનું

આલ્વ્યાન.

ગગ કેદારે

મથમ ઉમથા ધ્વિર આગધુ, વગી થઈ ગયા જે જે સાવુ રે,
 ગુરૂપાથી ગમને લાધુ, બગિરાજા હુ વર્ણુ રે ૧
 અક્ષર પુગાણુમા નામ છે જેનુ, ગુણુ ગાયન ગાઉ હુ તેનુ રે,
 આજ અરિત્ર વર્ણુ એનુ, સમરે વામન ભગવાન રે ૨

ઢાળી

વામનજીતુ ધ્યાન ધરીને, ગુણુ ગાઈશુ આજ,
 મગ્ધનીને પે'લી સમરે, થાયે જેથી કાજ ૩
 તુ જાણી તુ રૂદ્રાણી, તુ છે મોટી દેવ,
 ચાર નામથી ચતુરા તાગે, કરે તમારી સેવ ૪
 ૫ ગુ પરનત ક્રેઈ પેર અઢગે, તેમ મ્તુતિ કેમ થાય,
 કરૂણા કરો તો ગુણુ તમારા, કવિ વીરજી તો ગાય ૫
 મુગાને તો માતા આપે ખોવતા કીધા સાગ,
 હજાર હજારે વપે પણ પામે નવ આઈ પાગ ૬
 જામપુત્રી ને હસનાહતી, મયૂર વા'ન માર,
 તેના તે કઈ પાર પામીએ, ગુણ છે અપરમપાગ ૭
 તુ આઈ મોટી ખોચરમાળી, અગા કરે માર,
 ત્રય પરિપૂરણ કરજો મારો, આઈ કિતાબી પાર ૮

૪ કરે કર—કેમકે સૌ તમારી નામ કરે ૫ ૫ ગુ—પાગ

૬ આઈ—મા

આરાસુરમાં આપ બિરાજે, બૈચર અંબે માત;	
જગ બાધે વિખ્યાત અપારાં, રોવકને છે સાક્ષાત.	૯
મારું ગજુ શુ ગુણુ ગાવાનું, આધ દેવ અવદાત;	
કાલા ઘેઝા બોલ માનજે, વીરજી કવિના માત.	૧૦
શકર છે તમે બોળા શંભુ, ગુણુ ગાઈ કથી પેર;	
અથ પૂર્ણ કરવાને કરજે, તમે ઘણેરી મે'ર.	૧૧
ગણપતિના ગુણુ ગાતાં હાર, શુદ્ધિ પ્રુદ્ધિ બે નાર;	
અપાર મહિમા તારો દેવા, છોકરા છે ચાર.	૧૨
લક્ષ લાભ બે પુત્ર તમારે, બે કુવરીઓ સાર;	
કરો કલ્યાણુ તમે સહુ કોઈ, કવિ વીરજી પામે પાર.	૧૩
મોટા કવિ અનંત થયા છે, નરસંઘ મેહેતા નામ;	
સુરદાસ કબીરજી કહીએ, ભજીએ સુદરશ્યામ.	૧૪
નરહર નારાયણને નમીએ, કવિ મોટા ગુણુવાન;	
મીરાંબાઈને ભાવે નમતાં, મળશે મોટું માન.	૧૫
પાવનરૂપ પ્રભુ પ્રેમાનંદ, ગુણુ ગાતાં લજ્જાય;	
પ્રભુના નામે ગુણુ ગાઈએ તો, કોઈથી શું સમજાય.	૧૬
કૃપા થાય જે પરમાનંદ, તો કવિ વીરજી થાય;	
અનેક કથાઓ કરીને વીરજી, ગુણુ ગુરૂના ગાય.	૧૭
બજિરાજનું આખ્યાન કહુ, જે મોટો છે મહારાજ;	
જેના તપ બળથી જાણો, પ્રભુજી આવ્યા વાજ.	૧૮
તેના ગુણુ ગાવા છે મારે, ગુરૂએ વામન ગાયા;	

૧૦ અવદાત—નિર્મળ. ૧૨ ચાર—લક્ષ, લાભ, એ બે પુત્ર અને ગિદ્ધિ, સિદ્ધિ, એ પુત્રીઓ. ૧૬-સજ્જાય ધૃ—પ્રેમાનંદના ગુણુ ગાતાં મને લજ્જા ઉપજે છે કેમકે તે મારાથી યથાવત્ ગાઇ શકતા નથી !

- બગિરાજને અમે વખાણુ, કંઠે કવિ-ન સાચા ૧૮
 નવે રસે ને અવકારથી, કવિતા કંવા ધારૂ,
 ગાણ ઉકુ હુ ગજ નેટલો, કરીશુ સારૂ સારૂ ૨૦
 કવિતા કંવી ગુરૂકૃપાથી, બુદ્ધિ નેધંએ કાઈ,
 અલકાર તો સાગ નેધંએ, રસ નેધંએ વળી માહી ૨૧
 તે સહુ મૂકી વરણુન કરીશુ, શ્રેતાઠેરે કામ,
 કથા વાચશે પ્રાન્નાણુ લોકો, બગિરાજની ગામે ગામ ૨૨
 પ્રાન્ના મહાદેવ અને વિ'ણુજી, કરન્ને સરવે સા'ય,
 વીરજી કવિની વિનતિ તો, ધન્ને હૃદયા માય ૨૩
 ભાગવત ભારત પુરાણુ પૂગ, સરવે વાચી વાચી,
 બગિરાજની કથા અમે તો, એકડી કીધી સ ચી ૨૪

વવણુ

- સાચી સાચી કથા કીધી, બગિરાજની આજ રે,
 કૃપા કરો ભગવાન પ્રી, તો તો થાયે દાન રે ૨૫

કરુનુ ૨ જી.

ગગ ગોડી

- તેથી બળિને થઈ ચટપટી, મારા વડોવા જેવું કરું ખટી. ૩
- તો તો થાચે માફ નામ, એમ ભરી બળિરાજને હામ;
પછે ક્યો તેના વિચાર, અચરજ વાત વિચારી સાર. ૪
- જે લઈએ ઈંદ્રિય રાજ, તો તો થાચે મોટું કાજ;
પ્રહ્લાદ પરમેશ્વરને ખોલાવ્યા, દુષ્ટજનને તો ઢીક હડાવ્યા. ૫
- તેમ ઈંદ્રાસન લેતાં થશે, પ્રભુ પાળવાને આવી વસે;
એમ વિચાર કરી રાય બળિ, તેને દાનવની જોડ મળી. ૬
- અર્થ કહ્યું કરવું રાઈ તેમ, એમાં દાનવનું છે દોમ;
બળિએ વિચારી જે વાત, થઈ દેવમા તે વિખ્યાત. ૭
- થઈ દેવને ચટપટી, જાશે મરજદા આપણી ઘટી;
વિરોચન જે બળિનો બાપ, તે પાણુ બળિથકી મનવાળો સાફ. ૮
- મણિપુરમાં તો રાજ્ય ફરે, સર્વનું ઘણું પોષણ કરે;
બળિરાજને મન એવી વાત, મને મજે રાજ્ય કરે ઉતપાત. ૯
- એમ વિચાર કરીને રહેતો, વાત કોઈ આગળ નવ કેતો;
પિતા પાળે પુત્રનું લાડ, મન મનવતો તેનું સાર. ૧૦
- આવે ઋષિ મુનિ અનેક, જોઈ બળિને કેતા વિવેક;
આ તારો પુત્ર થશે ઘણું શૂરો, પડે લલનારાને પૂરો. ૧૧
- એની કીર્તિ થશે જગ માહો, એ તો બાકી નહિ રાખે કાંઈ,
એનાં ચિન્હ જુઓ તમે રાય, જેને જોવાથી સુખ થાય. ૧૨
- એની નિહા છે તેરા જાણો, એને જોઈને સુખ માણો;
એના રૂપથી વળીઓ દેહ, ઘણો દાનેશ્વરી છે એહ. ૧૩

૩ સાદ પૂર્વો-હોઝરો દીવો. અર્થાત્ મદાય કરી વડોવા-વડનો-પ્રહ્લાદ. ૬ ખટી-ખાટી કે ખટપટ કરી. ૪ અચરજ-આશ્ચર્ય જેની. ૬ પાળવાને-છદને પાળવાને.

૧૧ જોઈ ઇન્-બળિને જોઈને તેના ભવિષ્યનો રિતેક તેના પિતા વિરોચનને કહેતા.

- એના પુણ્યતણો નહિ પાર, જે જાણે છે સાર અસાર,
એને શુક્રાર્યે તે સારો ભાગાવ્યો, એને દાનેશ્વરી તો બનાવ્યો ૧૪
- એનું બાળ પગક્રમ છે સાડ, એનાપગ દેવ સર્વે વાડ,
એવા પુત્રના પિતા તમે, વસો સ્વર્ગમા કેમ કહું અમે ૧૫
- તમે પામશો પરમધામ, એવા પુત્ર તમારાના કામ,
બાલવાતણો મોટો વિવેક, એના જોઈ તમે રાય ટેક ૧૬
- એની આખડી છે અણિયાળી, એ તો દીરો ઘણો ભાગ્યશાળી,
એનું થાશે નવખડે નામ, એનાથી સહુ હારશે હામ ૧૭
- એની કીર્તિના વાગશે ઢાલ, એ તો સહશે નહિ કોઈના બોલ,
એવા એવા કર્યો જ્યારે વખાણ, વિરોચન મન હરખ્યો જાણ ૧૮
- મારે પુત્ર ભલો જે ભાઈ, મારા પર રીઝ્યા જદુરાઈ,
જ્યારે લક્ષણવતો એહ, સોપુ રાજ્યભાર છે જેહ ૧૯
- એમ રાચે કર્યો વિચાર, શુભાર્ય શીખવતા સાર,
ભાઈ બળિરાજ સાભાગ તુ ય એક વાત કહું છું હું ય ૨૦
- જો માને માડ જાણ, તો તો કડ હું તારા વખાણ,
દાહિતુ કામ સોપુ તું ને ભાઈ, તે તો મનમા રાખો સમાઈ ૨૧
- કરજો કારજ રાજ થાવ, હું તેનો ઝહું આજથી દાવ,
જો તમે ગજ થાજો ભાઈ, તે લેજો સર્વ તમે તો જાઈ ૨૨
- તારા પિતાએ નથી કયું જેહ કરજો બળિગજ તો તેહ,
થાશે જગમા સાડ નામ, સચવાશે અમુગનું કામ. ૨૩
- એમે ઉપદેશ કરતા ગુરુ, વગી રાખતા ન કાઈ અધૂરુ,
તેવી મન થાતુ બળિનું ગી, કારે ગજ્ય મળે મને બગી ૨૪

એમ શીખતો વિદ્યા રાય, કાળ જતો ઘણો જ્યમ વાય;
ધન્ય ધન્ય દેવાધિદેવ, કરીએ એવા ભક્તની સેવ. ૨૫

વસણ.

એવા ભક્તની સેવા કરવા, કવિનાં મન પ્રસન્ન રે;
ગુણ ગાવાને થાચે નિશ્ચિન, ઘણું ઘણું તો મન રે. ૨૬

કંઠુનું ૩ જી.

રાગ મેવાડો.

કંઠુ એક ભારતનો ઇતિહાસ જી, જેથી શ્રોતાની પહોંચે આશ જી;
થયો બજિરાજી-જ્યારે મોટો જી, તેનો કોઈ નહિ ત્યારે જોટો જી. ૧

ઢાળ.

જોટો નહિ બજિરાયનો, પૃથ્વીકેરી માંય;
વિરોચને વિચારિયું, વૈરોચનને થાયું રાય. ૨
એવે એક સુકેરી કન્યા, અતિ મનોહર રૂપ;
તેને પૂઠે ગયો બજિરાજી, ત્રિભોવનનો ભૂપ. ૩
હે સુદરી તું વરે મુજને, તો થાચે તારું કાળ;
તે કન્યામાટે સુધનવા પ્રાણીજી, દોડી બેઠો રાજ. ૪
મને વરો તમે માનની, અમો ઉત્તમ કુળના શ્રેષ્ઠ;
અમુર જાતે બજિરાજી, એનાં નીચાં કર્મ. ૫
બજિરાય કે' તું કન્યા માને, તો તો વરો તમે અમને;
મોટા રાજ્યની રાણી થાશે, કંઠુજી અમે તમને. ૬

૨૫ વાય ઇ—વાયુની પેઠે ધણો કાળ વીતતો.

૨ વૈરોચન—અગ્નિ. ૪ સાગ—સાહિત્ય. અર્થાત્ કામ ધર્મો તત્ત્વને બેરો હતો.

- મુકેશીએ વિચારિયું, આવી મોટી આંટી;
હુ નારી ત્યારે તો કે'વાતુ, જ્યારે જાડં બેને ખાંટી. ૭
- ને ઉત્તમ હોયે તેને વરં, એવી વિચારી મત્ય;
પછે મુકેશી ત્યાં ઉતરી, જેનું રૂપ છે અત્ય. ૮
- વરં તમને નહિ ચિંતા, પણ મારં પણ છે એક;
ને પાળે તેને અમો વરં, મુણા તેહ વિવેક. ૯
- મારે કુળ ઉત્તમ સ્વામી વરવો, તમોમાં કોણુ શ્રેષ્ઠ;
ને ઉત્તમ હશે તેને અમો વરં, તજ દર્શિયું નેષ્ટ. ૧૦
- ત્યારે કન્યા લોભથી, બંને કે' અમો હંચા;
કન્યા કે' ઠીક ત્યારે તો, તમો બને રૂચ્યા. ૧૧
- પણુ બેમાંથી ને હંચો હોય તે, થાયે સ્વામી મારો;
ન્યાય કરાવો ત્રીજા પાસે, સારં ને વિચારો. ૧૨
- એવે ત્યાં વટવાડ થઈ, મુધન્યા કે' હું મોટો;
બાજિરાય કે' તુ તો બ્રાહ્મણ, મારાથી છે ખોટો. ૧૩
- એમ માંહો માંહો લદાઈ થઈ, તેમાં કરતા પોણુ;
ને નીચો કરે તે દામ થાયે, કરે છે ન્યાય કોણુ. ૧૪
- નીચો તે તો જીવતા મુધી, સેવક ઘઈને રે'શે;
ચાકર છે એ તો માગે, એવું મુખે કે'શે. ૧૫
- એવી રાડ બનેની થઈ, તેના કડે ન્યાય કોણુ;
મુકેશીયે પાગે જાડં, એવું લીધું પોણુ. ૧૬
- ત્યારે મુધન્યા કે' એમ નહિ, કરે તારો પિતા ન્યાય;
ને હંચો કરે એ તને તો, પછે થવાનું તે થાય. ૧૭
- વારૂ કહીને બંને ચાલ્યા, ગયા વિગેચનની પામ;

મુધન્વાને પેરોચન, ઊભા ન્યાં ઉભમ.	૧૮
અમો પુત્ર તારા, આ છે બ્રાહ્મણ, કહે તેનો ન્યાય;	
એ કહે છે અમો મોટા, અમે કહું છું નાય.	૧૯
ત્યારે મુધન્વા બોલિયો, વિરોચન તમે મુણો;	
ખરો ન્યાય તમે કરો આને, અમથા નય તમે ધૂણો.	૨૦
તમારો પુત્ર ને હારે તો, થશે સેવક મારો;	
વિચારી ન્યાય કરજો તમે, ખરી વાત વિચારો.	૨૧
નતે હું નીચો હું તો, જાણે કન્યા મારી,	
એ ઊંચો હરે તો આને, આ મુડેળી વરે સારી.	૨૨
એ રાઠ અમાની તમે જાણે, છે મને વિશ્વાસ,	
બળિ કે'છે જાતિ કુળમા, અમારી મોટી આશ.	૨૩
એવું જાણે સિંગચન તો, કરે ઘણું વિચાર;	
બોલે નહિ તે ઘણું ધુન્વાયો, લાગી ધડી ત્યાં વાર.	૨૪
ત્યારે મુધન્વા તો જોયે બોલ્યો, કેમ કહે છે વાર,	
ને અન્યાય બોલ્યો ગત, તો તો ઘડ્યો કાર	૨૫

જઈ પૂછ્યું તેમને નમી દેવ દૈત્યના બાપ,	
આજ મુનિ । મટાડીએ, હવે અમારો તો તાપ	૩૦
વાર કહીને બેસાડયા, ડહો શુ છે કામ,	
ત્યારે રાય બો ચો સુણો તમે, પ્રભુ સુ દગ્ધ્યામ	૩૧
સભામા ડોઈ પૂછે તેના કરે નહિ જો ન્યાય,	
તેનુ પાપ તો કહો તમે કેટલુ (ન) કેવુ દુ ખ થાય	૩૨
વળી કંઈ બોલિયે નહિ તો, તેનુ પ્રમ થાય,	
ત્યારે કથપણ બોલિના, સુણો તમે રાજય	૩૩
જાણ્યા છતા જે ન્યાય નવ આપે તે પડે નરમ્ની માય,	
વરણના પાશમા બધાએ, છૂટે નહિ તે ત્યાય	૩૪
જે અન્યાય કરે તે તો પામે, માગમા માહા કામ,	
તેના તો છૂંકો નવ થાયે બને સભાર્યા હોય રામ	૩૫
અપ્રેમની નર્ય બદલાયે ત્યા બોને જે જોદુ,	
કાઈ ન બોને તેનુ તો પુણ્ય જાય છે મોદુ	૩૬
મ દેહ પરતુ જો બોને તે, તે પણ પાપી થાય,	
સભામા બેસનાઝ થાયે પાપી સુણો રાય	૩૭
જે અન્યાય પ્રે તેને તો અતિશે દુ ખ થાય,	
ધર્મ વચનનો નિર્ણય કે' નહિ, (તેની) કરે નહિ કો સા'ય	૩૮
સાત જન્મના કરે ॥ પુણ્યો, અનેપ્વારના જે હોય,	
ચોદ જન્મના જાય તેના કલ્પ વિચારી રોય	૩૯
દ ય ગયુ પુન મુચ્છ । માયે હોયે દેવ,	
લીવેતુ આપતુ પરતુ હોય, પ્રામ ન રયતુ કે'વુ	૪૦

- ધણી વગરની ધણીઆણી, રાજ્યે ઝાલ્યો સોય;
 વાંઝીઓ હોયે, વાધે ઝાલ્યો, પરણ્યા વની સ્ત્રી કોય. ૪૧
- એ દુઃખ જેવાં તેવાં જાણો, અન્યાયનાં છે દુઃખ;
 એવું પ્રભાણએ કહ્યું છે, એથી જાણે સઘણ સુખ. ૪૨
- એ દુઃખ અને બીજાં ઘણાં, ખોટું ખોલનારને થાય;
 એવું સુણી ત્યાંથી ઝાલ્યો, ગયો ઘેર તો રાય. ૪૩
- પુત્રને અને સુધન્વાને, ખોલાવ્યા સભાય;
 પછે રાજા ખોલિયો, જેમ પુત્રને દુઃખ થાય. ૪૪
- સુધન્વા તો શ્રેષ્ઠ છે, એનો અંગીરા જાપ;
 મારાથી તે શ્રેષ્ઠ છે, તેવી એની માની છાપ. ૪૫
- માટે પુત્ર મારા તમે થાઓ, જીવતા સુધી દાસ;
 ત્યારે સુધન્વા કે' સુણો રાજા, પુત્ર સ્નેહની તજી આશ. ૪૬
- તો હું પણ એને છોડી દઉં છું, જીવો વર્ષો રાશ;
 આ તો કથા અમે ભારત જોઈ, કરી છે પ્રકાશ. ૪૭
- વિશેષતઃના મહિમા જાણો કેવો એનો ઉજાસ;
 ધન્ય ધન્ય ભાઈ એવા રાજા, નામ થયું પ્રકાશ. ૪૮
- હવે રાજા બળિ થાશે, કહીશું તે પ્રખ્યાત;
 ભારતકેરી કથા કહી છે, મુણી શ્રોતા વાત. ૪૯

વસણુ.

- શ્રોતા સહુ કોઈ સાંભળો, બળિ રાજા થાય જે;
 શુભાર્થ અને દાનવ, ખુશી થગા ત્યાં થાય રે. ૫૦

કડક ૪ થુ.

રાગ મારૂ

- થયો વિરોચન અતિ વૃદ્ધ રોપી વંદેચનને સમૃદ્ધ,
પછે પોતે ગયો વનમાય, કર્તુ તપ અતિગય ત્યાય ૧
- થયો તેના તો સ્વર્ગ નિવાસ, હવે બજિરાયની કહુ આગ,
તેણે પિતાના ગયા પુડી, રાગમાનની વાગી મુગી ૨
- કરતો દાન અ તાર તો રાય, કરિયા મ ની ઘણું સુસાય
તેના કહુ છુ અમો તો નામ, મુણજો શ્રોતા વક્તા તમામ ૩
- બસે બાગ ત્યા મ ની મોટા, દિલ આદિ છે નહિ જોટા,
મામતો સોળહજાર, કુમુદ વિકુમુદ છે અતિ તાર ૪
- મુગ જેવા કર્યા જે રાય, તેવા મુગરાય કરતા સાંય,
સેનાપતિ છે એક લાખ, વૃત્ત મુટતની સારી આખ. ૫
- દેવને ત્યા છે હયગ્રીવ જેવા, મુગટ રાયના હયગ્રીવ તેવા,
એના બાંધવ છે રાત સાગ, ચાકાજ નાકાજ લાકાજ સાગ ૬
- ઉપમત્રીની નથી જોટ, લટકે લટકે ત્યા દેતા દોટ,
વિનાદ કરાવનાર અપાર, વદવૃદ્ધ આદિ નામો સાર ૭
- કર્યો તેમણે મળી વિચાર, જઈ દેવને છતવા સાર,
પછે દ્વિ સાથે કરવા યુદ્ધ, મળિયા રાક્ષસ કુળના મુદ્ધ ૮
- મારી હાક ને દ્વિ જોવાવ્યો, બધો મહીમ લગે કે લાવ્યો,
આવ્યો દ્વિ લડવાનેકાને, થયુ યુદ્ધ ને કે કો વાને ૯
- થયો જેનેકાર ત્યા તો, દેવ છતીને ચા થા જ્યા તો,
વળી બીજવાગ ગયો બજિરાય, વદ્યો દાનવ મેળી ત્યાય ૧૦
- માર્યા દેવને મોકમ માર, નાહા દેવ તો અપરમપાર,

૧ સમૃદ્ધ—મમૃદ્ધિ. ૨ રાગમાનની મુગી વાગી—રાગમાન દાસમ,
૩ થુ ૬ હયગ્રીવ ૬૦—જેવા દેવો ત્યા હયગ્રીવ ગવર્ધન છે તેવા બજિરાય.
પણ દલીલ (યો ૧ જેવી કાક નાગા અમુર) છે ૧૦ મળી—મેળા કરી.

- તેથી થઇ રહ્યા ઘણા પોકાર, કરે દેવ તો મળી હોકાર ૧૧
- એકમ આવી પડ્યા ન્યારે, બળિગન્તએ બાણ માર્યો ત્યારે,
નાજ વાજ્યા બાણ અપાર, દેવ કરતા તે મન વિચાર ૧૨
- ઘણા ભેગળો છે એ ભેધ, એને કળીએ મંદિ ઓડ,
જાજ મજ્યા બહુપતિ ન્યારે, શુદ્ધાર્ય પધાર્યા ત્યારે ૧૩
- કળી મ વિ ને મજ્યા સર્પ, દેવતણે તો ગયો ગર્વ,
દેવને કહે દાનવરાય નિત્ય તમે આવો મારી મળાય ૧૪
- એણુ મારે કરવુ કામ, હતનારવુ રહે જેમ નાન,
દેવસાહે કહી માન્યુ સર્પ, બુદ્ધ કરતા ગયોછે ગર ૧૫
- ન્યારે માન્યુ દેવતા મોટા, ત્યારે બળિ આચ્યા જેના નવ મળે જોટા,
ગયા મેન સ કે લી સર્પ, ઉતાર્યો છે દેવનો ગર્વ ૧૬
- ગયો પુરુષા પાધરી વાટે, દેવ તો ભગિયા હુમ્માટે,
નિત્ય બૃહસ્પતિને જાણુ, હિંદ્ર કે' વેડાય ન આણુ ૧૭
- કરે વાયુ તે સેવા બળિ, કરે અગ્નિ તે ચાકડી મળી,
વમુ આજ ને ગર્ધર્ સર્પ જાય બળિગન્તને ત્યા સર્પ ૧૮
- હિંદ્ર મજાને મિયે જાય, તેણુ આદર સતમાન થાય,
પાણુ મનમા તે મોળી આગી, ગયો દાનવ તો જે ખાટી ૧૯
- તનો ઉપાય એક ન મળે, દેવ બળિગન્તથી ધુન્ને,
ઘણે ર્ન કરે બળિગાય, તેથી દેવથી માઇ ન થાય ૨૦
- મહાપવિત્ર રજ બળિ, દેવ તેને રાહે કેમ બળી,
બહુ બહુ ઉપાય મરના દેવ, તોય દુનિ નહિ કવી સેવ ૨૧
- પાપીને દા. પડે ભાઈ દેવ, પુણ્યશાળીને શુ કરે એવ,
એમ કરતો બળિરાય જા, ત્યારે બો યા શુક ન ગાગા ૨૨
- જાય તાગ પુણ્યનો નથી પાગ, માનો એક અમાગે વિચાર,
કો તમે અશ્વમેધ તો સોય, યો દિવની પદવી તોય ૨૩

- યજ્ઞ જો ત્યાં થાય તો, પુણ્યરૂપી મળે ધન. ૭
- એક યજ્ઞ જો તમે કરો તો, શતનું થાયે પુણ્ય;
જો સો યજ્ઞ બળિ ત્યાં કરો તો, રહે નહિ કંઈ ન્યૂન. ૮
- પણ ત્યાં પ્રાહ્મણ જ વસે, તેને આપો ઘણું ધન;
પછે ભૂમિ તેજ લેવી, પ્રસન્ન કરીને મન. ૯
- રાજા કે' અમો તેમ કરું, નવ પ્રાહ્મણ પામે દુઃખ;
એવી રીતે ભૂમિ લેશો, થાશે સહુને સુખ. ૧૦
- પછે આજ્ઞા માગી ગુરૂની ને, ગયો પોતે રાય;
ભૃગુપુરના પ્રાહ્મણને, ધનની આપી સા'ય. ૧૧
- ધનથકી કહો શું ન થાયે, બેઠો વેચે બાપ;
ધનથકી તો જાય સર્વે, તનતાણા પરિતાપ. ૧૨
- ધનને કાળે ઘરૂણી વેચે, ધરતી વેચે હાય;
ધનને કાળે લઢવા આવે, કરે બીજા ભૂપ સા'ય. ૧૩
- એ વિધિ તો ધનકેરી છે, ધન સર્વે થાય;
ધન આપતાં ન મળે એવું, નથી કંઈ મહા માંય. ૧૪
- પ્રાહ્મણને જમાણું ત્રમાણું, આપ્યું જ્યારે રાય;
માગેલી ભૂમિ આપીને સહુ, વશિયા બીજા જગાય. ૧૫
- રાજા મન પ્રસન્ન થયો, ગયો મણિપુર ગામ;
ગુરૂને જઈ નિનતિ કીધી, કરી આવ્યો હું કામ. ૧૬
- ગુરૂ કે' તમે રૂક કીધું, હવે કરવો ત્યાં મંડપ;
મંડપ થાયે પછી માગજે, દેવની પાસે આપ. ૧૭
- અશ્વમેધના ઘોડો જોઈએ, તે છે ઇંદ્રની પાસે;
તું રાય તેથી તે આપશે, તારાથી એ ત્રાસે. ૧૮

- પાડુ ગુરુદેવ એમ કગીશુ, મહપનું તમે દાખા;
ભૂમિ ભરીને જો આપો તો, ખરચું દ્રામ અમે લાખો. ૧૯
- ગુરુ શુક્રાચાર્યજી અને રાજા, ગયા ભૃગુપુર માય;
મહપકાજે ભૂમિ બનાવી, રીઝવે રાજા ત્યાંય. ૨૦
- દશ દશથી રાજા તેડયા, તેના તેડયા સુતાર,
કડિયા શીલપના વેત્તા તેડયા, બીજાનો નહિ પાર. ૨૧
- કરોડ કડિયા સુતાર તેડલા, આવી મગિયા ત્યાય;
રાજાએ તો પછે સોખ્યું, મહપનુ કામ જ્યાંય. ૨૨
- મહપ એવો કરો તમે, જેવો કોઈના નવ કોથો;
મર્ય કહે રાવ તેણું કીજે, અર્થ અમારો સીધો. ૨૩
- આપાર ધન તેઓને આપ્યું, મહપ ત્યા આશાય;
શત યોજનમા વિમ્તાર તેના, મારાથી શું ભાણાય. ૨૪

વલણુ.

- ભાણાય શેપથી એવી શોભા, હજાર જેને ઇભ રે;
ઝોર પોપટ મેના કાઢી, વાઘ વડ ને ઇભ રે. ૨૫

કંકણું ૬ કું.

ગગ ગાંધાર.

- મહપ કરવા માડ્યો રે, તેના વર્ણનની મતિ છોડો રે,
લીપી સોનાની ગારે ભીતો રે, ચિત્રનો વાઘ જોઈ સાથ બી'તો રે. ૧
- કાઠથો ચિત્ર તે આજે પાસ રે, જાણે જોડીને આવે પાસ રે;
મણિ જડિયા તે કરોડો લાખ રે, તેની શોભાની શી સાખ રે ૨
- દાનવ માનવનાં ઘણા ચિત્ર રે, ભૂમિ મહપની છે પવિત્ર રે,

- બાવ્યા ચ દગ્ગા તે અપાર રે, જેના વર્ણાણે નહિ પાર રે ૩
- હસ્ત કમણે બાધ્યા હીર રે, જે જેને જતે ધીર રે,
- મખમલ બાસતો ને દરીઆઈ રે, જેની શોભા બની છે ભાઈ રે ૪
- મૂકી ચ દરે ઘૂવરી સાગી રે, જેનું મન થયું છે ભાગી રે,
- મૂકી બારી અટારી ને બળી રે, જેમાળી જતે બહુ ભાળી રે ૫
- સાટીના તો પાથરિયા પાટ રે એવો ક્યો છે ત્યાં નાં રે,
- પેસે મહપમા કોઈ આવી રે તેના દુખ તો જાય લખવી રે ૬
- જડયા કાચ તે ચારે પાસે રે, બળે અચ્ચા રૂપ તો ભાસે રે,
- તે માહી પૂયું છે શેનક રે તેની શોભા તે હું શી કહું રે ૭
- મીનાકારી કામ છે ઘણું રે, જેનું વર્ણન જાય ન બન્યું રે,
- લીચોળાખાટ્યોના નહિ પાર રે, ક્યો મહપ એક હજાર રે ૮
- બાવ્યા માળા તે બેસવાખજે રે, તે તો મહપની મધ્ય રાજે રે,
- કરી દીવાની રૂઠી સોઈ રે, મન મોહ પામે તે જોઈ રે ૯
- એરી આનદની લે'ર કીરી રે, વણી સમૃદ્ધિ માગી લીરી રે,
- રાયે જે જોઈએ તે આપ્યું રે, વળી માગણું દુખ કાપ્યું રે ૧૦
- માગે એક તો આપે બેગ રે, તેને આપો એવું કો ક્યે રે,
- પાથર્યા પાથરણા ભગગરૂ રે, તેની શોભા તો થઈ અરૂ રે ૧૧
- ચીતર્યા ઘોડા ત્યાં તો કરૂ રે, તેની લલવાની જોડ મચી રે,
- ચીતર્યા હાથી તે સિંહવદ્ધીપ રે, ચીતરે સમુદ્રની તો છીપ રે, ૧૨
- એવો મહપ કીધો મોટો રે, જેના જગમાહી નહિ જોડો રે
- પછે કહ્યો છે વચ્ચે રે, જોઈ મનકુ તે માહી પચે રે ૧૩
- જડયા ઘાબને પ્રથના કકડા રે, જેના હાંડે છે અકડા રે,

- થઈ રહી તે રંગની રેલ રે, જોનારો થયો છે બેળ રે. ૧૪
- પછે રાજા જોવાને આવ્યા રે, ભરત શીવણિયાં બહુ ભાવ્યા રે;
શુક્રાચાર ગુરુ છે સાથે રે, રાય વદતા આડી હાથે રે. ૧૫
- ગુરુ જીઓ દેવનાં આ તો ચિત્ર રે, પછે દાનવ યશ પવિત્ર રે;
બેનું યુદ્ધ લખ્યું છે આંહી રે, તમો ચીતર્યા છો ગુરુ માંહી રે. ૧૬
- આ જીઓ રાજ્ય આપણું નષિ રે, જોઈ થાય ગુરુ ખુશી રે;
કરે દેવ તો સેવા તમારી રે, એ તો વાત લાગે છે સારી રે. ૧૭
- જાણી વળું સર્વે પેર રે, એ તો તમારી છે મે'ર રે;
એમ વાતો કરતા ચાલ્યા રે, દેવમંડપમાં બંને ભાળ્યા રે. ૧૮
- થાશે યજ્ઞ એમાં નથી વાંધો રે, ચરુ જાશે એમાં શંક્યો રે;
ઈંદ્રે રાય પૃથ્વીના ચઢાવ્યા રે, યુદ્ધ કરવાને કોઈ ન આવ્યા રે. ૧૯
- એણું બજિરાયનું છે બળ રે, સકળ પૃથ્વીની હાથ કળ રે;
તેવા દેવ છતેલા અનેક રે, બજિરાયનું છે કામ નેક રે. ૨૦
- જોઈ મંડપકેરી શોભા રે, શુક્ર ગુરુ મનથી લોભ્યા રે;
આવી શોભા નથી સ્વર્ગ ધામે રે, પૂરી આશા તો સુંદરશામે રે. ૨૧
- આનંદ આનંદની હેલી રે, દુઃખ તો દૂર મૂક્યાં ઢેલી રે;
ધન્ય દિવસ આજનો ઘડી રે, જોવાની તો મઝા ખડી રે. ૨૨
- જોઈ મંડપ ને વળિયા ખેય રે, ગયા મણિપુરમાં તેય રે;
પછે શુક્રે કહ્યો વિશ્વાસ રે, માગજો અશ્વ તો ઈંદ્રની પાસ રે. ૨૩
- પછે યજ્ઞનું કરશું કામ રે, શત યજ્ઞ કરી હ્યો ઈંદ્રધામ રે. ૨૪

વસણ.

- ઈંદ્રકેરું ધામ મળશે, થશે તમારું કામ રે;
શત યજ્ઞ જો પૂરાણ કરશે, મળશે સુંદરશામ રે. ૨૫

કંઠુ ૭ મું.

રાગ વેગડી.

બેઠો રાજ સભાની નાય, મા તકાળ થયો છે ત્યાય;
 આવ્યા પૃથ્વીના ભૂપાત્ર, તે તો બધાઈ બેઠા પાળ. ૧
 એવે આવ્યા ખત્તા મોટા, ગાર મુખના નહિ નેટા;
 આવ્યા કુબેર અત્રિ સર્વ, ઈંદ્ર આવ્યો ગયો જેનો ગર્વ. ૨
 એમ એક પડી તો એ, આવ્યા દેવ સભામા છેક,
 સંહુ આવીને બેઠા જ્યારે, રાજ બાગી તો બોલ્યો ત્યારે. ૩
 ઈંદ્રરાયને તેડી પામ, બાગી વચન બોલ્યો ખામ,
 તમારે ત્યા અશ્વમેધના વાણ, તતો અમને આપો થઈ રાણ ૪
 અમારે અશ્વમેધ તો કરવો, ઘોડાને પૂજામા ધરવો,
 અમારે ઈંદ્ર પદ નવ નેહ્યો, અગો કરીએ છીએ પુણ્ય સોધ્યો ૫
 ઈંદ્ર કે' હા આપુ આણી, બાગી નેચો છે પેલો નાણી;
 બીજાના મેળવ્યા ઘોડા, ઈંદ્રરાય હરે છે નેડા. ૬
 પાણુ સુ કરે આને આપે આણી, જે જે બળતણી તો ખાણી,
 ગયો રાજ ને ઘોડો લાવ્યો, નેહ બાગીના મનમા લાવ્યો. ૭
 મર્વ ઘોડાથડી છે જૂદો, નેહ રાત થયો મન મુદો,
 તે ઘોડો શુક્રાર્યને બતાવ્યો, ગુરુને ઘોડો તો ગટપટ ભાવ્યો. ૮
 હવે કરો યજ્ઞતણી તૈયારી, મતિ ઉતાવળી થાય મારી;
 ગુરુ કે' કાલે છે શુભ જોગ, જશે તારા બવોબવના રોગ. ૯
 બીજે દિવસે મુહૂર્ત દા'ડો, એક દિવસ છે માલી આડો;
 પ્રથમથી પત્રીઓ નેહ પડાવી, તેથી રાજની ગંડગી આડી. ૧૦

- તેને ઉતરવાની જગા આપી, રાચે કષ્ટ તો નાખ્યાં કાપી;
પડી રાતને ઉઝ્યો જાણુ, થયો યજ્ઞનો દિવસ જાણુ. ૧૧
- ત્યારે બેઠ લઈ લઈ આવે, તેને રાજ તે તર્ત ખોડાવે;
આવ્યા ઈંદ્ર તે બેઠ લેઈ, પાછા વાળ્યા થોડું દઈ. ૧૨
- પછે કુબેર આવ્યા જાણુ, તેને ખોડાવ્યા સારી વાણુ;
યમરાજ તે આવ્યા ત્યાંહી, યજ્ઞ રાક્ષસ દીઠા જ્યાંહી. ૧૩
- વિદ્યાધર ને આવ્યા છે નાગ, આપી લઈ ચાલે થોડો ભાગ;
નાચે અપ્સરા માંહે રંભા, તિલોત્તમા રૂપની ખભા. ૧૪
- સમુદ્રના રહેવાશી સર્પ, આવ્યા તથા કરીને ગર્વ;
આવ્યો સમુદ્ર રૂપને લેઈ, પાછો વાળ્યો થોડું દઈ. ૧૫
- નદી તીરના રહેવાશી સર્પ, આપવા આવ્યા જાણી પર્વ;
પર્વત પાર્વતેય ભૂપ, લઈ બેઠ તે આવ્યા અનૂપ. ૧૬
- દશ દિશાના જે દિગપાળ, આવ્યા તે તો તહીં તતકાળ;
અષ્ટ કોણના આવ્યા હાથી, જેની જોડીતણા સહુ સાધી. ૧૭
- સિદ્ધ ચારણ આવ્યા ભાટ, દાન પામી ગયો ઉચ્ચાટ;
ત્રણ લોકના આવ્યા સર્વ, હુતું બજિરાયને ત્યાં પર્વ. ૧૮
- બેઠના થયા મોટા ઢગલા, ચળકે રૂપિયા જાણે બગલા;
એમ બેઠનું થઈ રહ્યું કામ, પછી શુક્ર ગુરૂ ખોડ્યા આમ. ૧૯
- હવે કરો યજ્ઞની તૈયારી, એમ મતિ કહે છે મારી;
હવે મુહૂર્તની છે વેળા, સર્વ આવી મળ્યા છે બેળા. ૨૦
- એવે શીલ્પી આવ્યો જાણુ, તે તો ગુરૂનું ખોડ્યો વાણુ;
ગુરૂ થજાકુંડ થયો છે તૈયાર, તેમાંનો કહું એકજ સાર. ૨૧
- કુંડ તૈયાર થયો જ્યારે, આવી બગલો ઉપર ખેઠો ત્યારે;

૧૪ તિલોત્તમા—એ નામની અપ્સરા. રૂપની ખભા—રૂપના સ્તંભરૂપ.

૧૫ રૂપને લેઈ—મૂર્તિમાન થઈને.

તેથી મનમા લાગે ખી'ક, વળી થઈતી એક બે ઝીંક	૨૦
એ યજ્ઞ તો પૂરો નવ થાય, તેમ અધૂરો નવ કળાય,	
વિદ્ય કરનારા તો આ દેવ, તે તો કરે છે સારી સેવ	૨૩
ગુરુ કે' થાવાનુ તે થાશે, તમે આવો અમારી પાસે,	
લઈ જા રી ને ગયા ગુરુ, જોયું નહિ કાઈ અધૂરુ	૨૪

વલણ

અધૂરુ કાંઈ જોયું નહિ ત્યારે થયા મસજ્જ રે,	
પછે રાજાએ દિક્ષા ધી, વાપર્યું બહુ ધન રે	૨૫

કંઠુ ૮ મુ

રાગ ધનાશ્રી

ભૃગુકુળના પ્રાત્માણુ સર્વ, આગ ભીઝ્યા ત્યા દક્ષ રે,	
નત્વિજ અવ્વર્યુ આચાર્ય પ્રાત્મા, સર્વના મન મગ્ન રે	૧
બીજા કુળનો પ્રાત્માણુ ડોઈ, યજ્ઞમા નવ વીધો રે,	
ભૃગુપતિએ ભેદ થાય જોઈ, એવો ઉપાય કીધો રે	૨
મથમ યજ્ઞની ક્રિયા કીધી, અશ્વનુ પૂજન કીધુ રે,	
અસિન્નત પાળવા સજ્જન, ગુરુએ વચન દીધુ રે	૩
પછે વિધિ કરીને અશ્વ છોડ્યો, ભૃગુકચ્છથી જ્યારે રે,	
બાણાસુર તો પૂઠે આ ચો, રથણ કગવા ત્યારે રે	૪
બળિરાજને બે સ્ત્રીઓ છે, વિધ્યાવળી ને ડોટગ રે,	
બાણાસુરની માતા તે તો, યજ્ઞતાણા ભારે ભર્યા રે	૫
ઘોડો જે જે ગામે જાયે, તે રાજા વાચે નામ રે,	

૩ અસિન્નત—શ્રીપુરુષની વચના ઉઠાડી તગવા મૂળી એક । રામન કરી બ્રહ્મચર્ય પાળવાનો નિયમ

બજિરાજનું નામ સુણીને, કોઇ રાખવાની કંઈ ન હામ રે. ૬
 એમ ઘોડો દશ દિશાએ ધૂમ્ધો, ખૂણે ખાંચે સર્વ રે;
 કોઇ નૃપતિએ આડ્યો તેના, બાણામુરે ઉતાર્યો ગર્વ રે. ૭
 એમ ત્રણ મામમાં તે તો ઘોડો, ફરીને આવ્યો પાછો રે;
 કોઇએ તેને બાવ્યો નહિ ભાઈ, બજિરાયનો પરચો માચો રે ૮
 નામમાત્રથી તાપ લાગે તો, બાવે ઘોડો કોણ રે,
 બાણામુર તો લઈને આવ્યા, ખાગી કરીને પોણ રે. ૯
 રાજાએ તે સુણ્યુ ન્યાયે, આવ્યો વાણુ તે લઈયોરો રે;
 રાજાને ઘણો હર્ષ થયો છે, થાય છે ઘોડો ઘોડો રે. ૧૦
 હજ્યા મજ્યા પુત્ર પિતા પછે, પૂછી સર્વ વાત રે;
 કોણ સામા થયાંતા રાજા, તેમની કહી મહુ ખ્યાત રે. ૧૧
 બળ સહિત તેમને જીત્યો, આડ્યુ ન તેમનું કાંઈ રે,
 દવનો ઇજ એ તો પિતાજી, ખુશી બતાવે આહી રે. ૧૨
 બજિરાજ કે' તેજ થાય છે, સર્વ થશે ભાઈ સારું રે;
 ઘોડા દિવસ રહીને જાન્યે, બીજનાર હું ધારું રે. ૧૩
 વળી યજનનું કામ તો આડ્યુ ઝટપટ, મથમ યાગ થયો પૂરો રે;
 વિદ્ય કાંઈ નડ્યું નહિ માહી, શુક્રાર્ય ન્યાં ગૂંચે રે. ૧૪
 એક યજ્ઞ તો પૂરાણ કીધો, બીજ વાર મૂક્યો ઘોડો રે;
 જોણે તે તો અશ્વ આડ્યો, તેના કાકયો બાણે ખોડો રે. ૧૫
 એમ અશ્વમેધ થાય છે, નવી લાગતી કંઈ વાર રે;
 દવ કપટ કરે છે અતિશે. પાણુ મળતો નથી કંઈ સાર રે. ૧૬
 બ્રાહ્મણ છે સહુ જુગપતિના, તેણે ન આવે ત્યાંહી રે;
 ઘોડા પૂઠે છે બાણામુર નેવો, હારે કપટ કરે ન્યાંહી રે. ૧૭
 પછે દવ મર્વ હારીને બેઠા, યજ્ઞ થયા પૂરા ઝિંગી રે.

- ઇંદ્રરાયે તો આશા મે'લી, ચઢિવાતા થયા છે દેખી રે. ૧૮
- ગુરૂ બૃહસ્પતિને પૂછ્યું જાઈ, કરવું શું ગુરૂ દેવા રે;
દાનવ તો ઘણા મતબાલા, કરે યજ્ઞની સેવા રે. ૧૯
- બૃગુપતિ આગે નવ ચાલે, કાંઈ ગુરૂ ચતુરાઈ રે;
દાનવને તો એમની મોટી, ગુરૂ છે સાઈ રે. ૨૦
- ત્યારે બૃહસ્પતિ તો બોલ્યા, ચૂકશે નહિ લગાર રે;
ઉપાય એક રહ્યો છે હાવાં, મળવું વિષ્ણુને સાર રે. ૨૧
- પચાસી યજ્ઞ પૂરા કીધા, સાંભળી કાલે વાત રે;
ત્યાંથી ઉઠી દેવો ચાલ્યા, ખજાંડનો જ્યાં નાથ રે. ૨૨
- ખજા દેવને સાથે લેઈ, ગયા શિવની પાસે રે;
શિવજી સુદ્ધાં ગયા ત્યાંથી, વિષ્ણુજીની આશે રે. ૨૩
- જઈ કરીને સ્તુતિ કીધી, પછો એકજ પો'ર રે;
જ્યારે દર્શન તો થયું નહિ, કાંઈક સુણ્યો સોર રે. ૨૪
- જાવ દેવ સહુ અમો અવતરૂં, અદિતિને પેટે રે;
કશ્યપના અમો તન કા'વું, જો જો રહીને છેટે રે. ૨૫
- તમારૂં દુઃખ અમો ત્યાં ભાગીશું, લાગશે નહિ કરી વાર રે;
ત્યારે ઈંદ્રાયાય ઓણીપેરે બોલ્યા, બાણું યજ્ઞ થયા સાર રે. ૨૬
- આઠ યજ્ઞ બાકી છે દેવા, તેને લાગે એક વર્ષ રે;
એટલામાં તે ક્યાંથી થાશે, આપના તો ઉત્કર્ષ રે. ૨૭
- વિષ્ણુ છે' અમો સર્વ બાણું છું, તમો વળો આજ રે;
તમારૂં તો કારણ કરશું, અમને એની દાઝ રે. ૨૮
- એમ સુણીને ઉંચે મને, વળિયા ત્યાંથી દેવ રે;
ખજા શંકરને છે ભરોસો, કરશે કારણ એવ રે. ૨૯
- હવે એક દિવસે અદિતિને મંદિર, આવ્યા કશ્યપ મુનિ રે;

- બાંને સ્ત્રીઓ સન્મુખ જાઈને, સુણતી વેદની ધુની રે. ૩૦
- તેમાં અદિતિ ઉપર પ્રસન્ન થયા, તેને કહ્યું તમે પયત્રત કરો રે;
દુખ જાણે એવ તમારાં, આખડી શેણે ભરો રે. ૩૧
- એમ કહીને મુનિ ગયા, પયત્રત કરતાં માતા રે,
તે બાઈને તો ગર્ભ રહ્યો છે, અવતર્યા પુત્ર આતા રે. ૩૨
- તે વિસ્તારી કહીએ અમે, સુણુજો આતા વક્તા રે;
હરિના ગુણ છે જાણો સર્વે, માણુક હીરા મુક્તા રે. ૩૩
- અદિતિ અતિ દુ.ખ ધરેછે, કેમ છૂટે પુત્ર મારા રે;
દુખ વેઠેછે અતિશે તો તો, દાનવ લાગે ન સારા રે. ૩૪
- એ દુઃખમાંથી કોણ મૂકાવે, મારા પુત્રને આજ રે;
પછે પરમેશ્વરની સ્તુતિ માંડી, છોડાવો તમે રાજ રે. ૩૫
- યજ્ઞના ઈશ્વર તમને કે'છે, યજ્ઞના તમે કરતા રે;
યજ્ઞપુરૂષ તો તમને કે' છે, યજ્ઞના તમે ભરતા રે. ૩૬
- દેવના દેવ તો તમને કે'છે, યજ્ઞના તમે કરતા રે;
દેવના નિયતા સ્વામી, દેવના તમે ભરતા રે. ૩૭
- અચ્યુત એવું નામ તમારું, કરીએ સ્તુતિ કેવી રે;
દેવ અને સહુ માનવીરૂપે, દાનવને તેમ દેવી રે. ૩૮
- ગંગા જમુના સરયૂ સાચી, ગોદાવરી ને ગદલકી રે;
એ તો સર્વ તમો છો સ્વામી, જાણો નહિ છદ્મકી રે. ૩૯
- તમે દુખ એવું સાંભળતામાં, મારું કરો કામ રે;
દુ.ખ હરતા તો તેથી તમારું, ત્રીકમળ છે નામ રે. ૪૦
- કલ્યાણ કરતા છો કેશવજી, ગુણ શુ ગાએ કોઈરે;

- અમારું દુઃખ તો તમો મટાડો, જોઈ રૂડી સોઈ રે. ૪૧
- આવી સ્તુતિ જ્યારે કરી અદિતિ, પ્રસન્ન થયા ભગવાન રે;
જેખી વાણી થઈ ત્યારે, સુણીને આવી સાન રે. ૪૨
- હે ! દેવમાતા અદિતિ તમે, ચિંતા કરશો નહિ રે;
દેવનું હું રક્ષણ કરીશ પાણુ, સમો જોઈશ સહી રે. ૪૩
- હાલ અમુગ્નુ રક્ષણ કરે છે, ભૃગુપતિ જે મોટા રે;
તેથી એમને કરી ન શકાયે, દેવમાતા જોયા રે. ૪૪
- તોપણ તમોએ વ્રત પાળ્યું છે, તેથી કરીશ કામ રે,
તમે આશ રાખજો અદિતિ, રૂડીગ દુષ્ટનો કામ રે. ૪૫
- એમ વાણી જેખી થઈ, સુખ પામ્યા છે માતા રે;
ગર્ભ રહ્યો છે સારે દિને, સુખમા દિવસ જાતા રે. ૪૬
- આનંદના ધન ઉઠે નિત્યે, ગર્ભથી નહિ દુઃખ રે;
સુખ ઘણું છે અદિતિને, ભાગી ભવની ભૂખ રે. ૪૭
- દેવ સહુ તો વાઠ જુએ છે, ક્યારે થાશે કામ રે;
એવે નવાણુ મો ધન આલિયો, દેવે મૂકી હામ રે. ૪૮
- હવે અદિતિને નરપિથી રહ્યો, ગર્ભ તે જનજવલમાન રે;
તે વાત તો એક જાણે પ્રજ્ઞા, ધીજી શકર માન રે. ૪૯
- તે બે ને દેવતા આળા વેંડા, સ્તુતિ કરવા સાર રે,
પ્રજ્ઞાજી તો સ્તુતિ કરતા, નાણુ ગુણમય અવિધાર રે. ૫૦
- તમારા ઉદરે ત્રણે સોડો, તે છો ઉદર માય રે,
શકરજી તો સ્તુતિ કરતા, અજન્માશા આય રે. ૫૧

વનણુ.

- અજન્માશા આંધ ધ્વિર, સ્તુતિ કરતા દેવ રે,
નવાણુ મો ધન આલિયો, દુઃખ ટાળો તતજેવ રે. ૫૨

કંકવુ ૯ મુ.

રાગ વેરાડી

પ્રજ્ઞા શકરની મૃતુતિ મુણી, જોવા દેનને ગયા સહુ ધૂણી,	
તદા અનતરિયા દયાળ, જન્મ મરણની નહિ જ જાળ	૧
ચાર હાથ ને સુદરશ્યામ ચંદ્ર ધર્વું છે મેઘશ્યામ,	
ગદા કમળને આ ન્યા પાણુ અવતરિયા પ્રભુ નિરવાણુ	૨
પે'ર્યા કુડળ મોટા કાન મુખ જોભે જાણે ભાન,	
જાતીમા છે શ્રીવત્સ ચિન્હ, સર્પ દેવથકી છે બિન્ન	૩
પહેર્યા અનકાર અપાર મુકુટની શોભા છે સાર,	
કટિમેખળા પે'રી છે નાથે બાબુમધ જોભે છે હાથે	૪
આઝ લગર પે'ર્યા શ્યામે, વનમાળા ધરી છે નામે,	
કૌસ્તુભમણિ મોટો પ્રકાશ, પોતે રૂપથી કરના ઉજસ	૫
ઉઝ્યો દિનકર હોય જેમ, નાહુ અ નાર તો ત્યા તેમ,	
થયો જન્મ તે સમયે સાર, વરતાઈ રહ્યો જે જેકાર	૬
થયા પાણી નિર્મળ અપાર, પશી કરતા સારા ઉચ્ચાર,	
આનંદ આનંદ થયો ઉજસ, હરિરૂપ થયુ પ્રકાશ	૭
શ્રવણ નક્ષત્ર મહિનો શુભ ભાદ્રપદનો છે શુભ કુલ,	
શુક્રવક્ષ ને બારશ મોટી, અભિજિતની ઘડી નવી ખોટી	૮
બરામર મધ્યાન્હનો હતો સમો, એ દિવસ સર્પને ગમ્યો,	
એ બારશનુ છે નામ વિજ્યાદાદશી રૂકુ નામ	૯
તે દિવસે જે કરે વ્રત, તેનુ દન મન થાય વ્રત,	
એ વ્રતનો મોટો મહિમાય પ્રજ્ઞા શકર જેને ગાય	૧૦

૩ બાન—બાનુ—મૂર્ધ ૬ થયો ઈં—મારે સમયે જન્મ થયો

૮ અભિજિત એ નામનુ નક્ષત્ર હમેશા મધ્યાન્હ કાળે અભિજિત નક્ષત્ર ગણાય છે

- એ વ્રતવાળો તરે ત્રણનોક, થાય કરેના દુઃકૃત કોક,
 ધન્ય ઘડી ને ધન્ય દહાડો, જાણે તેને જન્મડો થાય ન આડો ૧૧
- એના શુભ અવસરની માય, અવતરિયા પ્રભુજી ત્યાય,
 દેવે વગાડ્યા છે વાજીત્ર, સરસાતી વગાડે જ ત્ર ૧૨
- ગોમુખ પાણવ અપાર, વગાડે દેવ કરે જેજેકાર,
 જાણે લાગે ન વાર લગાર, થાય નનાણુ મો યજ્ઞ સાર ૧૩
- કેમ કરીને દુ ખ દેવ કાપે, દાનવને કેમ હરિ શાપે,
 એવો વાટ જુએ છે દેવ, એવે કંવા લાગ્યા સેવ ૧૪
- થઈ દૂનની વૃષ્ટિ ત્યા સાર, આનંદનો પામુ ન પાર,
 જોઈ આનંદ ને આરજવ અદ્વિતિ સભારતી ભવ ૧૫
- આ તે શુ કર્યું મે બાઈપુણ્ય, મારે રહી નહિ કંઈ ન્યૂન,
 ધન્ય ધન્ય છે આજનો દિન, એમ પ્રસન્ન કરતી મન ૧૬
- જોઈ હરિએ ધરેલો જન્મ, કરપ નાપિ ખુરાી થયા ત્યમ,
 મહામુનિ જેને આનંદ દુ ખ, એક લેખવે દુ ખ ને સુખ ૧૭
- તે પાણુ આનંદમા તણાયા, એવી ઈશ્વરની છે માયા,
 ગુણ ગાયા ઈશ્વરના સારા, છટ્યા તાપ તો મુનિ કે' મારા ૧૮
- કર્ધા ઈશ્વરના દરશન, થયા પ્રભુજી તો પરમન,
 બોલ્યા કશ્યપઋષિ ભગવાન, તમે કરો દેવનુ સનમાન ૧૯
- ત્યારે થયા વામનરૂપે દેવ, પ્રેરો બટ્ટકની સહુ સેવ,
 વળી જૂના પડ્યા છે દેવ સર્વ, ખ્રજાએ જાણાવ્યું પર્વ ૨૦
- કરાવ્યા સહુ ત્યા તો સસ્કાર, કર્યા સર્વ તહીં આચાર,
 ગુણ ગાય ને કે' ધન્ય ધ ય, થાય સર્વનુ મન પ્રસન્ન ૨૧
- અવતર્યા દેવાધિદેવ કરે સુરિનર મુનિજન સેવ,

૧૩ ગોમુખ—રણુશીંગ પાણવ—પુરી ૧૫ ભવ—જન્મ—અવ

- થયુ દેવે જાગ્યુ કાજ, (પાણ) કેમ બટુક થયા મહારાજ ૨૦
તનો પ્રજાએ ભાગ્યો ભેદ, એ તો ભાણુશે ચારે વેદ,
તેથી થશે આપણું કામ હમાણા સેવો મુદરશ્યામ ૨૩
હુ જૂનો પડ્યો વાર હજાર, તમે શુ જાણો નિરધાર,
એમ પ્રજાએ સમજાયા દેવ, તે તો કરના લાગ્યા સેવ ૨૪

વનણુ

- રોવા કરના સહુ લાગ્યા, બટુકડપની ત્યાય રે,
હવે હજાર શુ કરેછે, વર્ણવે કવિ આય રે ૨૫

કંઠુ ૧૦ મુ.

ગગ મેનાડો

- જનોઈ દેતા રે, બટુકને સહુ મળી,
મૂવ ગાયત્રી રે, આપી હતી મળી ૧
દેવગુરુ આપે રે, ઉપવીત દેવને,
કશ્યપ મેખળા રે, આપી કરી સેવને ૨
પૃથ્વીએ ચર્મ રે, મૃગનુ ત્યા દીધુ,
તેથી મનકુ રે, ખુશી નાથે કીધુ ૩
દડ આપ્યો રે ચંદ્રમાએ તહી,
કૌપીન આપ્યુ રે, માતાએ જઈ ૪
સ્વર્ગ છત્ર કીધુ રે, દેવની ઉપરે,
કમ ડગ આપ્યુ રે, દેવ ચમર કરે ૫
ઋષિ માત આપ્યા રે, દર્ભ આપી ગયા,
માળા લાવ્યા રે, સરસ્વતિ ખુશી થયાં ૬
કુમેરે આપ્યુ રે, બિસ્તાનુ થુલકુ .

તેમાં તો આપ્યું રે, અંખાએ વડું.	૭
એવા બ્રહ્મચારી રે, થયા ભગવાનજી;	
તેજ વાધ્યું રે, લઈ લઈ દાનજી.	૮
પરિસમૂહન રે, કરી હોમ તે કીધો;	
પરિવ્રતરણથી રે, પૂજન તો લીધો.	૯
એવા દેવ રે, દીપ્ત છે ઘણા;	
ત્યારે જોડ્યા દેવો રે, સમાચાર બન્યા.	૧૦
દેવ તમે જાણો રે, ભૃગુપતિ દુઃખ દહે;	
દંડપદ લેવા રે, રાત દહાડો કે'છે.	૧૧
તેને નિવારો રે, દુઃખ એ મોટું છે;	
નવાણું મો યજ્ઞ છે રે, નથી કાંઈ જોડું છે.	૧૨
સુણી વાત રે, વામન જોડિયા;	
દેવનું દુઃખ રે, સુણીને ડોડિયા.	૧૩
અમો ભાગું રે, દુઃખ ને મોટું છે;	
તમાર કે'વું રે, નથી કાંઈ જોડું છે.	૧૪
ભૃગુપતિ મોટા રે, બળિની જોધે છે;	
દેવ હારે રે, બૃહસ્પતિ પોતે છે.	૧૫
એ છે મરણા રે, તો તો શી ચિંતા છે;	
દંડ છે તેવા રે, બળના મિંતા છે.	૧૬
અમો રૂપે નાના રે, કહો ભાઈ શું કરીએ;	
ભૃગુર્થી હારીએ રે, શુક્રને શું કરીએ.	૧૭

૭ થુંમહું—ભિક્ષાપાત્ર (?) ૯ પરિસમૂહન—દર્ભવડે દોમની જગો
સ્વચ્છ કરવાનો એક વિધિ. પરિવ્રતરણ—દોમની જગોની આમપામ દર્ભ
પાયરવાનો એક વિધિ.

૧૬ મિંતા—મિત્ર.

ભૃગુકુળ મોટું રે, તેમા શુક સાચો છે,	
તેના કુળના પ્રાણીયુ રે, વદ ત્યા વાચો છે	૧૮
શુકે તેડ્યા રે, ભૃગુકુળના સર્વ,	
ત્યા શુ કરવુ રે, તે તો આવ્યા ગર્વ	૧૯
ત્યારે દેવ નમિયા રે, હરિ એમ શુ બોલો,	
અમાગ દુ ખડા રે, દામોદર તોરો .	૨૦
એ (તો) તમારુ કામ રે, દેવને દુ ખ પડે,	
અવગ લેઈ શામ રે, ત્યા તો આવી અડે	૨૧
તરેય ખામા બો વા રે, ભૃગુકુળ શુ (ચ) કરે,	
દેવનો દેવ રે, કોઈથી નાજ ડરે	૨૨
લઈ કીજે રે, કામ હરિ દેવતાયુ,	
દુ ખ પામુ રે, અમો તો દેવ ઘણુ	૨૩
ત્યારે ઊઝ્યા રે, શ્રીભગવાન મોટા,	
નથી કોઈ એવા રે, જેમના કોઈ જોટા	૨૪

વનણુ

જોટા નથી કોઈ એમના, એવા ઊઝ્યા દેવ રે,	
કવિ તેને શુ કહી શકે, જેની કરે છે દેવ સેવ રે	૨૫

કડવું ૧૧ મુ.

ગગ રામત્રી.

અક્ષયારીનો વેપ લઈ, આ યા છે ભગવાન,	
માતાને તે કે'તા આવ્યા, છત્રીશુ બળવાન	૧
ચિતા કરશો નહિ તમે, કરીશુ દેવને સુખ,	
એમ કહીને ચાલ્યા, ટાળવા દેવનુ દુ ખ	૨

- નર્મદાતીરે ભુગુકરુ છે, ગયા ત્યાં વામન,
ભુગુકળના પ્રાપ્તિ શુ ખેડા, બળિને કે'તા ધન્ય 3
- તારા જેવો ગાન કોણ, થયો નથી કોઈદિન,
દાનવમા તે નામ કાઢિયુ, મોટું તાડે પ્રુણ્ય 4
- નવાણુ અશ્વમેધ કીધા, બીજા તો નવ થાય,
સોમો હવે રૂંદે કરગો, દાનવનુ દુખ જાય 5
- પછે સર્ગનુ ગાન્ય પામો, થયે રૂડા કાજ,
કુળગોરુ અમો તમાગ, આપજો રૂડો સાજ. 6
- એમ પ્રાપ્તિ શુ રતુતિ કરે છે, એવે ઉગ્યો ભાણુ,
એક બાળક આવતો જોયો, થયુ મહુને જાણુ 7
- તેજ તેનુ અતિ અનુપમ, જોઈ લાજ્યા વિમઃ
માલો માલે વાતો કરતા, મોતીની ગી છીપ 8
- તેજ જોઈ માલ્યાશુ રીઝ્યા, એવે આવ્યા પાસ,
કમલક કટિમેખળા રૂડી, વગી ધણો પ્રકાશ 9
- તે જોઈ જ દાણુ મર્મે ઊઠ્યા, ખેસાડ્યા ભગવાન,
તમો બાળરૂપે કોણુ છે, વરદા આજે વાણુ 10
- વામનજી બો યા નહિ, તેમ જ રિ કરે રિચાર,
ત્યારે બગિરાજા બોલિયા, ભરે પધાર્યા માગ 11
- આજ હું પાવન થયો, દર્શન તમારું પામી,
મારી તો મર્મ મટી ગઈ, દત્તી જે જે ખામી 12
- એમ બોલી આમન આપ્યુ, ખેમાડ્યા વામન,
પૂજા કરીને પ્રમત્ર કીધા, રાજ થયા છે મન 13
- પૂજનુ પાળી હાથે લીડુ, પ્રમુ મમત્સ સાર,
આજ હું દુનિયથ થયો, એવો નમ્યા ભાર 14
- ધન્ય રૂડ તમો અર્પે પધાર્યા, બાળી ગુનુ નહિ કાઈ,

- વામનરૂપે વિઘ્ન છો કે, શંકરરૂપે સાંધ. ૧૫
- એમ ઘણું ઘણું બળિ બોલ્યો, ત્યારે બોલ્યા ભગવાન;
બળિરાયનું માન રાખ્યું, કરી પછે ત્યાં સાન. ૧૬
- ત્યારે માન આપ્યું રાજાએ ત્યાં, જાણ્યું જોઈએ કંઈ સાર;
માગનાર તો કહે નહિ, જાણાવે નહિ વિચાર. ૧૭
- રાજા બોલ્યો સુણો વામન, માગો મનનું ગમનું;
મારું ચિત્ત તો રાત દહાડો, યાચકથી નથી રામનું. ૧૮
- હાથી આપું ઘોડા આપુ, આપું ગાયો સારી;
હીરા માણક સરવે આપું, બોલો હે ખલ્લચારી. ૧૯
- મહેલ આપું કો'તો રે'વા, રૂડો આજ રચાવી;
છાપરે તો હીરા ઠાંગું, સુખ સહુ મચાવી. ૨૦
- વિદ્ય વિદ્યના માંહી પાટ પાથરું, કરીદાનાં કામ;
જેથી સુખ થાય આપને, થાયે મારું નામ. ૨૧
- પખા કરાવું પહોચતા, સુખી થાય શરીર;
વિદ્ય વિદ્ય રંગના ગઢીયા ને, હસ્ત કસણે હીર. ૨૨
- બીજું જે માગો તે આપું, સોંપું સર્વ શરીર;
તમે વામન બોલો ત્રુષ્ણે, ધરું જાજી ધીર. ૨૩
- તોય વામન બોલે નહિ, ત્યારે રાજા કચવાય;
કેમ મુનિ બોલે નહિ, મન શોણે સચવાય. ૨૪

વલણ.

- સચવાય મન કેઈ પેરથી, એવું જોઈ બોલ્યા દવ રે;
રાજા હું પ્રસન્ન થયો છું, કરી તમે રૂડી સેવ રે. ૨૫

કંઠવું ૧૨ મું.

રાગ મારૂ.

- સેવા કરી તેથી બોલું રાય, તાર મન જેમ સુખી થાય,
મહાદેવ તમે પુત્ર કા'વો, પેઢી તમે તો ન લખવો. ૧
- ભૃગુકુળના બેઠા બ્રહ્મ, જેહુ જાણે તમારો મર્મ,
તમે પૂજે અતિથિને સાર, એમાં કરવો તે શાનો વિચાર ૨
- હોય બુદ્ધિ તમારી ચોખ્ખી, ઇંદ્રિયો તમે તો રોકી;
'આપું છું' કહી શકો નહિ નાય, થઈ એક વાર તો હાય. ૩
- જે તો તમારા કુળની રીત, તરત થાયે મને ઘણી ખીત;
તમે બોલાવો બે વાતે, યુદ્ધ કરવા કે દેવા સાટે. ૪
- તેના તમે કરો છો સ્વીકાર, બૂચો 'ના'નો કહેવો મકાર;
જુઓ મહાદેવ રી તમારા, જોભે ધુવ જેવા સારા. ૫
- તમારો પૂર્વજ જે હિરણ્યાક્ષ, જેની પૂરે રિપુ તો સાક્ષ,
લઈ ગદા તે હાથમાં જાણુ, ગયો લઢવાને નિરવાણુ. ૬
- તેને ચોધો મળ્યો નહિ કોઈ, મળ્યો વિષ્ણુ જોઈ સોઈ,
તેણે કપટથી છત્યો માર, મારી નાખ્યો પછે નિરધાર ૭
- (પણ) વિષ્ણુ કે'તા કે એવો ન કોઈ, જાણે યુદ્ધની રૂઢી સોઈ;
એ વાત જાણી હિરણ્યકશિપુ, મારા ભાઈનો કોણુ રિપુ ૮
- વિષ્ણુ જાણીને ગયો પૈકુઠે, ભાઈતેને તો કોણુ ક'ઠે;
જોઈ ભય પામ્યા અતિ વિષ્ણુ, ગમસતા ઘણા નિષ્ણુ. ૯
- જોઈને વમવા ન દીધા દેવે, ગયા ગદર પાસે એવે;
તેમણે પણ કલો નકાર, ગયા જ્ઞાના પાસે સાર. ૧૦
- ત્યાં પણ થયું નહિ કામ, આખર પેઠા તે પેટમા રણમ;

- ત્યારે શોધી વળ્યો તુજ વંશ, નવ જડ્યો છૂટ્યો'તો દંશ. ૧૧
- તમારા પિતાની શી કહીએ વાત, જેની અતિ નિર્મળ જાત;
આવ્યા દેવતા માગવા સાર, આપ્યો જીવ ન કરી વાર. ૧૨
- એવા તમારા પિતા કહીએ, તમારા ગુણુ શા ગદ્યએ;
તમે તો છો મોટા ભૂપ, તમારું દાનેશ્વરી રૂપ. ૧૩
- અમે માગીએ શું તમ પાસે, એવી મનમાં થાયે આશે;
પણ વળી થાય છે વિચાર, માગતાં ઉચકવો ભાર. ૧૪
- નહિ માગવું એમ મન કે'ંછે, દુઃખ પાછું ઊભું રે'ંછે;
જો તમારી હોયે મરજી, તો તો આશા પૂરે મારી હરજી. ૧૫
- મારે લોભ નથી સુણુ રાજા, થોડી વાત કહું છું કાજા;
મને તેટલું આપો સાર, મારે બીજા નથી વિચાર. ૧૬
- મરજી હોય તો અમે માગું, ના કહેતામાં દહને ત્યાગું;
તેનું લાગે તમને પાપ, દેવો પડશે જમને જળાપ. ૧૭
- મરજી હોય તો અમે માગું, નહિતો પ્રાણીણને પાગે લાગું;
મારે લોભ નથી કંઈ ઝાઝો, મારો દહ છે રાજા સાજો. ૧૮
- તમે આશા નહિ જો પૂરો, વળી કોઈ દાતાર જોઈશ શૂરો;
માગણને ખોટજ નહિ, એક ન આપે તો બીજા સહી. ૧૯
- અમે સુણ્યું બળિ મોટો દાતા, તેથી આવ્યા છું ઘેર જાતા;
પૂરો આશા તો અમારી, મજા આશા પૂરે તમારી. ૨૦
- આપ્યું લીધું ચય ન પો'ચે, મૂર્ખ હોય તે ઘણું શોચે;
કદી તમે કહેશો નકાર, તમારું યજ્ઞપુણ્ય જાશે સાર. ૨૧
- તમારું મન થશે પ્રસન્ન, એવું અમે માગું રાજન;
બળિરાજા ખોલવા જાય, તેને ખોલવા ન દેતા ગુરુરાય. ૨૨

એમ વામનજી કરતા તાલ, રાજ સમજે નહિ જો સાલ,
 રાજ દાનેશ્વરી છે મોટો, તે તો વિચાર લાવે ન ખોટો. ૨૩
 જોણે યજ્ઞ કર્યા છે અપાર, તે કેમ માગણ વાળે સાર,
 પછે રાજા જો યો મુખ, તમારૂં અમો ટાણુ દુખ ૨૪

વલણુ.

દુખ ટાણુ અમો આજે, જોયો વામનરૂપ રે,
 ત્યારે હરખ ધરી શુ ઓગરે, સુણો ત્રિભોવનભૂપ રે ૨૫

કડવું ૧૩ મુ.

રાગ સામેરી.

મારે જોઈએ ન કાઈ મોટુ ૨, જોઈએ વાસ કરી માહી લોટુ રે,
 આશ્રમ કરવાને કાળે રાજા રે, જોઈએ કાઈ પૃથ્વીની માઝા રે ૧
 જોઈએ ત્રણ ડગલા તો ભોમ રે, તમારૂં પુણ્ય તપો રહે સોમ રે,
 જોઈલુ આપો તો રોઝે મન રે, ત્યારે જોડ્યો શુ રાજા રે ૨
 અરે બાળક હુ તો જાણુ રે, તુ તો જ્ઞાનનો હૃદય ભાનુ રે,
 પણ નાદાન છે તુ મૂર્ખ રે, કાઈ વિચાર કરતો ન પુર્ખ રે ૩
 અવ્યા જોઈલુ તો ગરીબ આપે રે, તેમા મને શુ સતાપે રે,
 માગ્ય માગી પાસે ગામ રે, માગ્ય મનગમતુ તો દામ રે ૪
 વળી ઈચ્છા મનની યોય રે, આપુ ત્રિપ કે દેશ સોય રે.
 અમો પૃથ્વીના જુ રાજા રે, અમારી માને છે દેવ માઝા ર ૫
 ને તુ બાળક જોણે ન કાઈ રે, છુટિ નથી અથા તારા માહી રે,
 તે નથી દાન તો દીજ માગ રે, તાગ મન નથી દીમતા સારા રે ૬
 હુ આપુ કની નાન રે, તે તો થાય છે દેવ સમાન રે,

કોણે માગો તમે બહુક રે, આવુ બોલો છો શુ બહુક રે ૭
 ન્યારે માગવુ ત્યારે શુ બાકી રે, એમ માગતા શુ ગયા થાકી રે,
 ત્યારે વામન બો-ચા હાકી રે, આપવામા તો નથી કંઈ બાકી રે ૮
 પાણુ અમે સમજીએ છીએ જ્ઞાન રે, અમે જ્ઞાનખ્યા છે ભગવાન રે,
 તેથી વૃષણ નથી કાંઈ આજી રે, નથી જોઈતા હાથી ન વાછ રે ૯
 મોટા પૃથુ જેવા રાજ રે, ધનની ધારી ગયા નહિ માઝા રે,
 તો તુ અને હુ તે કોણુ રે, આજ દાની ને દાતા આણુ રે ૧૦
 માટે માન્યુ તેટલુ આપો રે, લાભ આજો નથી કેમ તાપો રે,
 જોત્રણુ ડગવાએ થાય ન તપ્તિ રે હાથી ઘોડાની શી સપત્તિ રે ૧૧
 એની મેળે મળી આવે જેહુ રે, અમો તો લઈએ છીએ તેહુ રે,
 બીજો લોભ અમે કેમ કીજે રે, એથી દેવ તો નવ રીઝે રે ૧૨
 અતોપમા છે ઘણુ સુખ રે, અસતોષીને છે દુઃખ રે,
 એ તો અમો સારી પેઠે જાણુ રે, તો દ્રવ્યને કેમ નાણુ રે ૧૩
 જે બ્રાહ્મણુ હોય ન લોભી રે, તેની જાણુને દહ જોભી રે,
 હોય લોભી તે તો હુટાય રે, જમને ત્યા તો ફૂટાય રે ૧૪
 એમ અમે કરીએ કેમ રે, અમારો છોકુ નહિ નેમ રે,
 ત્રણ પગનાથી થશે પૂર રે, માત્ર કામ ન રહે અનૂર રે ૧૫
 તો વધારે શે કાજ માગુ રે, મળે વધારે તે ક્યા ત્યાગુ રે,
 ત્યારે બ્રાહ્મણુ કરે વિચાર રે, લોભી બો-નતા કંઈ સાગ રે ૧૬
 કરે અણસારા તો ત્યાહી કે વધ આપજે અમને ન્યાહી રે,
 તેના સામુ તે નવ જોતા રે જેને લોભ આઝા નો'તા રે ૧૭
 પછે સયશુ બોલ્યા દેવ રે, કેમ આપો છોછ એવ રે,
 નહિ તો જાણુ અમો પાજ રે, અમે તો છીએ ભઈ સાચા રે ૧૮

તેવા તમે થાવ સાચા રે, જેથી અમે જઈએ રાચ્યા રે;
 બળિગળ ખોલ્યા ડીક રે, બરી લ્યો ભૂમિ તણ ખીક રે. ૧૯
 જ્યાં મરણ હોય ત્યાં આપુ રે, વામન કહે શે મતાપુ રે;
 તમને દિક્ષા લીધેલા જાણુ રે, અહીં આપો એમ હુ માનુ રે ૨૦
 લીધું પાત્ર ત્યારે રાચે રે, મત્ર ખોલ્યા વામન સાંચે રે;
 આપવાને દાન નરેશ રે, બાધ્યા શિરના છૂટા કેશ રે. ૨૧
 પૃથ્વી આપવાને થયા રાજ રે, ત્યારે શુક્ર તો ખોલ્યા સાજ રે;
 જે ત્રાણ કાળતુ તો જાણુ રે, તે તો સુખે ભોગ ન માણુ રે. ૨૨
 રાય મારી સાભળ વાણુ રે, કંઈ વિચાર કરજે જાણુ રે;
 મારૂં સાંભળ્યા વિના આપ્ય રે, તુ વડોરી લે છે સંતાપ રે. ૨૩
 તેથી મને થાય છે તાપ રે, મારૂં માનવું પડશે જાપ રે;
 અમો તારે કાળે કહીએ રે, તમો માની અમારૂં રહીએ રે. ૨૪

વક્ત્રાણુ.

અમારૂં માનો રાજ મોટા, થાયે તો તો કામ રે,
 તને છળવાને આવિયા, છે આ સુંદરસ્યામ રે. ૨૫

કરવું ૧૪ મું.

નાગ ગોડી.

અલ્યા રાજ્ય લેશે એ તો તારૂં, રાય માન્ય કહ્યું તું તો મારૂં;
 હુ તો કહ્યું છું તારે કાળે, વામન ઈશ્વરનુ રૂપ રાજે. ૧
 કશ્યપની અદિતિ નાર, તેના જાણુજે એહ કુમાર,
 એ તો દેવને કાળે આવ્યો, એને દાનવ તો નથી ભાવ્યો. ૨
 તે તો કર્ણ કબુલ જે સાર, તેના કર્યો નહિ વિચાર;
 અમને પૂછ્યું નહિ લગાર, હવે જાશે તારો ભાર. ૩
 એ તો નિશ્ચે તુજને નડશે, તારી ઉપર એ તો ચઢશે;

- મૂઠ જાણ્યો નહિ કઈ મર્મ, વિધાનુનો મૂઠો ધર્મ ૪
- એને દેવની કરવી પક્ષ તે તુ જાણે નહિ જે દક્ષ,
તાની લક્ષ્મીને એ લેઈ, ઐશ્વર્ય મુઠા ઈંદ્રને દક્ષ ૫
- પછે પૈકડ જાગે જાણુ, તુ સમજ્યો નહિ અજાણુ,
તમને કહીએ શુ રાય આજ, તે તો અગાડ્યુ સર્પે કાજ ૬
- એ તો વચારજો રૂપ મોટું, તાઝ બોલ્યુ કરશે ખોટું,
એક પગને લગે પૃથ્વી, એની વાત છે અવનરી ૭
- બીજે પગને લગે સ્વર્ગ, તારો હરી લેરો ગર્વ,
ત્રીજુ પગલુ માગશે એ તો, રાય એતાણુ છુ એતો ૮
- લઈ સર્પને નરકે નાખે, આખ્યુ નહિ એણુ ભાખે,
તેની મમતાણુ તો કઈ ગખો આ તો કીધો છે તે ગાખો ૯
- જેથી ખાવાનુ જાય દૂરી, તેણુ આપતા જાણો રૂઝ,
એમ મુનિ સહુ કે'છે દાન તે દાનની રીતે રે'છે ૧૦
- એણુ આપણુ નહિ રાજ, જેથી જાયે આપણી માજ,
અમો તારે દાને ખોણુ, દાનવણુ ડીક થયેથી ડોણુ ૧૧
- ધન મળછે મહાદુ ખે, તેને વાવરો રાજ સુખે,
દાન આપેથી શુ પામો, ઊભો અગિ આવી જો સામો ૧૨
- કઈ કરીએ વિચાર રાય, આપો નહિ એમ ન કહેવાય,
આપણુ ઠોચે શકિત સારી, એવી રાજ છે મતિ મારી ૧૩

સમશ્યા

- ગાડ નહિ ને નિપજે, કૂલ કૂળ તો અવિધાર,
ચતુર હજો તે એતરો, કરી જોતા વિચાર ૧૪

ઉત્તર-મત્ય

પાણી કોઈ પાચે નહિ, નહિ ગાડ ને રોપ,

મૂળ ખરૂં છે જાણજો, દેવવાણીથી લોપ. ૧૫

ઉત્તર-અસત્ય.

એવું શું છે અવનવું, જે કે'વાથી જાય;
મુખ સપત ને ધન ઘણું, કરખી સમ નવ ખાય. ૧૬

ઉત્તર-હા.

અક્ષર એક એવો સહી, કંહિયે ચતુર મુજાણ,
નિઘ થાયે લોકમાં, મુખ પામે નિરવાણ. ૧૭

ઉત્તર-ના.

વેલો એક દીઠો અમે, પચ ચક્ષુ પરમાણુ;
ષટ પગ ને કર અષ્ટ છે, જાણે જાણ મુજાણ. ૧૮

ઉ૦-અણિ, કૃદાણુ અને શુક્ર

કીડીના કુજર થયો, વિપરિત એ તો વાત,
વેદપુરાણે સાંભળ્યું, મુનિ કરત વિખ્યાત. ૧૯

ઉ૦-રામનવું પેરાટરૂપ.

તૃણથી કો' શું નિપજે, તૃણે વાળિયો ઘાણુ;
એ તૃણ દાખો ચતુર નર, નિકર કહું પાપાણુ. ૨૦

ઉ૦-ત્રણ ડગલા પૃથ્વી.

ધનુષ્ય જાણ લઈ હાથમાં, સૂતો માને પેદ;
ઝોળી વાળી જન્મતાં, એથી છે સૌ હેડ. ૨૧

ઉ૦-વામન.

રાગ ચાલતો.

માને તો મનાવું હુય, આખ્યા પછી લેશો શુય;
નિશ્ચય રાજ્ય તો તારું જાય, મારૂં માનો રૂડા રાય. ૨૨

આપણું તેની છે અવધિ, તેના શાસે કહ્યા છે વિધિ;
તારું થાયે મારૂં જમ, અમે તો ભાઈ વાંરણું તેમ. ૨૩

કહી દે ઝટ રાય નકાર, જેથી થાયે સર્પે સાર,
તે સુણીને જોડ્યો રાય, મારૂં પણ કનમે નવ જાયે ૨૪
વલણુ.

પણ જાયે નવ મારૂં માનો, કહે રાજજી પાવન રે,
રાજ્ય જાય તો જલે જાયે, પણ મનાવુ વામન રે ૨૫
કંડુ ૧૫ મુ.

રાગ આશાનરી.

ગુરજ છે વાત સાચી, ગૃહસ્થનો એ ધર્મ,
ધન સચય કરવુ ખરૂં, જે જાણે તેનો મર્મ ૧
હુ પુત્ર છું મહાદનો, તે ક્યમ કહુ નકાર,
સત્ય વાણી હુ વદુ, જેથી પામુ સાર ૨
દાતારને મન ધન કશુ, પડિતને મન વાણુ,
તેમ ગુરૂ મારે કરવુ, કીજે તમને જાણુ ૩
મુઆ પછી મળે નહિ, તે જીવતા તજી હુય,
જાણું છુ જે ગુરૂ મારા, સાથે આવે છે શુય ૪
બ્રાહ્મણને જે આપવુ, તે પ્રણયકેરૂં કામ,
આપીશ કહીને ના કહેવુ, ચાલે નહિ એ હામ ૫
મુઆ પૂઠે નહિ કામનુ, રાજ્ય પાટ ને ધન,
શામાટે ગુરૂ મારૂં, ત્યારે ચોરૂ મન ૬
બ્રાહ્મણ માગે રજ જેટલુ, આપવુ ઘણુ સાર,
નરકમાથી બ્રાહ્મણ તારે, સુણ્યો અમે વિચાર ૭
તો પછી હુ કેમ નાજ આપુ, જોલો મારા દવ,
આજ હુ તો રૂડે પ્રકારે, કરૂં વામનસેવ ૮

- મધુકૈભે યુદ્ધ આપ્યું, એવા તે દાનવ;
તમે કહ્યા તે ધર્મ પાળશે, મહીતાણા માનવ. ૯
- અમો તો એક વાણ બોલુ, બોલુ નહિ ઋષિરાય;
આપવું તે તો આપવું, હવે થનારું તે થાય. ૧૦
- અપાર દાનવ થઈ ગયા, જોણે મેલ્યાં રાજ્ય;
નામ ને નિરાની નહિ, રહ્યું કીર્તિ કાજ. ૧૧
- પાત્ર મળવું કહણ, દાતાર મળશે જાણ;
દાતારને શુ કરી રાકે, પાત્ર હોય અજાણ. ૧૨
- દાતાર એ તો આપશે, લેનાર લેશે કેમ;
દાતારનું તો ક્ષેમ કરીને, માગણ મૂકે નેમ. ૧૩
- તમે કહોછો વિષ્ણુ છે, તો એવો માગણ કોણ;
નથી કાને સાંભળ્યો, આવ્યો છે એ જોણ. ૧૪
- તમે એને પ્રસન્ન કરવા, કરો મોટા જાગ;
તો હું કેમ નકાર ભણું, ભણે થાયે ત્યાગ. ૧૫
- આ બ્રાહ્મણરૂપ વિષ્ણુ, દશે મુજને દુઃખ;
હું એને નહિ માર, બ્રાહ્મણ જોઈ મુખ. ૧૬
- જો એની મરણ એમ છે, મને દેવું દુઃખ;
તો ક્યાંથી ગુરૂ મળશે મુને, અતિશે તો સુખ. ૧૭
- જો યુદ્ધ કરવા આવિયો, વિષ્ણુ કે બીજો દેવ;
તો તેની અમો કીજે, રૂડી કે ભુડી સેવ. ૧૮
- બ્રાહ્મણ રૂપે આવિયો, માટે દેઉં દાન;
લઈ લઈને કેટલું લેશે, હશે કદી ભગવાન. ૧૯
- ત્યારે શુક્રાચાર્ય કોપિયા, હે મૂઠ માઈ માન;
નહિતો તુજને શાપ દેઉં, દેખે જેમ ભગવાન. ૨૦

- અલ્યા અજ તારું અમથકી, અમે વધાર્યું પુણ્ય;
નહિ તારું જાણશે અલ્યા, કેટલું છે ન્યૂન. ૨૧
- ના કહી જ્યારે રાયજી, ત્યારે દીવો શાપ;
તારી લક્ષ્મી જાશે આજે, પામીશ તું સંતાપ. ૨૨
- તેં મારું પાણ માન્યું નહિ, ગુરૂ ખીજ્યા સાર;
તે વાતનો કરિયો નહિ, અજિરાયે વિચાર. ૨૩
- નારી પાસે ઊભી છે, વિધવાવળી જે નામ;
તેને રાજાએ કહ્યું, પાણી લાવો આમ. ૨૪

વલણ.

- પાણી લાવો પદ્મિની, પૂજાએ ભગવાન રે;
કોટરા તો કળકળે છે, શું કરે રાજાન રે. ૨૫

કલ્પું ૧૬ મું.

રાગ વેરાડી.

- કોટરાને કાઢી બાર, સહુ દેવાને થયો તૈયાર;
તે જોઈને રીઝ્યા દેવ, વખાણતા અજિને એવ. ૧
- ભાઈ જાણે છે એ વાત, છે અરિ વિષ્ણુ સાક્ષાત;
તોય મન નથી કરતો પાછું, ધન્ય ધન્ય અજિનું સાચુ. ૨
- એવો દાનેશ્વરી નહિ કોઈ, દેવ ઊભા જોતા સોઈ;
પૂજ્યા વિષ્ણુને જેવારે, દુંદુભિ ગડગડિયાં ત્યારે. ૩
- કરી ફૂલની વૃષ્ટિ દેવે, અજિરાજ વામનને સેવે;
હીને દાન કહે ભૂપાળ, ત્યારે ફરતો નાનો બાળ. ૪
- યયું વિરાટરૂપ તે વાર, પરુ પક્ષી સમાયાં સાર;
હોમ કરનાર ને બીજા સહુ, રૂપ જોઈને બીધ્યા બહુ. ૫
- દેવ દાનવ દેખે દહુ, એવું વામનનું રૂપ જોહુ;

સહુ જગત માંહી સમાયું, તોય મન રાયનું ન ભ્રમ્યું. ૬
 આપણું એવો નિશ્ચે મનમાં, રાજ્ય લય નવ માને તનમાં;
 એવો દાતાર નહિ કોઈ ભાઈ, જદુવર સાથે છે સગાઈ. ૭
 એક દાતાર બળિ છે મોટો, એનાં જોયો નહિ કંઈ જોટો;
 એનાથી હારે દાનવ દેવ, એવા દાતારની કરૂં સેવ. ૮
 જ્યારે વિરાટરૂપ તો લીધું. ત્યારે પાસેનું સહુ બીધું;
 એવે ભગવાનનાં જે અસ્ર, તે તો આવ્યાં ત્યાંહી સમસ્ત. ૯
 આવ્યા પાર્ષદ નામે નંદ, બીજા મોટા જે સુનદ;
 આવ્યાં આજ્ઞાણ તમામ, જોઈ બળિની ન ગઈ હામ. ૧૦
 દાતાર તે દાનથી કાંપે, એ કરપી હોય તે ચાંપે;
 એક પગથી તો ભરતા પૃથ્વી, વાત કરતા બીજી નવી. ૧૧
 શરીરથી ભર્યું આકાશ, હાથથી ભરી દિશ મકાશ;
 બીજા પગલાને માટે બોલ્યા, આપો આપો કહીને ડોલ્યા. ૧૨
 ત્યારે રાજા બોલ્યો બળિ, સ્વર્ગમાં એ તો લ્યો ભરી;
 ત્યારે વિષ્ણુ કે' ઈંદ્રનું રાજ્ય, તે તું આપે કેમ માંરાજ. ૧૩
 બળિ કે' ઈંદ્ર છે દાસ મારો, તેથી લીજે સ્વર્ગ સારો;
 વારૂં કહીને ભર્યું ત્યાં પગલું પછી ખૂટ્યું છે એક ડગલુ. ૧૪
 ગયો હોયો પગ જે જાણુ, પહોંચ્યો બ્રહ્માદેશ નિરવાણુ;
 જોઈ વિષ્ણુનો પગ બ્રહ્મા, એવા દીઠેલા બહુ સમા. ૧૫
 તેથી પૂજવાને આવ્યા પાગ, છે મનમાં ઘણો અનુરાગ;
 સત્ય લોકે વસતા લોક, તેના ટળી ગયેલા શોક. ૧૬
 તે પાણ પૂજવાને ત્યાં આવ્યા, હરિના પાદ સૌને ભાવ્યા;
 ધન્ય ધન્ય કહે સહુ દેવ, કરતા પાદભજી ત્યાં સેવ. ૧૭
 પુણ્ય ચદન ને મુગંધ, તેણે ચર્યો પાદનો બધ;

- ધૂપ દીપ ને આરતી કરી, જાણે રીઝે અમ પર હરિ ૧૮
 એમ આનંદ થયા ઉદે, થયા સત્ય લોક તો મુદે,
 જોઈ વામનકેરૂં રૂપ, આવ્યા રાક્ષસકેરા બૂપ. ૧૯
 એણે હરાણુ કર્યું છે સર્વ, એને મન વશિયો છે ગર્વ,
 આપણો સ્વામી બેઠો યજ્ઞવા, પણ કર્યું રિપુને નવ લજવા ૨૦
 તેને છેતર્યો વિષ્ણુએ આજ, ધારે કરવા દેવનું કાજ,
 આપણો સ્વામી મહાપવિત્ર, એના મોઢા છે ચરિત્ર. ૨૧
 એને જૂઠું વદો એમ કહેવું, એ તો આપણુ સારૂં ન લહેવું,
 મારવો વામનને આજ, પછે લેશે શુ આપણુ રાજ ૨૨
 એમ દાનવ તો દડબડિયા, તોય રાજા ના હડબડિયા,
 નથી મરણ બળિની તોય, ગયા મારવા વામન જોય ૨૩
 તે જોઈને દાનવ ત્યાય, હરિ પાર્ષદ ઊડ્યા ત્યાય,
 દાનવનો વાળ્યો ઘાણુ, ત્યારે બળિરાય બોલ્યો વાણુ ૨૪

વચણુ.

- બળિરાજ વાણિ વદે, સુણો સહુ અસુર રે,
 કાળ નથી આ આપણો, થશે નહિ કોઈ શૂર રે ૨૫

કહવું. ૧૭ મુ.

ગાગ ગાળીંગડો

- માનો સામત મારૂં આજ, કહું છું સાચુ રે,
 આજ કાળ છે એમનો સાર નથી કાઠ કાચુ રે ૧
 એવું મુણી ગયા દાનવ, કાઠ ના આલ્યુ રે,
 પાતાળમા પૂરાય સર્પ મન નવ માલ્યુ રે ૨
 એવે ગુરૂં આવ્યા નાઈ બાધ્યો રાજ રે,

થયો અનરથ ત્યા અપાર, રહી નહિ માઝા રે.	૩
જ્યારે બાધ્યો બળિ ભગવાન થયો ટોકારો રે,	
થાય આ તો કાજો કેર, પડનો પોકારો રે	૪
તોય માને નહિ ગડડ, રાત્ર બાધ્યો રે,	
વરણ પારાથકી ભગવાન, સારો સાધ્યો રે	૫
પછે જો યા છે ભગવાન, દાનને આપો રે,	
એ પગલા લીધા જાણુ, કષ્ટને કાપો રે	૬
અમો ખરજ્યારી છુ જાણુ, અમાર આપો રે,	
થાય રાત્ર તને પુણ્ય, કષ્ટને કાપો રે	૭
તે તો જોયુ છે તારી આખ, ગયુ સહુ તાર રે,	
રાય તારાથી તો આજ, પૂર પડ્યુ નહિ માઝ રે	૮
હવે ત્રીજુ પગલુ આખ્ય, નહિ તો જ નરકે રે,	
બીજે ઉપાય નથી ગય, રહે તુ તો ગજે રે	૯
તારા ગુરુએ કહ્યુ છે જાણુ, નાખશે નરકે રે,	
તારા ગુરુએ કહ્યુ છે જાણુ, જોણુ તુ હરખે રે	૧૦
દાન આપતા લાગે વાર, નરકે જાઓ રે,	
* નહિ તો આપો અમારુ ધન, ખુશી થાઓ રે	૧૧
આપીશ કદીને જોયે જા, તેથી દુ ખ પામો રે,	૧૨
હવે બનજ્યા જાણો તાર, તમારા કામો રે	
આપીશ કદાને નન દય તે થાય નુ ખા રે,	
તુ તો મોગે હતો ગય, નનનો સુખી રે	૧૩
આખ્ય થાય છે મને વાર, વના શુ કહીએ રે,	
અમે ઠીલા માગણુ માઝ સુખે ક્રમ રીએ રે	૧૪

ત્યારે બળિરાજ બોલ્યો બોલ, શે સંતાપો રે;	
કર્ધું કપટ તમે ભગવાન, અમને શાપો રે.	૧૫
નાનારૂપે માગ્યું જાણ, મોટું રૂપ ધાર્યું રે;	
એમ હેતરપંડીએ સાર, પાડ્યું બારું રે.	૧૬
એ તો તમારી નહિ રીત, દાતા કેમ બોલે રે;	
પણ અમો આપવા છું તૈયાર, તનડા તોલે રે.	૧૭
લઈ લઈને લેશો શું, આજે તમે દેવા રે;	
હું તો પામ્યો છું અપાર, તમારી સેવા રે.	૧૮
નવ બીવડાવ્યો હું જાડ, ધ્યાન ન મૂકું રે;	
ધેરો ટેક મેં ને [તે] સાર, તે નવ સૂકું રે.	૧૯
તલે નીચે આવે બાણ, તોય હું દાતા રે;	
હરિ પામશો તમે આજ, પગલાં પાતા રે.	૨૦
વારું હવે એક પગલું જાણ, તમારું ખૂટે રે;	
તેથી રાજ બળિ જાણ, સત્યે ન છૂટે રે.	૨૧
છતી લીધા ત્રણે તોડ, નેણે બળધી રે;	
તે તો બીદિ શું ભગવાન, તમારે હજધી રે.	૨૨
હવે ગયું છે રાજ્ય જાણ, તોય હું આપું રે;	
તમને વાળતું આજ, ઉઘટા શાપું રે.	૨૩
તો તો બળિરાજ મારું નામ, તમે જાણો રે;	
ધન્ય ધન્ય દિગસ આજ, સુખડાં માણો રે.	૨૪

વસણ.

સુખડાં માણો કૃપણુજી, દાતાને શું નૂન્ય રે;	
આપું છું તેજે વિઠલા, મહાદેવે પ્રણય રે.	૨૫

કંઠુ ૧૮ મું.

રાગ મા૩.

લક્ષ કરતાં પાળક મોટો, તમારાથી થાય ન ખોટો;	
તે હું આને ઊભો આંહી, માગો ને જોઈએ તે જ્યાંહી.	૧
મારે માથે મૂકો પાગ, થાય તમારું મન અનુરાગ;	
એટલે પગલાં થારો ત્રણ, રીઝશે દાની રૂકો જન.	૨
અમારા તમે છો અરિ, તો પીશુ અમે ભરી,	
કરો દાનવને તમે છરી, વગ કરો છો તમે નરી.	૩
તોય અમે માનીએ ભાર, દુષ્ટતાને દોડાવા સાર:	
લગવાન આવે માગવા, એવા ગ્રહ તે કયા જગવા.	૪
એ તો મલ્હાદકેરું પુણ્ય, આજ રહિ નહિ કાઈ નૂત્ય,	
અમે બતાવ્યું છે ઠામ, કરી લો તમે મળુ કામ.	૫
પછી નરકમા શે નાખો, બાકી તમારું નવ રાખો;	
એવે મલ્હાદ આવ્યા બોમે, જાણે દિનકર ઊઝા સોમે.	૬
તેમને મસ્તકથી નમ્યો બળિ, કાને બાવેયો છે છળી,	
નમ્યા મ'હાદ મળુને ત્યાંય, ગારૂ કીધુ મળુ આય.	૭
એને ઇંદ્રપદ આપ્યુ તુ જાણુ, લીધું તમે જગના ભાણુ,	
એનં થયો'તો ને ગર્વ, તમે દોડાવ્યો તે સર્વ	૮
હવે બધ કેમ એ સો'શે, ભક્ત તારો દુ ખી કેમ રે'શે,	
અમો કહીએ તમારે લીવે, ભક્ત કારજ આ નવ ગીધે.	૯
તેથી તમારી ને મરણ, સૂઝતુ કીને તે તમે હરણ;	
એમ બ્રહ્મા આદિક બોવે, તેના તોય દરિ તો તોવે.	૧૦

૧ લક્ષ ઇં—વાખ કરતા પશુ લાખનો પાળક (રાજા) મોટો છે.

૧૦ સૂઝતુ ઇં—ટે હરણ ! હવે તમને સૂઝતુ દોય તે કરો

- એવી સ્તુતિ કરે છે નારી, વિધ્વાવળી ને કોટરા કારી;
તે સર્વનું માન્યું સાર, પછે બોલ્યા દેવ દાતાર. ૧૧
- એના સત્યથી થયો છુ રાજ, તેથી બોલુ છું હું ગાજ;
જે ઈંદ્રને નવ આપ્યુ, તે તો એને કાને થાપ્યુ. ૧૨
- સાવર્ણિમન્વંતર માંહી, થશે રાજ એ તો જ્યાંહી,
ઈંદ્રપણાનો થશે અધિકાર, એમ કરતાં દેવ ઉચ્ચાર. ૧૩
- ત્યાં સુધી રહેશે સુતળ માંય, જ્યાં કાંઈ દુખ ન થાય;
વળી હુ થઈશ એના દારપાળ, એવો છે કોઈ ભૂપાળ. ૧૪
- પછે ઈંદ્રને આપ્યુ સ્વર્ગ, સુતળે કયો બળિનાવર્ગ,
એવા દેવ દયાળ છે મોટા, જેના કોઈ નથી ભાઈ નેટા. ૧૫
- લીધું તેથી બમાણુ દીધુ, એમ રાયનુ કારજ કીધુ;
માટે ભાવ ધરીને સેવો, દેવ નથી એના જેવો. ૧૬
- કાંઈ લીધું નથી ભાઈ એણે, ગર્વ ટાળિયો છે જેણે;
ઉપાધિ સર્વ મટાડી, આપી મુક્તિ દુખ ટાળી. ૧૭

રાગ ફેર.

- નરસઈ મેહેતાનુ કારજ કરવા, ગયા છે ભગવાન રે;
પાણી પાયુ મોસાળું કીધું, લીધાં ભક્તને કાજે દાન રે. ૧૮
- સુદામાનું દુખ જો કાપ્યુ, નામાની જીવાડી ગાય રે;
તુકારામને દર્શન દીધુ, મીરાંની કરી છે સાય રે. ૧૯
- એવા દેવ દયાળ છો મોટા, કરો વીરજને સાય રે;
તારો ગુણ તો કવિ વીરજ, ગાજ ગાજ ગાય રે. ૨૦

૧૧ કારી-કારમા કામ કરનારી ? ૧૪ સુતવ-ત્રીજુ પાતાળ.
૧૫ વર્ગ ૪૦-બળિરાજનો વર્ગ જે દાનસાદિ તેમનો નિવાસ સુતલમા કયો.

૧૮ પાણી પાયું-નરસઈ મેહેતો તમ્શ્યો હતો તેને કૃષ્ણ પાણી પી-
વાનું આણી આપ્યુ હતુ.

- સવત અદેત આગર સાતે, ત્રીગુણને આકાશ રે;
 આદિમતમ ગ્રથ પૂરણ કીધો, શ્રાવણ એકાદશી ઉજસ રે. ૨૧
- શુકરવાર તો સારો ભાઈ, બળિરાયના ગુણ ગાયા રે,
 ગ્રથ સખ્યા પાચસે પૂરણ, પદબંધ કરીને ગાયા રે. ૨૨
- કડવાં અઢાર છે પૂરાં, જુજવા રાગ ને ઢાળ રે;
 તાપીનું તટ અતિ પાવન, ફરે ઘણા બધા મરાળ રે. ૨૩
- ચાતુરવેદી મોઢ જ્ઞાતિ, આહ્વાણજ્ઞતિ સાર રે;
 દક્ષિણદેશ બરાનપુરમા, પડિયો સારો ભાર રે. ૨૪
- વિદ્યાઅર્થે વટપુર સેવ્યુ, ગુરુનું કે'વું ન નામ રે;
 બરાનપુરના વાસી તેથી, બરાનપુરામાં મુકામ રે. ૨૫
- ગુરુકૃપાથી કવિકૃપાથી, મિત્રકૃપાથી સાર રે;
 કવિ વીરજી તો કવિતા કરનો, જાણે ન સાર અસાર રે. ૨૬
- આખ્યાન બળિરાજકેરું, ગાય તે પામે પાર રે;
 અવતરણું ને મરણ છૂટે, તરે તેહ સ સાર રે. ૨૭
- શ્રોતા વક્તા સુખ પામે, પહોચે મનની આશ રે;
 વિમ્બ વીરજી ને ને બોલે, ગુણ કરી પ્રકાશ રે. ૨૮

વલણ.

- ગુણ કરી પ્રકાશ બળિના, કવિ વીરજી પામે સુખ રે;
 ગુરુચરણે તો વાસો વસતાં, ટળી જાય સહુ દુઃખ રે. ૨૯

૨૧ સવત ઈન્—(બકની ગણતરી ઉપદી નથી કરી તેથી) અ-
 દેત (૧), સાતે આગર (૭), ત્રીગુણ (૩), આકાશ (૦), અર્થાત્
 સવત્ર ૧૭૩૦ ના શ્રાવણ શુદ્ધ ૧૧ ને દિવસે આ આદિમતમ (શ્રેષ્ઠ)
 ગ્રથ પૂર્ણ કર્યો

૨૩ મરાળ—હસ-પરમહમ. ૨૫ બરાનપુરના ઈન્—બરાનપુરના
 રહેવાસી માટે વડોદરામાં પણ, બગનપગના હાથમાં મુકામ કર્યો હતો,
 એવો અર્થ છે.

દશાવતારની

કથા.

વારાહાવતાર

ગગ સામેગી

- ગુરુ ગણપતિ ગારદ સેવી, ગાઈ ગુણ અવિનાગ,
 હરિ મારી આશા પૂરજો ગુણનો કર મનાશ ૧
- બોચઁ બાળી દુ ખ દો ટાળી, અબે આઈ ગુણ ગાડ,
 આરાસુરમા વસો આઈ, સમરી તને સુખી થાડ ૨
- કવિ મોટા ને ને થયા છે, તેને કર પ્રણામ,
 દશાવતાગની લીગા ગાડ, ભજુ રામનુ નામ ૩
- અપાર ગુણ છે હરિ તમારા, પામે સકળ પાર,
 વીરજી કવિ શુ વર્ણવે, શુભાશુભ નહિ વિચાર ૪
- ગુરુકૃપાથી કઈ ભાખુ, કરે સત ને સાર,
 કવિ વીરજી નામમાત્ર છે, મિથ્યા વહેતો ભાર ૫
- રસાનકારવાળી વાણી, વર્ણવતા સુખ થાય,
 નવે રમ તો વર્ણવુ, નેમ શ્રોતાનુ દુ ખ જાય ૬
- મથમ કથા કુ વાગાહજની, મથમ ધર્યો અવતાર,
 શ્રાતા વળા સાબજો, જડશે માહીથી સાર ૭
- નેમ ગાડી જાડુ કરીને, રે રૂપ અપાર,
 તેમ પરબ્રહ્મ તો રૂપ ધારે ભક્તની કરવા સાર ૮
- બ્રહ્માએ જાડુ પુત્ર નિપાવ્યા, તમા મનુ ભગવાન,
 જઈ હસ્ત જોડી ઊભા, આજ્ઞા કરો જાનનાન ૯
- તમે સદુના પિતા કા'વો, તમવડે છે સર્વ,

- બીજી બોલુ તો ગર્વ કે'વાયે, કે'શે નથી ધર્મ. ૧૦
- તેથી વિનવી એમ કહું છું, મુણેા પિતાજી વાત,
મૃષ્ટિ વાધે તેમ કરે હું, કરો કૃપા સાક્ષાત. ૧૧
- ત્યારે ખ્રીષ્ણ મનમા ગીઝયા, ધન્ય ધન્ય તુ પુત્ર,
ત્યારે ચાલો સહુથી સારે, લાઈ મારા ઘરસત્ર ૧૨
- તો ઇચ્છા જાણી મારી સાધુ, પ્રસન્ન કીધું મન,
જા સ્ત્રીની સાથે સુખ ભોગવ્ય, સુખી રહેશે તન. ૧૩
- ત્યારે મનુ બોલ્યો મુણેા પિતા, પૃથ્વી છે જળમાય,
અમો વસુ કહો કયે સ્થાને, સુખ ભોગવુ કયાય ૧૪
- ત્યારે ખ્રીષ્ણ મન અતિ દુ ખ પામ્યા, પૃથ્વી ગઈ જળ માય,
હવે હું તે કયી પેર પાળુ, પ્રજા થઈ છે આય ૧૫
- પૃથ્વી વિણુ સહુ કયા વસે, એ દુ ખમા થયા દીન,
જેત જેતા હર્ષ ગયો ને, થયા તે મનથી ભિન્ન ૧૬
- હવે અમારે કરુ કરવુ, ચિતા કરે છે એવી,
એવે એક ત્યા લીલા થાતી, વરણુ હું કેવી. ૧૭
- એકા એકે ખ્રીષ્ણકેરા, નાડેથી નિકળિયા,
અગુઠાનુ ટેરવુ જાણે, વારાહજી તો પડિયા ૧૮

દેવ દાનવ ભડક્યા, થાચે મોઠો સોર.	૨૨
ત્યારે જાણ્યું અવતાર થયો, વરાહજનો સાદ;	
ખ્રહ્માએ અને દેવે કીધો, એવો ત્યા વિચાર	૨૩
પછે સ્તુતિ ઘણી કીધી, અહો દુ ખહર દેવ;	
અમો કેઈ પેર કીજ્યે, તમારી તો સેવ.	૨૪
હિરણ્યાક્ષ પૃથ્વી લેઈ ગયો, તેથી પામુ દુ ખ,	
કશ્યપનો તે પુત્ર કા'વે, ઠાળો તેનું સુખ.	૨૫
દિતિએ તો સધ્યા સમયે, કર્યો એ ઉત્પન્ન,	
એના જેવો ભાઈ છે એના, કરો બંધે નિંદન.	૨૬
ફરી ગરજ્યા વાગહ પોતે, ગયા સમુદ્રની માય;	
સાગરે તો માગ આપ્યો, સ્તુતિ કરતો ત્યાય	૨૭
જેમ જોગી સસારસિધુ, તરે ન લાગે વાર,	
તેમ પ્રભુજી પામિયા, સાગરકેરી પાર	૨૮
છેક નીચે ઊતર્યા નાથજી, ત્યા પૃથ્વી દીડી સાર,	
દાતે કરીને ભેરવી લીધી, લાગ્યો નહિ કંઈ ભાર	૨૯
પોતે જળમા ખુરાડી'તી, પોતે તારી નિગ્ધાર,	
એ પૃથ્વીને તો દાનવ રાજે, જોઈ થયો તૈયાર	૩૦
ભાથા ધનુષ્ય ને તરવાર લેઈને, આવ્યો વઢવા જાણ,	
તેના તો હરિએ લીધા છે, જોતજોતામા પ્રાણ	૩૧
તેથી સર્વ પ્રસન્ન થયા, દન ગ ધર્મ અપાર,	
લાલડપે હરિ નીકળ્યા, ઠાળીને ભૂભાર	૩૨
શ્રોતા કે' કેમ રૂપ લાલ તો, વ્યાસ કરો વિસ્તાર,	
* * * * *	૩૩

(ભાઈ) ગોડનો કરિ પર્વત ભેદ, થાચે છે તે લાલ, ,

તેમ દાનવ મારતા થયા, લાલ આપ ગોપાળ ૩૪

(એમ) લીલામાત્રે દાનવ મારી, આણી પૃથ્વી સાર;
જળ હોપર તે મૂકી માવે, નવ લગાડી વાર ૩૫

(એ) વારાહજીતા ચરિત્ર ગાયા, વીરજી કવિએ સાર;
તાપીતટ પાવન છે સુદર, બરાનપુર અવિધાર. ૩૬
વટપુરીમા વિદ્યા શીખ્યા, બરાનપરામા મુકામ,
હરતા દરતા નામજ લેવુ, ભજવા સીતા રામ ૩૭
ગુરુકૃપાએ ત્રથ કીધો, લીલા ગાઇ ગોવિંદ;
પ્રેમ આનંદની પારખ શેની, મતિનો ને મદ ૩૮

વલ્લભ.

મતિનો ને મદ વીરજી, ગુરુકૃપાએ કવિ થયો;
શ્રોતા વક્તા વાચે મુજો, મશય દુખ નાશી ગયો ૩૯

કપિલાવતાર.

રાગ ગોડી.

શ્રીગુરુને કરી પ્રણામ, ગાઇએ ચતુર્ભુજ નામ;
અબે આઈને યૌચર બાગી, નાખો કષ્ટ તમે સહુ ટાળી. ૧
ગુણ ગાવા કપિલ ભગવાન, તેની આપો આઈ સાન,
સરસ્વતી થાન પ્રમત્ત, તો તો ગજ થાયે મન ૨
ગુણ ગહન કપિલજીકેસ, ગાય તેના છુટે ફેન,
તેના ગુણ ગાય વીરજી આજ, ક્રમે કૃપા સત મા'શન ૩

૩૮ પ્રેમ આનંદ હૃદયે મતિનો મદ હુ તો મને પ્રેમની અને
આનંદની પરીક્ષા રાની હોય ! તેમજ, ગાતા ગુરુ પ્રેમાનંદની પદ્ય પારખ
માની રેણ !

૩ ગદ્ય-અંગિત

- કર્દમઋષિ મોટા મહત, તેમણે તપ કીધું અનત;
 સર્વ શરીર તપથી ગાળ્યું, વીર્ય માત્ર તો તપથી જાળ્યું. ૪
- તેમની ભક્તિ જોઈ ભગવાન, આવ્યા આકાશમાં ઘળવાન;
 ખેડા ગરૂડ ઉપર તો દેવા, કરે બ્રહ્માદિક જેની સેવા. ૫
- સર્વ આયુધ લોધાં પાણુ, સર્વ અલકાર લક્ષ્મી જાણુ;
 એવા દેવને જોઈ ઋષિ, થયા મન માહિ તે સુખી. ૬
- કર્યા દંડવત પ્રણામ, જપ ચલાવ્યો લેઈ નામ;
 પ્રભુ આશા પૂગે ભક્ત, આપમાં છે સર્વે જન્મ. ૭
- તમે વિસરો નહિ કદી દેવ, જે કરે તમારી સેવ;
 મને કૃપા કરી છે અપાર, દીધાં દર્શન દેવ મોરાર. ૮
- થયો પ્રસન્ન મારો પ્રાણુ, ત્યારે હરિએ કર્યાં વખાણુ;
 તમારા જેવો નહિ ભક્ત, થયો પ્રીતિમાં હું તો રક્ત. ૯
- તમારે જે જોઈએ તે માગો, આજ મનસાને તો ત્યાગો;
 ત્યારે મુનિ બોલ્યા સુણો દેવ, કરું તમારી હું તો સેવ. ૧૦
- માગું એટલું બીજું ન કાંઈ, એટલું મનડા માંહી;
 ત્યારે પ્રસન્ન થયા ભગવાન, રીઝી બોલ્યા છે ઘળવાન. ૧૧
- ઋષિ તમારા વીર્ય પ્રતાપ, અમો કહીશુ તમને આપ;
 તમારા પુત્ર થઈશું અમે, સુખ ભોગ ભોગવો તમે. ૧૨
- મિથવ્રત ને ઉત્તાનપાદ, મનુ કરશે તમને સાદ;
 તેની પુત્રી પરણુજે જોઈ, દેવહૂતી નામની સોઈ. ૧૩
- તેથી થાશે રૂડું કામ, રીઝુ અમો જે સુદરશ્યામ;
 એમ બોલી ગયા ભગવાન, ઋષિ આશ્રમ ખેડા જાણુ. ૧૪

૬ પાણુ-પાણિમાં-હાથમાં. ૭ જપ ચલાવ્યો-જપ કરવા માંડ્યો

૧૩ ઉત્તાનપાદ-એ નામનો રાજા. સાદ કરશે-ગોવાવશે.

- એવે સ્વાય ભુવનનુ તો આવ્યો, તે તો મુનિને બહુ ભાવ્યો;
થયઃ મુનિને રાય પ્રસન્ન, ત્યારે બોલ્યા રાય વચન. ૧૫
- અમાની પુત્રી દેવહૂતી નામ, તેનું વિવાહનું કરૂં કામ,
સુણ્યુ તમારા ગુણનું ગાન, તેથી ભરતા ઈચ્છે ભગવાન. ૧૬
- તેનું લગ્ન કરૂં તમ સાથે, એટલું સ્વીકારો મારા નાથ;
તે તો માન્યુ મનનું ગમતું, ઋષિનું મન તો હતું ભમતું. ૧૭
- પરણ્યા દેવહૂતી દયાળ, તેની સાથે રમ્યા ભૂપાળ;
અસૌક્યિક વિમાન કરાવ્યું, તેમા જે જોઈએ તે ભરાવ્યું. ૧૮
- તેની સાથે કર્યા સુખ ભોગ, ઋષિ ઋષિપત્ની આરોગ;
એમ ભોગવ્યા ઘણા ભોગ, નવ કન્યાનો થયો જોગ. ૧૯
- દશમો ગર્ભ રહ્યો ભાઈ જ્યારે, નિવૃત્તિ પામ્યા ત્યારે;
તે તો દશમો ગર્ભ જે હતો, તેનું ગાયન કરું છું હું તો. ૨૦
- કપિલજી દેવ હતા દયાળ, વચન પાળવા આવ્યા ભૂપાળ;
રાજી થઈ અવતરિયા દેવ, આવ્યા બ્રહ્મ તો કરવા સેવ. ૨૧
- કરી સેવા તે અપરમપાર, તેથી રીઝજી ઘણા ભવપાર;
એમ દેવ આવ્યા સર્વત્ર. ગર્ધર્વ ગાન કરતાજી તત્ર. ૨૨
- તે સહુને તો દેવ બનાવ્યા, પછે પિતાને બોલાવ્યા;
તેમણે દર્શન કર્યું સાક્ષાત, કરી જ્ઞાનની સારી વાત. ૨૩
- પિતા કેદમ બોલ્યા બાળ, તમે તો છો ત્રિભુવનપાળ;
ચતુર્ભુજ તમારું રૂપ, થયા માણસને સ્વરૂપ. ૨૪
- એ તો કૃપા તમારી દેવ, કરીએ ભક્તજન તો સેવ;
હવે વિષયમાં મન નથી ગમતું, અટકાવિયે મન ભમતું. ૨૫
- તેથી આપની માગી વિદાય, અમો થઈશું સન્યાસી રાય;

- આપો આજ્ઞા તો જઈએ આજ, કરજો તમારી માતાનું કાજ. ૨૬
- ત્યારે બોલ્યા સ્વયં ભગવાન, જેનું પિતામાં લાગ્યું તું ધ્યાન;
- તમે આત્મા ઓળખજો પ્રીતે, તો તો ઘૂંટણો સારી રીતે. ૨૭
- મારી માનુ કરી હું કામ, જઈશ સ્વધામે એટલું કામ;
- બ્રહ્મવિદ્યા ગઈ છે ભાગી, તેથી અવતર્યો છું જાગી. ૨૮
- એટલું કામ કરી અમો જાણુ, પછે આનંદી તો થાણું;
- સુણી રીઝ્યા કર્દમ મુન્ય, ધન્ય ધન્ય અમારાં પુણ્ય. ૨૯
- તમ સરખા નથી કોઈ દેવ, હવે કરશું કોની સેવ;
- તેને આત્મજ્ઞાન ગણાવ્યું, અહિંસાનું કામ ભણાવ્યું. ૩૦
- ગયા પિતા લઈ સન્યાસ, પછી માતાની પૂરી આશ;
- માતાએ માયા વિષે પૂછ્યું, તેમાં તેનું મન તો રૂચ્યું. ૩૧
- પૂછ્યું ધન વિષે જેમ જેમ, કહ્યું તન મનનું તો તેમ;
- પૂછ્યું સંસારકેશં સુખ, તેમાં દેખાડી દીધું દુઃખ. ૩૨
- પૂછ્યો સંત સાધુનો ભેદ, તેનો રહો કિયો છેદ;
- એમ જ જે માતે પૂછું, તેનું સાંભળી મન રૂચ્યું. ૩૩
- એવા દેવ થયા દયાળ, માતા જોઈ રીઝ્યો બાળ;
- સુણી ઉતરી ગયાં પાર, સાંખ્યજ્ઞાનનો રહ્યો સાર. ૩૪
- ચોગવિદ્યાનો વિચાર, સર્વ કહ્યો પુત્ર નિરધાર;
- સ્થાપી ધર્મ રીઝ્યા ભગવાન, કરો કપિલના ગુણગાન. ૩૫
- કરી પૂરું સર્વે કાર્ય, પધાર્યા સાંખ્યના આચાર્ય;
- એવો કપિલજીનો જન્મ, અમે ગાઈ થયા અજન્મ. ૩૬
- ગુરૂકૃપાએ ગાઈકથા, જેવી બુદ્ધિ અમારી થયા;
- કવિ બન્યા તે ગુરૂ લીધે, અર્થ ગુરૂકૃપાથી સીધે. ૩૭
- ગાયા કપિલજીના ગુણ, સુણે તેને થાયે પુણ્ય;
- એના ગુણ છે અપર પાર, તેના પામે કોણ તો પાર. ૩૮

ગુરૂપાથી ગાયું કાંઈ, રીઝે દેવ ને પ્રાહ્મણ રાઈ;
કરો સંત કૃપા અવિધાર, દશ અવતારનો પાતું પાર. ૩૯

વણણ.

દશ અવતારનો પાર પાતું, કવિ વીરજી આ વાર રે;
અપાર હીલા સુણો શ્રોતા, વક્તા ગ્રહેજે સાર રે. ૪૦

ઋષભદેવાવતાર.

રાગ રામગ્રી.

ગણપતિને નમું ભાવે, કઈં પ્રથમ પ્રણામ;
મહાદેવ માતાને નમી, જપું ઈશ્વર નામ. ૧

સંત સાધુ મહંતને નમી, ગા'ઈ ગુણ લગવાન;
ગુરૂપાએ પૂર્ણ થાશે, ઋષભદેવ આપ્યાન. ૨

અંબામાતા પ્રસન્ન થાશે, ઐશ્વર્યાનું પુણ્ય;
વીરજી કવિ વરણન કરે, ત્યાં રહે નહિ નૃત્ય. ૩

કથા કહું છું મનોહર, રસ તે માંહી રેલાય;
શ્રોતા વક્તા સાંભળે, તેનાં મન છેલાય. ૪

નાભિરાજ મહાદાતા, જેણે યજ્ઞ કર્યા અપાર;
ત્રેદેવી પત્ની તેની, તે પણ શુદ્ધ વિચાર. ૫

પ્રાહ્મણને કંઈ દાન દીધ્યાં, તેના રહ્યો નહિ પાર;
નાભિરાજ જેવો રાજ, થયો નહિ સંસાર. ૬

એ રાજના યજ્ઞમાં, આવ્યા પોતે લગવાન;
સર્વ પ્રાહ્મણે પ્રસન્ન કરીને, માગિયું વરદાન. ૭

પ્રભુ તમારા જેવો પુત્ર પામે, જો થયા પ્રસન્ન;
વિશ્વજી કે' એ તો મોટું, માગ્યું છે મુનિજન. ૮

- મારા જેવું કોઈ નથી, અને હોશે નહિ,
પછે પુત્ર શો મકટવો, બોલો એવું સહી ૯
- ત્યારે બ્રાહ્મણ દુ ખ પામ્યા, બોલ્યા છે ભગવાન,
બ્રાહ્મણ માત્ર ગુપ્ત છે, માટે ધરીશુ કાન ૧૦
- મારા જેવો બીજો નથી, માટે અમો લઈ અવતાર,
રાજાને ઘેર આવશુ, એવો કલો વિચાર ૧૧
- રાજા રાણી રીઝિયા, ધન્ય ધન્ય છે ભાગ્ય,
શ્રીહરિ સરખા પુત્ર થાશે, રૂપો છે છેવો જાગ ૧૨
- એમ આનંદ પામ્યા મેરૂદેવી, નાભિરાજા તેમ,
પછે ગર્ભ રહ્યો ત્યાહી, થયું સઘળું ક્ષેમ ૧૩
- હરિ ગર્ભમાહી આવતા, આનંદ ઊગ્યો જાણ,
તે જોઈ સહુ આનંદ પામ્યું, સુણી સારી વાણ ૧૪
- એવે માસ દિવસ પૂરા થયા, અવતર્યા ભગવાન,
તે દિવસથી ત્યા આનંદ મગટ્યો, અતિ ઘણો બળવાન ૧૫
- લોકે જોઈ આનંદ દિયા, પુત્ર રૂપ રતન,
રાજા કરતા અતિ ઘણું, પુત્રનું જાતન ૧૬
- એવા દેવ મોટા થયા, ત્યારે પ્રજાની થઈ પ્રીત,
ગજા જે નવ આપતા, આને રાજ્યની રીત ૧૭
- ઘણા મર્મમા લોક બોલે, રાજા સમજે નહિ,
એવે કોઈએ મુખે મ્હુ, આ તો કરવું સહી ૧૮
- મહાનુ મન જાણીને, આપ્યું પુત્રને રાજ,
મહારાજ કે તમે પ્રજા પાળો (અમો) મોક્ષનું કરૂ કાજ ૧૯
- મધ્યાન બ્રાહ્મણ વૃદ્ધને, સોખ્યા પુત્ર રતન,
કરજો ભાઈ સહુ એમનું, રૂડી રીત જાતનું ૨૦
- એમ સોપી પુરૂષ પત્ની, ગયા બદરિકાશ્રમ,

- ત્યાં જઈને આચર્યો, મોક્ષકેરો ધર્મ. ૨૧
- હવે ઋષભદેવજી રાજ્ય કરતા, પહેલા ગીખ્યા વેદ;
ગુરુને ઘેર શીખી દેખાડ્યું, જાણ્યો સધળો ભેદ. ૨૨
- ગુરુને તો દક્ષણા આપી, પછી ખેડા રાજ;
ત્યાં યજ્ઞકેરો કામ કીધા, ઋષભદેવ મહારાજ. ૨૩
- સુખ પામી પ્રજા સર્વે, આનંદનો વરસાદ;
દુખ નહિ કાંઈ દેશમાં, કૂડો કાંઈ નહિ વાદ. ૨૪
- પ્રજા જાણે આવું રાજ્ય તો, તપો વર્ષ હજાર;
આનંદ લોકને ઉદે પામ્યો, દુખનો નહિ ભાર ૨૫
- પછે રાજ્યમાથી મન વાળી, કર્યા પુત્ર ઉત્પન્ન,
ઇંદ્રની કન્યા જય તીશુ, વર્ષા'તા લગવાન. ૨૬
- તેથી પેહેલા ભરતજી, થયા છે ઉત્પન્ન;
પછી રાજા નીપન્યા, નવાણું બગવાન. ૨૭
- તે ભરતજીનો મહિમા તેવો, જેણે ભરતખડ વસાવ્યો;
જેના નામની કીર્તિથી ભાઈ, અરિ કદી નવ ફાવ્યો. ૨૮
- ઋષભજીના દેશમાં, થાયે જોઈતા મેહ;
લોક રાજી તેથકી, ઘણો ઉજેકાર ઉજેહ. ૨૯
- પછી ઋષભદેવે પુત્રને, બેગા કર્યા છે ગાર;
જ્ઞાન કહ્યું સહુ તેમને, તેનો કહ્યું વિસ્તાર. ૩૦
- ભાઈ વિષય સુખ તો જાણુવું, પણ પક્ષી કરતાં;
મનુષ્ય કરતાં તેથકી, પાપ ભારા નવ ભરતાં. ૩૧
- માટે હરજો તમે મર્ને, અમો ભાણું સત્ય;
જો રૂડી કરાણી રાખણે, તો રૂડી કે'વાગે મત્ય. ૩૨

- મનુષ્યાવતાર પામી પ્રાણી, કરે જેવાં પુણ્ય;
સાર કૃણ તો તેજ પામે, રહે નહિ કંઈ નૂન્ય. ૩૩
- મનુષ્યદેહે ઓળખે, પ્રભુ આત્મારામ;
તેનું તો ભાઈ કામ થાય છે, સિદ્ધિ પામે દામ. ૩૪
- પાણુ દ્રવ્ય ભૂતવે એહને, ને ભૂતે હોય મૂર્ખ;
મમજે તે તો ચૂકે નહિ, તે હોય વિચારી પુર્ખ. ૩૫
- તેવા વિચારી તમો થાન્તે, સિદ્ધ થાશે કામ;
ઉપદેશ એવો કરીને પછી, યજ્ઞ કીધા જાણ. ૩૬
- એક યજ્ઞ તો સો વખત, એમ કર્યા યજ્ઞ તમામ;
તેથી કીર્તિ ચાલી ચોથુજે, ગન્તવ્યું છે નામ. ૩૭
- સાક્ષાતને શુ નામ કે'વું, એનો સરવે ખેલ;
તોય જગતને તો જાણાવ્યું, દીપ બજે હોય તેલ. ૩૮
- એવાં ચરિત્ર અનંત કરી, પછે થયા પરમહમ;
ભરતચંદ્રે પછે ભાઈ, દીપાવ્યો છે વશ. ૩૯
- ઋષભદેવના પુત્ર કાંવે, તેમાં શી હોય બાકી;
એવા પુત્ર તો કદી ન જાતા, દ્રવ્યથી ભાઈ છાકી. ૪૦
- ગોતાવક્તા સાબજે, તે તો થાય પાવન;
ઋષભદેવનો મહિમા મોટો, જુગોજુગ ચાહન. ૪૧
- ગુરુકૃપાથી કથા ગાઈ, વીરચંદ્ર કવિ અજાણ;
કવિકેરી કૃપાથી કઈ, રસ અહંકૃતિ જાણ. ૪૨
- પાવન થાશે શ્રોતા વક્તા, પામે પદ નિરવાણ;
એકવાર સહુ ઓડાન્તે, ને ને શ્રીભગવાન. ૪૩

વવણુ

શ્રીગવાન બોલો બાવે, તમે આ મ સાર રે,
વીઠ્ઠલ કવિ વરણુન કરે, પામો દુ ખનો પાર રે ૪૪

નૃસિંહાવતાઁ.

રાગ કાલીગઢો

શુકને લાગી પાય, મહુ કયા રે,
મારી બુદ્ધિ નેટવી હોય, બોલુ નથા રે ૧
સર્વ સતો કરજો સા'ય, વાણી દેવા રે,
વર્ણુ મ હાદ ભક્ત, કરી જેણે સેવા રે ૨
નૃસિંહના ગુણ ગાઈ, જેવા જાણુ રે,
કમિની પદજ જાણુ, રસને આણુ રે ૩
માયા હિરણ્યકશ જાણુ, વેર થયુ ઊભુ રે;
હિરણ્યકશિપુને મન, દેવ ક્યા દુભુ રે ૪
બોળ્યા વિષણુ ન આવ્યા હાથ, તેથી દુ ખી રે;
તપ કરવાને ગયો ભૂપ, નારી મૂકી રે ૫
તેને નાગદ પાળી જાણુ, ગર્ભવતી સારી રે,
ઉપદેગી ઋષિ ભગવાન, મતિ અધિધાગી રે ૬
તેના ઉદગમા મતાન, થને તે વિષણુ રે,
તેથી પામજો સાર મુખ, મારો જિજ્ઞણુ રે ૭
તે નારી આવ્યો અમુગ, પાઠી આપી રે,
તેને મ હાદ આદિક પુત્ર, થયા મતિ વ્યાપી રે ૮
તેને ભણુવા મેઝ્યા જ્ઞણુ, નિગાજો રાજન રે,

બીજા સાત શીખ્યા બાણ, મ હાદે મૂકી માઝા રે	૯
કે'તા ગુરૂવર આવી બાણ, પુત્ર છે ભડકા રે,	
રાત્રીએ વરતાવી છે આણ, વરા થયુ જડકા રે	૧૦
કોઈ વિધગુનુ નવ લે નામ, દાનવ પૂજે રે,	
યજ્ઞ ભગ કર્યા અપાર, બીજુ ન સૂજે રે	૧૧
એવો વગતાવ્યો છે કાળ, તેમા પુત્ર માની રે,	
તેને શીખામણ દીધી સાર, તે તો ન માના રે	૧૨
ત્યારે કોપ્યો રાજા બાણ, ગુરૂને તેડી રે,	
એને પગની માથ, નાખો તમે બેડી રે	૧૩
ત્રોય જુ ચો નહિ ભગ્નત માતા વારે રે,	
ત્યારે બાળી દેવા પુત્ર, રાજા ધારે રે	૧૪
પછી કીધા કાષ્ટ તૈયાર, હુતાશન મૂક્યો રે,	
બાળે અગ્નિના શા ભાર, તે તો ચૂક્યો રે	૧૫
તેથી પામી કુખ, ગજા બો ચો રે,	
એને બાધી બાળો સાર, ધડેલી મૂકો રે	૧૬
તેમ દાનવે કર્યું સાર, અર્થ ન સીધ્યો રે,	
ઘણું દિવસે આવ્યો બા'ર, પુત્ર ના બીધ્યો રે	૧૭
જેને રામજી રાખાણહાર, તેને કોણ મારે રે,	
જેને ગમજી મારે સાર, તેને કોણ તારે રે	૧૮
જ્યારે મુજો નહિ પુત્ર, ત્યારે આણ્યા હાથી રે,	
તેને દાતે જાધ્યો સાગ, નથી કોઈ સાથી રે	૧૯
નવ માર્યો હાથીએ બાણ ત્યારે જા યા સર્પ રે,	
તે પાણુ નવ કરડયા બાણ, ગયો નકે દર્પ રે	૨૦

- પછી પ્રહલાદજી યોલ્યા વાણ, સુણો રાજત રે;
અમો નવ મરું નિરવાણ, ભક્તિની માઝા રે. ૨૧
- નવધા ભક્તિ કરું છું જાણ, તમો શુ કરશો રે;
મારી મારી શુ મારશો તાત, આપ તો મરશો રે ૨૨
- એમ મરશે સારું વક્ત, ભજન ન જાણ્યું રે,
તરશે હરિકેરા ભક્ત, ભજન સુખ માણ્યું રે. ૨૩
- વળી મકયો નિરાણ, ભાણવાકાળે રે;
ત્યા ઉપદેશ્યા સહુ બાળ, ભજનને કાળે રે ૨૪
- તેમને કર્યો ઉપદેશ, નારદ કીધો રે;
તેમનો તો ત્યા સહુ અર્થ, સેહેજે સિધ્યા રે. ૨૫
- તે જાણી ગુરુએ વાત, જઈને યોલ્યા રે;
તારે પુત્રે કર્યું કંકુ કાળ, એમ કહી ડોલ્યા રે. ૨૬
- મારી બગાડી છે નિરાણ, હવે કેમ કીજે રે;
બોલ્યો પુત્ર તો ત્યા સાર, હૃદયના સીજે રે. ૨૭
- અલ્યા મારું ન માને તુલ્ય, આજ તને મારું રે;
તાતો કરું છું થંભ, મત્ય ઉચ્ચારું રે. ૨૮
- ત્યારે બોલ્યો પુત્ર વચન, એમ તો કરવું રે;
તમારે અમારે સાગ, મોતથી મરવું રે. ૨૯
- કાઈ જ્ઞાન ગ્રહો બૂપાળ, હરિને પૂજે રે,
તરવાનો છે એ ટેક, મારગ નહિ દૂજે રે. ૩૦
- અલ્યા મૃદ કરે ઉપદેશ, બાઝ આ થંભે રે;
નવ માની ચઢ્યો છું તુંય, આજ એાળભે રે. ૩૧
- તાતો કર્યો છે થભો, પ્રહલાદ જોતા રે;
એવે કીડીની ચાડી હાર, ડોલ તો પો'ત્યા રે. ૩૨

જઈ દેવ કરે છે સ્તુત્ય, ઉગારો ભક્ત રે;	
તમને છે વા'લા અપાર, હરિ તમ ભક્ત રે.	૩૩
હવે મારો જો તમે દેવ, હિરણ્યકશિપુ રે;	
તો તો થઈએ અમે જાણ, વિના હરિ રિપુ રે.	૩૪
ત્યારે પ્રજાનું વરદાન, જાણી દેવા રે;	
ધર્મું વ્યાઘ્ર ને સિંહનું રૂપ, નરનું એવા રે.	૩૫
પછી બ્રહ્માડ્યો દૈત્યે ત્યાંય, મહાદ થભે રે;	
થયા શબ્દ ગગડયા મેહ, ચઢી જોળભે રે.	૩૬
એકાએક થયા પ્રકાશ, નૃસિંહ દેવા રે;	
જઈ પકડિયો દાનવ રાય, કરી સારી સેવા રે.	૩૭
કર્યું યુદ્ધ તે અપરમપાર, થયો સધ્યાકાળ રે;	
ઉમર ઉપર માર્યો જાણ, નૃસિંહ કાળ રે.	૩૮
થયો જેને જેનેકાર, મહાદ પાળ્યા રે;	
નૃસિંહ અવતારે જાણ્ય, દાનવ બાળ્યા રે.	૩૯
કોઈ શીખે સાંભળે ગાય, પુણ્ય તે પામે રે;	
દુઃખ દાળિદ્ર તમામ, તે તો વામે રે.	૪૦
ગુરૂપાધી ગાયા ગુણ, અવતાર એથે રે;	
કરે પાઠે ધાયે પુણ્ય, વૃથા પાને પોથે રે.	૪૧

વસણ.

પાને પોથે વૃથા માને, ગાય મુખ કરી ગુણ રે;	
વીરજી કવિ એમ ઉચરે, રહે નહિ કંઈ નૂન્ય રે.	૪૨

મોહનીરૂપાવતાર.

રાગ જીતમાન.

સાધી ગુરૂજકેરી સેવા, પામે છે મીઠા મેવા;

૩૬ જોળભે—દડે—જોળ ભણુ (વાવાજોડુ).

ગાણપતિ મગળ કરતા, મહાદેવજી છે ભરતા	૧
બ્રહ્મા અને બ્રહ્માની પુત્રી, કરશે કથા મારી સૂત્રી;	
તેથી આનંદ થાશે ઉદે, શ્રીતા વક્તાનું રીઝે હૃદે.	૨
ગાઉં મોહનીરૂપની કથા, બુદ્ધિમાને તો હું જથા;	
સુણતા ગાતા થાય પ્રાવન, તેનું સિદ્ધ થાય વચન.	૩
બાલ્યા વિધવું આણી વા'લ, દેવકેરી ઠાળવા જાળ,	
જો તમે સમુદ્ર મયો સાર, નીકળે ચૈદ રત્ન તો બા'ર	૪
તેથી તમારૂં થાશે કામ, પણ જાળતાજી છે કામ,	
તમે દૈત્યની સાથે મળો, પછી ઉદ્ધોગ કરવા વળો.	૫
જો અમૃત થાશે ઉદે, તો તો મનકુ થાશે મુદે,	
કરો સ્વધૃષ્ટો મંદરાચળ, નેતરૂં વાસુકી મલ્લ	૬
તેવતી સમુદ્ર મયો, પછી કે'વાની વાણી કથો;	
એમ કહી ભગવાન જાતા, દેવ મનમા સુખી થાતા.	૭
દેવે ઉદ્યમ કીધો જઈ, મૈત્રી દાનવથી કરી સહી;	
તેને કહી પછે ખરી વાત, સમુદ્રમા રત્ન છે વિખ્યાત	૮
આપણુ બેનો કરીશું ભાગ, વલોવીશું સાગર લાગ;	
તે તો માની દૈત્યે વાત, પછે ઉદ્યમ કર્યો વિખ્યાત.	૯
કર્યો સ્વધૃષ્ટો મંદરાચળ, વાસુકી નેતરૂં કીધું ધ્વજ,	
એક પાસે દાનવ જાણુ, એક પાસે દેવ પ્રમાણુ.	૧૦
એમ મધ્યો માગર સાર, ઘણાં ઘણાં વર્ષ ત્યાં ત્યાર;	
ગયો મંદરાચળ પાતાળ, તેની કચ્છપરૂપે લીધી ભાળ.	૧૧
તેથી રીઝ્યા દેવ ને દૈત્ય, મજ્યો કૃધણુ તો સારો પંથ;	
એવે નીકળ્યું ઝેર અપાર, તેથી માણી મુઆ તેણીવાર	૧૨
કરી બ્રહ્માએ સ્તુતિ સાગ, મહાદેવે પીધુ તેણીવાર,	

- પડ્યુ નીલકંઠ એવુ નામ, પણ પીધું ઝેર તમામ. ૧૩
- એવો ભોળો શબ્દુ દેવ, ઉગાર્યા દાનવ અને દેવ;
જય શંકર કરાણા કરો, ત્રણ લોકમા જશ વિસ્તર્યો. ૧૪
- ઝેર પીધુ પીછી શુ થયુ, તે તો નેદધિયું આજે કહ્યું;
નીકળી કામદુધા તો ગાય, તે તો સમન્નપિયો સાય. ૧૫
- પછી ઘોળો નિકળ્યો વોડો, જેના કોઈ નથી નેડો;
તે તો દાનવરાજે ધમ્મચો, પણ ઇંદ્રે તેને ન વામ્મચો. ૧૬
- પછે ઐરાવત જે આવ્યો, તે તો મુરપતિને લાવ્યો;
પછી કૌમ્તુલ નીકળ્યો સાર, તે તો લીધો દેવ મોરાર. ૧૭
- પારિજાત નીકળ્યું વૃક્ષ, નેદીરાજ થયા છે દક્ષ;
તે પણ દેવતાએ લીધું, ભોજનનુ કારજ સીધું. ૧૮
- પછે લક્ષ્મીજી નિકળ્યાં સાર, તેને માનતણો નહિ પાર;
તે તો ઇન્દ્રિયવરને વર્યા, તેથી કોઈનાં કારજ નવ સર્વ. ૧૯
- પામ્યા પરબ્રહ્મ ભરતાર, આગળ શુ થાતું હવિ સાર;
એવે એક કન્યા નીકળી સાર, મદિરા નામ તેનું અવિધાર. ૨૦
- તે તો દાનવોએ લીધી લડી, જે વિના વીતે નહિ ઘડી;
એમ મથન કરતાં ત્યાય, એક પુરૂષ નીકળ્યા જ્યાય. ૨૧
- મહારૂપનો અવતાર, જેની નેડી નહિ કોઈ સાર,
ધમ્વિર અશયી તેની ઉત્પન્ન, નેદી હરજીયું સદુનુ મન. ૨૨
- તેના હાથમા અમૃત કળશ, જેનો ઉત્તરો છે જશ;
તેને નેદીરીઝયા સર્વ, ગયા ઉપના દુના ગર્. ૨૩
- જાણ્યું દૈત્યે આવ્યુ પીયુષ, તેથી મનમાં થયા ખુશ,
મારી ઝાટી લીધું દાઘે, દેવ તો રૂદ્રા કાંઈ માયે. ૨૪

- લઇ ગયા દાનવ સર્પ, દેવ હારી બેઠા સહુ ગર્વ;
જઇ સ્તુતિ કરી ભગવાન, ત્યારે બોલ્યા તે બળવાન. ૨૫
- અગો કરશું તમારી સા'ય, તમે કરશો નહિ સુરરાય;
એમ વદી માયા ચલાવી, દૈત્ય દાનવની મતિ ભ્રાવી. ૨૬
- તે તો લઢતા મહિમાય, એવે એક અવનવુ થયું ત્યાય;
એક નારી અતિશે રૂપ, તે જોઇને મોહ્યા જૂપ. ૨૭
- માથાના કેશ છે ઢોળ્યા, નયનાં છે રૂડાં ઢોળ્યાં;
કર કાંકણુ ને શુભ વીંટી, કરી તિલકની સારી લોંટી. ૨૮
- પાચે નેપૂરનો રણકાર, કુચકૂળનો અતિશે ભાર;
ચાલતાં તે તો જોની છાતી, ચાલે મદમાતી લજ્જતી. ૨૯
- કોઇને કઠાક્ષથી તે મારે, કોઇને હાવભાવમાં પાડે;
કરે નૃત્ય કદા કરે ગાન, એવું રૂપ લીધું ભગવાન. ૩૦
- એ તો મોહનીરૂપ છે રામ, ભજે તેનું થાયે કામ;
ભૂલ્યા શકર ભૂલ્યા પ્રભ, જોઇ અઘોરિક તો કર્મ. ૩૧
- તે તો ચાલ્યા દૈત્યની પાસે, જોઈ દૈત્ય બોલ્યા ઉજસે;
આવ્યું અમૃત તેથી જાણ, આવી લક્ષ્મી તજી ભગવાન. ૩૨
- એક કો' નહિ તે આવી સારી, એ તો બીજી છે કોક ભારી;
એવે મૂંઢી સહુ લઢવાડ, જઈ જોયું મોહનુ ઝાડ. ૩૩
- કેમ પ્રિયા તમે છો કોણ, આજ અમોએ દીડાં આણ;
તમારી મરજી પડે તેને વરો, આજ મનોરથ તો ભરો. ૩૪
- ત્યારે બોલી સ્ત્રી તો સાચ, રૂચે નહિ અસત્યની વાચ;
ત્યારે બોલ્યા દાનવ સાર, તમે એક કરો શુભ વાર. ૩૫
- અમો બંને ભાઈ લઢિયે, તેનો કળિયો તમે જડિયે;
એ તો કદ્દરો કાઢો સાર, તો તો પામો લકાઈ પાર. ૩૬
- અમારો વિશ્વાસ છે તમ ઉપર, તમે જે કરશો તે છે વર;

ત્યારે અમૃતનો લઈ કળશ, વેચવા માડ્યો પછી જશ. ૩૭
 પાથુ તેમને સહુ નીતરતું, રાહુનુ મનકુ માહી મરતું;
 તેને કાપી નાખ્યો ભગવાન, તે તો અમૃતે થયા બળવાન. ૩૮
 એમ મોહનીરૂપથી દૈત્ય છળ્યા, કેશવ સારા સર્પને મળ્યા;
 પછે શુદ્ધમાં હાર્યા દૈત્ય, જીતે કેશવ હોય નવાં વૈધ. ૩૯
 એ મોહનીરૂપથી રીઝું, એના મહિમામા હું ભીજું;
 ગુરૂકૃપાથી ગાઉ ગુણ, એ તો વૃદ્ધકેરૂં પુણ્ય. ૪૦
 શ્રોતા વક્તાનું મન રીજે, એ તો ગુરૂકૃપારસ ભીજે;
 ગાયા મોહનીરૂપના ગુણ, મે તો રાખી નથી કાઈ નૂન્ય ૪૧
 ધન્ય ભાગ્ય જે કથા વાચે, તે તો પુણ્યને જીગ જીગ સાચે;
 થાય કલ્યાણ પેઢી સાત, મોહનીરૂપ કરે વિખ્યાત. ૪૨

વસણ.

વિખ્યાત કરે મોહની રૂપને, થાય તેનું રાહુ કામ રે;
 કવિ વીરજી તો બીચરે, મજે સીતા રામ રે. ૪૩

રામાવતાર.

રાગ ગાંધાર.

શકરદેવની સાંધથી, ગુરૂ રામ ગુણ ગાન;
 ગણપતિની પજા કરીને, સમરૂં હું ભગવાન. ૧
 ગુરૂકેરી કરુણા હોય તો, થાય ગ્રથ પાવન;
 સરસ્વતીની કૃપાથકી, રીઝે રૂપ વામન. ૨
 ભગવાનકેરા ગુણ ગાવા, શેષ હારે સાર;
 તો કવિ વીરજી કેમ પામે, ગુણ ગાના પાર. ૩
 શ્રોતાનું મન પ્રસન્ન થાયે, એની બોલું વાણ;
 રામજીના ગુણ ગાવા, કરે સહુને જાણ. ૪

રઘુરાજના અન્નરાજ, તેના દશરથ જાણુ;	
તેનાથી તો રામ આવતયા, કરાં કરૂં વખાણુ.	૫
તે રામને તો ચાર વ્રાત, ભરત ને લક્ષ્મણ નામ;	
શત્રુન તો ચોથા ભાઈ, મોટા તેમાં છે રામ.	૬
ધન્વરનાં એ ચાર રૂપો, મોટા તેમાં છે રામ;	
વિશ્વામિનનો યજ્ઞ કરાવા, ગયા મુદરસ્થામ.	૭
પછી જનકી વિવા' કીયો, હરાવ્યા છે જૂપ;	
અંજ તોડી વર્યા સીતા, મહારૂપ અનુપ.	૮
ત્યાં પરશુરામનો ગર્વ ગાડ્યો, જીવા છે એ રામ;	
ત્યારે હરિરૂપે વર્ત્યા ત્યાંડી, રામજી મુંદરસ્થામ.	૯
પછે અયોધ્યામાં આવિયા, ત્યાં ભોગવ્યાં છે મુખ;	
પછે પિતાવચન પાળવાને, ગયા દેવતું જાણી દુઃખ.	૧૦
તેમણે જઈને પંચવટીમાં, કયો છે મુક્તમ;	
ત્યાં શૂર્પણખા આપી છે જાણી, કર્યું તેતું કામ.	૧૧
નાક કાન કાખ્યાં તેણે, ખીજ ઘણી તે મૂઠ;	
ભાઈ રાવણુ સર્વે ભાખ્યુ, ને ને હતું ગૂઠ.	૧૨
તારેકાને નારી લેવા, ગઈ હતી મારા પીર;	
ત્યાંથી મને ઉપજી છે, અતિશે આ પીડ.	૧૩
ત્યારે રાવણુ મરોચિને, મોકલ્યો કરી મૃગ;	
તેથી જનકી ડગાયાં, કરી દેવની વગ.	૧૪
તે મૃગ મારવા રામ ગયા, મારતાં થયો દૈત્ય;	
રાડ સાંભળી જનકીને, લાગી ઘણી ભીત.	૧૫

૯ વર્ત્યા-જોખખ્યા (પરશુરામે-). ૧૨ તેણે-તેથી કરીને. ૧૫ ભીત

તેથી લક્ષ્મણ પહાવ્યા, ને ગયા રાઘવ જ્યાંય;	
એવે રાવણ આવિયો, ઊભાં જનકી ત્યાંય.	૧૬
ભિક્ષા આપવા નીસર્યા, કે કંઈ ત્યાંહી હર્ણ;	
રામ ગયા પૂઠે ભાઈ, જટાયુને આપ્યું શર્ણ.	૧૭
જઈ કબ ધ આધારિયો, શવરી તારી સાર;	
વાયુનંદન મળ્યો આવી, સુગ્રીવ પામ્યો પાર.	૧૮
પછે વાળીને મારિયો, સુગ્રીવ બેઠો રાજ;	૧
મદ તેના ટાળિયો મળુ, સીતા શુદ્ધિ કાજ.	૧૯
ત્યાં તો સમુદ્ર જોળગીને, ગયા છે હનૂમાન;	
લકા બાળી આવ્યા પાછા, શુદ્ધિ લેઈ જાણ.	૨૦
પછે કવિ અપાર મેળવી, ગયા શ્રીભગવાન;	
સમુદ્રને પાજ બાંધી, તરી ગયા બળવાન.	૨૧
અગદને ત્યાં વિદિ કરવા, મોકલ્યો વિભીષણ;	
ગવણનું નવ મન માન્યું, રીઝ્યું નહિ ભાઈ તન.	૨૨
પછે યુદ્ધ આરંભિયુ, માર્યો રાક્ષસ સાર;	
કુભકર્ણ વિહારિયો, બળતણો જેને ભાર.	૨૩
પછે ઈદ્રિહત માર્યો, રાવણ માર્યો રામ;	
હનૂમાને તો ઘણી કીધી, માંધ મુદરચામ.	૨૪
પછે સીતા શુદ્ધ કીધાં, વજ્ર પાછા રામ,	
પુષ્પવિમાને બેસી આવ્યા, વિભીષણનું કરી કામ.	૨૫
અયોધ્યાપુર રામ આવ્યા, આવ્યા ભરતજી ધામ;	
લોક રીઝ્યા અતિ ઘડું, જેઈ મુંદરચામ.	
ઘોળીએ તો મેં પુ દેહું, તેથી કાઢી નાર.	

સીતાને તો વનમાં મૂકી, શ્રીગમજી ભરતાર.	૨૭
ત્યાં તો બને પુત્ર પ્રસવ્યા, રાખ્યા વાત્મીકિ મુન્ય;	
પછે યજ્ઞ કીધા રામજી, ઉદ્ધે પામ્યું પુણ્ય.	૨૮
તે પુત્રે ઘોડો બાધ્યો, છત્યા ત્રણે કાકા;	
શ્રીરામજી લલવા આવ્યા, પડ્યા તેને કાકા.	૨૯
પછે પુત્રે સહિત આવ્યા, પુરમાં રાજા રામ;	
લોક રીઝ્યા અતિ ઘણા, થયું સહુનું કામ.	૩૦
એ અવતારે એક પત્ની, કરી રાજા રામ;	
નીતિ પાળી અપાર સારી, ધન્ય ધન્ય મુદરશ્યામ.	૩૧
દશહજાર વર્ષ રાજ્ય કરીને, ગયા છે સધામ;	
સ્વદેહે સહુ સ્વર્ગ લીધા, પુરના લોક તમામ.	૩૨
એવા રામજી મહારાજા, ગુણ ગાઉં તેમના ગાજી;	
શ્રાતાવક્ત્રા પાંચી યાજી, તમે તો રાજી રાજી.	૩૩
અપાર મહિમા રાધવજીનો, તેમથી ગાયું કાઠ;	
સારસ્વ તો સર્વે જાણો, રમ ઘણો છે માહી.	૩૪
ગુરુકૃપાથી દેવકૃપાથી, મિત્રકૃપાથી જાણ;	
દેવદેરા ગુણ ગાવા, ભક્તિ થાયે જાણ.	૩૫
દશ અવતારની કથા મધ્યે, ગાયા છે હજી ઘોય;	
મુણે ભણે ને સાંભજે, તેના દુઃખડા સર્વે રોય.	૩૬
આતુરવેદી મોઢ બ્રાહ્મણ, બગનપુરમાં વાસ;	
વિદ્યાકેરુ કારજ મિથ્યું, વઢપુર પહોંચી આસ.	૩૭
ગુરુકેરી કૃપાથી વાધ્યું, ગરવું કેકુ જ્ઞાન;	
કવિપદ તો પામ્યા, પામ્યા મધ્યે માન.	૩૮

માન પામ્યા પણ ન પમાડ્યા, એવા અમે અબુધ;
ત્યાં ત્યાં કરીને રીઝવા છે, અમારે ગુરુ બુધ. ૩૯

વક્તવું.

ગુરુ બુધને અમો રીઝવું, મુજો શ્રોતા સાર રે;
સમજના ગુણ ગાશો, ઉતરી જશો પાર રે. ૪૦

પરશુરામાવતાર.

રાગ ધનાશ્રી.

શ્રીગુરુ ગોવિંદને પાંચે લાગું છ, શુભ થાવા વાણી માગુ છ;
શ્રીસરસ્વતી કરજો સાર છ, થાંચે નિર્મળ મારા વિચાર છ. ૧

ઢાળ.

વિચાર નિર્મળ થાય માતા, ગાય વીરજી ગુણ;
કવિ સંત મહત કૃપાથી, લાગે કવિતા ધૂન. ૨
અવતાર સાતમો વર્ણવું, પરશુરામનું કામ;
એકવીશવાર તો ક્ષત્રી માર્યા, પોતે પરશુરામ. ૩
તેના ગુણ હું શું ગાઉ, જે ઈશ્વરનો અવતાર;
અંખે માતા સાર કરે તો, પામું પદ નિરંધાર. ૪
ગાધીરાજ એક હવે, તેને મત્યવતી કુમાર;
ઋષિકૃષ્ણ તે વરવા આવ્યા, થયું લગન અવિધાર. ૫
સત્યવતીએ વર મેળવિયો. પુત્ર થવાને કાળ;
અરૂં રાખી મુનિ ગયા, સજી તપનો સાળ. ૬

૩૯ માન ઈન્-અમે માન પામ્યા ખરા પણ ગુરુએ કહેવી યોગ્યતા
મેળવીને ગુરુને અમે માન પમાડયું નહિ, અમે એવા અબુધ-મૂર્ખ છીએ.
ગુરુ-પ્રેમાનંદ. બુધ—વિદ્વાન્-માની

૫ કુમાર—કુમારી. ૬ અરૂં-માત. ગાધીરાજની સ્ત્રી અને પુત્રી

- એક ચરૂ તેમના માટે, બીજે સ્ત્રીને માટે;
 દિકરીના તો માથે ખાધો, માનો દિકરી સાટે. ૭
- મુનિ આવ્યા એ વાત જાણી, બોલ્યા નારી સાથ;
 અનર્થ થયો અતિશે મોટો, વાત રહી નહિ હાથ. ૮
- નારી તારો પુત્ર તો ક્ષત્રી થાશે, તારી માનો થાશે મુનિ;
 વચન સુણીને નારી ચમકી, એ તે કેવી ધૂની. ૯
- મહામહાકરગરી કહ્યું, ત્યારે પૌત્ર થાશે કહ્યું;
 ગાધિના વિશ્વામિત્ર થયા, જેનું બ્રહ્મબળ લહ્યું. ૧૦
- પછે સત્યવતીને જન્મદર્શન, થયા મુનિ મોટા;
 તેની સ્ત્રી થઈ રેણુકા, સતીમા નહિ જોટા. ૧૧
- તે રેણુકાને ચાર પુત્રો, તેમાં નાના પરશુરામ;
 સાક્ષાત ઈશ્વર અવતર્યા, થયું દેવે જાણ્યું કામ. ૧૨
- તેણે એકવીશવાર ક્ષત્રિય માર્યા, હૈહયકુળના જાણુ;
 ત્યારે પરીક્ષિતે પૂછ્યું, તે કહો નિરવાણુ ૧૩
- શુકદેવ કહે તમે સાબજો, કથા કહુ છું તેહ;
 દત્તાત્રેય ભગવાન પાસે, ગયો હૈહય જેહ. ૧૪
- નામ અર્જુન તેતાણુ, તેને આખ્યા હજાર હાથ,
 મહાબળ પામ્યો તેજ રાજા, હત્યો સઘજો સાથ ૧૫
- પછી એક દિવસ નહાવા કાળે, ગયો રેવા માંય;
 હાથથી તો પાન બાંધી, પાણીકેરી ત્યાંય. ૧૬
- તેમાં રાવણ આવ્યો તણાતો, તે યુદ્ધ કરવા આવ્યો;
 તેને બાંધી લીધો બાળ કરી, અભિમાન તજવ્યો. ૧૭

ખજોને માટે ઋગ્વિદ્ ઋષિ બાળ રાધીને તેને મત્ર પ્રમાણ સુક્ર ઈન્દ્રીને જુદો
 જુદો ભાગ કાઢીને ગયા

૧૦ પૌત્ર થાશે-પૌત્ર ક્ષત્રિય થાશે.

- એવો બળવાન રાજા આવ્યો, જન્મદગ્નિને ઘેર;
તેની તેના સેવકની કરી, સેવા રૂઢી પેર. ૧૮
- તે જોઈ રાજા રીઝ્યો આ, ગાયને લઈ જઈ;
માહિષ્મતીમાં લઈ ગયો, જાણે સુખી થાઈ. ૧૯
- એવે પરશુરામ તો ઘેર આવ્યા, જાણી સઘળી વાત;
પરશુ લઈ પોતાતણે, ગયા દેવ ત્યાં સાક્ષાત. ૨૦
- પરશુરામની વાત સાંભળી, મોકલ્યું સેન તમામ;
પરશુરામે પરશુથી તે ટાળ્યું, તત્ક્ષણ નામ. ૨૧
- પછી રાજા લડવા આવ્યો, હજાર હાથનું જોર;
તેના હાથ કાપ્યા પરશુરામે, માથું કાપી કાપ્યો તોર. ૨૨
- તે મુણી તેના પુત્ર હુતા, દશહજાર જે જાણુ;
નાસી પેઠા સર્વે ઘરમાં, સે'વાયાં નહિ બાણુ. ૨૩
- પછે પરશુરામ તો લેઈ, ગયા પિતા પાસ;
વાત માંડી સર્વ કહી, પિતા થયા ઉદાસ. ૨૪
- બ્રાહ્મણનો એ ધર્મ નહિ, આપણે કામા હોય;
તમે મોટું પાતક કીધું, પિતૃ હિના જોય. ૨૫
- હવે એવું કરતું નહિ, કહી વાર્યા પરશુરામ;
પછી તીર્થ દ્રશીને પાપ મૂક્યું, રાજા થયા રામ. ૨૬
- એક દિવસ માતા પરશુરામની, ખાણી ભરતી સાર;
માનસિક વ્યભિચાર કીધો, જન્મદગ્નિ બોલ્યા ત્યારે. ૨૭
- અત્યા પુત્રો મારો આજ આ, વ્યભિચારણી તમ માત;

. ૧૯ ગાય—કામધેનુ. જેના પ્રભાવથી જન્મદગ્નિએ સહસ્રાર્જુનનું આતિથ્ય કર્યું હતું તે. માહિષ્મતી—સહસ્રાર્જુનની રાજધાની. ૨૦ પરશુ—દ્રશી.

બીજાથી કાઈ નય થયુ, તેને નારો બોલ્યા જાત	૨૮
પરશુરામે પ્રસન્નતાથી, મારી માતા ને ભાઈ ત્રણ,	
પ્રસન્ન કરી મુનિને પછી, જીવતા કર્યા જાણ્યા વણ	૨૯
એવા દેવતા પરશુરામજી, મળુ મોટા ભગવાન,	
પછે સહસ્રાઅર્ચનના છોકરાએ, માર્યા ઋષિ ભગવાન	૩૦
તેથી જોધી પશુગમે, પશુ લીધો પાણ,	
એકવીશવાર તો આપી પૃથ્વી, બ્રાહ્મણને નિરવાણ	૩૧
બ્રાહ્મણને મળુ દાન આપે, જાએ પાછા ઘેર,	
ક્ષત્રી આવી ખુશી લેતા, સભારીને વેર	૩૨
તેને જઈ પરશુરામ મારે, એમ કર્યું વાગ એકવીશ,	
મહાદારણ કૃત્ય કરીને, પડાવી છે ચીસ	૩૩
બાપનુ પછે શ્રાદ્ધ સાર્યું, ક્ષત્રીના લોહી માય,	
ગજ થયા અતિઘણા, પછે પિતૃએ વાર્યા ત્યાય	૩૪
તેનુ માની પરશુરામજી, ગરા તપને કાજ,	
એવા પરશુરામ મોટા, યુદ્ધનો છે સાજ	૩૫
તેમના ગુણ હુ શુ ગાઉ, પામુ નહિ કાઈ પાર,	
અપાર લીના દેવે કરી, લેવો માહીથી સાર	૩૬
ગુરુકૃપાએ જ્ઞાન પામી, ગાના મનુના ગુણ,	
બરાનપુરના માન પામી, રાખની નહિ નૃત્ય	૩૭
શ્રાતા વક્તા સાબજે, તેના મન્યે થાયે પાપ,	
પરશુરામનુ ગાન કરતા, મટી જાયે તાપ	૩૮

વધણ

તાપ મટે દરિગુણ ગાતા, મળે પુણ્ય પ્રભાવ રે,

૨૮ તેને ઈશ — ત્યારે બીજા ભાઈઓની માતાને મારનાનું મગ ન થયું
છારે તેમો પપુ મારો એમ જાત (જાતે- ભગવિનએ) પ્રથુ

મુક્તિપુરીમા વાસો મળશે, જન્મનો જન્મે દાવ રે ૩૯

કૃષ્ણાવતાર.

ગગ વેરાડી.

ગુરુદેવને કગી પ્રણામ, ગુણ ગાઉ સુદરશ્યામ,
 ગણપતિને ભજુ ભાવે, કૃપા કરો તો મતિ આવે ૧
 એમ દેવના ગાઈ ગુણ, કથા કરવા ન રાખુ નૂન્ય,
 હવે કૃષ્ણદેવના ગુણ ગાવા, પાદ ભગવાનના તો સા'વા ૨
 ગુરુદેવની કૃપા હોય, તો તો રસીલી વાણી જાય,
 અખે આઈની કરુણા માગુ, આવે શકર તો તો ત્યાગુ ૩
 હરિ કૃષ્ણ વિક્રમ ને કા'ન, તેના કરે હવે વખાણ,
 વામુદેવને ઘણી નાર, તેમા દેવકી રૂપ અઘાગ ૪
 તેના કસે કયો વિવાહ, સર્વ સારો કયો ઉજાહ,
 તેમા આકાશવાણી નડતી, તેથી દેવકી મગવા પડતી ૫
 લઈખડગ ને મારતો ભૂપ, વમુદેવે ઉગારી અનુપ,
 ને ને પુત્ર થયા તે આપુ, એવુ કર્યું સાડે સાદુ ૬
 વસુદેવને મૂક્યા છૂટા રખે સાધુ પડતા જુના,
 એવે દેવકીને રહ્યો ગર્ભ, તેથી આવી મોટી ગર્ભ ૭
 નાખ્યા બે ધીખાને ખેડ, ના નાગી નામે જેડ,
 ત્યા અવતર્યા પુત્ર હોય, તેને છનાડ્યા છે સોય ૮
 તે તો નારદે મરાવ્યા, સાતમા બગબદગ આ-યા,
 તે તો ગર્ભ ગળ્યો છે સાગ, આના આવા દેવમોરગ ૯
 તેને ગોકુળ મૂક્યા સાર, આજા જોગનાયા અવિદ્ય-
 તેને મારવા કમ ધાયો, નેમ વાપુ ઘણુ વ'વાયો ૧૦

- પછી જાણ્યુ ગોકુળ ગયા કૃષ્ણ, તેથી તાજ કરતો તપણ,
થયો ગોકુળમા તો ઉચ્છવ, ઘણા હર્ષનો થયો રવ ૧૧
- નદને ઘેર જન્મ્યા પુત્ર, એનું સાર થયુ ધરસૂત્ર,
ગયા માસીપૂતના નામ, તેને પૂરા કર્યા સુદરશ્યામ ૧૨
- પછી અગાસુર બગાસુર સાગ, ગયા હત્ય તે અપરમપાર,
કોઈ સમાચાર ન લાવ્યા, જે જે ગયા તે જન્મને લાવ્યા ૧૩
- એમ માર્યા અસુર અપાર, કાળિનાગને નાથ્યો સાર,
કરી બાળલીલા અપાર, તેના ગુણુ છે એક હંતર ૧૪
- પછે રજે રમિયા દેવ, કરી રાસલીલાની સેવ;
બ્રમે કેશો માવા સાર, પામ્યા દાનવ તો સહુ પાર ૧૫
- પછે અકરને મોકનિયા, તે તો દેવને લેવા આવિયા,
તેણુ દુષ્ટ ગોપીને દીવુ, કૃષ્ણ રામનુ કામ કીવુ. ૧૬
- લઈ ગયા મથુરામા જાણુ, જમુના સુધી ગયા ભગવાન,
અકૂરને પારખુ દીવુ, મથુરામા ગમન કીધુ ૧૭
- પહેલો ઘોબી નાખ્યો મારી, પાપી કૂબડીને ઉદારી,
બીજે દિવસે હાથી મલ્લ, માર્યા કસ જે મહામલ્લ ૧૮
- તેની નારીઓ રહતી ગઈ, આવ્યો જરાસંધ તો ધઈ,
તેને સત્તરનાર ફેરવિયો, ભણવામા મન ભેરવિયો ૧૯
- ભણ્યા ચૌદ વિદ્યા જાણુ, પછી ગયા દામ્બ જાણુ,
મથુરામા આવ્યો કાજયવન, તેને બાળી દીધો વન ૨૦
- જરામધને પૂઠે પાડ્યો, દહુ પર્વતમા સતાડ્યો,
પછી ગયા દારામતી, મળુ કૃષ્ણની મોટી મતિ ૨૧

૧૧ રવ- રાજ ૧૮ કૂબડી-કુળજ ૧૯ ભણવામા ઇ-પછી
માદીપિની સુનિને લૂા ભણવા ગયા ૨૦ મથુરામા ઇ-(દામ્બમા
જતા પેદેના)

- પછે કર્યા રૂઝિઆણી લગન, શિશુપાળ થયોછે ભગન,
રૂઝિઆણી પાગ્યો દુ ખ, ત્યાં કોઈન પામ્યું મુખ. ૨૨
- મણુ પરણી લાવ્યા રાણી, તે તો જુગ બાધામા બાણી,
થયા જલદવ છપનડોટિ, જેમની મતિ ઘણી છે મોટી ૨૩
- પાળ્યા પાડવડેરા લાડ, સાગ્યિ થઈ જાણ્યો પાડ,
એવા મણુ દેવદયાળ, લેતા ભક્તતાણી સ ભાળ ૨૪
- ધન્ય ધન્ય દેવાધિદેવ, કરે સુરીનગ મુનિવગ સેવ,
આખર જલદવને લલાડ્યા, સર્વ સૂરને પાસે પાડ્યા ૨૫
- અર્જુન સરખાને લુ ટાવ્યા, એવા મણુજી તમે કા-વ્યા,
જે અર્જુન જીત્યો દ્રોણુ, તે તો લુ ટાવો છે આણુ ૨૬
- પાડવને પો'આડ્યા નાથ, સ્વર્ગમા લીધા સ ઘાત,
પોતે ભીલથી પામ્યા ધામ, કર્યું ઉલવ વિદુગુ કામ ૨૭
- એવા કૃપાજી કૃષ્ણદેવ, જેના નામની કગીએ સેવ,
કૃષ્ણાવતારકેગી લીલા, અમે ગાતા પડ્યા નહિ વીલા ૨૮
- મહાગહન શેષજી હારે, કિચિત પાગ્યો પ્રણય પમારે,
આડમા અવતારના કર્મ, ગાયા કૃષ્ણ પૂગલુ પરબ્રહ્મ. ૨૯
- તાપીતટ ઉપર છે વામ, બગનજુગ નગર ઉભય,
ત્યાં પામી માન અપાર, વસતા કનિ વીગજી માગ ૩૦
- વગપુરમા કરતા વાસો, બગનપગમા વગનો વાસો,
ગુણ ગાયે ગીઝવવા દેવ, બીજી ધારે નહિ કઈ સેવ ૩૧
- ગુણ અપાર હજી તો ગાવા. તેધી સંધે દેડ જાવા,
શ્રોતા વક્તા પૃથ્વક જન, કૃષ્ણચીવા એ મમજ ૩૨
- ધન્ય ધન્ય કૃષ્ણ મહાગજ, ગુણ ગાતા યાચે મજ,

૨૮ વીના ઈન્-હવે કૃષ્ણની ના થઈ રહી, કોઈને જુ ગાઈશુ જોની ગીતે
વીના પગ્યા નહિ, અચાત તે અપાન છે

હરિ ગુણનો નહિ પાર, લેવો મળી આવતો સાર	૩૩
જેમ શ્રોતાના મન રીઝે, તેમ વીરજી કવિ તો કીજે:	
અવતારની લીલા સારી, અગે આઠમી ગાથ ધારી.	૩૪
ભજો રામ કૃષ્ણ જો નામ, તો તો ભેટે સુદરશ્યામ;	
કૃષ્ણ દેવનો મહિમા બાણ, વાચતામા ઉગે ભાણ	૩૫
સવત સત્તર ને ખેતાળી, ગુણ ગાવાની વેળ ભાળી,	
અપાર મહિમા છે અતિ સાર, ગુણ ગાતા ઉતરે પાર	૩૬

વલણ.

ગુણ ગાતા પાર ઉતરે, મહામનોહર રૂપ રે,	
શ્રોતા વક્તા સાભળો, મળે ત્રિભોવનભૂપ રે.	૩૭

દત્તાત્રેયાવતાર.

રાગ ગોડી.

ગુણ ગદ્યએ રે, ગુરુકૃપાથકી;	
વાણી નિર્મળ રે, કરે ઠોકી ઠકી.	૧
ગણપતિ દેવા રે, કરૂ તારી સેવા;	
કૃપા મોટી રે, પાત્રુ મીઠા મેવા.	૨
માતા અળા રે, વાણી આપો સારી;	
ગુણ તો ગાઈ રે, ગુરુને સભારી.	૩
કવિ મોટા રે, સા'ય કરો સારી;	
થાય મતિ નિર્મળ રે, કૃપા હોય તારી	૪
લીલા ગાવા રે, હુ સમરથ નથી,	
થાય રસવાળી વાણી રે, કથા જ્યારે કથી.	૫
ગુરુદત્તાત્રેય રે, ગાવા વાણિયે,	

જેનું જ્ઞાન મોટું રે, તેને જાણિયે.	૬
ધન્ય દેવા રે, મને મતિ દીધી;	
ગુણ ગાઉ આજ રે, રૂઢી રિદ્ધિ કીધી.	૭
અત્રિ ઋષિ મોટા રે, તેના એ પુત્ર;	
જ્ઞાન કરવા પ્રકાશ રે, પ્રસન્ન છે સૂત્ર.	૮
જોઈ રૂપ રે, મહાદેવ રીજીઆ;	
જોઈ રૂપ રે, પ્રહ્લા ભીજીઆ.	૯
જોઈ રૂપ રે, વિષ્ણુ પ્રસન્ન થયા;	
આખ્યાં મુખ રે, ત્રણ તો સા'ય થયા.	૧૦
એક મુખ મોટું રે, તે તો શંકરનું;	
બીજું વિષ્ણુરાય રે, આખ્યુ વિશ્વંભરનું.	૧૧
ત્રીજું તો બ્રહ્મા રે, આપી ખુશી થયા;	
એવા દેવ દત્ત રે, ત્રણ ગુણે અવતર્યા.	૧૨
બીજા અવતાર રે, ઈશ્વરે અનેક ધર્યા;	
આ તો ત્રણના એક રે, પૂજતાં અર્ચ સર્વા	૧૩
જન્મી ચાલ્યા રે, જ્ઞાનને ઝોળવા;	
માગી વિભૂતિ રે, અંજો ચોળવા.	૧૪
એવા જ્ઞાની રે, અમે તો મુણ્યા નથી;	
ધન્ય પ્રભુ રે, તારી માયા જાય ન કથી.	૧૫
એના શિષ્ય મોટા રે, અલર્ક એવે નામે;	
બીજા મહાદેવ રે, દુખ મુણતાં વામે.	૧૬
કાર્તવીર્ય ત્રીજે રે, મોટો જે રાજ,	
તેને થઈ પ્રસન્ન રે, હાથની કીધી માજા.	૧૭
એવા દેવ મોટા રે, તેજનો પાર નહિ;	
ત્રણ ભાવે ત્રણ રે, તિવક કરતા સહી.	૧૮

પાળે ગાય રે, છવથી અતિ વા'લી,	
પાળે બાળ રે, મનમાં તો મા'લી.	૧૯
પાળે કૂતરા રે, દવની છે માયા;	
એવા ગુરૂ રે, દત્તાત્રેય જાયા	૨૦
ગુરૂ કીધા રે, ચોવીસ તો જણે,	
મુણો ગણાવુ રે, મળુ પૂરા તેણે.	૨૧
પૃથ્વી તે ગુરૂ રે, દત્તાત્રેય દવતાણી;	
વાયુ તે ગુરૂ રે, ગોભા શી છે બાણી	૨૨
આકાશ ને મોઢુ રે, કોઈએ નવ દીકું,	
તે છે ભાઈ ગુરૂ રે, લાગ્યું છે મીકું.	૨૩
પાણી કીધો ગુરૂ રે, ને સહુ ડોઈ પીએ;	
અગ્નિ ગુરૂ મારો રે, જેનાથી દવ બીએ.	૨૪
ચંદ્ર છે છાનો રે, જાણે સહુ સૃષ્ટિ,	
સૂર્યથી અન્નભયુ રે, કરાવે ને વૃષ્ટિ.	૨૫
પક્ષીમા હોલો રે, તે પણ ગુરૂ મોટો;	
અન્નગર છે ગુરૂ રે, દહના નહિ છોટો	૨૬
સમુદ્ર ને ખારો રે, તે પણ ગુરૂ કીવો,	
કુદો તમે દીઠો રે, તેણે ક' અર્થ સીધો.	૨૭
ભમરો છે તેવો રે, ગુણ તેના લીધો,	
હાથી ગુરૂ સારો રે, માન તેને દીધો.	૨૮
શીકાર કરે નીચો રે, તે પારથી ગુરૂ છે,	
હરણ જાણો તમે રે, હવે શુ અ'પૂરૂ છે.	૨૯
માઝ્યુ જળનુ રે, તેનો ગુણ લીધો;	
ગુણકા ખાટી રે, તેથી ક' અર્થ સીધો.	૩૦

ટીટોડી ટીટોડો રે, ગુરૂપે માને;	
બાળકને તો માન્યુ રે, ગુરૂ એ ભગવાને.	૩૧
કુંવારી કન્યા રે, છે ભાઈ ગુરૂ મારી;	
બાણુ ઘડનારે, કે' આશા પૂરી સારી	૩૨
મર્ષ પેટે ચાલે રે, તે તો ગુરૂ દેવા;	
કરોળિયાની કરતા રે, ગુરૂ ધારી સેવા.	૩૩
નરકનો કીડો રે, તે પણ છે સારો;	
માને દત્ત દેવા રે, તેને તો કે' ગુરૂ મારો.	૩૪
એમ કરીને કીધો રે, ઉપદેશ લોકોને;	
ખોટું નથી કાંઈ રે, તન્ને તમે શોડોને.	૩૫
સર્વ જગત છે ગુરૂ રે, મોટાં .રાખો મનડાં;	
તો તો જીવ તરી રે, સારાં થાયે તનડાં.	૩૬
ધન્ય દેવ એવા રે, બ્રહ્મનિષ્ઠ ભાવે બજી;	
સર્વ જાણે તન્નિયે રે, ગુરૂ દત્તાત્રેય યજ્ઞં.	૩૭
એવો અવતાર રે, નવમે મેં ગાયો;	
ગુરૂકેરી કૃપાથી રે, શરણુ તો સા'ચો.	૩૮
શ્રોતા સુણો રે, કથા હવે એક રહી;	
પામો બેવની પારે રે, જાણ્યુ નામ સહી.	૩૯

વલણુ.

નામ જાણ્યુ નારાયણુનુ, કે પામ્યા છો પાર રે;	
વીરજી કવિ વરણુવી ભાષે, આ છે સારમા સાર રે.	૪૦

વ્યાસાવતાર.

રાગ રામગ્રી.

ગુરૂ કરી કૃપા જેવી, તેવી કરો હવે સાર;

- એક હરિની લીલા ગાવી, ઉતરવું છે પાર. ૧
- ગાણપતિ દેવની કૃપા છે, સરસ્વતીની તેમ;
- બ્રહ્મા શકર ભગતાં પામ્યા, મુક્તિપુરી તો જન્મ. ૨
- હવે અવતારના ગુણ ગાવા, વ્યાસમુનિ ભગવાન;
- કૃષ્ણદ્વિપાયન કહે કોઈ, કોઈ કહે તપવાન. ૩
- કોઈ વેદવ્યાસ કહે છે, એવાં ઘણાં છે નામ;
- ઈતિહાસકાર કહે કોઈ, ભારતકેરા બાણ. ૪
- એમ નામ અનેકથી દેવ ગાતા, માણસતું શું જોર;
- મહાપુરૂષ થયા પોતે, શાસ્ત્ર બળ ભરપૂર. ૫
- પરાશરક્રપિ એક સમે, જાય નદીની પેલી તીર;
- એક માછીકેરી પુત્રી આવી, ઉતારવાને ધીર. ૬
- તે જોઈ તેને પ્રસાદ આપ્યો, થયા પુત્ર ઉત્પન્ન;
- કુવારી તે તો રહી, રીઝી પોતાને મન. ૭
- મછગધા હતી નામે, તે થઈ ચોજનગધા;
- અવતાર સદૃશ થયો તેનો, સુધર્યા કારજ સધાં. ૮
- રાંતનુ રાજની રાણી થઈ, પુણ્ય જો જો મોટાં;
- કૂડાં કર્મ ટળી ગયાં, દુઃખ ગયાં સહુ ખોટાં. ૯
- હવે પુત્ર આવ્યા વ્યાસજી તે, ભગવાનનો અવતાર;
- તે પુણ્યે તો માતા પામી, સુખ સારું સાર. ૧૦
- ન્યારે વ્યાસજી જન્મીઆ, ત્યારે દેવે કીધી વૃષ્ટ;
- દુકુલિ તો ગડગડયાં, રાંછ થઈ સહુ સૃષ્ટ. ૧૧
- પછી પિતા પાસે રહ્યા પોતે, માનવ ધર્મને ધારી;
- વિદ્યા શિખ્યા નામની, દીધા પિતા ઉદારી. ૧૨
- પછે ધર્મકેરા પાચો ભાગ્યો, કરવા માંડ્યો આખો;
- સર્વ મર્ત્યખંડન કરી, વેદમત તો ભાગ્યો. ૧૩

